

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

ДНІ НАУКИ

ФІЛОСОФСЬКОГО ФАКУЛЬТЕТУ – 2010

**МІЖНАРОДНА НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ
(21–22 КВІТНЯ 2010 РОКУ)**

МАТЕРІАЛИ ДОПОВІДЕЙ ТА ВИСТУПІВ

ЧАСТИНА VI

Редакційна колегія: **А.Є. Конверський**, д-р філос. наук, проф., чл.-кор. НАН України (голова); **С.В. Руденко**, канд. філос. наук (відповідальний секретар); **І.С. Добронравова**, д-р філос. наук, проф.; **В.Ф. Цвих**, д-р політ. наук, проф.; **А.М. Лой**, д-р філос. наук, проф.; **В.І. Лубський**, д-р філос. наук, проф.; **В.І. Панченко**, д-р філос. наук, проф.; **А.О. Приятельчук**, канд. філос. наук, доц.; **М.Ю. Русин**, канд. філос. наук, проф.; **П.П. Шляхтун**, д-р філос. наук, проф.; **В.І. Ярошовець**, д-р філос. наук, проф.

*Рекомендовано до друку
вченою радою філософського факультету
(протокол № 6 від 29 березня 2010 року)*

Дні науки філософського факультету – 2010 : Міжнародна наукова конференція (21–22 квітня 2010 року) : Матеріали доповідей та виступів. – К.: Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2010. – Ч. VI. – 167 с.

Адреса редакційної колегії: 01601, Київ, вул. Володимирська, 60, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, філософський факультет; ☎ (38044) 239 31 94

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, власних імен та інших відомостей. Редколегія залишає за собою право скорочувати та редагувати подані матеріали. Рукописи та дискети не повертаються.

Секція
"ПРАКТИЧНА ПОЛІТОЛОГІЯ:
ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ"

*Ю.К. Абухович, Академія управління
при Президенті Республіки Беларусь, Мінск
yukonsta@gmail.com*

**УКРЕПЛЕНИЕ НАЦИОНАЛЬНОЙ ГОСУДАРСТВЕННОСТИ
КАК ОСНОВА ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ**

Формирование национальной государственности является выражением стремления народа к консолидации, защите и развитию своей культуры, самобытности, интересов и ценностей.

Укрепление национальной государственности – это сложный, многофакторный процесс, выражающий реальную или потенциальную способность воплощать и защищать суверенитет нации в той или иной форме.

Стремление создать сильное и эффективное государство, позитивно воспринимаемое мировым сообществом и способное обеспечить достойный уровень жизни населения, противостоять различным угрозам является стратегическим ориентиром всего процесса национально-государственного строительства.

Однако ход этого процесса сдерживается действием ряда факторов, как субъективных, так и объективных, в том числе опережением темпов формирования национального государства по отношению к научному обоснованию концепции развития национальной государственности в современных условиях – новой геополитической и правовой реальности, развивающихся процессов интеграции и глобализации.

Эти и множество других вопросов, которые носят всеобъемлющий характер и затрагивают все аспекты жизнедеятельности государства – политические, экономические, правовые, социальные – способствуют поиску и разработке стратегии развития Республики Беларусь по пути устойчивого развития и построения постиндустриального информационного общества. Роль национальной государственности, как и любой политической формы, в решающей мере зависит от того содержания, которое в нее вкладывается.

Бурный рост мировой экономики в последние десятилетия, возникновение новых промышленных центров, развитие информационных и коммуникационных технологий превращают процесс становления и развития национальной государственности в фактор укрепления демократии, соблюдения прав человека, восстановления исторически сложившихся экономических и культурных связей, развития геополитических интересов и ориентаций.

Укрепление национальной государственности неразрывно связано с процессом интеграции государства в мировое сообщество, ролью и местом государства в мире, устойчивым развитием, имеющимися национальными ресурсами, созданным социально-экономическим потенциалом и возможностями его наращивания. Устойчивое развитие страны рассматривается как элемент устойчивого развития мирового сообщества, а национальные цели – как реализация общих целей и задач, принципов и направлений развития.

Важнейшими задачами обеспечения устойчивого развития Беларуси является переход на инновационный путь развития, реализация общесистемных преобразований экономики и общества, в частности:

- ✓ в области совершенствования государственности – формирование сильного эффективного правового государства, обеспечивающего создание необходимых условий и активную государственную поддержку крупномасштабных мер по достижению долгосрочных ориентиров социально-экономического развития;

- ✓ в области экономики – построение высокоэффективной социально ориентированной рыночной экономики с развитыми институтами предпринимательства и рыночной инфраструктурой, действенными механизмами государственного и рыночного регулирования.

Республика Беларусь располагает реальным потенциалом для того, чтобы занять достойное место в мире. Определяющее значение при этом имеют укрепление белорусской государственности, устойчивый экономический рост, дальнейшие политические и экономические преобразования, решение социальных проблем, улучшение демографической ситуации, перевод экономики на инновационный путь развития.

На государственную инновационную политику возлагаются серьезные надежды как в части достижения нового уровня экономического развития (считается, что если организационно-административные методы позволяют при огромном напряжении сил прибавлять ВВП по 3–5% в год, то инновационный путь при рациональном подходе предполагает прирост на порядок выше), в обеспечении национальной безопасности (предполагается, например, что инновации позволят решить острейшую проблему энергетической зависимости, при которой страна, использующая энергозатратные технологии, будет всегда находиться под ударом при изменении цен на импортируемые энергетические и сырьевые ресурсы) так и в политической и даже духовной сфере. Крупные инновационные проекты – это всегда перспективные и мобилизующие идеи для всего социума, в особенности для образованной части общества, для национальной научной и научно-технической интеллигенции, для молодежи.

При этом, как национальная государственность в заметной мере зависит от успеха инновационного развития экономики, так и инновационная экономика, национальная инновационная модель строится в соответствии с национально-государственными приоритетами и интересами.

БРЕНД ТЕРИТОРІЇ ЯК ПОЛІТИЧНИЙ СИМВОЛ

Ринкові відносини сьогодні є домінантною складовою суспільних, зокрема політичних відносин. Маркетинг, як система ринкових технологій, неможлива без використання брендів – символічних комплексів, що створюють торгівельно-споживчу цінність товарів та послуг. Важливе місце в сучасній системі маркетингу займає бренд території – ринкова структура, що символізує особливості певного географічного простору в контексті інтересів територіальної спільноти задля його популяризації серед потенційних споживачів. Споживання бренду є сприйняттям символічної складової, що закладена в ньому. "Бренд не існує без символу (торгівельної марки), а, відповідно територія тільки тоді може стати справжнім брендом, коли має свій символ, що є відомим для більшості потенційних споживачів", – вважає Т.Мещеряков [Мещеряков Т.В. Бренд, в котором я живу... бренд территории как символический капитал // Креативная экономика. – 2008. – № 8. – С. 63].

Політичне розуміння бренду території дозволяє досліджувати його як політичний символ, що створюється політичними елітами, фахівцями та населенням з метою стратегічного управління суспільством, використання у політико-владних відносинах. Характерними особливостями бренду території є його здатність привертати увагу, конкурувати з іншими територіальними брендами, активна присутність в інформаційному просторі.

Різновидом бренду території є бренд держави як суверенного політико-територіального утворення. В оптимальному плані, бренд держави формує авторитет та репутацію держави, її регіонів та населення, забезпечує прихід великих інвесторів та туристів, і, відповідно, залучення значного капіталу в державну економіку. Зумовленість розмежування змісту понять "бренд території" та "бренд держави" полягає у брендінгу територіальних утворень, що не мають суверенітету, або в яких низькою є легітимність політичних інститутів, внаслідок їх модернізації та трансформації. Наприклад, показовим в даному випадку є прагнення створити бренд, орієнтований на Євросоюз в Косово. Бренд "Косово. Молоді європейці" орієнтований, в першу чергу, на консолідацію спільноти навколо нової символіки, що утверджує європейський шлях розвитку країни у важкий післявоєнний період.

Бренд території як різновид політичної символіки виконує наступні функції:

- ✓ Формування іміджу території, що створює ідентифікацію населення з країною на емоційному та раціональному рівнях;
- ✓ Символізація ідеї цілісності території як об'єднання різноманітних поглядів, плюралізм думок стосовно її минулого та майбутнього;
- ✓ Сприяння політичному дискурсу, суспільній комунікації щодо цілей управління територією та напрямків їх реалізації;

* Рецензент – д-р філос. наук, проф. Хилько М.І.

✓ Презентація території на міжнародній арені, популяризація її іміджу у світі.

Територіальний брендинг стає складовою PR – діяльності держави, міжнародних заходів, цільових рекламних кампаній, інколи – засобом спецоперацій та інформаційних війн. Крім цього, новітні дизайнерські рішення та символізація регіональної багатоманітності сприяють плюралізму позицій в суспільстві та стають запорукою консолідації демократії в державі.

Так, сучасний бренд держави у Польщі – логотип "Polska", стилізований вільним шрифтом, де літера "к" символізує людину, яка запускає в небо повітряного змія червоно-білого кольору, що нагадує польський військовий літак. Відмінність між традиційними політичними символами, такими як герб, та новим брендом полягає у символізації сучасності, зміст якої для Польщі полягає в євроінтеграції. Це підтверджує гасло бренду "Polska": "Europe is bigger" (Європа є більшою). Натомість, емблема гербу частково повторює політичну символіку інших держав – Федеративна Республіка Німеччина, Російська Федерація, Сполучені Штати Америки – в усіх цих країнах орел є центральною емблемою гербового малюнку. Бренд Польщі, офіційно представлений польським урядом у 2002 році, є підтвердженням прагнення держави стати в один ряд з консолідованими демократіями, здійснювати міждержавні відносини на рівних.

Отже, сутність бренду держави як бренду території полягає у конструюванні такої політичної символіки, яка була б аполітичною за формою та політично об'єднувала інтереси різноманітних соціальних груп, консолідувала суспільство. Бренд держави як різновид політичної символіки використовує легкодоступну для сприйняття форму та багатоманітний зміст, що є вигідним для інтеграції різноманітних частин суспільства, соціальних інститутів та індивідів, стаючи, відповідно засобом політичної влади. Водночас, маючи маркетинговий потенціал, тобто реальну ринкову вартість, бренд держави виходить на світовий рівень, конкуруючи з іншими державними брендами, завоюючи репутацію та авторитет в населення самої країни, що сприймає національну символіку в світовому контексті, та в громадян інших держав. Розробка територіальних брендів та національного бренду держави має стати пріоритетом в політиці держав, що демократизуються, зокрема в Україні.

В.І. Батрименко, викл., ПГПК ім. І. Франка, Прилуки

ОПТИМІЗАЦІЯ ВЗАЄМОДІЇ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ З ГРОМАДСЬКИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Щодо співпраці місцевих органів влади і громадських організацій, то ініціатива громад та громадських організацій може бути ефективною, корисною місцевої владі – хоча б у формі тендерів на соціальні програми. Це є ефективною формою співпраці, адже, таким чином, міська влада має можливість залучити громадські організації до надання тих чи інших соціальних послуг, в повній мірі використовувати їхній потенціал.

Дієвий механізм реалізації вище зазначеної ініціативи влади – закон про державні тендери. Однак деякі податкові інспекції розглядають виконання таких проектів як послугу, звідси ця діяльність оподатковується. За таких умов перед громадськими організаціями стоїть завдання активніше працювати над лобюванням закону про некомерційні організації. У світовій практиці робота з хворими або надання соціальних послуг не оподатковується.

Ще один важливий механізм співпраці місцевих органів влади і громадських організацій – ініціатива місцевої влади щодо прийняття положення про соціальні послуги: на реалізацію цього положення й проводитимуться конкурси для громадських організацій.

Особливо динамічний характер мають відносини між органами місцевого самоврядування і громадськими організаціями в великих містах, адже там більш активно відбувається формування так званого "третього сектора", тобто громадських організацій, що забезпечують взаємодію місцевої влади і підприємницьких структур, надають на конкурсній основі за рахунок місцевих бюджетів різні соціальні послуги. Вплив громадських організацій на місцеву політику та політиків залежить від моделі самоврядування, що існує в територіальній громаді, регіоні чи субрегіоні. Важко собі уявити міські територіальні громади, де реалізується інноваційна модель місцевого самоврядування (Кам'янець-Подільський, Комсомольськ, Бердянськ, Олександрія, Славутич тощо), без динамічної самостійної ролі громадських організацій. Фактично в цих громадах склались певні громадські моделі місцевої демократії, оскільки ключову роль у них відіграють загальноміські громадські організації (своєрідні "ратушні партії") на кшталт Партії відродження Кам'янця-Подільського [Роль громадських організацій та інших неурядових структур у становленні та розвитку місцевого самоврядування в Україні / За ред. *В.В. Кравченка*. – К., 2003. – С. 154].

Взаємодія громадських організацій і органів місцевого самоврядування є важливим чинником установлення довіри громадян до влади, а тому цю діяльність слід заохочувати – наприклад шляхом прийняття закону "Про неприбуткові громадські організації", проект якого вже не один рік перебуває на розгляді Верховної Ради України.

Отже, важливими завданнями оптимізації взаємодії інституту місцевого самоврядування з державою та громадськими організаціями в Україні на сучасному етапі мають стати: розмежування і збалансування функцій та повноважень між органами державної виконавчої влади та органами місцевого самоврядування; підготовка кваліфікованих кадрів для всіх рівнів місцевого самоврядування; посилення роботи органів місцевої влади на зміцнення єдності соборності нашої держави; проведення адміністративно-територіальних та регіональних реформ; впровадженням конструктивного соціального партнерства між центром і регіонами; підтримка нових економічних форм господарювання; розвиток місцевих традицій, національної культури, збереження історичних цінностей; включення в повну силу потенціалу місцевих кадрів у розв'язання нагальних проблем, для чого необхідно ліквідувати жорсткі рамки централізованої опіки і залишити на місцях лише мінімально необхідні органи державного контролю; налагодження надійного прямого і зво-

ротного зв'язку з населенням; заохочення ініціативи громад та громадських організацій у формі тендерів на соціальні програми; внесення змін до нині діючих Законів України "Про місцеве самоврядування в Україні" та "Про місцеві державні адміністрації", прийняття закону "Про неприбуткові громадські організації", "Муніципального кодексу".

Перспективним для подальших наукових досліджень видається пошук шляхів оптимізації місцевого самоврядування в сучасній Україні на основі аналізу досвіду моделей місцевого самоврядування у державах Західної Європи та в США.

О.В. Батрименко, канд. політ. наук, доц., КНУ ім. Т. Шевченка, Київ

СПОСОБИ КОНТРОЛЮ НАД БЮРОКРАТИЧНИМИ СТРУКТУРАМИ

Проблема можливості встановлення ефективного контролю над бюрократичними управлінськими структурами є найбільш актуальною в сучасній демократичній теорії й практиці.

У сучасній управлінській і правознавчій теорії прийнято виділяти два види здійснення контролю над діяльністю державної служби – державний (що включає політичний, адміністративний і судовий підвиди) і соціальний (з боку суспільства) [Лукьяненко В.И. Контроль в системе государственной службы. – М.: РАГС, 1995. – 29 с.]. Державний контроль передбачає нагляд за відповідністю діяльності апарату управління законодавчим актам, які цю діяльність регулюють. Здійсненням даного виду контролю займаються органи політичної влади (парламент, місцева виборна влада й т.п.), виконавчі органи всіх гілок влади, судові органи (конституційний, загальні, військові, арбітражні суди). Державний контроль у такому вигляді можна позначити як контроль "зверху". Суспільний контроль покликаний реалізовувати двосторонній зв'язок "держава – громадянське суспільство" (зворотній зв'язок, необхідний для функціонування будь-якої відкритої системи) з метою інформування громадян про результати діяльності управлінських структур і повідомлення до апарату відомостей про процеси, що відбуваються в суспільстві. Суспільний контроль забезпечується за допомогою діяльності різного роду суспільних рухів і об'єднань, висвітленням реалізації політичних рішень апаратом управління засобами масової інформації, окремими проявами демократичної ініціативи громадян. Подібного роду контроль є контролем "знизу"; незважаючи на більшу його значимість для дотримання демократичних принципів існування сучасної держави. Засоби, якими він оперує, носять обмежений характер.

Цікавою є класифікація Ф.Наделя й Ф.Рурка, у якій різняться формальні й неформальні способи контролю над бюрократією. Неформальні у свою чергу поділяються на зовнішні й внутрішні. До формальних відносяться: політичне керівництво з боку міністрів, міністерських радників, парламентський контроль, судовий контроль, суспільний контроль. До неформальних зовнішніх – засоби масової інформації, громадська думка, заінтересовані групи; до неформальних внутрішніх – професійні стандарти, корпоративна етика, контроль із боку вищих за рангом чиновників [Голосов Г.В. Сравнительная политология. – Ново-

сибирск: Изд-во Новосибирского ун-та, 1994. – С. 156]. Але за визнанням самих творців даної класифікації, не один зі згаданих способів контролю над бюрократичними структурами, і навіть, їхнє спільне використання не можуть гарантувати повного ефекту запобігання бюрократичних зловживань.

Над проблемою відсутності дієвих механізмів контролю над діяльністю бюрократичного апарату міркував М.Вебер. Він вважав, що концепція ліберальної демократії не забезпечена реальною практикою існування демократичних суспільств. Тому він відкидав можливість здійснення дієвого народного контролю (контролю "знизу") над бюрократією. "Питання завжди полягає в тім, хто контролює існуючу бюрократичну машину. А такий контроль з боку неспеціалістів можливий лише в обмеженій формі" [Макаренко В.П. Вера, власть и бюрократия: Критика социологии М. Вебера. – Ростов н/Д.: Изд-во Рост. ун-та, 1988. – С. 214].

Дієвий контроль над бюрократією, стверджує М.Вебер, можливий лише "зверху": або з боку плебісцитарно вибраного політичного вождя, або з боку парламенту. Але на певному етапі розвитку відносин лідера з апаратом їхня мета й інтереси починають збігатися. Через це *лише парламент, у якому завжди існує опозиція діючому уряду, може гарантувати хоч якийсь контроль над державною бюрократією*. Комітетська діяльність парламентаріїв спеціалізує їх за різними напрямками державної політики, створює передумови для набуття ними відповідної компетентності. У зв'язку з цим М.Вебер писав, що "... досить розвинена система комітетської роботи в англійському парламенті відкриває можливість і навіть примушує кожного політика, теж працювати в комітетах. У всіх відомих міністрів останніх десятиліть за плечима реальна й діюча виучка такої роботи, а практика звітності таких нарад і їх суспільної критики приводить до того, що ця школа означає справжній відбір політиків і виключає просто демагогів" [Вебер М. Политика как призвание и профессия // Вебер М. Избранные произведения. М., 1990. – С. 680]. Компетентність парламентаріїв, у свою чергу, збільшує дієвість контролюючих заходів. Але не слід перебільшувати ступінь такої дієвості.

Професіоналізм чиновників, їхнє знання всіх тонкощів, всіх підводних течій апаратної роботи завжди буде достатньою основою для того, щоб можливості детального аналізу результатів діяльності держапарату й оцінки її ефективності були сильно обмежені. Бюрократія зацікавлена в демонізації своєї роботи, і сама здатна творити атмосферу таємничості, замутнювати прозорі, на перший погляд, канали проходження управлінських рішень, тим самим, полегшуючи собі відхід з під контролюючого ока парламенту або ревізійних органів. Однак скептицизм відносно можливості здійснення дієвого контролю над державно-бюрократичними організаціями не означає, що всі дії в цьому напрямі безглузді й тому не потрібні. Індивідуальні ревізійні акції, нехай вони не мають сил охопити всі сторони й вникнути в усі деталі управління, необхідні хоча б тому, що створюють прецедент, перешкоджають появі або, як мінімум, укоріненню в чиновника почуття безконтрольності. Показові акції, які застосовуються час від часу, гарні вже тим, що не дають апарату, розслабитися. Але це не знімає з порядку денного необхідність знаходження нових більш дієвих методів нагляду й контролю.

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Екологічна політика – це соціальна діяльність, що спрямована на забезпечення соціально-економічних і культурних умов, необхідних для гармонійного буття, сталого розвитку, збереження та відтворення навколишнього природного середовища.

Екологізація суспільного розвитку є процесом, що передбачає екологізацію економічної та соціальної політики, розвиток духовної сфери з метою забезпечення стійкості екологічних систем і усунення глобальної екологічної загрози.

Концепція екологічної політики щодо поліпшення стану навколишнього природного середовища за допомогою екологічних, економічних, соціальних і духовних засобів регулювання відносин між людиною і природою включає в себе мету, принципи, методи екологічної політики, що рекомендуються для втілення в життя концепції екологічної політики в окремих сферах суспільної життєдіяльності.

Метою екологічної політики щодо екологічної сфери є забезпечення стійкості екологічної сфери та екологічної безпеки.

До принципів екологічної політики в зазначеній сфері належать формування системи інструментів екологічної політики: екологічна передбачливість; пріоритетність екологічної безпеки; екологічна відповідальність; дотримання стандартів з навколишнього середовища; запобігання екологічній шкоді.

Методами екологічної політики в екологічній сфері є обмеження щодо використання природних ресурсів; обмеження щодо деградації навколишнього природного середовища та природних ресурсів; зміцнення стійкості екологічних систем; ефективне відтворення природних ресурсів; збереження генетичного потенціалу.

Метою екологічної політики в економічній сфері є забезпечення її екологізації. Принципи екологічної політики в даній сфері складають збереження запасу відновлюваного природного потенціалу; обов'язковість екологічної експертизи; об'єктивна необхідність оцінки впливу антропогенної діяльності на довкілля; відкритість екологічної інформації. До методів екологічної політики в економічній сфері належать закриття екологічно небезпечних об'єктів; обмеження виробництва матеріальних благ, коли їх виготовлення та споживання складають екологічну шкоду; обмеження торгівлі екологічно небезпечними товарами; введення нових ефективних економічних інструментів і методів їх формування; повторне використання ресурсів (сировини, води, матеріалів); зміна структури виробництва та споживання; вдосконалення менеджменту.

В соціальній сфері основу мету екологічної політики складає викорінення зубожіння населення.

* Рецензент – канд. філос. наук, доц. Бойко І.І.

Принципами екологічної політики в даній сфері є гарантування екологічно безпечного середовища для проживання; збалансованість чисельності населення із запасами природних ресурсів; екологічна відповідальність.

До методів здійснення екологічної політики в соціальній сфері відносять методи негайного усунення екологічної загрози (обмеження щодо споживання матеріальних благ, обмеження щодо доступу громадян на окремі об'єкти природи); методи, які пов'язані з довгостроковими програмами поліпшення стану природного середовища (регулювання чисельності населення, зміцнення сім'ї, гарантування населенню екологічно безпечного середовища для проживання, викорінення зубожіння).

Метою екологічної політики в духовній сфері є зміцнення духовного середовища, а її принципи складають пріоритет духовного розвитку над виробництвом матеріальних благ; відкритість екологічної інформації; державне сприяння духовному розвитку.

Методи екологічної політики в духовній сфері суспільства складають заборона пропагування насильства за допомогою засобів масової інформації; пропагування екологічної етики за допомогою ЗМІ; зміцнення духовної сфери на основі релігії, культури, освіти; усунення війни із суспільного життя як інструмента вирішення політичних проблем; викорінення злочинності, корупції; оновлення концепції суспільного розвитку, що означає проголошення пріоритетності духовного розвитку над виробництвом і споживанням матеріальних благ.

Чільне місце у формуванні та реалізації екологічної політики посідає екологічна свідомість. Екологічна свідомість являє собою індивідуальну та колективну (суспільну) здатність до усвідомлення нерозривного зв'язку людини з природою, вміння, звичку діяти, не порушуючи зв'язків і кругообігів у природі, залежності благополуччя з майбутнім станом природи. Ознаками екологічної свідомості є: заклопотаність станом довкілля; визнання безпечного і здорового середовища існування суспільною цінністю; здатність до ідентифікації джерел екологічної загрози і соціальних суб'єктів, що породжують її; індивідуальна мобілізація (формування готовності до особистої участі в акціях, спрямованих на захист довкілля); позитивна мобілізація – усвідомлення необхідності дій на основі осмислення інформації про ризики та небезпеки.

М.Д. Бобовников, служ. комерч. орг., Днепропетровск
europeresearch832@rambler.ru

СМИ КАК ФАКТОР МУСУЛЬМАНСКОЙ ПРОБЛЕМЫ ЕС: ОПЫТ СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО АНАЛИЗА

Одной из важнейших причин предубеждённости подавляющего большинства европейцев является традиция СМИ Европы обозначать "людей – бомб" термином "исламские фанатики", независимо от идей, во имя которых они жертвуют собой. По словам известного мусульманского интеллектуала Мурада Хофмана, если "<...> кто-то в мусульманском мире – кто бы это ни был – применит оружие, ему наклеят ярлык "фанатичного мусульманина",

даже если он является арабом-атеистом, коммунистом или баасистом или же палестинцем-христианином" [Хофман М. Европейская ментальность и ислам // <http://www.elbrusoid.org/>]. Автор процитированных строк показывает, к чему приводит такая необъективность, добавляя: "Согласно этим критериям, я тоже фанатик, так как я молюсь, пощусь в месяц Рамадан, отправляюсь в паломничество в Мекку и отдаю пожертвования на дело Аллаха <...>" [Чугаев С., Чижиков М., Асламова Д. Европа переходит в ислам? // <http://www.kp.ru/daily/23517.4/40282>]. Таким образом, закономерно происходит отрицательная стереотипизация. На основе её продуктов возникают соответствующие аттитюды, которые "<...> направляют и, в известном смысле, детерминируют соц. действия" [Айзен А. Аттитюды (*attitudes*) // Психологическая энциклопедия. – 2-е изд. / Под ред. Р. Корсини, А. Ауэрбаха. – СПб.: Питер, 2003. – С. 49]. Следовательно, когда дело касается эмигрантов, современные европейцы как средневековые люди стремятся "<...> постичь значение событий, а не их причины" [Лухи Т.Г. Средневековое мышление (*medieval thinking*) // Там же. – С. 851]. И точно как их пращуры они не достигают в этом успеха; "<...> в ср. века мир воспринимался как книга, содержащая символы, связанные значащими отношениями между собой и с трансцендентальным, более совершенным миром вечно существующей действительности" [Там же]. Разумеется, с такой позиции, достоверное объяснение было невозможным. Аналогичным образом коренное население государств ЕС, разделяющее стереотип, что эмигранты становятся террористами, поскольку к этому располагает культура, являющаяся для них родной, а не социальные условия, не в состоянии понять, что, на самом деле, означают самоподрывы.

В результате, попытки властей интегрировать эмигрантов в жизнедеятельность европейских обществ теряют смысл, так как рядовые граждане воспринимают их как подлежащих наказанию. Раз в преступлениях всецело виновны жители гетто, значит расширять их социально-экономические возможности глупо поскольку, как показывает "опыт", они пользуются выгодами своего положения во вред тем, кто их этим положением наделяет. Став сторонниками применения к эмигрантам жёстких мер и, следственно, отказываясь участвовать в профилактике исламского терроризма, коренное население стимулирует новые теракты. Точно описывают происходящее слова Рикёра, которые, правда, относятся к случаю с другой причиной: "<...> виновность становится обвинением без обвинителя, судом без судей, анонимным приговором Виновность превращается в описанное Кафкой нескончаемое несчастье: приговор становится проклятием" [Рикер П. Історія та істина / Пер. з фр. В.Й. Шовкуна. – К.: Видавничий дім "КМ", Університетське видавництво "Пульсари", 2001. – С. 165]. Однако форму проклятия, тяготеющего над поколениями, этот приговор приобретает и для тех, кто его вынес. Эмигранты не могут быть принудительно выселены из Европы, как когда-то мараны из Испании. И получается, что жители гетто обречены, становиться террористами и совершать самоубийства влекущие гибель других, а те, кто не попытался устранить причины подобного – нести утраты.

А.Г. Бондар, студ., ДНУ, Донецьк*
nastyabondar@gmail.com

ФОРМУВАННЯ БРЕНДУ "УКРАЇНА" ЧЕРЕЗ СУЧАСНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ: ADVERTGAMING

Життя – це гра. З чудовою графікою, але поганим сюжетом

Розвиток інформаційних технологій у світі змінює правила гри у сучасному інформаційному просторі та міжнародному політичному процесі. В результаті, з'явилися нові форми комунікації, які значно вплинули на моделі світового суперництва держав. Зараз одним із найбільш вагомих індикаторів успішності та конкурентоздатності країни є її національний бренд. Бренд країни – це сукупність емоційних і раціональних уявлень, що є результатом зіставлення всіх ознак країни, власного досвіду й чуток, що впливають на створення певного образу. *Бренд країни* – це знакова система символів, які дозволяють ідентифікувати її у світовому просторі [Шульгина Л. Мейк-ап для бренда "Україна" // Компаньон. – 2006. – № 14. – 5.04.06. – С. 13-19].

Результати Anholt Nation Brands Index-2009 та Country Brand Index-2009 дозволяють виокремити групу країн, брендингові стратегії яких є найефективнішими (США, Франція, Німеччина, Великобританія, Японія, Італія, Канада, Австралія, Іспанія, Нова Зеландія). Ці країни досягли таких результатів не тільки тому, що першими зрозуміли необхідність корегувати свої бренди, а й тому, що використовують якомога більше можливостей у галузі ІТ, так, наприклад, крім промо-роликів, акцій і рекламних кампаній, країни намагаються демонструвати себе у віртуальному просторі: створюють власні сайти, соціальні мережі вузьких напрямків (туристичні, емігрантські, освітні, бізнесові, мультимедійні), використовують адвергейм-технології.

Advergaming – практика використання комп'ютерних ігор для просування товару, послуги, організації або концепції; це новий засіб комунікації з реципієнтами, який суттєво відрізняється від інших каналів масової інформації. Найбільш чітко цей термін можна визначити як "рекламні ігри" чи "промо-ігри" [Попов А. Приговоренные к рекламированию // <http://www.4p.ru/main/theory/2970>]. Розробкою цієї нової галузі у брендингу займаються найуспішніші маркетологи світу такі як Б.Піжон, Т.Бесазі, Джейн Чен, Тоні Лернер Кітчен Г., серед вітчизняних – Попов А., Мясніков І., Карпов Д. та інші.

Ще в середині ХХ століття дослідники встановили, що комп'ютерна гра спроможна змінювати стан свідомості людини. Під час гри людина майже не контролює свої емоції і не може ставитися критично до інформації, що надходить, бо опиняється в ситуації з вже заздалегідь заданим алгоритмом дії та правилами гри. Існує два основні психологічні механізми формування залежності від рольових комп'ютерних ігор: потреба особистості втекти від реальності та бажання прийняття ролі іншого. Вони завжди працюють одноча-

* Рецензент – канд. політ. наук, доц. Нагорняк Т.Л.

сно і засновані на процесі компенсації негативних життєвих переживань. До ефектів комп'ютерної гри у галузі соціального й особистісного розвитку відносять звикання, засвоєння стереотипів поведінки, статевих, ціннісних стереотипів і вплив гри на особливості характеру гравців. В залежності від жанру та сюжету гри можна впливати на різні цільові аудиторії за віковими, статевими, територіальними та іншими ознаками. Особливою рисою адвергеймінгу є те, що під час гри відбувається знайомство з функціональністю бренду. Крім того, що гра спроможна просувати образи та корегувати свідомість гравця, її важливою рисою також є перетворення реакцій гравця-реципієнта на кількісні та якісні дані, які можуть дозволити відразу вносити корективи в загальну стратегію брендингу країни.

Як наслідок, можна виявили основні переваги технології адвергеймінг: запам'ятованість посилання від гри в 10 разів більша, ніж від ТБ-роліка; 66% гравців повертаються у гру знов; час спілкування (з продуктом та ідентичною аудиторією) у грі значно перевищує час контакту з іншими медіа; коштовність розміщення адвергеймінг-технології значно нижча, ніж, наприклад, звичайна реклама по ТБ; реклама, яка "вмонтована" у гру має більшу довіру, більш тривалий ефект та глибоке впровадження у споживачів; гравець не зможе залишити без уваги маркетингове повідомлення, оскільки воно вбудовано у сценарій (на рівні діалогів, дій, зображень); позитивне ставлення до гри переноситься на товари/послуги, якими вони користуються, і у гравців формується бажання придбати рекламовані продукти; advergame дає гарантію того, що конкуруючий продукт не з'явиться поруч із продуктом замовника, як це може відбутися на сторінках ЗМІ або в рекламному блоці на радіо чи ТБ.

Отже, медіатизація та інтеракціоналізація суспільства зробили інформаційні технології однією з головних складових просування будь-яких брендів. Яскравими прикладами можуть бути віртуальні ресурси Австралії та Нової Зеландії, де не тільки можна дізнатися про ці країни, а й брати участь в різних туристичних, освітніх акціях, віртуально грати в регбі, знайомитись з традиціями країн і, навіть, планувати власну подорож. США створила гру "Американська Армія" для популяризації контрактної служби. Також в США є "Віртуальний джихад" та "Мусульманський погром". В Ірні вийшла гра "Порт порятунку: захист на лінії вогню", яка орієнтована проти західних загарбників. Серед ігор, які зачіпають соціальні проблеми, слід виокремити гру Всесвітнього фонду дикої природи "Розбери бутерброд", щоб привернути увагу до проблеми зникнення осетрових риб та гру "Безкоштовний рис", присвячену проблемам голоду. Проект Newsgaming.com займається коментуванням світових новин через комп'ютерні ігри. Уругвайський спеціаліст Гонзало Фреска вважає, що гра – це не тільки розвага. Він створив гру для партії "Камбіємос", яка пропонує гравцям спільно вирішувати проблеми своєї країни.

В Україні адвергейм-технології поки що мають вигляд політичного хепенінгу, і не просувають бренд країни. Сьогодні в Україні вже існують такі ігри як "18 сталених колес: украинские просторы", "Дальнобойщики-2", "Коллапс", які демонструють український простір, але зовсім не рекламують країну, не просувають ідеї для розвитку внутрішнього бренду, підвищення патріотизму

чи знань про державу. Досвіду позиціонування України у світі за допомогою адвергеймінгу досить не існує. Треба зробити висновок про необхідність використання нових інформаційних технологій (а саме адвергеймінгу) при формуванні бренду "Україна", бо комп'ютерні ігри набувають все більшого впливу, увага світової аудиторії переноситься з пасивних медіа-каналів (ТБ) на більш активні – ігри та цифрові носії, де люди можуть самі стати учасниками подій. Треба створювати бренд "Україна" для українців, який можна ефективно популяризувати через подібні ігрові проекти, які мають бути ініційовані державними органами в межах загальної довгострокової стратегії формування національного бренду "Україна".

Л.Л. Бунецький, канд. політ. наук, доц., КНУ ім. Т. Шевченка, Київ
segitnu@rambler.ru

ЕВОЛЮЦІЯ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ: ІНСТИТУЦІЙНИЙ АСПЕКТ

Актуальність проблематики обумовлена потребою наукового аналізу політичних інститутів і процесів для ідентифікації векторів подальшої демократизації політичної системи сучасної України. Очевидно, що процес демократичного розвитку суспільства можливий тільки в умовах такої інституційної макроструктури політики, яка відповідала б критеріям: легітимності, ефективності і стабільності. На сьогоднішній день немає чіткої відповіді на питання про те, в якому транзитивному стані знаходяться українські політичні інститути або чи став цей стан реальною політичною константою та як і яким чином процес їхньої трансформації буде відбуватиметься надалі, зумовлюючи появу нових чи існування традиційних політичних інститутів в модернізованій формі. Політичні інститути, які розуміються як організаційні і нормативно-правові основи політики є складною системою, яка володіє статичними і динамічними характеристиками і трансформувати цей консервативний політичний організм одноразово та одночасно неможливо. У зв'язку з цим виникає крайня необхідність як наукової діагностики стану цієї системи, вивчення їхньої еволюції, динаміки, дизайну, пошуку універсальних і специфічних особливостей інституційних змін, особливо, в державах транзитивного типу, так і розробки алгоритмів подолання амбивалентності політичної інституційної системи, українського політичного процесу в цілому, вираженого в поєднанні двох тенденцій: *de iure* – зовні демократичного та *de facto* – внутрішньо авторитарного, що, звісно, обмежує можливості демократичного розвитку та затрудняє політичне самовизначення України.

1. Політична система сучасної України знаходиться у стані "демократичного транзиту", з явною кризою ідентичності та легітимності, де спостерігається ситуація явної хиткої рівноваги "біфуркаційного застою", першочергова задача якої – утримати суспільство в рамках "неполярних" політичних інститутів, їхніх лідерів. Тому в даний період перед українським суспільством постає завдання №1: знайти рівновагу, знайти своє об'єднання ("ком'юніті"),

таке політичне конструктивне співтовариство, що здатне функціонувати в рамках єдиного безконфліктного соціально-політичного простору України. Відсутність прагнення до згоди із приводу проголошених цілей та технологій демократичних перетворень пояснюється не тільки відсутністю культури консенсусу, яку не вдалось сформувати за років політичної трансформації України. Головна причина полягає в принципово різному розумінні цінностей волі й демократії існуючими в сучасному українському суспільстві політичними силами, їхніми лідерами у нерівності можливостей активної участі у реформаторському процесі й задоволення власних інтересів. Від того, як вирішиться ця проблема, залежить і доля демократії в Україні.

2. Досліджуючи політичну інституційну систему України слід вказати на "інституційну недостатність", тобто функціональну неспроможність її політичних інститутів адекватно відображати специфіку періоду демократичного транзиту. У цьому процесі можливо визначити декілька важливих проблем. Так, **перша проблема**, яку слід вирішити, полягає в з'ясуванні того, як і яким чином політичні інститути можуть адекватно реагувати, тобто відображати, охоплювати та відтворювати систему різноманітних інтересів та намірів соціальних суб'єктів, забезпечувати здатність їх до самоорганізації та самоврядування. **Друга проблема** полягає в наданні політичній інституційній системі, такого якісного стану і таких рис, які б, **по-перше**, дозволили б весь її потужний сукупний демократичний потенціал використати найбільш раціонально й продуктивно, а **по-друге**, спонукали б творчому, конкурентному прояву самоорганізаційних, самоуправлінських функцій інституційних утворень як суб'єктів політики. **Третя проблема**, є більш проблемою інструментально-технологічного характеру, яка складається з певних процедурних методик, технологій тощо розроблених з урахуванням сучасного світового передового досвіду, які ефективно використовуються для забезпечення "демократичного транзиту" політичної інституційної системи.

3. Процес дизайну політичної інституційної системи можна визначити, як динамічний процес трансформаційних змін існуючих традиційних інститутів в стан нових, модерних з наявністю демократичних форм їх подальшого існування. Проте дана лінійно – прогресивна схема політичного транзиту повинна бути завжди доповнюваною обліком цивілізаційного, системного та синергетичного аспектів, які накладають значний відбиток на сутність, характер та конфігурацію структур політичної системи. При цьому особливу увагу слід приділяти різнонаправленості векторів самоорганізаційного розвитку інституційних змін. Це означає перенесення акценту з організаційної визначеності політичних інститутів на їх самоорганізаційну процесуальність, тобто зсув акценту з організаційного боку інституційних змін, як правило, що проводяться "зверху", до трансформацій самоорганізацій, які формуються "знизу".

4. Основними перспективними тенденціями зміни сучасної інституційної системи України, на думку автора, є: збільшення публічності і відкритості політики, діяльності інститутів державної влади, їхні звіти перед громадістю щодо виконання функцій та задач; часткове зменшення традиційних політичних ієрархій та поширення мережної архітектури політичних інститутів; розвиток

"корпоративної стратегії", як усередині інституційних утворень, так і на міжінституційному рівні; модернізація базових політичних інститутів та віртуалізація політичних процесів; зростання впливу соціокультурних та інших факторів на структуру й функціонування інститутів, політичної системи в цілому.

При цьому інституційна система політики як передумова антикризової стабільності України повинна відповідати ряду вимог: *по-перше*, політична система повинна бути побудована на основі критерію структурно-функціональної універсалізації політичних інститутів; *по-друге*, інтеграція інститутів у рамках політичної системи, об'єднання їхнього функціонального потенціалу, направлену на антикризову стабільність суспільства як соціоетальної системи; *по-третє*, формування політичної інституційної системи повинне носити конкурентний, конструктивно-спрямований характер; *по-четверте*, самостійність (автономність) політичних інститутів та їхня функціональна диференціація, яка збільшує адаптаційні можливості політичної системи й породжує суверенітет політичних інститутів, що у свою чергу, посилює їхні інтерактивні взаємозв'язки. Чим значніше диференціюється діяльність політичних інститутів, чим більше спеціалізовану соціальну потребу вони відображають та реалізують, звичайно, тим збільшується їхній соціальний зв'язок, взаємозалежність та зростає системність всієї політичної інституційної системи.

5. Однією з головних умов створення стабільної та ефективної політичної інституційної системи у сучасній Україні – створення адекватної сьогоденню теоретичної і методологічної наукової бази. Тут життєво необхідна цілісна концепція, яка, з одного боку, покликана дати переконливі відповіді на питання про те, яким чином формуються, самоорганізуються та взаємодіють політичні інституційні утворення, їхня складна динаміка нелінійних процесів, особливо в кризові періоди, яким чином вони транспортуються із одної держави, з розвинутою системою демократії в іншу, із посттоталітарного минулого – в сьогодення, з іншого боку – стати новим методологічним загальнонауковим фундаментом формування демократичного інституційного середовища. Суттєво й те, що мова в такій концепції повинна йти не тільки про окремі політичні інститути, але й про цілісну політичну інституційну систему в рамках соціоетального простору, синергетичне моделювання інституційних процесів у суспільстві. Тому аналітичний пошук оптимальної наукової моделі інституційних реформ та готовності до них суспільства є одним з перспективних і пріоритетних напрямів в цій області дослідження.

В.В. Буян, асп., КНУ ім. Т. Шевченка, Київ

МІФОТВОРЧІСТЬ ЯК ТРАНСІСТОРИЧНИЙ СПОСІБ ДУХОВНО-ПРАКТИЧНОГО ОСВОЄННЯ СВІТУ ЛЮДИНОЮ

Міф – форма цілісного масового переживання і тлумачення дійсності за допомогою почуттєво-наочних образів, які вважаються самостійними явищами реальності. Міфологічна свідомість вирізняється синкретизмом, сприйняттям картин, породжених творчим уявленням людини як "незаперечних

фактів буття". Для міфу не існує межі природного і надприродного, об'єктивного і суб'єктивного; причинно-наслідкові зв'язки підміняються зв'язком за аналогією і химерними асоціаціями. Світ міфу гармонійний, строго упорядкований і невідчужуваний практичному досвіду. Історично міф виникає як спроба побудови на інтуїтивно-образному рівні сприйняття цілісної картини світобудови, яка здатна узагальнити емпіричний досвід і доповнити (за допомогою абстрактних спекуляцій) його обмеженість.

Універсальними характеристиками міфу є його сакральність, глобальність масштабу опису реальності, відсутність раціонально-логічного виміру буття, консервативність, цілісність, нереклексивність, синкретичність. Зазначені властивості міфомислення дозволяють не тільки перетворити хаос на космос людського буття, що складає основний зміст міфології, але й показують духовні джерела співпадіння міфу з реальністю, що, в свою чергу, дає підставу розглядати міфологію як онтологію. Традиційний міфологічний світогляд закладає певну онтологію розуміння "світу людини". У подальшій історії онтологічний вимір первісного суспільного буття трансформується в новітні міфологеми, але ядро набутого людиною досвіду – колективні архетипи – не зникає."

Багатоманітність прояву феномену міфу потребує міждисциплінарного підходу до його дослідження, на перетині політології, соціології, психології, філософської антропології, культурології, історії тощо. Структуруючи дослідження за проблемними напрямками, зазначимо наступні: психоаналітичні та соціально-психологічні концепції міфу (З. Фрейд, К. Юнг, М. Еліаде, Дж. Кембелл, В. Вундт, Г. Леон, Г. Тард); семіотичний аналіз міфологій (Р. Барт, К. Леві-Стросс, Є.М. Мелетинський, В.Н. Топоров, В.Я. Пропп, О.М. Фрейденберг та ін.); символічна теорія міфу (М. Шемерт, Г. Плєснер); міф як ідеологія та форма пізнання (Ж. Сорель); міф з позицій містицизму (М. Бердяєв, С. Булгаков, І. Ільїн, К. Леонтьєв, В. Лоський, Вол. Соловйов, М. Федоров, Г. Федотов, П. Флоренський та ін.).

Особливо значущим для нашого дослідження є наукові доробки з політичної і соціальної міфології вітчизняних науковців (В. Андрущенко, Е. Воропай, П. Гнатенко, С. Кримський, В. Малахов, М. Міщенко, М. Михальченко, В. Павленко, М. Попович, Г. Сковорода, Т. Суходуб та ін.). Окремим аспектам міфології, де здійснена спроба інтерпретації міфа у сучасній українській культурі виділяються наукові праці В. Горського, Г. Грабовича, Д. Донцова, М. Костомарова, В. Леонтьєва, В. Лісового, Г. Носової, Ю. Павленка, В. Рижка, М. Савельєвої, І. Чорноморденко та ін. Значна частина праць присвячена міфологізації ринкових перетворень в сучасній Україні (Л. Бальцерович, Ж. Бодірьєр, А. Гельб, Є. Головаха, В. Кремень, А. Окара, Н. Паніна, Г. Почепцов, В. Ткаченко, С. Тримбач, В. Шедяков, Л. Шашкова, А. Шморгун та ін.).

Перехід від тоталітарного, однопартійного політичного режиму до демократичного, багатопартійного, від концепції "розвиненого соціалізму" до демократії, супроводжується потужним сплеском соціальної міфотворчості, яка трансформується у знакову систему оцінки широким загалом суспільних процесів в українському суспільстві. Сучасна міфологія – феномен, який, зберігаючи свою бутеву багатовимірність, орієнтованість на сфери політики і мистецтва, науки, релі-

гії і суспільного управління тощо, представляє собою трансісторичний спосіб духовно-практичного освоєння людиною світу. В такій своїй якості міф змінює конкретні форми свого існування, не змінюючи сутності – гармонізації відносин людини зі світом, образно кажучи, перетворення хаосу на космос.

В умовах переходу українського суспільства від тоталітарного політичного режиму до демократичного виникає низка соціокультурних проблем, які в цілому демонструють кризовий стан духовності. Людина не справляється з освоєнням новітніх цінностей та ідеалів, виявляє себе нездідною переводити їх у площину своєї практичної діяльності. Розбіжність між реальним станом суспільства та доктринами, що проголошуються в цьому суспільстві, ще довго буде однією з найбільш значимих характеристик посттоталітарного суспільства в цілому. Власне можна стверджувати, що суттєвою ознакою тоталітарної парадигми є існування замкнутої ідеологічної системи, яка існує поза історичним простором та часом і є самодостатньою. Злам такої системи і є однією з найбільш вагомих ознак дійсного подолання тоталітаризму і переходу у "відкрите" суспільство.

Досить потужними чинниками суспільного буття "перехідного періоду" залишаються міфологеми імперського характеру, хоча за умов постмодерну час імперій (хоча б у класичному розумінні), а відтак – і функціонування імперських міфологем завершується, і все ж, ностальгія за минулим ще буде довго даватися взнаки у духовних вимірах українців. До того ж, феномен українського маргіналізму набуває все більше чітко визначеного *міфологічного* контексту існування, що пов'язано зі складнощами становлення української державності.

Г.О. Габрієлян, асп., ТНУ ім. В. Вернадського, Сімферополь

ВПЛИВ ГЛОБАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ НА ПЕРСПЕКТИВУ РЕФОРМУВАННЯ МІЖНАРОДНОЇ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ

Фінансова політика Сполучених Штатів Америки (далі – США) та Європейського Союзу (далі – ЕС) у контексті глобальної економічної кризи.

Фінансово – економічна криза 2008 року, що вибухнула в США стрімко перетворилася на глобальну економічну кризу. Безумовно, це було обумовлено роллю і вагою економіки США в Світовій економіці і позицією долара як світової валюти (у тому числі і резервної).

1. Глобальна економічна криза, на відміну від попередніх циклічних криз капіталізму, має якісно іншу природу – вона, значною мірою, породжена глобальними економічними акторами (суб'єктами глобальної економіки) шляхом створення нових фінансових інструментів – деривативів, не забезпечених реальними секторами економіки. Світ фінансових спекуляцій відірван від реальної економіки. Але проблема полягає не тільки в цьому, а й у тому, що такі процеси можуть включатися в будь-який час глобальними економічними акторами. У цьому принципова, якісна відмінність сучасної глобальної кризи від всіх попередніх.

2. Так як розрахувати економічні наслідки, а тим більше, соціально-політичні наслідки таких глобальних маніпуляцій вкрай складно, то регламентація цих процесів лежить не стільки в економічній сфері, скільки в політико-правовій. Саме тому ми бачимо, що вихід з кризи шукається політичними лідерами провідних економічно розвинених держав (G8, G20). Це означає, що економіка при всій її специфіці в принципі залишається політичною.

3. Звичайно, перше принципове питання, яке виникає при аналізі ситуації, що склалася: – "Кому це вигідно?". Однак практичну значимість має відповідь на інше питання: – "Як виходити з кризи?". Актуальним стає план виходу з глобальної економічної кризи як для економічно розвинених економік світу, так і економік всіх інших країн.

4. Аналіз різних антикризових планів, і, перш за все, плану Обама та ЄС свідчать, що саме перший має гарну перспективу. Цей висновок ґрунтується на тому, який очікуваний результат на виході з кризи. За планом Обама ним стане кардинальна модернізація як самої економіки США, так і її кадрового, людського ресурсу. Поряд зі збереженням базових фінансових інститутів і підприємств провідних галузей економіки закладаються основи зазначеної модернізації. В антикризовому плані ЄС більше уваги приділяється першій, ніж другого аспекту. Більш того, емісійні можливості євро значно більш обмежені ніж у долара; і можливості розширеного після холодної війни Європейського Союзу більш обмежені, ніж у єдиної і відносно федеративної держави – США.

5. Бреттон – Вудська фінансова система стала перед серйозним викликом – глобальною економічною кризою. Є об'єктивні підстави для її зміни. Однак у короткостроковій (до 5 років), і навіть, доступній для огляду середньостроковій (до 10 років) перспективі ми не бачимо реальної альтернативи їй.

Т.Т. Гантамиров, асп., ЯрГУ им. П. Демидова, Рыбинск, Россия*

ОСОБЕННОСТИ ЭТНОПОЛИТИЧЕСКОГО КОНФЛИКТА В СОВРЕМЕННОЙ ЧЕЧЕНСКОЙ РЕСПУБЛИКЕ

Этнополитический конфликт в Чеченской республике – явление сложное, многофакторное. Многие его составляющие сегодня не поддаются даже оценке. Вообще у таких сложных явлений, как чеченский конфликт, не может быть однозначного толкования, у каждого его участника – своя правда. Вместе с тем научный анализ событий позволяет сегодня сделать ряд обобщающих выводов.

Причинами конфликта, помимо неблагоприятного исторического фона взаимоотношений Чечни и России, незавершенности модернизированных процессов, является кризис советской системы и распад СССР. Конфликт в Чеченской республике не был предопределен, но был спровоцирован борьбой постсоветских политических элит России и Чечни за передел власти и собственности. В результате под флагом идеи независимости был совершен захват власти и очередной передел собственности в корпоративных

* Рецензент – д-р політ. наук, проф. Головин Ю.А.

интересах. Свергнув власть коммунистической номенклатуры, восставшие социальные низы вскоре стали жертвой новой власти – диктатуры мафиозно-клановой квазизилиты – национальной по форме, античеченской по сути. Таков итог чеченской революции [Гакаев Д. Чеченский сценарий: авторы и исполнители // Российская газета. – 2002. – 25 декабря].

Справедлив в своем утверждении профессор (и генерал) В. Серебренников, который пишет, что "война в Чечне неразрывно связана с глубокими и противоречивыми изменениями в мире" [Серебренников В.В. Война в Чечне: причины и характер // Журналистика Чечни в послевоенный период. – 2006. – 8 апреля // <http://nachali.narod.ru/chechnya.html>], развалом СССР, экстремальными реформами в России, обусловившими социально-экономические и политические противоречия, и, как следствие последних, – резкое обострение всех общественных отношений. Эта война – не изолированное явление, а одно из звеньев в цепи подобных вооруженных конфликтов и напряженностей, которые возникли в различных регионах бывшего СССР – Азербайджана, Армении, Грузии, Молдавии, Таджикистана, а также бывшей Югославии и Афганистане. Они порождены идеологией агрессивного национализма, приходом к власти социальных групп, партий и политиков, для которых насилие является чуть ли не основным средством решения встающих перед обществом задач.

На характер конфликта в Чеченской республике повлияли несколько факторов: первый связан с проблемой государственного суверенитета, когда народ Чеченской республики выступил за придание ей статуса союзной республики в составе обновленного СССР, а группа национал-радикалов, захватившая власть в республике, постепенно, при попустительстве тогдашнего чеченского руководства встала на путь радикальной суверенизации и вооруженной борьбы; второй – с движением люмпенизированных маргинальных масс за социальную справедливость; третий – с борьбой различных политических сил, олигархических групп за передел власти и собственности в России и Чечне; и, наконец, четвертый, внешний фактор – стремление антироссийских международных сил использовать Чечню как плацдарм борьбы с целью ослабления Российской Федерации в Кавказском регионе.

Две чеченские военные кампании, беспрецедентные по своей жестокости, людским и материальным потерям, отбросили Чечню в своем развитии на сотни лет назад, подорвав традиционную культуру чеченского общества. Трагическая логика ошибок привела к тому, что за пятнадцать лет на Кавказе, да и в России в целом, возникла аура войны. Она во многом определяет политическое поведение власти, создавая очень узкий коридор возможностей для политического маневра [Максимова Е. После Беслана // Литературная газета. – 2005. – Вып. 11].

Одним из самых тяжелых последствий, пережитых за последние годы народами, населявшими Чеченскую республику, стало резкое нарушение веками сложившейся многообразной национальной структуры республики, утрата полнокровной полиэтничности. Это негативно отразилось на процессах развития межнациональных отношений, как в республике, так и в регионах Российской Федерации, куда вынуждена была мигрировать значитель-

ная часть населения независимо от национальности. Восстановление экономики и социальной сферы республики не представляется возможным без возрождения полнокровной полиэтнической Чеченской республики [В Чечне вспоминают о русских: Официальные лица призывают специалистов вернуться обратно // Информационно-аналитическое издание Фонда исторической перспективы "Столетие". – 2005. – 19 декабря // http://www.stoletie.ru/tekuschiiy_moment/v_chechne_vspominajut_o_russkikh.htm].

Новый лидер Чеченской республики Рамзан Кадыров вместе со своими приближенными создал свою специфическую модель управления республикой, основанную на жесткой единоличной власти – на сегодняшний день довольно эффективную. Он гарантирует реальное восстановление республики, политическую стабильность и безопасность ее гражданам и клянется в верности председателю Правительства РФ Владимиру Путину. Но личная преданность Кадырова Владимиру Путину – не то же самое, что преданность государству под названием Российская Федерация.

Отношение известных российских и зарубежных политиков к личности Рамзана Кадырова весьма неоднозначно. Налицо признаки культа личности чеченского президента. Полк имени Кадырова (или кадыровцы) на 90 % состоит из амнистированных боевиков [Максимова Ю., Ермолов Э., Пауков В. Рамзан Кадыров открыл восточный фронт // Домашняя библиотека Сергея Горшкова. – 2008. – 16 апреля. – Режим доступа: http://www.compromat.ru/page_22559.htm], а это источник опасности непредсказуемой вооруженной силы на территории России. Некоторые политики считают, что корневые основы этнополитического конфликта не устранены. Существует опасность развития по косовскому сценарию. Трудно не согласиться, что Чеченская республика находится сейчас вне правового поля Российской Федерации.

Таким образом, проблема постконфликтной реконструкции в Чеченской республике остается. Она одна из наиболее трудноразрешимых в современной общественной практике. И Россия, и Запад, отстаивая свою точку зрения, опираются сегодня на устаревшие политологические теории, при помощи которых невозможно очертить поле политического урегулирования в регионах, в частности, в Чеченской республике. Необходимо устранить антагонизм в позициях правительства и национальных движений и создать реальную почву для политического урегулирования конфликтов. Тогда легче будет расширить круг его участников и начать двигаться к консенсусу и действительному политическому решению.

***Н.С. Гармаш, канд. політ. наук, ст. викл., БДПУ, Бердянськ
natush@ukr.net***

ГРОМАДСЬКЕ ТЕЛЕБАЧЕННЯ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Сьогодні українське телебачення під впливом політичних та економічних змін зазнало інституційних трансформацій, зумовлених процесами децентралізації й комерціалізації мас-медіа. Останнім часом саме вітчизняне телебачення стає об'єктом критики і незадоволення з боку населення. Його

критикують за перенасичення рекламою, залежність від влади, низький моральний рівень передач й брутальність. Неодноразово здійснювались спроби встановити соціальний контроль за змістом телевізійних передач, але позитивних результатів так і не було отримано.

Як один із напрямків розвитку розглядається можливість створення в Україні громадського телебачення. Цей феномен, що являє собою особливу форму соціально-функціональної організації телемовлення добре відомий у світі (особливо в країнах Західної Європи). Одним із визначень, що трапляється в законі "Про громадське телемовлення", підготовленим директором Юридичного департаменту Європейської мовної спілки (ЄМС) (European Broadcasting Union) доктором Вернером Румпхорстом, є таке: "громадським є будь-яке телебачення, що задовольняє три умови: воно повинно слугувати інтересам суспільства, фінансуватись суспільством, контролюватись суспільством" [Гладько А.М. Кто в России заинтересован в общественном телевидении? // Вестник Московского ун-та. Серия 18. Социология и политология. – М., 2007. – № 3. – С. 44].

Особливість цього виду телебачення полягає в наданні точної й неупередженої інформації, а також безлічі програм з різних тематик, актуальних як для всього суспільства в цілому, так і для окремих його груп, зокрема. Також надзвичайно важливими характеристиками громадського телебачення є його незалежність від уряду і приватного бізнесу, особлива система фінансування, яка забезпечує організаціям громадського телебачення достатній для підтримки високих стандартів якості обсяг фінансування незалежно від таких джерел, як доходи від реклами, передплати на періодичні видання або спонсорські відрахування.

Створення громадського телебачення належить до тих напрямів реформ (політичних, соціально-економічних), про які досить багато говорять, але мало роблять задля їхньої реалізації на практиці. Це конче необхідні суспільству реформи, реалізація яких могла б суттєво просунути Україну шляхом демократизації і трансформації економічної моделі. Більше того, на підтримку ідеї створення такого телебачення не одноразово висловлювались президент В. Ющенко та лідерка політичного блоку БЮТ Ю.Тимошенко на базі телеканалу УТ-1.

Громадське телебачення в Україні – це питання наявності, передусім, у країні соціальних сил, зацікавлених у створенні такого демократичного комунікативного інституту і спроможних реалізувати такий великий національний медійний проект. Саме такою соціальною силою повинно бути суспільство. Прикладом може бути досвід західних країн, який показує, що вести переговори з владою і акцентувати свої інтереси може лише суспільство з високим рівнем громадської самосвідомості. Але якщо говорити сьогодні про громадянське суспільство в Україні, то намітились лише перші ознаки його формування. Становлення повноцінного громадянського суспільства в нашій країні – це питання ще не одного року. Також до соціальних сил, спроможних ініціювати створення громадського телебачення, відносяться держава і влада.

Спроби прийняти закон про громадське телебачення, який так і не був уведений в дію були ще в 1997 р., зокрема, у ст. 1 цього Закону зазначається:

"Суспільне телерадіомовлення – це телерадіоорганізація зі статусом єдиної загальнонаціональної неподільної... системи масової комунікації, яка є об'єктом права власності Українського народу..." [Закон України "Про систему Суспільного телебачення і радіомовлення України" // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 1997. – № 45. – Ст. 284]. Відтоді ця тема періодично обговорюється.

Новим поштовхом у дискусії про впровадження громадського телебачення стало підписання 15 березня 2007 р. керівниками органів, відповідальних за політику у сфері телерадіомовлення, відповідної спільної заяви. Декларацію про співпрацю підписали Тарас Петрів – голова Національної комісії з утвердження свободи слова та розвитку інформаційної галузі при Президенті України, Едуард Прутник – голова Державного комітету телебачення і радіомовлення України, Андрій Шевченко – голова Комітету Верховної Ради України з питань свободи слова та інформації, Віталій Шевченко – голова Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення. Андрій Шевченко наголосив, що "при створенні суспільного телерадіомовлення ми будемо враховувати три основні принципи: воно має фінансуватись суспільством, контролюватись суспільством, належати суспільству" [Підписано Декларацію про створення в Україні суспільного теле-, радіомовлення // <http://www.nrada.gov.ua/cgi-bin/go?node=244>]. За даними РБК-Україна, на створення такого каналу необхідно майже 100 млн грн. Для фінансування каналу існує три можливі варіанти: абонентська плата, фіксований відсоток з бюджету, фіксована частка прибуткового податку (пропозиції ОБСЄ) [В.Ющенко доручив Кабміну створити систему Громадського телебачення // <http://www.rbc.ua/ukr/top/2008/02/21/316181.shtml>].

Таким чином, можна говорити, що виникає потреба у реформуванні медіа-системи й удосконалення нормативно-правової бази громадських медіа в Україні з метою обмеження можливостей втручання в їхню діяльність влади через систему управління й фінансування. На сьогодні невідомо коли громадське мовлення буде запроваджене в Україні. Існують різні оцінки щодо реального терміну, але не виникає сумнівів, що питання про форму існування в Україні громадського телебачення є особливо важливим. Цей комунікативний інститут, який є одним з центральних для медіа-систем багатьох країн Європейського співтовариства, повинен стати свого роду символом перемоги демократичних течій.

Д.В. Голубничий, студ., БГЭУ, Минск, Беларусь*
isgo@bseu.by

ПРЕДМЕТ ПОЛИТОЛОГИИ: ПРОБЛЕМНОЕ ПОЛЕ И ДИНАМИКА

Как и любая другая наука, политология имеет свою специфическую область познания. Согласно теории познания, как таковой, существует субъект, объект и предмет познания. Субъект направляет познавательную ак-

* Рецензент – д-р филос. наук, проф. Яскевич Я.С.

тивность на объект познания, в качестве которого выступает определённая сфера. В проекции на конкретно политическую науку субъектом может являться как отдельный индивид, познающий закономерности политологии, так и коллективный субъект (институт, научный коллектив), занимающийся научными исследованиями. Что касается объекта политологии, то, в широком смысле, им является вся сфера политической жизни общества. А вот предмет в научной литературе трактуется неоднозначно. Предмет политологии является динамичным и исторически развивающимся. Зафиксируем динамику предмета политологии в исторической ретроспективе.

Наблюдая становление политологии как науки, прослеживается поступательное развитие этой науки от донаучного знания к возникновению целостного института политологии. Путь, пройденный от возникновения политического знания, до проникновения политики во все сферы жизни общества, позволяет говорить о постоянном развитии и расширении предмета этой науки. Сложность определения предмета заключается в дальнейшей эволюции науки, и говорить о чётком предмете не приходится. Постоянно в сфере политических отношений возникают определённые феномены, которые невозможно объяснить с помощью накопленных знаний. Возникающие теории и гипотезы в некоторых случаях приводят к возникновению новых категорий в политологии, в последствие причисляющихся к предмету политической науки. Подвергая анализу предмет политологии в контексте исторического развития, прослеживается определённая взаимосвязь. Расширение границ предмета связано с исторической проблематикой. В ходе истории возникает множество проблем, которые существенно затрагивают как общество в целом, так и отдельного человека. Иными словами, возникновение различных кризисов общества ведёт к образованию предметных областей. На сегодняшний день проблема предмета нашла своё проявление в интеграции наук. Политология, как одна из наук об обществе, призвана дать объяснение процессам, ежедневно протекающим в социуме. Но зачастую некие закономерности представляют определённую сложность для одной науки. Именно поэтому актуальным и эффективным сегодня стало образование смежных наук, которые, совмещая знания в своих областях, помогают наиболее полно проанализировать феномен. Если говорить о научности знания, то одним из первых характеристик его является специфичность предмета. Поэтому предмет в смежных науках не поддаётся чёткому разграничению. Но кроме факторов, которые вносят неопределённость в предмет политологии, в науке существуют также категории, способствующие точечному рассмотрению определённого частного в политологии. Речь идёт о категориальной матрице политической науки. Способность указать и конкретизировать делает их незаменимыми для научного сообщества. Рассмотрев и проанализировав структуру политической методологии как совокупность методов, можно сделать вывод о роли метода в исследовании политологии. Существование на сегодняшний день диверсифицированности методов говорит о расчленённости политической сферы общества на множество категорий, для каждой из которых существует определённый метод.

Таким образом, если вспоминать понятие предмета, то можно заметить, что множество методов помогает существенной конкретизации предмета, то есть – определённой части в широком поле политологии.

Делая вывод о развитии и конкретизации предметной области политологии, надо помнить, какую специфическую сферу изучает политическая наука. Это самая сложная и неоднозначная область познания – общество в его политическом ракурсе исследования. Состоящее из индивидуальностей, оно редко предсказуемо, что составляет сложность для всех без исключения наук, и говорить об уже определённом и устоявшемся предмете, не беря во внимание прошлое и будущее развитие общества, было бы не правильно. Подвергнутое постоянным процессам и представляющее собой процесс, общество крайне динамично, что даёт новую почву для развития и совершенствования научной сферы. Именно поэтому предметность политологии настолько динамична и представляет собой пространство, которое предстоит заполнить.

О.Н. Горбач, канд. політ. наук, доц., ЛДІНТУ ім. В. Чорновола, Львів

ОКРЕМІ КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНІ ПРОБЛЕМИ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНОЇ РЕАЛЬНОСТІ

Сьогодні на міжнародній арені склалася досить складна політична ситуація. Усі регіони нашої планети сформовані на основі різних культурно-релігійних цінностей, серед яких відбувається постійна боротьба за домінування у світі. Найбільш відчутною є "навала" американської культури.

Культура сучасної Америки є однією з наймолодших культур світу, хоча на її території у доколумбовий період були цивілізації майя, ацтеків, інків та інші, що розвивалися у своєму звичному руслі. Ці стародавні американські витоки не поступалися європейській культурі. Стародавні майя, ацтеки та інші мали досить об'ємні досягнення у галузях математики, географії, володіли найточнішим на той час календарем і системою літочислення. Також можна виділити їхню медицину, у фармакології вони використовували понад 400 видів різноманітних трав.

Відкриття Колумбом Америки змінило природний розвиток цих територій, на них звалився цілий шквал європейських культурних досягнень. До того ж, Америку заповнили різні національності з усіх куточків світу, які несли свою культуру. Доколумбові індіанські традиції винищувалися, так як і самі індіанці. В результаті, Америка стала осередком осілого скупчення європейських та інших світових культур, без домінування будь-якої історичної спадщини.

Сучасна Америка, зокрема, її культура так і залишилася багатонаціональною, культуру якої творять люди різних національностей і з різних куточків планети. В основі творення її культури лежать гроші, а тому духовні цінності американських мас існують у прямій залежності від культури комерційного попиту.

На правах єдиного світового лідера Сполучені Штати пробують нав'язати свою масову культуру світові, державам, які мають глибокі культурні корені, дотримуються своїх стародавніх традицій. Звичайно, така політика Америки

зустрічає шалений опір з боку інших держав. Так відбулося з Іраком. Не зовсім зрозуміло, хто в Іраку виступає як терорист, чи військові сили США, чи іракський народ, який не хоче бачити на своїй землі американців як визволителів.

Формування європейських держав відбувалося під впливом дуже схожих культурних традицій. Історія свідчить, що вже у середньовічному папському Римі була збудована своєрідна християнська "світова держава", яка принесла в політичну думку такі нові поняття у галузі міжнародних відносин як підпорядкованість цивільної влади універсальній духовній, можливість формування вищих наддержавних утворень, зокрема, і побудови християнської цивілізації. Християнське зовнішньополітичне зверхництво мало вирішальне значення в політичному становленні середньовічних держав Європи, їх консолідацію в боротьбі з арабським та мусульманським світом, з нашествиями на Європу орд гунів та монголо-татар.

У XVI ст. на зборах кардиналів папа Лев X започаткував створення нунціатур – дипломатичних постійних представництв, які були назначені папою у Францію, Англію та Німеччину. Згодом, могутні держави надавали великого значення своїм дипломатичним представництвам в інших країнах [История дипломатии. – М.: Госполитиздат, 1959. – Т. 1. – С. 241].

Сьогодні кожна європейська держава може похизуватися своїми досягненнями та культурно-історичними традиціями, що сягають глибокої давнини. У цьому розрізі культурно-історичних основ творення цілком логічно виглядає політична спілка Європейський союз. У подібних спілках, союзах, блоках немаловажне значення має спорідненість націй у їх культуротворенні, традиційності, світогляду, релігій, шанобливості до культур інших народів.

У східно-азійському регіоні планети активним учасником міжнародних політичних відносин виступає Росія, яка на сьогоднішній день залишається яскравим прикладом імперської держави. Тут існує своя специфіка культурно-історичних традицій міжнародної політики. Як нащадок Радянського Союзу – великої імперії, Росія зберегла імперські амбіції, прагнення, апетити. Розуміючи, що повернути велич і політичну силу Радянського союзу без втрачених країн Балтії, України та інших держав радянського простору буде важко, Москва продовжує свої потуги на створення нових союзів. Ідея Російського союзу, під будь-якою назвою, для будь-якої держави утопічна російським вирішальним словом. Цей союз може бути лише новим гірким досвідом, нищенням моральних, культурних, історичних чи релігійних цінностей висококультурної країни.

Показовим прикладом російських культурних традицій у міжнародній політиці є та роль, яку відіграє російська православна церква. Ще з часів Петра I ця церква стала частиною імперської влади в країні. Зліквідувавши патріархат і, утворивши синод, Петро I фактично став сам патріархом Російської православної церкви. Церква стала виконувати навіть поліцейні функції. Священники зобов'язані були таємниці сповіді прихожан передавати в поліцейські дільниці. В середині держави церква втратила свій авторитет та повагу в населення, але стосовно держави та її функцій вона відігравала помітну роль.

Сьогоднішні реалії показують, що тісний контакт російської православної церкви й держави існують навіть сьогодні. "Патріарх Московський Олексій II

отримав диплом і мантию Почесного доктора Російської академії держслужби (РАДС) при президенті РФ". Московський патріархат спільно з РАДС організував курси присвячені правовим і організаційним питанням взаємодії Церкви й держави [Релігійна панорама // Інформаційно-аналітичний журнал. – 2003. – № 11. – С. 36].

РПЦ і в минулому і тепер, сповідуючи доктрину "Москва – третій Рим", підігриває великодержавні, імперіалістичні амбіції керівників цієї держави. "На соборі 1459 р. московські єпископи складають присягу: не відступати від Московської Церкви й визнавати лише того митрополита, якого поставлено буде в Москві. Так зросло вже недовір'я до візантійського православ'я і тут же перший раз говориться про Московську Церкву окрему від Київської" [Річинський А. Проблеми української релігійної свідомості. – Тернопіль, 2002. – С. 172].

Отже, культурно-історична традиція відіграє одну з ключових ролей у доктринальних зовнішньополітичних установках кожної держави. Їхня зовнішня політика не може не враховувати цю традицію.

О.В. Гриценко, асп., НІСД, Київ*

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА: СУЧАСНИЙ СТАН ДОСЛІДЖЕНЬ

Становлення інформаційного суспільства змусило переглянути пріоритети державної інформаційної політики провідних країн світу, розробляти і впроваджувати державні програми, які спрямовані на сприяння формуванню та розвитку інформаційного суспільства або окремих його складових: використання мережі Інтернет, впровадження дистанційної освіти, електронного уряду, розвиток електронної комерції, електронної медицини.

Аналіз міжнародного досвіду показує, що не існує єдиної успішної програми розвитку інформаційного суспільства. Кожна стратегічна програма має враховувати специфічні особливості країни чи регіону.

Дослідники розвитку інформаційного суспільства визначають його як процес, який іманентно притаманний сучасному етапові суспільного розвитку, сутність якого полягає в творенні, накопиченні, передачі, обробці та використанні інформації у всіх її проявах, інтенсифікації суспільного життя як на рівні окремого індивіда, так і суспільства загалом; перетворенні інформації та знання у продуктивні сили суспільства, формування на цій основі суспільства, заснованого на знаннях [Григор О.О. Формування інформаційного суспільства в Україні в контексті інтеграції в Європейський Союз (державно-управлінський аспект): Дис. канд. наук з держ. упр.: 25.00.01 / Львівський регіональний ін-т держ. управління Національної академії держ. управління при Президенті України. – Л., 2003].

Дослідниця Н.К. Дніпренко [Дніпренко Н.К. Зміна парадигми в державно-му управлінні інформаційною сферою: комунікативний аспект: Автореф. дис.

* Рецензент – проф. Грицяк Н.В.

канд. наук з держ. упр.: 25.00.01 / Дніпропетровський регіональний ін-т держ. управління Національної академії держ. управління при Президентіві України. – Дніпропетровськ, 2005. – 20 с.] відзначає, що в Україні сформувалися передумови переходу до інформаційного суспільства. Україна має один з найвищих у світі індексів освіченості (98%) [Журавський В.С., Родіонов М.К., Жилієв І.Б. Україна на шляху до інформаційного суспільства / Національний технічний ун-т України "Київський політехнічний ін-т"; за заг. ред. М.З. Згуровського. – К.: Політехніка, 2004. – 482 с.], інформація стає важливим ресурсом політичного, соціально-економічного, технологічного і культурного розвитку, масштаби її використання можна порівнювати з традиційними ресурсами. Швидко зростає кількість сайтів в мережі Інтернет, прискореними темпами йде розвиток систем і засобів телекомунікації. Збільшується кількість корпоративних інформаційних мереж і число абонентів світових відкритих мереж, розширюється національна мережа зв'язку, успішно здійснюється телефонізація країни, росте ринок засобів мобільного зв'язку. Значною мірою інформатизовані такі галузі як банківська сфера, державне управління.

Н.К. Дніпрошенко рекомендує здійснити наступні заходи щодо підвищення рівня доступу населення України до інфокомунікаційних технологій: – забезпечити підключення на базі ІКТ сіл, навчальних закладів всіх рівнів; науково-дослідних центрів, бібліотек, закладів культури, державних установ забезпечити Web-сайтами і адресами електронної пошти; – внести зміни в програми шкіл та ВНЗ з метою ознайомлення проблемами, що визначені інформаційним суспільством і його національними особливостями; – забезпечити доступ до ІКТ у межах досяжності для всього населення України [Дніпрошенко Н.К. Зміна парадигми в державному управлінні інформаційною сферою: комунікативний аспект: Автореф. дис... канд. наук з держ. упр.: 25.00.01 / Дніпропетровський регіональний ін-т держ. управління Національної академії держ. управління при Президентіві України. – Дніпропетровськ, 2005. – 20 с.].

На думку більшості дослідників, для розвитку інформаційного суспільства в Україні слід: – розробити механізм, який забезпечить здатність державного апарату розглядати процеси формування інформаційного суспільства комплексно, а також сформувати політичну волю в країні для реалізації Національної програми розвитку інформаційного суспільства України; – створювати нові спеціалізовані мережні структури і технології, побудовані на основі міжнародних стандартів; – організовувати широку суспільно-політичну пропагандистську підтримку переходу до інформаційного суспільства; – розширити і вдосконалити подання в мережі Інтернет об'єктивної політичної, економічної, правової, екологічної, науково-технічної, культурної та іншої інформації про Україну, зокрема тієї, що формується в органах державної влади та органах місцевого самоврядування, навчальних закладах, наукових установах та організаціях, закладах культури; розширити можливості доступу в установленому порядку до інших національних інформаційних ресурсів; – створити належні умови для розвитку індустрії програмного забезпечення (насамперед йдеться про податкові пільги для підприємств із розробки програмного забезпечення. Цим шляхом ідуть Росія, Ірландія, Ізраїль, інші дер-

жави.) Це дозволить зменшити відтік інтелектуального капіталу за кордон і створити передумови для розвитку, збереження та ефективного використання кадрового потенціалу в галузі інформаційних та комунікаційних технологій.

Питання розвитку інформаційного суспільства стає питанням державної ваги, оскільки економічний, політичний та соціальний потенціали країни прямо залежать від інформаційно-інтелектуального потенціалу її населення. Однак вплив інформаційних і комунікаційних технологій на розвиток суспільства може мати як позитивні, так і негативні наслідки. Щоб уникнути їхнього негативного впливу на суспільні відносини, держава повинна регулювати процес формування інформаційного суспільства. З одного боку, створювати умови для вільного доступу своїх громадян до інформації, з іншого – захищати їхнє приватне життя від несанкціонованого втручання. В Україні ще повністю не розроблена власна концепція формування інформаційного суспільства, однак у цьому напрямку спостерігаються позитивні зрушення. Сформована і реалізується державна політика у сфері інформатизації, прийнято закони України: "Про концепцію Національної програми інформатизації"; "Про Національну програму інформатизації", "Про електронний цифровий підпис", "Про електронний документ та електронний документообіг"; створюється нормативно-правова та нормативно-технічна бази процесу формування інформаційного суспільства. Проте, головною умовою успішної розбудови інформаційного суспільства в Україні має бути узгодженість дій усіх гілок влади, а також усіх її рівнів з метою поєднання зусиль на стратегічних напрямках.

М.М. Дем'яненко, асп., КНТЕУ, Київ*

ДЖЕРЕЛА ТА ЕВОЛЮЦІЯ ПОПУЛІЗМУ

Джерело сучасного популізму більшість західних вчених вбачає в діяльності американських популістів на межі XIX–XX століть. Популістами називали прихильників громадського руху, що обстоював інтереси сільськогосподарських працівників. Популістський рух поєднував різномірні групові інтереси (головним чином фермерів і робітників) у боротьбі проти панування монополістичного капіталу, що встановився у той період. Настрої розорених американських фермерів вловили громадські діячі, які об'єдналися в Народну (популістську) партію.

У політичному житті популізм набув поширення у 90-х роках XIX ст., а саме, в 1896 році популістський рух влився у Демократичну партію, остаточно ствердивши термін "популізм" як форму політичної діяльності. В 20-х роках XX ст. у США він стає ідейно-політичною доктриною та політичною течією, загалом позитивним явищем, оскільки акцентував на відповідальності держави за добробут народу.

На думку відомого американського історика Р. Хофстедтера, популізм був першим значним політичним рухом у США, що наполягав на відповіда-

* Рецензент – проф. Кулагін Ю.І.

льності держави за загальний добробут. Інший американський дослідник Е. Голдмен стверджував, що популізм розробив механізм прямої демократії – прямі вибори до сенату; ініціативи, що дають виборцям право законодавства через голови представників; референдум, який забезпечує право вето на дії законодавчих органів.

Популістський рух у США також дав помітний імпульс до виникнення популізму в країнах Латинської Америки. У 30-ті роки майже у всіх латиноамериканських країнах виникли й зміцніли партії популістського спрямування. Експансіоністська політика Сполучених Штатів стосовно латиноамериканських держав зумовила розвиток національно-визвольної складової популізму. Його прихильники виступали не тільки проти капіталістичної експлуатації, відстоювали націоналізацію базових галузей промисловості й землі, але й виступали проти "північноамериканського імперіалізму". І нині позиції популістських партій у Латинській Америці залишаються сильними.

Явище популізму добре відоме і на території колишнього СРСР. Комуністичні вожді часто послуговувалися популістськими технологіями для зміцнення своєї популярності. Популізм використовували більшовики, яким за допомогою гасел "Мир – народам!" і "Земля – селянам!" вдалося згуртувати народні маси у революційній Росії. Більшовики не гребували й гаслами, що грали на низьких інстинктах юрби, наприклад "Грабуй награвоване!". Демократизація радянського суспільства супроводжувалася використанням популістських технологій. Варто згадати новачі М. Горбачова – поїздки країною, "спілкування з народом", регулярні апеляції до широких мас, тобто цілком популістські методи. Їх активно використовують як російські, так і українські політики.

Причини популярності популізму слід шукати у твердженні, що панівна верхівка не піклується належним чином про інтереси "простої людини". Багато дослідників популізму розглядають його як стиль риторики, яка може бути використана різними ідеологіями. Зокрема, можна виділити популізм, який базується на ідеях націоналізму, расизму й релігійного фундаменталізму. Існують також різновиди популізму, побудовані на захисті інтересів окремих регіонів (як правило, депресивних) або окремих соціальних груп.

Сучасні дослідження популізму звертають увагу на принципові розбіжності у сприйнятті цього явища населенням стабільних і слабorozвинутих країн. Якщо в суспільствах з перехідною економікою населення часто сприймає харизматичного лідера-популіста як месію, здатного об'єднати націю і вивести країну з безодні економічного неблагополуччя, то в розвинених популісти – це радше "клоуни", які здатні привнести в політичне життя щось екстравагантне.

Будучи супутнім атрибутом демократії, популізм часом приводить до влади на гребені своєї хвилі політичних лідерів, які в подальшій політичній діяльності сповідають авторитарні або тоталітарні принципи. Нині практика популізму здебільшого постає в негативному аспекті. Але у сучасному політичному житті будь-який публічний політик змушений використовувати ті чи інші популістські методи, дотримуватися певного політичного стилю в боротьбі за владу, тому що повне ігнорування потреб і симпатій виборців призводить до поразки на виборах.

ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬКОВОГО ПРОТИБОРСТВА США

З давніх часів в світі між державами ведеться інформаційно-психологічна боротьба. Залякування, підбурювання, міфотворчість, дезінформація, поширення чуток, це все ще далеко не повний перелік форм і методів які застосовуються в протиборстві країн. Але історія військових конфліктів ХХ століття вказує на те, що інформаційні процеси перейшли в певну керовану стадію, а збір, накопичення, обробка, розповсюдження дозованої, відповідним чином систематизованої, психологічно доцільної інформації почали слугувати для вирішення довгострокових завдань.

Сучасні локальні війни та збройні конфлікти супроводжує інформаційно-психологічне протистояння, головне завдання якого полягає в тому, щоб несиловими методами досягти значного ослаблення морально-бойового потенціалу супротивника, деморалізації населення і особового складу збройних сил.

Особливе значення тут набуває феномен інформаційно-психологічного забезпечення збройного протиборства. Поряд з використанням сучасної зброї позначилась тенденція розробки і застосування високих інформаційних технологій у військових цілях. Злиття інформаційного потенціалу та військової сили може спричинити загрози безпеці окремих країн, у тому числі України, регіонів та стабільності системи міжнародних відносин в цілому.

Такі тенденції, роблять даний напрям дослідження беззаперечно актуальним, а дослідження досвіду інформаційно-психологічного забезпечення військового протиборства Сполучених Штатів Америки як найбільшої за своїм економічним, політичним і військовим потенціалом країни світу, несе в собі як теоретичний так і практичний інтерес.

Така актуальність проблеми дослідження обумовлена і цілим рядом обставин, серед яких зростання ролі та значення інформаційно-психологічного протиборства в сучасних умовах, створення та використання високих інформаційних технологій у військових цілях, необхідність всебічного аналізу та узагальнення досвіду інформаційно-психологічного забезпечення військового протиборства, тощо.

Інформаційну базу дослідження склали роботи закордонних та українських фахівців, що вели наукові розвідки за даним напрямом і в яких аналізується:

- ✓ роль та значення психології і соціології в організації інформаційно-психологічного впливу на громадську свідомість у роки Першої та Другої світових війн;
- ✓ вплив усної та друкованої пропаганди на свідомість людей;
- ✓ цілі та завдання пропагандистського впливу на військових та цивільне населення супротивника;
- ✓ питання трансформації методів зв'язків з громадськістю у форми і методи інформаційно-психологічного впливу та ін.

В цьому контексті значний інтерес становлять роботи Н.Коупленда, Ф.Алпорта, Г.Ласвеля, Дж.Бромна, Р.Кросмана, А.Педдока, П. Лайнбарджера, О. Литвиненко, Г. Почепцова, Я. Жаркова та інших фахівців.

Велика кількість публікацій за темою присвячена проблемі використання психології та інших наук у пропаганді та інформаційно-психологічному забезпеченні діяльності американських збройних сил (Ф. Катц, Дж. Браун, П. Ліндсей, Д. Норман). Вже у 80-ті рр.. минулого століття вченими були визначені основні параметри комунікативних мереж, форми, способи, методи і канали доведення інформації до об'єкту впливу.

Розвиток нових технічних засобів вдосконалив подальше використання інформаційних технологій, яке зорієнтувало американських вчених на пошук нових форм і способів впливу на суспільну та індивідуальну свідомість, а також впровадження цих розробок у військову сферу.

Аналіз вітчизняної історіографії свідчить про те, що проблема інформаційно-психологічного забезпечення військового протистояння США отримала часткове освітлення і в значній кількості наявних робіт не стали предметом самостійного комплексного історичного дослідження, що також підтверджує актуальність даного наукового напрямку.

В сучасних умовах неабиякого значення набуває інформаційно-психологічного забезпечення не тільки військових, а й миротворчих операцій. Відповідно до статуту FM-100-23 "Миротворчі операції" (США, 1994 р.) фахівці з психологічних операцій повинні не тільки здійснюють інформаційно-психологічне забезпечення миротворчих операцій, вони беруть участь у процесі формування нових державних інститутів влади, створення "незалежних" засобів масової інформації, усунення від влади небажаних політичних лідерів, просуванні лояльних політиків, тощо. Командування сухопутних військ США, яке розробило вищезгаданий документ, оцінює його як новий крок на шляху розширення і поглиблення військової доктрини в епоху нової фази міжнародного розвитку, що прийшла на зміну холодній війні.

Світ змінюється, відповідно змінювалися і вдосконалювалися форми та методи, способи і прийоми інформаційно-психологічного впливу. І сучасний американський підхід до теорії і практики інформаційно-психологічного протистояння полягає в комплексному використанні військово-теоретичних розробок з даної проблематики та технологічних досягнень в області інформатики, психології, соціології, політології, етнології та інших наук на всіх рівнях державного і військового управління.

В.В. Долуда, здобувач, КНУ ім. Т. Шевченка, Київ

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ: СТАН ТА ЗАГРОЗИ

Розвиток держави неможливий без забезпечення її безпеки в усіх сферах. Проблеми забезпечення інформаційної безпеки органами законодавчої і виконавчої влади України, політичним керівництвом країни, вченими і практиками сприймаються як одні з найбільш актуальних і життєвоважливих для

сучасного стану і перспектив розвитку української державності, демократії, гарантій захисту інтересів суспільства й особистості. на що акцентують увагу Г.Вартанов, В.Гоян, В.Здорова, В.Іванов, В.Карпенко, О.Мелешенко, О.Морозова, А.Москаленко, А.Чічановський, В. Шкляр та ін.

Зважаючи на міждисциплінарне застосування терміну "інформаційна безпека" існує чимало його визначень. Так, лише в нормативних документах і в науковій літературі їх нараховується кілька десятків. Інтегруючи існуючі визначення в єдине вважаємо, що інформаційна безпека – це такий стан захищеності життєво важливих інтересів, а, отже, й інформаційної озброєності держави, суспільства, особистості, за якого ніякі інформаційні впливи на них неспроможні викликати деструктивні думки і дії, що призводять до негативних відхилень на шляху стійкого прогресивного розвитку названих суб'єктів. Інформаційна безпека суспільства визначається таким станом суспільства, за якого наявні сприятливі можливості для задоволення духовних і матеріальних потреб людини, забезпечення необхідного мінімуму стабільності, соціального імунітету, готовності і здатності протистояти деструктивним впливам та загрозам.

На жаль, особливістю реалій України є несформованість, нестабільність і недостатня визначеність системи цінностей та інтересів суспільства, наявність суперечностей між інтересами різних соціальних спільнот і професійних груп, що спричинює нестабільність стану. Внаслідок несформованості консенсусу в суспільстві щодо національних цілей, інтересів і цінностей бракує належної конструктивності у забезпеченні національної та інформаційної безпеки країни як "стану захищеності життєво важливих інтересів особистості, суспільства та держави від зовнішніх і внутрішніх загроз". Життєво важливі інтереси як елемент національних інтересів по-різному сприймаються не лише в різних соціальних та етнічних групах, а й у різних регіонах України.

Загрозами національним інтересам і національній безпеці України в інформаційній сфері Закон України "Про основи національної безпеки України", вважає: прояви обмеження свободи слова та доступу громадян до інформації; поширення засобами масової інформації культу насильства, жорстокості, порнографії; комп'ютерна злочинність та комп'ютерний тероризм; розголошення інформації, яка становить державну та іншу, передбачену законом, таємницю, а також конфіденційної інформації, що є власністю держави або спрямована на забезпечення потреб та національних інтересів суспільства і держави; намагання маніпулювати суспільною свідомістю, зокрема, шляхом поширення недостовірної, неповної або упередженої інформації. Загалом загрози національній безпеці України в інформаційній сфері можна згрупувати у чотири основні групи:

Перша, це загрози конституційним правам і свободам людини і громадянина в області духовного життя й інформаційній діяльності, індивідуальній, груповій і суспільній свідомості, духовному відродженню України.

Друга група загроз, це загрози інформаційному забезпеченню державної політики України, що виникають як наслідки монополізації інформаційного ринку України, його окремих секторів вітчизняними і закордонними інформаційними структурами; блокування діяльності державних засобів масової ін-

формації по інформуванню української і закордонної аудиторії та низької ефективності інформаційного забезпечення державної політики України внаслідок дефіциту кваліфікованих кадрів, відсутності системи формування і реалізації державної інформаційної політики.

Третя група загроз, це загрози для розвитку вітчизняної індустрії інформації, включаючи індустрію засобів інформатизації, телекомунікацій і зв'язку. Вона базується на протидії доступу України до новітніх інформаційних технологій, взаємовигідній і рівноправній участі українських виробників у світовому поділі праці в індустрії інформаційних послуг, засобів інформатизації, телекомунікацій і зв'язку, інформаційних продуктів; на створенні умов для посилення технологічної залежності України в області сучасних інформаційних технологій; на закупівлі органами державної влади імпортованих засобів інформатизації, телекомунікацій і зв'язку при наявності вітчизняних аналогів, що не уступають по своїх характеристиках закордонним зразкам; на витісненні з вітчизняного ринку українських виробників засобів інформатизації, телекомунікацій і зв'язку; на відтоку за кордон кваліфікованих фахівців.

Четверта група загроз, це загрози для безпеки інформаційно-телекомунікаційних систем на території України, як діючих, так і тих, що створюються. Такими загрозами можуть бути ціла низка організаційно-технічних дій, які спрямовані на порушення нормального функціонування інформаційно-телекомунікаційних систем.

У таких умовах важливого значення набуває продуманий механізм і визначені основні напрямки забезпечення національної безпеки.

Т.О. Житнікова, асп., КНУШ, Київ*
tjanka@ukr.net

ТЕХНОЛОГІЇ ТА СТЕРЕОТИПНІСТЬ ПОЛІТИЧНОГО МАНІПУЛЮВАННЯ

Не можна заперечити той факт, що людина істота соціальна. Вона постійно знаходиться у взаємодії з іншими людьми. В усіх сферах людської життєдіяльності, де відбувається комунікація, можна зіткнутися з маніпулюванням, в тому числі і в політичному житті. Політика – один з основних елементів функціонування сучасного суспільства, який покликаний забезпечувати стійкість соціальних процесів, регулюючи взаємовідносини між людьми в соціумі. З появою необхідності керувати і владарювати неможливо уникнути потреби нав'язувати свою волю підданам. Використовують три основних способи впливу на поведінку індивідів, соціальних груп та суспільства в цілому: примушення, маніпулювання, співробітництво. Правлячим елітам набагато простіше займатись маніпулюванням суспільної свідомості у власних суб'єктивних політичних цілях. Політичне маніпулювання – приховане управління політичною свідомістю та поведінкою людей з метою примусити їх діяти (або лишатись бездіяльними) всупереч особис-

* Рецензент – канд. філос. наук, доц. Корж М.О.

тим інтересам. Цей метод спонукання людей до "правильної" з точки зору влади поведінки, на відміну від силових методів, є спрямованим не на фізичне підкорення людей, а на формування бажаних для правлячої еліти стереотипів і стандартів поведінки. Це забезпечується шляхом впровадження у суспільну свідомість запрограмованих владою соціальних та психічних норм регуляції поведінки членів суспільства.

Політичне маніпулювання має значні переваги порівняно з силовими, адміністративно-правовими та економічними методами впливу на поведінку суспільства, оскільки здійснюється непомітно для об'єктів управління, не потребує значних матеріальних затрат і жертв для встановлення контролю над суспільством. Технологія загальносуспільного політичного маніпулювання ґрунтується на базових соціальних міфах, що втлумачуються в суспільну свідомість за допомогою таких способів маніпулювання: брехня – пряме відверте підтасовування фактів і поширення недостовірної, неправдивої інформації; замовчування – блокування правдивої інформації щодо діяльності того чи іншого суб'єкта політики; напівправа – препарування інформації, яка об'єктивно та ґрунтовно висвітлює малозначущі деталі й водночас замовчує важливі факти та (або) неправдиво інтерпретує події; упровадження іміджів і кліше – укорінення в суспільну свідомість бажаних для правлячої еліти стереотипів щодо тих, чи інших суб'єктів політики, ідеологічних доктрин, окремих подій та фактів; навішування ярликів – бездоказове нав'язування суспільству негативних (з погляду більшості) оцінних категорій з метою компрометації певних суб'єктів політики (партій, суспільно-політичних рухів, індивідів) на кшталт "імперіаліст", "націоналіст", "фашист", тощо.

Однією з причин використання технологій маніпулювання вважається стереотипність мислення сучасної людини, це дозволяє маніпулятору на основі існуючих в свідомості стереотипів конструювати хибну картину світу за допомогою створення нових чи модифікації старих систем стереотипів в масовій свідомості. Основою існування і розповсюдження стереотипів вважається явний недолік надійних, перевірених знань із відповідних сфер життя. Впровадження повідомлення в свідомість відбувається або з опорою на вже існуючі стереотипи з їх одночасним посиленням чи корекцією за допомогою зміщення акцентів в повідомленні, або шляхом їх заміщення іншими, більш емоційно оформленими. Стереотипи глибоко зачіпають весь процес сприйняття, створюють стійкі погляди, при цьому не рідко вони спотворюють реальність, створюють ілюзорну картину світу, в межах якої людина починає діяти. Схематичність мислення задає певні реакції на стандартизований посил. Варто відзначити, що стереотипи являють собою систему переконань, вона не залежить від соціального досвіду особистості, тому впровадивши в свідомість людей ті чи інші переконання і установки, маніпулятор отримує можливість змінити відношення індивіда до реальності незалежно від його соціального досвіду. Істотною перешкодою на шляху політичного маніпулювання є не підвладні контролю з боку влади системи комунікацій: родина, друзі, знайомі, інтеракційні групи, що утворюються в процесі виробничої чи іншої діяльності.

ВИКОРИСТАННЯ НОВІТНІХ АГІТАЦІЙНИХ ПРИЙОМІВ ПРИ ВЕДЕННІ ПЕРЕДВИБОРЧОЇ КАМПАНІЇ ТА СПРОБИ ЇХ ВПРОВАДЖЕННЯ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Підходів до визначення змісту та місця агітації в передвиборчому процесі є доволі багато, серед них висловлюється думка, що немає ніякої різниці між агітацією і пропагандою, а також рекламою та піаром [Presidentialization policy: Сравнительное изучение современных демократий / Под ред. Томаса и Пола Вебба. – Oxford University Press, 2005]. Висловлюється думка про те, що агітація є частиною пропаганди [Політологічний енциклопедичний словник: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів. – К.: Генеза, 1997. – С. 235]. Іншим підходом є думка про те, що пропаганда є частиною піару [Panbianco A. Политические партии: организация и власть. – Cambridge University Press, 1988]. Також наявний інший інтегруючий підхід, який розділяє ці два поняття, а також розмежовує їх з рекламою та піаром. Проте в сучасних українських реаліях цілком доцільно розглядати це співвідношення відповідно до генералізуючої характеристики пропаганди. Пропаганду доповнює агітація, методи якої спрямовані на досягнення миттєвого або короткочасного ефекту. Розглядаючи агітацію в сучасних українських умовах, слід нагадати, що вона з пропагандою є взаємодоповнюючими елементами проведення роботи у виборчій кампанії.

Сучасна агітація широко використовує досягнення новітніх технологій, тому можна констатувати факт її поступової інформатизації та переорієнтації за технічним принципом, Україна в цьому випадку не стає виключенням з правила [Науменко Т.В. Общественное мнение и массовые коммуникации // ВМУ. Серия 12. Политические науки. – 2003. – № 5. – С. 35-58].

Агітація використовує ряд нових технологічних методів, суть яких як і раніше в досягненні якнайшвидшого ефекту. Зокрема серед таких можна виділити: 1. Саундбіт в пресі та у спілкуванні агітаторів; 2. Формуючі опитування; 3. Повідомлення нападу; 4. Опозиційні дослідження; 5. Налагодження прямих контактів з виборцями; 6. Використання мережі інтернет.

Саундбіти (від англ. Soundbites) – це використання засобами масової інформації та агітаторами коротких висловів з виступів або з біографії. Зокрема це утвердження професійних характеристик кандидата [Джеймс А. Тербер. Кампании и выборы американском стиле. – 2-е изд. – New York: Westview Press, 2004]. В кампанії 2010 використовувалась доволі широко, в основному акцент був спрямований на обізнаність в економічних процесах самого кандидата або одного з членів його команди.

Формуючі опитування (з англ. Push) це метод суть якого в тому, що конкретна особа або організація, здійснюють спробу вплинути чи змінити думку респондентів, під ширмою проведення опитування. По своїй суті їх можна поділити на білі, сірі та чорні. Відповідно білі показують позитив власного кандидата, сірі – недоліки іншого кандидата, а чорні роблять натяки на не-

відповідність конкретної особи займаній або бажаній посаді. Найбільш ефективним Push-опитуванням в історії є кампанія Буша-молодшого на праймеріз в Південній Кароліні, де команда майбутнього президента за допомогою телефонного опитування ставила питання: "Чи проголосуєте Ви, за Джона Маккейна, якщо дізнаєтесь, що в нього є незаконно народжена чорношкіра дитина?". Насправді в Джона Маккейна була чорношкіра дитина, проте вона була абсолютно законно всиновлена [Якобсон Г. Политика на выборах в конгресс. – 5-е изд. – New York: Longman, 2000].

В перевиборчих кампаніях, під повідомленням нападу (від англ. Attack message) мається на увазі агітаційна атака проти іншого кандидата чи політичної партії. Attack-реклама часто є частиною "чорної" або негативної агітації і здійснюється насамперед за допомогою ЗМІ [Finkel S., Geer J. Выборочная проверка: усомнится ли в демобилизующем эффекте атакующей рекламы? // Американский журнал политической науки. – № 42. – С. 573-595]. Повідомлення нападу критикують політичну платформу супротивників вказуючи при цьому на їхні недоліки і протиставляючи їх власній платформі. Заяви в повідомленні може бути неправдою або правдою, але в будь-якому випадку воно відчутно гіперболізує ситуацію або якість опонента про яку йде мова. В кампанії 2010 використовувалось основними кандидатами один проти одного, основні меседжі були спрямовані в негативному напрямку – звинувачення в корупції або в негідних прикладах діяльності з біографії, інколи набували особистого характеру – національність, непрофесійність, нездатність до виконання відповідальних обов'язків через недостатній інтелектуальний рівень або недостатність досвіду.

Суть опозиційних досліджень у "розробці" чужого кандидата та виявлення відповідних фактів біографії, які могли б бути використані в "чорній" агітації та політичній комунікації з опонентами [Avni Patel. Tis the Season of Election Dirty Tricks: Scaring Student Voters // ABC News. – Oct. 6. – 2008]. В українській кампанії 2010 були використані дуже широко, якщо до опозиційного кандидата використовувались меседжі з молодості, які були широко розповсюджені ще в 2004 році, то до кандидата "від влади" використовувались факти з професійної біографії 1990-их років та тісної співпраці з засудженим экс-посадовцем.

Налагодження прямих контактів з виборцями (від англ. Canvassing) є систематичним налагодженням прямих контактів з цільовою групою осіб. Воно може бути виконано в двох основних формах – шляхом телефонного дзвінка або шляхом обходу будинків та безпосереднім спілкуванням. В українській практиці другий вид Canvassing отримав назву "від дверей до дверей".

Також активно використовується мережа інтернет. Зокрема західні політики часто використовують свої блоги та сторінки в соціальних мережах для оперативного надання інформації своїм прихильникам, подібні спроби були втілені кандидатами в передвиборчій кампанії 2010 в Україні, проте особливого успіху не набули. До інтернет методів можна віднести – агітаційні роліки (від серйозних звернень до комедійних пародій), інтернет-конференції, формат "питання-відповідь".

Поряд з новими видами агітації не слід забувати про класичні. Як в країнах Західної Європи та США, так і в Україні широко використовуються класичні методи переконання електорату – передвиборчі зобов'язання, роздача агітаційної продукції, звернення до потенційного електорату іншого кандидата з пропозицією його працевлаштування та відповідно врахування симпатії цього електорату, розповсюдження неправдивих матеріалів за допомогою агітаційної преси, непрямий підкуп виборців шляхом поздоровлення їх з державними або локальними святами, залучення осіб до виборчих органів та відповідна оплата за їхню роботу, тощо Агітація на ТБ та радіо вже можна віднести до класичних.

Підводячи короткий підсумок слід відзначити, що агітація в передвиборчому процесі набула нової спрямованості, яка зумовлена доступом електорату до сучасних засобів комунікації. Така ситуація зумовила появу цілого ряду новітніх видів агітації, які відчутно відрізняються від класичних.

Г.О. Заболотна, студ., ДНУ, Донецьк*
ganna-zabolotnyaya@rambler.ru

НОВОРІЧНЕ ЗВЕРНЕННЯ: СПЕЦИФІКА УКРАЇНСЬКОГО ТЕКСТУ

Імідж держави являє собою багаторівневе явище, одним з обов'язкових символічних компонентів якого є образ голови держави, у сучасній українській традиції – Президента. Розмаїття специфічних жанрів, якими оперує президент, як комунікативна особистість, становить простір презентаційного президентського дискурсу. Одним з найбільш символічних текстів є новорічне звернення президента, як ритуального жанру. Актуальність його дослідження зумовлена тим, що одним із засобом легітимації влади залишається її ритуалізація, за допомогою таких інструментів як інаугураційна промова, урочисте та ювілейне привітання, церемонія покладення квітів, які орієнтовані на вираження ідеї інтеграції та єднання, створення колективних ідентичностей та цінностей, у тому числі національних й історичних, здатних з'єднати народ. Таким чином, аналіз новорічних звернень президентського дискурсу В. Ющенка останніх років допоможе побачити відбиття українського політичного в окреслених текстах та, зокрема, описати розвиток та специфіку персонального президентського дискурсу В. Ющенка.

У політології політичні ритуали – це формалізовані дії, які мають, передусім, символічне значення та позбавлені, на перший погляд, раціональної доцільності [Политические ритуалы и церемонии // <http://www.emc.komi.com/02/05/124>]. Вони мають свою специфічну структуру та алгоритм та цілі виконання. Метою новорічного звернення як жанру політичного дискурсу є єднання народу: політичний лідер не тільки вітає аудиторію зі святом, але й акцентує спільні досягнення, перемоги. Сугестор дотримується норм етикету, дає глибоку позитивну оцінку всьому, що сприяє єдності, використовує

* Рецензент – канд. політ. наук, доц. Нагорняк Т.Л.

елегантний літературний стиль і прийоми посилення того, що вже відомо аудиторії. Все це дозволяє говорити про новорічне звернення як про приклад "безпечної риторики" – текстах, не містять висловлень, що провокують відчуження або критичне осмислення позицій, що не припускають поширення або закріплення в масовій свідомості альтернативних цінностей або програм. Відсутність новизни (низька цінність новин) дозволяє говорити про те, що факт промовляння тексту виявляється важливішим за його зміст.

Із урахуванням власних особливостей новорічне звернення має чітку окреглу структуру. Вона включає до себе такі елементи: обов'язкові орнаментні компоненти (звернення до адресата), привітальна частина (привід і власне поздоровлення) і констатаційну частину (описує вклад всього народу в досягнення країни) [Бурашнікова А.А. Трансляція цінностей в президентському дискурсі // http://www.statebrand.ru/upload/files/doc_1237664156.doc]. Так, на початку тексту традиційно міститься звернення (*Дорогий Український народе, Дорогі співвітчизники (2009)*). Наявність у тексті декількох найменувань адресата, зокрема, у середині основного тексту, як правило, слугує розділенням між його структурними елементами та актуалізує увагу реципієнтів. Досвід минулих років свідчить про те, що Президент В. А. Ющенко найчастіше надавав перевагу найменування адресата з підкреслено національним забарвленням. Це може говорити про можливе звуження аудиторії на національній підставі.

Змістовна частина містить перелік та оцінку досягнень країни і плани на майбутнє. Основна його частина включає наступні значеннєві номінації: 1) актуалізовані цінності двох типів – традиційно-привітальні (...*Вітаю кожен ваш успіх і кожную добру справу... Пишаюся свободою слова, свободою вибору* (2009)), і політичні (*увагу влади повернуто до соціальної підтримки... матерів і дітей, сиріт та інвалідів* (2009), 2) досягнення (...*добилися, що Євро-2012 буде у чотирьох містах України, ...уклали цілий ряд дуже успішних зовнішніх контрактів* (2009)), 3) поздоровлення й побажання. Співвідношення цих категорій може бути різним залежно від загального політичного становища та багатьох інших категорій.

Значеннєве наповнення звернення розгортається, зокрема, через моделі опозицій *старе-нове*, *своє-стороннє* тощо. Аналізуючи звернення В.А. Ющенка необхідно звернути увагу на своїх протиставлення *я – ми*, як реалізацію опозиції *своє – стороннє*, яка демонструє домінування індивідуалізованого початку мовця. У перших новорічних привітаннях Президент В.Ющенко використовує займенник *ми*, як поєднуючи себе з народом: *Об'єднавшись, ми принесемо в наші будинки мир і спокій, любов і статок*, так і трохи піднімаючись над ним: *Я вірю в мій народ; Я вітаю тебе, мій дорогою український народе, з 2007 роком*. Та, можна зробити висновок, що у зверненнях В.Ющенко присутня опозиція *я президент – мій народ*. При цьому глава держави не підкреслює своє єднання з народом, а скоріше позиціонує свій лідерський початок: *Я, ваш Президент, подбаю про це (2006)*. Навіть кількісний фактор указує на пріоритет особистості мовця над мотивом єднання з народом: у зверненні 2006 року 10 разів ужитий займенник *я*, 5 разів – займенник *ми*. У зверненні 2009 року наполегливо ототожнює себе з україн-

нським народом – *ми будували, ми уклали, ми увійшли, ми разом звільнили*. Кількість вживання займенника *ми* суттєво перевищує вживання займеннику *я* – 13:10. Тут особистісний початок винятково перформативний (Президент від власного імені тільки вітає).

Інформативність новорічного звернення теж має свою специфіку, його ритуальний характер не припускає підвищеної інформативності тексту, реципієнти не налаштовані до сприйняття інформації аналітично. Утім, перше та друге звернення до народу Президента В.Ющенка (2005, 2006) навпаки, відрізняються підвищеною інформативністю. Він детально перелічує досягнення року (*скорочення терміну військової служби, продаж "Криворіжсталі"*), а текст насичений цифрами й відсотками (*народилося 400 тисяч дітей; на 20 % виросли доходи громадян*). У цьому випадку фактаж викликає скоріше негативне сприйняття, а дані у цифрах виглядають непідтвердженими. Проте, його останнє, на цей час, новорічне звернення є суттєво неконкретним, він обмежується поверхневою позитивною оцінкою подій 2009 року. У зверненні можна побачити домінування загальних абстрактних: *ми будували стадіони і дороги, нові лікарні і школи, ми наблизилися до підписання угоди, уклали цілий ряд дуже успішних зовнішніх контрактів, наші лікарі врятували тисячі життів* тощо). Основна увага зосереджена на досягненнях року, хоча деякі факти поверхневі та виглядають голосливо.

Таким чином, тексти новорічних звернень являють собою чітко структурований жанр політичного тексту, який має на меті глибоко ідеологізований матеріал, у силу своєї специфіки де-факто одержує схвалення в абсолютної більшості населення, володіє програмним характером і величезним аксіологічним потенціалом. Аналіз новорічних звернень Президента В.А. Ющенко дозволив окреслити специфіку розвитку його персонального президентського дискурсу та зкорелювати його із особливостями політичних подій відповідних років, які знаходять безпосередній відбиток у цих ритуальних, знакових текстах.

І. Завадка, студ., ЛДІНТУ ім. В. Чорновола, Львів*

ЕКОНОМІКА В СУЧАСНИХ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСАХ

Цивілізація зовнішньополітичних процесів, створення міждержавних економічних структур посилює роль економіки як основного регулятора міждержавних відносин. Економіка стає ще важливішим фактором, якщо мова йде про владу. На сьогоднішній день проблема світового панування стоїть досить гостро і основним важелем цього панування є саме економіка, оскільки суспільство більшою мірою збагнуло безглуздість ядерної війни.

Економіка сучасної глобальної політики – "це, насамперед, наростаюче панування у світовому просторі транснаціональних компаній. Причому, ці компанії, більшість яких базується у США і має там надійне прикриття, відриваються, як правило, від пуповини національних держав і поведяться як

* Рецензент – канд. політ. наук, доц. Горбач О.Н.

самостійна сила..." [Кравчук Л. Погляд у XXI століття // Універсум. – 2000. – № 7-10. – С. 8].

Майже двадцять років Україна намагається визначитися із зовнішньополітичним вектором, проте економіка держави залишається незмінною. Українська економіка вимагає досить кардинальних змін, нових підходів до формування і обґрунтування економічних стратегій. Провідні економісти нашої держави першочерговим завданням вбачають зосередження уваги "насамперед на розвитку ефективних інститутів. Інакше кажучи, якщо в країні не розвинуті базові інститути генерування капіталу і максимально не задіяна економічна активність усього населення, то ні інвестиції в інфраструктуру, освіту, охорону здоров'я, ні економічні реформи державного сектора не будуть ефективними" [Соколенко С. Стратегії економічного росту та формування нових виробничих систем в епоху глобалізації // Економічний часопис XXI. – 2003. – № 5. – С. 13].

У загальносвітовому господарстві основними зовнішньополітичними гравцями виділяються ціла низка економічно сильних держав, проте більш важливими і стратегічно цікавими для України залишаються ЄС і Росія, як потенційні партнери і найближчі сусіди. Реальність української політики демонструє, що найбільшочішою і гострішою темою зовнішньополітичної діяльності виступає інтеграція до Європейського Союзу. Тематика інтеграції до ЄС загострюється у розрізі російської проблеми. Крім цього, передвиборча президентська кампанія 2010 року демонструє протистояння українських політиків стосовно цих векторів.

Більш як зрозуміло, що інтеграція в ЄС чи возз'єднання з Росією буде проблемою міжнародної політики України ще довгий час. Синтезувати два вектори в один просто неможливо, оскільки і Європейський Союз, і Росія розглядають Україну з корисних цілей власної політики. Політика Брюсселя розглядає Україну як "ефективний засіб зміцнення своєї безпеки". Політика Москви продовжує відновлювати свої імперіалістичні амбіції, в яких Україна надалі зайняла б місце "молодшої сестри".

"Все залежить від українських політиків, від чіткості обраного ними шляху. Хоча, "великого розуму" для того, щоб обрати правильний шлях не потрібно. Достатньо подивитися на Захід, на Схід і визначитися, якою ми хочемо бачити Україну: чи додатком російської імперії, чи демократичною незалежною європейською державою. Уже виходячи з цього, можемо передбачити рівень державної економіки" [Горбач О. Доктрини зовнішньої політики: історія та сучасний розвиток. – Л., 2005. – С. 126].

Аналізуючи діяльність Європейського Союзу у розрізі співпраці з Україною простежується бажання бачити Україну серед членів цієї спілки, проте європейська цивілізація побоюється дуже нестабільного сусіда – Росії і висуває "одну з найголовніших вимог – високий рівень безпеки й надійності ділянок російського, білоруського та молдавського кордонів. Більше того, ЄС згоден завершити разом з Україною зведення "поясу безпеки", який включає ланцюжок митниць та КПП від Балтійського до Чорного морів. Для ЄС такий хід виглядає навіть дешевшим і зручнішим, адже коли східні кордони нашої

держави набудуть юридичного статусу, тоді будуть повноцінно діяти програми співпраці" [Бурковський П. Шенгенський хрест // ПіК. – 2003. – № 19. – С. 15].

Російський вектор геополітичної та економічної діяльності України менш привабливий, адже московські апетити щоразу збільшуються. "Найбільший інтерес Росії становлять так звані політичні галузі української промисловості, робота яких суттєво впливає на національну безпеку нашої держави. Як наслідок напрошується запитання: Чи може бути Росія надійним партнером, якщо вже сьогодні доводиться захищати свою територію із зброєю у руках від російських амбіцій (наприклад, о. Тузла)? Чи може інтервент (на прикладі Чечні, Грузії) відмовитися від природних багатств України?" [Горбач О. Доктрини зовнішньої політики: історія та сучасний розвиток. – Л., 2005. – С. 129].

Підсумовуючи, слід зауважити, що глобалізація світової економіки триває, національні економічні потенціали зростають у злитті фінансових, виробничих, промислових та інших засад. Україна з невизначеними кордонами, з нестабільною внутрішньою політикою, з слабкою військовою позицією, з національною, мовною, культурно-історичною проблемами може залишитися поза всіма цивілізованими світовими процесами.

"У нинішній зовнішньополітичній діяльності сучасних держав економіка посідає одне з провідних, а в більшості випадків і визначальних місць. Місце колишньої військової сили, військової переваги однієї держави над іншою тепер усе впевненіше займає економіка, її ефективність та рівень, її цивілізованість" [Там само]. Сучасні стратегії міжнародної політики, внутрішньої та зовнішньополітичні доктрини сповнюються економічними важелями.

О. Загребельний, здобувач, КНУ ім. Т. Шевченка, Київ

СУЧАСНІ ЕТНОПОЛІТИЧНІ КОНФЛІКТИ НА БЛИЗЬКОМУ ТА СЕРЕДНЬОМУ СХОДІ

Останні десятиріччя XX та початок XXI століття стали етапом істотних змін як в сфері глобальних міжнародних відносин, так і в розвитку політичної, соціальної і економічної ситуації в багатьох країнах світу. Найвагоміше значення для сучасної політичної та економічної стабільності світу зберігає регіон Близького Сходу, який вже десятки років переживає перманентний політичний конфлікт, що періодично переростає у військові дії і постійно характеризується проявами насильства.

Протистояння держави Ізраїль з оточуючими її арабськими країнами та палестинським рухом опору залишається постійним дестабілізуючим чинником для сучасної світової системи. Цей регіональний конфлікт безперечно має глобальний вимір та світове значення з огляду на вкрай важливе геополітичне розташування Близького Сходу та його більш, ніж вагомий вплив на постачання енергоносіїв, котрі живлять найрозвинутіші економіки Заходу.

Не вичерпна можливість виникнення цивільних війн. Такого роду конфлікти, як війни значних угруповань, що ставлять за мету перебудову суспільства, домінування в ньому відповідних політичних сил, зміну інституту влади,

встановлення або ліквідацію диктатури певних угруповань чи особистостей, вже мали місце і продовжують палахкотіти в ряді регіонів земної кулі: на Аравійському півострові, на Близькому Сході, у Південно-Східній Азії. Як за свідчує досвід Афганістану, Лівану, при виникненні такої ситуації є реальною небезпека інтернаціоналізації цивільних війн, тому що при втручанні з найкращих намірів третіх країн або світового співтовариства внутрішній конфлікт переростає в міжнародний.

Після закінчення "холодної війни" близькосхідна криза перестала оформлюватися у риторичі ідеологічного протистояння, що врешті виявило фундаментальні протиріччя – конфесійного, етнокультурного та цивілізаційного порядку. Поглиблене розуміння цих процесів через політологічний аналіз можливе лише за умови врахування одного з системних чинників глобалізації, який полягає у тому, що політичний та соціально-економічний розвиток Близького Сходу обумовлюється складним комплексом різноспрямованих тенденцій, чимало з яких детермінуються глобалізацією та одновимірним глобалізмом США.

Західні вчені досить широко розуміють термін "етнічний конфлікт". Як правило, він використовується для позначення різних протиріч між етнічними групами, націями і навіть державами, а також між етнічною більшістю і етнічною меншістю в багатонаціональних державах. Цей термін використовується для позначення суспільних рухів етнічного характеру, сепаратизму та іредентизму, різного роду агресії проти етнічних символів. Отже, етнічними часто називають конфлікти з яскравим політичним забарвленням. Різниця між етнічними і політизованими суспільними конфліктами проявляється при порівнянні змінних їх величин. Для аналізу політичних конфліктів характерними змінними є відносна рівність, сила та ієрархічна залежність сторін, тоді як для аналізу етнічних конфліктів визначальними змінними вважаються ступінь загрози етнічній ідентичності групи та загроза фізичному існуванню сторін. Етнічний конфлікт можна визначити як боротьбу поміж двома або більше етнічними спільнотами, у якій поряд із взаємно важливими політичними, економічними, соціальними, культурними чи територіальними питаннями йдеться про загрозу етнічній ідентичності чи / або фізичному існуванню сторін. Етнополітичний конфлікт хоча є частиною соціального конфлікту, проте володіє своїми специфічними особливостями.

Як відомо, в розвитку етнополітичних конфліктів існують наступні стадії: латентний конфлікт, конфлікт відкритий і постконфліктне будівництво.

Етнонаціональні, етнополітичні конфлікти протягом довгого періоду можуть мати латентний характер. Звідси – насильницький чи ненасильницький характер конфліктів.

Етнополітичні конфлікти можуть бути як міжетнічними суспільствами, так і між владою, між нацією-етносом і нацією державою. Звідси і типологія етнополітичних конфліктів. Кожен етнополітичний конфлікт має свою динаміку – від етапу попередження і до подолання; від латентної напруги і до проявів агресії і суточок до відкритого кровопролиття і як наслідок зведення рахунків та помста.

Обов'язковою умовою попередження етнополітичних і етноконфесійних конфліктів має бути врахування стану масової свідомості, яка склалася і

домінуючих в ньому оцінок і уявлень, пов'язаних з проблемами міжнаціональних відносин, реальних очікувань мас, їх орієнтації на традиції та інновації.

Теоретично всі способи припинення етнополітичних і етноконфсійних конфліктів можна об'єднати у три групи. Перша – перемога однієї сторони над іншою, тобто вирішення проблеми з позиції сили. Друга – взаємна поразка обох сторін. Третій спосіб припинення конфліктів – це взаємний вииграш (досягнення позитивної угоди в основних питаннях і початок інтегрованої взаємодії).

Такий вихід з конфлікту, частіше за все, можливий за наявності політичної волі до позитивного вирішення конфлікту і, як правило, досягається за допомогою посередників. Перший спосіб вирішення конфліктів не дає довгострокових результатів (тобто існує ймовірність поновлення конфлікту). Припинення конфлікту другим способом спричиняє перехід у латентний стан і також має високий ступінь вірогідності наступного рецидиву. Далеко не завжди можна розраховувати на третій спосіб виходу з конфлікту, особливо коли справа торкається територіальних конфліктів. Проте саме такий підхід може конфліктові конструктивного характеру.

Завершуючи розгляд проблеми можна зробити висновок, що управління конфліктом і його врегулювання повинні включати ідентифікацію, інституалізацію конфлікту, визначення чи виокремлення суб'єктів та вироблення стратегії і технології його врегулювання.

М.В. Карасінська, студ., КНУ ім. Т. Шевченка, Київ
Karasinskamaria@gmail.com

ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ КОНЦЕПЦІЙ ГЛОБАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ

Проблема глобального управління, здатності управляти є, по суті, центральною в сучасній світовій політичній думці, але її витoki необхідно шукати раніше. Зокрема, перший інститут глобального управління сформувався після закінчення Першої світової війни, коли лідери держав-союзників у Парижі в 1919 році зібрались з метою зміни багатьох з існуючих у світі національних границь і створення постійно діючого форуму "Ліги Націй" для вирішення майбутніх питань і проблем. Провідну й контролюючу роль у її роботі відіграли чотири найбільші держави сторони переможців – Італія, Об'єднане Королівство, Сполучені Штати й Франція. Але через чверть сторіччя делегації союзників створили нові інститути, покликани замінити собою неспроможну "Лігу". У результаті в Сполучених Штатах під переважним їх впливом, виникли багатосторонні установи (ООН і її Радою безпеки й спеціалізованими агентствами, Бреттонвудські установи – Всесвітній банк і МВФ, Генеральна угода про тарифи й торгівлі (ГАТТ), згодом СОТ), які формували економічні й політичні відносини протягом наступних шести десятиліть. Таким чином, на чолі моделі глобального управління виявились кілька країн, вершина світової економічної піраміди, яка вважалася раціональною й практичною протягом більшої частини ХХ сторіччя. До середини ХХ ст. центр міжнародної торгівлі й фінансів перемістився у США. До кінця сторіччя вини-

кли нові регіональні й навіть глобальні держави. Але система глобального управління не встигала адаптуватися до цих змін. По-перше, практично не мінявся склад членів цих організацій, по-друге, нагляд за глобальними проблемами носив вузько спеціалізований і розрізнений характер, не забезпечуючи можливостей для загального аналізу. Проблеми нового століття вимагають набагато більшої координації, ніж можна забезпечити в рамках такої системи. Вакуум, створюваний відсутністю комплексної системи нагляду, частково заповнювався зміною один одного спеціальними групами держав, що координували питання світової економіки.

Сьогодні, самими впливовими неформальними об'єднаннями урядів у системі міжнародних структур управління є G8 і G20. Створення "Групи двадцяти" стало першим кроком на шляху реформування інститутів глобального управління. Наступним – стало створення нового координаційного органу – Ради по фінансовій стабільності з повноваженнями глобального нагляду за економічними процесами. Передбачалося, що Рада по фінансовій стабільності в співробітництві із МВФ повинна давати ранні попередження про макроекономічні й фінансові ризики й передбачуваних заходах для їхнього подолання, а в свою чергу фінансові влади могли ідентифікувати й почати дії по запобіганню ризиків, підвищити регулювання й спостереження за всіма системно важливими фінансовими інститутами, інструментами й ринками. Ще одним напрямком реформування стала модернізація фінансових інститутів глобалізації, і в першу чергу МВФ і його програми лібералізації ринку капіталу, яка призвела до збільшення нестабільності світових фінансових ринків і погіршенню положення слабкіших економік. Безумовно, процес формування нового світоустрою займе якийсь час, протягом якого система міжнародних відносин буде перебувати в перехідному стані, як і система глобального управління в цілому. Проте система міжнародних інститутів і інститутів, неформальних організацій і дискусій, що склалася, сьогодні альтернативи немає. Світ, в особі двадцяти держав, віддав перевагу кардинальним змінам поетапне реформування існуючої системи глобального управління. Та все ж проблема ефективного управління вимагає вирішення. Адже, існуюча міжнародна інституціональна система не може забезпечити відповідного рівня керованості глобальними процесами. Таким чином, на сьогодні сформувалося кілька основних концепцій по можливій організації глобального управління. Усі вони припускають або створення нових інститутів, покликаних найбільше адекватно відповідати новим глобальним процесам, або еволюцію й трансформацію функцій уже існуючих міжнародних організацій. Як приклад можна привести типологію цих концепцій з доповіді по глобальному регулюванню, підготовленого Радою по зовнішній і оборонній політиці (СВОП) в 2001 р. Це по-перше, концепція "Світового уряду" – найбільш давня футурологічна ідея (досліджена в т.ч. і Кантом), що являє собою збільшену модель національної держави, уряд якої вирішує поточні внутрішньополітичні питання вже не національному, а на глобальному рівні. По-друге, концепція трансформації існуючої системи ООН. Тут є два основні шляхи: 1) поступове підвищення рівня легітимності Ради Безпеки ООН і рівня його

ефективності; 2) більш радикальний і містить дві складових частини: перетворення існуючого Ради Безпеки ООН у свого роду квазі-уряд, а Генеральної Асамблеї ООН – у квазі-парламент. Потрібно відзначити, що така форма глобального управління знаходить більше прихильників, ніж ідея "світового уряду". Однак їй притаманний вузько-етатистський підхід, який зводить усе глобальну спільноту до твердих рамок держави. По-третє, концепція політичного управління глобальним розвитком, у якій провідні політичні актори у світі будуть "підштовхувати" глобалізацію в потрібне русло й вирішувати виникаючі глобальні проблеми вузьким колом "гравців". Ними можуть бути, при різних розкладах, або домінуюча у світі супердержава, або конгломерат великих держав (групи G-8, G-20 або ж іншої структури). Та по-четверте, концепція корпоративного глобального управління, за якої до колективних зусиль держав за рішенням глобальних проблем і плануванню глобального розвитку приєднуються й найбільш значимі приватні актори (ТНК, міжнародні неурядові організації й ін.). Російський професор Барабанов О.Н. виокремлює ще один вид – глобальна співпраця, у рамках якої вирішення глобальних проблем будуть ухвалюватися не шляхом нав'язаних окремими акторами підходів, але шляхом конструктивного й втілюваного в життя діалогу всіх зацікавлених сил. Така форма також припускає формування більш інклюзивної системи глобального управління, свою причетність якої змогли б відчувати як найбільше держав і інших акторів.

Таким чином, говорячи про глобальне управління, слід підкреслити, що це, насамперед, управління процесами, а не територіями. Управління не "замість" національних держав, а разом з ними. Зміцнення інституту держави – найважливіша умова створення більш стабільного й керованого світового порядку. Глобальне управління має на увазі й механізми саморегулювання на основі використання міжнародно-визнаних індикаторів – вимірюваних, що й піддаються перевірці параметрів, дотримання яких необхідно, щоб забезпечити бажаний вектор змін.

М.О. Кацуба, студ., КНУ ім. Т. Шевченка, Київ
n1989@kievnet.ua

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ДЕМОКРАТІЇ В ІНФОРМАЦІЙНУ ЕПОХУ

В сучасному західному суспільстві твердо сформувалось уявлення про демократичний соціально-політичний устрій, як про єдино можливий перспективний шлях розвитку суспільства. Існує стійка точка зору, що Європа, і західний світ вже ніколи не зверне з обраного курсу розвитку інститутів народного представництва. Однак, варто зауважити, що прямолінійний розвиток західного суспільства в напрямку демократії є не таким однозначним. Особливо це стає помітним в останні десятиліття, які проходять під знаком інформаційної революції – якісного перетворення в сфері поширення і отримання інформації. З інформаційною епохою пов'язано ряд оптимістичних прогнозів щодо розвитку інститутів демократії які втілились, наприклад, в інформацій-

ній теорії демократії. Однак існують і менш "райдужні" сценарії розвитку соціально-політичних процесів в контексті згаданих подій.

Щоб проаналізувати суть питання, необхідно звернутись до деяких аспектів історії розвитку сучасної демократії а також до причин, які викликали її до життя. Не секрет, що представницькі політичні інститути створювались з метою впливу на формування політичної влади, і отже на її політику. В вузькому сенсі вплив на політичну владу в будь-якому разі зводиться до впливу на розподіл суспільних багатств. Очевидно, що цей розподіл здійснюється в інтересах тих, хто має владні повноваження. Однак, якщо проаналізувати історію Європи починаючи, наприклад, від часів середньовіччя – феодалізму, можна зробити і наступний висновок – розподіл суспільних багатств здійснюється не лише тими хто формує владу, а й тими хто, власне, і формує ці суспільні багатства. Дане твердження можна звести до наступного: хто формує державний бюджет, той і розподіляє його.

В логіку даного твердження вкладається вся історія західного світу: за феодалізму демократії не було, і не могло бути, оскільки коло людей, що формує бюджет держави обмежувалось невеликою кількістю феодалів, які і розподіляли його через свою участь в формуванні станово-представницьких органів. Зміни в напрямку демократії відбулись з формуванням нової суспільної верстви – буржуазії – великої кількості середніх і дрібних власників, які почали формувати все більш значну частину національного багатства. Неминуче, вони повинні були брати участь і у його розподілі. Згодом до них приєдналась і інша верства – робітники. Таким чином, через буржуазні революції і робітничі страйки сформувалась політична система, яка з певними змінами, по суті, існує в Європі та Америці і сьогодні.

Однак незмінною така політична система залишається скоріше по формі, ніж по змісту. Варто виокремити дві основні тенденції, які вплинули на характер формування владно-політичних відносин в західному світі в останні десятиліття. Перша тенденція – глобалізація економіки, і формування надпотужних транснаціональних корпорацій. Відома економічна закономірність – потужніші і крупніші компанії поглинають і витісняють з ринку більш малі компанії. Ця тенденція характерна для західного світу в сучасну епоху, коли малий і середній капітал представлений широкими колами дрібної буржуазії розмивається під впливом потужніших економічних гравців. Отже, ми маємо тенденцію, коли свого роду "контрольний пакет" в формуванні національного багатства перетікає з рук дрібного, але широко представленого в суспільстві власника, до великих, але мало чисельних фінансово-промислових груп. Друга тенденція – вибухоподібне зростання впливу засобів масової інформації на формування суспільної свідомості. Дві ці тенденції призвели поперше, до консолідації інформаційних ресурсів в руках потужних груп, які мають економічний ресурс для такої консолідації, по-друге, до зменшення впливу традиційного для європейської демократії громадянського суспільства, яке складалось перш за все з широкого класу дрібних власників.

Результатом намічених вище змін є поступове усунення широких верств суспільства від впливу на формування влади, а отже і політики. Інструментом такого усунення раніше виступала монополія на легальне насильство,

зараз таким інструментом стала монополія на засоби масової інформації. Не секрет, що ЗМІ, в їх самому широкому розумінні формують суспільну свідомість, яка визначає наступну поведінку громадян. Інструментом формування політичної поведінки громадян стала сфера так званої "квазі-політики" або "телевізійної політики". Зміст цих понять полягає в тому, що між сферою прийняття рішень – реальною політикою, і суспільством, яке від неї усунуте, сформувався інформаційний простір, в якому розгортається боротьба політичних іміджів, міфологем, стереотипів, які в свідомості суспільства і є реальною політикою. Така сфера "квазі-політики" виконує дві основні функції. По-перше через неї формується масова свідомість в сфері політики, що забезпечує лояльність суспільства до політичної системи, а отже, і її стабільність. По-друге дана сфера дозволяє не втрачати суспільству відчуття своєї участі в політичному процесі, і в прийнятті політичних рішень. Хоча, як стверджував французький соціолог і філософ Жан Бодрійяр, суспільство, насправді, повністю усунуте від сфери прийняття політичних рішень.

Таким чином, розглядаючи демократичне суспільство в світлі інформаційної революції, варто звертати увагу не лише на очевидні позитивні перспективи даних змін, а й ширше розглядати проблематику поширення інформаційних потоків, і контролю за ними. В світлі окреслених проблем неминучим є пошук можливих альтернатив розвитку політичної, і пов'язаної з нею інформаційної сфери суспільства. Так іспанський соціолог Мануель Кастельс вбачає два основних напрямки виходу з ситуації, що склалася. Перше – створення місцевого самоврядування на основі принципу децентралізації. Друге – широке застосування електронних комунікацій, і перехід від ієрархічної до мережевої системи управління з встановленням горизонтальних комунікацій громадян з органами влади і управління.

А.В. Кожанова, студ., КНУ ім. Т. Шевченка, Київ
Nasty_K@ukr.net

ОСНОВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПАРЛАМЕНТУ УКРАЇНИ ЯК ЄДИНОГО ОРГАНУ ЗАКОНОДАВЧОЇ ВЛАДИ

Дефініція статті 75 Конституції України зазначає, що єдиним органом законодавчої влади в Україні є парламент – Верховна Рада України. Це визначення є чи не найвдалішим порівняно з подібними на теренах колишнього СРСР, адже позначено головну функцію парламенту, його "закодоване" у понятті законодавчої влади призначення. Важливим є і те, що згадана дефініція є чіткою, стислою і юридично коректною. Інколи парламент навіть у курсі конституційного права називають "найвищим представницьким органом". Але тим самим нібито вказують на існування субординованої системи представницьких органів, увінчаної самим парламентом. Такий підхід не відповідає усталеній теорії парламентаризму, він може розглядатися як спроба "реанімувати" організацію державної влади, побудованої на принципах системи рад. Не можна також погодитися з деякими конституційними визначеннями парламенту як "вищого представницького і законодавчого органу". У

такий спосіб може виникнути непорозуміння з приводу того, чи існують у державі інші, "нижчі" законодавчі органи.

Отже, Верховна Рада України – це загальнонаціональний, постійно діючий, представницький колегіальний орган державної влади, який водночас є єдиним органом законодавчої влади.

Безперечно, Верховна Рада України представляє законодавчу владу. Більше того, ці поняття є синонімічними. А що таке сама законодавча влада? Узагальнюючи погляди на це явище, можна говорити про наявність багатьох аспектів у цьому понятті.

Законодавча влада – це поняття, яке:

- ✓ по-перше, позначає зміст і наслідки волевиявлення народу (виборчого корпусу) на законодавчих референдумах;
- ✓ по-друге, відображає сукупність повноважень різних елементів державного механізму (насамперед парламенту), пов'язаних із законотворчістю;
- ✓ по-третє, фіксує одну з головних, "титuluну", функцію парламенту – законотворчу;

✓ по-четверте, називає сам парламент і позначає його призначення.

Основною відмінністю і водночас демократичною цінністю представницьких установ є те, що вони представляють інтереси різноманітних суспільних груп.

Якщо ж говорити про функції парламенту, то основною функцією Верховної Ради України є законодавча діяльність, в результаті якої створюється ядро національної правової системи – законодавство (як система законодавчих актів) держави. Реалізація цієї функції обумовлює визначне місце Верховної Ради України в системі органів державної влади.

Конституційно-правовий статус українського парламенту охоплює нормативно-правове регулювання його функціонування, порядок формування, структуру, організацію, функції, повноваження, форми діяльності Верховної Ради України, її органів та посадових осіб.

Конституційний склад Верховної Ради України – чотириста п'ятдесят народних депутатів України, які обираються на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування. Строк повноважень Верховної Ради України становить п'ять років (з дня набуття повноважень Верховною Радою України). Чергові вибори до Верховної Ради України відбуваються:

- ✓ в останню неділю березня четвертого року повноважень Верховної Ради України (до дня набуття повноважень Верховною Радою України);
- ✓ в останню неділю останнього місяця п'ятого року повноважень Верховної Ради України (з дня набуття повноважень Верховною Радою України).

Позачергові вибори до Верховної Ради України призначаються Президентом України і проводяться в період шістдесяті днів з дня опублікування рішення про дострокове припинення повноважень Верховної Ради України. Верховна Рада України є повноважною за умови обрання не менш як двох третин від її конституційного складу.

В процесі своєї діяльності Верховна Рада України реалізує покладені на неї функції, головними з яких є:

- ✓ законодавча функція, яка є основною в діяльності парламенту;

✓ установча функція реалізується Верховною Радою України шляхом прийняття Основного Закону – Конституції України та внесення до неї змін. Це означає, що в порядку реалізації цієї функції парламент визначає основні засади державного ладу держави, функціонування політичної системи в суспільстві, закріплює принципи демократичної правової держави, визнає людину, її невід'ємні права і свободи найвищою соціальною цінністю, порядок формування, організації та діяльності державного апарату, територіальний устрій країни, систему місцевого самоврядування, ключові етапи процедури внесення змін до Конституції та інші вихідні аспекти державного та суспільного життя;

✓ бюджетна функція полягає у реалізації процедури розгляду, затвердження Державного бюджету України та внесення змін до нього. Державний бюджет України затверджується щорічно Верховною Радою України на період з 1 січня по 31 грудня, а за особливих обставин – на інший період. Розробка законопроекту про державний бюджет на поточний рік є одночасно правом і обов'язком Кабінету Міністрів України. Він не пізніше 15 вересня кожного року подає до Верховної Ради України проект закону про Державний бюджет України на наступний рік. Разом із проектом закону подається доповідь про хід виконання Державного бюджету України поточного року (ст. 96 Конституції України);

✓ контрольна функція реалізується у здійсненні безпосередньо Верховною Радою України або через ці органи контролю за забезпеченням конституційних прав, свобод і обов'язків громадян України, додержанням законів та інших актів, які вона приймає, за виконанням загальнодержавних програм і бюджету, діяльністю органів, а також посадових осіб, яких вона обирає, призначає або затверджує;

✓ деякі автори виділяють окремим напрямком діяльності номінаційну функцію. Її сенс полягає у призначенні чи обранні на певні посади, звільненні з посад, наданні згоди на призначення і звільнення з посад. Процес її реалізації спрямовано не на створення нових посадових місць, які вже визначено Конституцією, тому її не можна вважати установчою. В даному випадку мова йде лише про кадрове заміщення відповідних посад.

Отже, жоден, окрім парламенту, державний орган влади не вправі приймати будь-які акти, що мають однакову із законами юридичну силу. В Україні це є виключно прерогативою Верховної Ради України.

М.М. Козлова, БГУ, Минск, Беларусь*

О НЕОБХОДИМОСТИ ВЫРАБОТКИ МЕХАНИЗМОВ ПОЛИТИЧЕСКОЙ РЕАКЦИИ НА ПРОЦЕССЫ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

Глобализация как глобальный процесс и мегатенденция охватывает все сферы жизнедеятельности человеческого общества. Тон глобализационным процессам задают субъекты экономической деятельности. Социальная сфера преобразуется под воздействием глобализационных факторов. Политические институты также вовлечены в трансформационные процессы, свя-

* Рецензент – д-р филос. наук, проф. Яскевич Я.С.

занные с глобализацией. Однако политическая реакция на глобальные сценарии развития существенно отличается от реакции сферы социальной и тем более экономической.

Локомотивом глобализационных процессов выступают экономические институты (в частности банки, ТНК, национальные экономические институты преуспевающих стран). Социальная сфера трансформируется и преобразуется по мере формирования новых институтов обмена. Что касается поведенческих механизмов политических институтов, то их реакция на глобальные сценарии развития не может быть пассивно принимающей, так как основные политические институты подвергаются серьезному разрушительному воздействию со стороны глобализации (угроза национальному суверенитету, институту национального государства в целом, размывание институтов демократии). Таким образом, глобализация как условие современности является вызовом политическим институтам национальных государств.

Сравнительный анализ теорий, обосновывающих различные сценарии глобального развития, предложенных за последние 50-70 лет, показывает, что глобализация отнюдь не является исторической спонтанностью. Глобализация несет в себе вполне отчетливую идеологическую установку, которая есть условием конфликта интересов субъектов глобализации.

В качестве сценариев глобального развития следует рассматривать идеологию постсовременности, которая включает в себя теорию постиндустриального и информационного общества, а также теорию модернизации и "догоняющего" развития, теории зависимости, или зависимого развития, и наконец, теорию устойчивого развития.

Теории постсовременности фиксируют признаки формирования нового типа общества, которое уже начало формироваться. Очевидно, что предъявляемые доказательства формирования нового общества касаются, в основном, развитых стран. Для большинства отсталых стран эти теории не более чем утопия. Для реализации этой утопии отсталым и развивающимся странам предложены сценарии "догоняющего" развития, предполагающего прохождение в ускоренном темпе этапа модернизации. Модернизирующиеся страны включаются в систему мировой экономики на условиях развитых стран. Они развивают на своих территориях тяжелую добывающую и перерабатывающую промышленности, а также легкую промышленность, требующую максимального удешевления рабочей силы. Модернизация развивающихся стран способствовала ускоренному переходу развитых стран в общества будущего, и действительного выравнивания между уровнями развития не произошло. Существует только один пример успешной модернизации (Япония). В остальном можно говорить лишь об усугублении экологических проблем в отсталых регионах и нарастании уровня маргинализации населения. "Экономическое чудо" не стало для большинства стран мира условием формирования своего "общества благосостояния", а в условиях постоянного нарастания внешнего долга политические институты не смогли выработать механизмы защиты своих стран от негативных социально-экономических тенденций. В качестве реакции на теорию и практику модер-

низации на материале Латинской Америки в 50-60-е гг. были развиты теории зависимого развития. Предтечами этих идей являются идеологи империализма Р. Люксембург и В.И. Ленин. Выделяют два направления теории зависимости: 1) латиноамериканское, представленное работами Р. Пребиша, С. Фуртадо, Ф. Кардозо; 2) школа американского марксизма, к которому можно отнести П. Барана, П. Суизи и А. Г. Франка. Современные теории развития поддерживаются идеологами альтерглобализма (У.Белло). На основании теорий зависимости развит мир-системный подход.

Отдельно по отношению к этим теориям стоит теория устойчивого развития. Сущность устойчивого развития заключается в установлении баланса между экономической, социальной и экологической составляющими развития. Политическая составляющая развития не оговаривается.

О.В. Колесников, асп., ЧНУ ім. Ю. Федьковича, Чернівці
kolesnikov_ua_cv@rambler.ru

ПЕРЕДВИБОРЧІ КАМПАНІЇ В УМОВАХ УКРАЇНСЬКОГО ПОЛІТИЧНОГО РИНКУ

Відмітною рисою сучасного етапу розвитку українського політичного ринку є високий рівень конкуренції, що у свою чергу обумовлює конфліктний характер вітчизняного політичного процесу. При цьому суб'єктами більшості конфліктів де-факто виступають конкуруючі олігархічні групи, репрезентовані різними сегментами політичної еліти, а самі конфлікти хоч і проєктуються у політичну площину, однак у переважній більшості випадків, мають кланову, а не політичну природу. У таких конкурентних і конфліктогенних умовах виборчий процес набуває перманентного характеру. Відповідно, зростає роль передвиборчих кампаній, тобто тих, що проводяться до офіційного початку виборів.

На загал, існує два підходи до тлумачення поняття "виборча кампанія". У широкому розумінні воно тотожне поняттю "вибори" і включає як всю сукупність регламентованих законом дій, що чиняться партіями, виборчими блоками та кандидатами з метою досягнення цілей у виборах, так і відповідні дії виборчих комісій, органів влади, організацій та осіб, які задіяні у виборчому процесі. У вузькому розумінні, виборча кампанія – це кампанія, яка проводиться одним із учасників виборів – кандидатом, партією чи виборчим блоком. Виходячи з вузького розуміння, науковці пропонують розмежовувати поняття "виборча кампанія" та "передвиборча кампанія". Якщо виборча кампанія має визначені хронологічні межі, то передвиборча є перманентною і може проводитися безперервно переходячи у період виборів у кампанію виборчу [Малкин Е., Сучков Е. Политические технологии. – М.: Русская панорама, 2006. – С. 463].

Український виборчий досвід містить чимало прикладів, коли ефективні передвиборчі кампанії визначали подальший перебіг та результат кампаній виборчих. Так, парламентська кампанія 2002 р., по-суті, розпочалася ще у 2000-2001 рр. з "Касетного скандалу" та акції "Україна" без Кучми, які дозволили тодішній опозиції заручитись підтримкою протестного електорату.

Досвід виборів 2006-2010 рр. тільки підтверджує цю тезу, оскільки вагомого результату змогли досягти тільки ті політичні гравці, які або протягом тривалого часу були присутні на політичному ринку (БЮТ, Партія регіонів, НСНУ, Ю.Тимошенко, В.Янукович), або ж провели передвиборчі кампанії задовго до старту виборчих перегонів (С.Тігіпко, А.Яценюк). Водночас, усі технологічні проекти, створені безпосередньо перед виборами, зазнали фіаско.

Передвиборчі кампанії зазвичай мають на меті створення сприятливих умов для ефективного ведення власне виборчої кампанії. Відповідно до цієї мети, перед суб'єктом передвиборчої кампанії можуть стояти наступні завдання: 1) забезпечення високого рівня впізнання, що особливо важливо для нових політиків і політичних об'єднань; 2) формування сприятливого іміджу або ж його корекція; 3) створення команди активістів і груп підтримки; 4) акумулювання ресурсів для ведення виборчої кампанії; 5) актуалізація основних проблем, які обговорюватимуться у ході виборчої кампанії.

Крім того, специфіка передвиборчих кампаній, на відміну від виборчих, визначається наступними характеристиками: 1) через відсутність законодавчого регулювання суб'єкт кампанії має більшу свободу дій; 2) передвиборча кампанія проводиться задовго до дня голосування, а тому не може містити прямих закликів голосувати за певного кандидата чи партію; 3) дії суб'єкта передвиборчої кампанії сприймаються з меншим ступенем недовіри, що певною мірою полегшує вплив на свідомість виборців, однак при цьому вимагає специфічних підходів до комунікації з ними, зокрема меншої, у порівнянні з виборчою кампанією, інтенсивності, а також пріоритету використання засобів PR та непрямой реклами.

У контексті ведення передвиборчих кампаній дослідники звертають особливу увагу на можливість досягнення ефекту "медового місяця", тобто суттєвого розширення електоральної бази за допомогою якісного оновлення політичного іміджу. Правильне використання цього ефекту може мати вирішальне значення для перемоги на виборах, однак при цьому воно містить низку обмежень. Зокрема, для його досягнення необхідно, щоб в окрузі була значна частка "рухливого" електорату, а також, щоб суб'єкт кампанії мав певний базовий електорат та рівень впізнання, і водночас, не мав суттєвого антиобразу [Там же. – С. 118].

Вітчизняна виборча практика має показові приклади використання ефекту "медового місяця" саме завдяки передвиборчим кампаніям. Так, у вересні 2005 р. О.Зінченко публічно звинуватив у корупції найближче оточення Президента В.Ющенка, що, фактично, стало приводом для відставки уряду Ю.Тимошенко і дозволило їй провести виборчу кампанію в опозиційному статусі, перетягнувши на свою сторону значну частку так званого "помаранчевого електорату". Інший приклад – кампанія С.Тігіпка у 2009-2010 рр., якому завдяки ефективній рекламній кампанії вдалося "нагадати" про себе після тривалого періоду відсутності у публічній політиці, а відповідно, і задовольнити "попит" суспільства на "третю силу".

Таким чином, у конкурентних і конфліктних умовах вітчизняного політичного ринку ефективність виборчих кампаній, великою мірою, залежить від

проведених на належному рівні передвиборчих кампаній. І якщо для провідних "гравців" на політичному ринку, важливішою є щоденна і кропітка партійна робота, то для нових або відносно нових політичних акторів особливої ваги набуває проведення грамотної передвиборчої кампанії, яка сприятиме їхньому ефективному входженню на політичний ринок та зайняттю своєї електоральної ніші.

Л.С. Копитова, асп., КНУ ім. Т. Шевченка, Київ

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЛІДЕРСТВА В ПОЛІТИКО-КУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

Роль політичних лідерів завжди була і є досить значимою, але найбільше вона посилюється під час радикальних перетворень. У період трансформаційних процесів політичної системи сучасної України розвиток політичного лідерства носить своєрідний характер. Він відбувається, головним чином, в умовах кризи, яка характеризується частою зміною політичних інститутів та їх повноважень. Це змушує політичних лідерів апелювати до мас у питаннях підтримки та легітимації політичних рішень. Тому актуальним є питання про появу лідера національного, загальнодержавного масштабу, який повинен володіти потенціалом духовної влади над суспільством, розуміти сутність суспільних суперечностей і запропонувати способи їх розв'язання.

Одним з найважливіших аспектів соціально-економічних реформ стала трансформація традиційної для України моделі становлення політичного лідерства. Домінуючий протягом значного періоду історії українського суспільства службово-номенклатурний принцип еліто творення і лідерства, який конститував адміністративно-політичну бюрократію як джерело формування інституту політичного лідерства, поступово замінюється принципом елітного плюралізму, відповідно до якого джерелом формування політичного лідерства може стати будь-яка соціальна верства, яка репрезентує інститути та структури держави й громадянського суспільства. При цьому визначну роль виконує бізнес-еліта, яка делегує своїх представників до влади та здійснює суттєвий вплив на прийняття стратегічних політичних рішень.

Особливістю політичного лідерства в сучасній Україні є той факт, що потреба у формуванні нового вигляду лідера – активного, відповідального, духовно розкутого, інтелектуально розвиненого – і сам процес формування нового типу політичного лідерства ще не стали адекватними поняттями. Вивчення тенденцій формування інституту лідерства в політичному полі України дозволить створити модель політичного лідера, гранично орієнтованого на вираження інтегрованого інтересу її громадян, що в кінцевому підсумку призведе до появи лідера національного масштабу.

Аналіз сучасної вітчизняної політичної практики дозволяє простежити наявність таких тенденцій розвитку політичного лідерства, як інституціоналізація, професіоналізація, відродження харизми, створення політичного ринку та омолодження кадрової політики. Розвиток політичного лідерства в українському

політичному полі йде в рамках світових тенденцій розвитку цього інституту. Однак, розробки закордонних політологів в галузі дослідження політичного лідерства не можна накласти без змін на реальні процеси формування цього політичного інституту в Україні. Вони можуть бути використані лише як методологічна база дослідження феномена політичного лідерства та всіх його сторін.

Таким чином, процеси, що відбуваються в Україні в сучасних політичних умовах, дають можливість для оптимістичних суджень і оцінок формування інституту політичного лідерства. Насамперед, громадськість України досить активно обговорює й аналізує політичне життя в цілому та діяльність політичних лідерів, зокрема. Цей факт можна розглядати як форму соціального впливу, яку доводиться враховувати політичним лідерам і впливовим політикам.

Іншим стабілізуючим фактором є політична поміркованість впливових політиків України. Крайні позиції, як праворуч, так і ліворуч мають мало шансів на підтримку громадян. Формування зваженого центризму в політичних "верхах" країни є важким, повільним, суперечливим, але все ж таки помітним процесом трансформації політичної системи України. Більшість політичних лідерів сучасної України прийшли до розуміння необхідності прийняття політичних рішень на принципах прагматизму й доцільності.

Нарешті, до позитивних зрушень має привести неминуча зміна поколінь політиків і прихід до влади нової генерації політичних лідерів, озброєних більш раціональними принципами та підходами в розв'язанні державних проблем. Саме на шляху реалізації цього завдання може бути сформований новий тип політичного лідера, здатного не лише прийти до влади, утримувати владу, але й стати генератором нових, прогресивних ідей, новаторських рішень і відповідальних дій. Нова конфігурація політичного лідерства здатна підсилити українську державність і керованість суспільства, а разом з цим і зміцнити гарантії становлення соціально-економічної, політичної й правової систем на демократичних началах.

А.В. Кострубіцька, студ., КНУ ім. Т. Шевченка, Київ
alina_net@mail.ru

ШЛЯХИ ДОСЯГНЕННЯ КОНСЕНСУСУ У ПОЛІТИЧНИХ ПЕРЕГОВОРАХ

Ситуація політичного конфлікту знайома людству ще з початку виникнення суспільних відносин та протягом усього їхнього розвитку. Історії відомі суперечки і війни, що спалахували між племенами, містами, країнами, блоками держав тощо. В основі таких конфліктів лежали соціально-економічні, етнічні й політичні суперечності, що, власне, притаманні будь-якому суспільству.

За "Політологічним енциклопедичним словником", політичний конфлікт (віл лат. *conflictus* – зіткнення) – зіткнення, протиборство різних соціально-політичних сил, суб'єктів політики в їх прагненні реалізувати свої інтереси і цілі, пов'язані насамперед з боротьбою за здобуття влади, її перерозподіл, зміну свого політичного статусу, а також з політичними перспективами роз-

витуку суспільства [Політологічний енциклопедичний словник / Упор. В.П. Горбатенко. – К.: Генеза, 2004. – С. 515].

Універсальним методом вирішення політичних конфліктів серед відомих форм: втечі (ухилення) від конфлікту, відкладення конфлікту, примирення сторін за допомогою посередників та арбітражу, визначають політичні переговори. Адже саме переговорний процес вже є переходом від конфліктної до мирної ситуації.

У загальному розумінні, політичні переговори – це взаємодія політичних суб'єктів або їх представників у формі прямого або опосередкованого діалогу, що передбачає узгодження інтересів і направлена на нейтралізацію потенційного або врегулювання реального конфлікту. Історії відомі безліч випадків вирішення конфліктів шляхом переговорів, але акцент робиться на сам факт і результат цього процесу.

У політичній науці теорія переговорів з точки зору практичного їх застосування, тобто їх стратегія, планування, шляхи і моделі проведення, не набула значного поширення. З теоретиків-науковців, що займалися цим питанням, можна виділити В.Мастенбрука, М.Лебедеву, Дж.Скотта, Р.Фішера та В.Юрі.

Щодо шляхів досягнення згоди у переговорах, розглянемо декілька підходів. Зокрема, на думку М.Лебедевої, таких шляхів може бути два: торги (*bargaining*) або спільний з партнером пошук рішень (*joint problem –solving*). Під час торгів кожен з учасників переговорів намагається отримати для себе найбільш вигідні результати переговорів, не зважаючи при цьому на стратегію чи позицію опонента. У такому випадку переговори можуть закінчитися консенсусним рішенням у разі взаємних поступок обох сторін. Другий шлях спрямований не тільки на те, щоб примусити партнера погодитись на спільне рішення, а й на спільний аналіз проблеми і спільний пошук варіантів рішення. "Різниця цих шляхів полягає не тільки у різниці характерів: конфліктному та кооперативному, а й у самій стратегії: перший варіант передбачає політичне маніпулювання, другий – відкритість та діалог" [Лебедева М.М. Политическое урегулирование конфликтов: Подходы, решения, технологии: Учебное пособие. – 2-е изд. – М.: Аспект-Пресс, 1999. – С. 135].

Дж.Скотт пропонує психологічний погляд на вирішення конфліктів. Для здійснення переговорів автор пропонує два шляхи: компроміс та співробітництво. Як і в першому, так і в другому випадках учасники переговорів, в результаті, мають піти на поступки. Компромісним шляхом бажання і проблеми суперників розглядатимуться на поверхні, а співробітництво передбачає глибокий аналіз проблеми та її детальне вивчення. На нашу думку, для політичних переговорів більш характерним є другий стратегічний шлях, так як політичний конфлікт може мати багато сутнісних суперечностей, які можуть призвести до загострення існуючого конфлікту або до назрівання нового.

Р.Фішер та В.Юрі, представники Гарвардської школи, у праці "Шлях до згоди, або переговори без поразок" пропонують прагматичний погляд на переговорний процес. Серед трьох підходів, а саме – м'якого, жорсткого та прагматичного, для політичних переговорів найбільш вагомим є врахування положень останнього. Прагматичний шлях пропонує: 1) знайти межу між учасниками

дискусії та проблемами; 2) зосередитися на політичному інтересі, а не на позиціях переговорних сторін, так як саме інтерес визначає суть проблеми; 3) виготовити взаємовигідні варіанти за допомогою розуміння ситуації в двох аспектах: теоретичному – аналіз та стратегія, і практичному – проблема та рекомендації щодо її вирішення; 4) наполягати на використанні об'єктивних критеріїв. Цей підхід втілює собою найбільш повне розуміння переговорного процесу та ілюструє комплексну стратегію до нього. Хоча, фактично, на практиці використовується метод жорстких переговорів, що уособлює націленість на перемогу обох сторін з використанням усіх можливих засобів для досягнення цієї мети. Цей підхід корелюється з вищезазначеними переговорними торагами, що, в результаті, може призвести до протилежних компромісу рішень, а саме – підвищити політичну напругу та призвести до розбрату.

У цілому, вище були зазначені найбільш поширені підходи до шляхів ведення переговорів. Але зрозумілим є те, що кожен політичний конфлікт має складну структуру, витікає з різних джерел, має непередбачувані наслідки і т.д. Кожен з цих факторів потребує додаткового і поглибленого аналізу. Тому, власне, можна стверджувати, що теоретичні схеми стратегій не враховують усіх тонкощів. Саме переговори дають можливість для визначення і з'ясування цих деталей. Процес переговорів є безпосереднім, забезпечує контроль учасників та має основну функцію – ухвалення спільного рішення, що доводить свою результативність та практичність.

Я.В. Кудрявська, асп., КНУ ім. Т. Шевченка, Київ

"СУДЕТСЬКИЙ СИНДРОМ" ЯК ЗОВНІШНЬО-ПОЛІТИЧНА ТЕХНОЛОГІЯ

Загальною думкою поляків є те, що чехи – народ прони́мецький, який тільки про те і мріє, щоб стати однією із Земель Німецької Федеративної Республіки. Але чехи й до нині ("додаток Клауса" до Лісабонського договору), насправді, мають з Німеччиною проблеми, що були покладені в основу незалежної чеської державності 1918 року. Після розпаду величезних імперій, як свідчить історія, завжди виникає проблема імперського народу.

Судетські німці були більш чи менш вибухонебезпечною етнічною матерією, але доки офіційний Берлін не почав підбурювати населення Судет проти Чехословаччини, ситуація в цьому регіоні непогано контролювалася Прагою. Якби не втручання нацистської Німеччини, судетські німці протягом певного історичного часу встановили б якийсь етнокультурний баланс у межах чехословацької держави з її слов'янським населенням. Однак метою нацистів у Берліні було зробити з чехословацьких німців потужну політичну зброю, спрямовану проти сусідньої країни. З приходом до влади нацистів в 1933 році світове співтовариство створило пряму загрозу для Чехословаччини.

І, хоч від часів, коли А.Гітлер мистецьки розіграв карту "німецького питання" в чеських Судетах, по-іншому історики згодом називали це "судетським синдромом", минула майже епоха, спосіб чи метод подібного "розв'язання" питань, які стосуються нібито утисків і позірних пригнічувань національних

меншин, лишається й у новому столітті актуальним. Скажімо, такий політичний діяч, як Костянтин Затулін, що намагається "консолідувати російськомовне населення України", на відміну від "консолідатора" німців Чехословаччини Конрада Генлейна, не є українським громадянином, а Генлейн мав чехословацький паспорт. Конрад Генлейн був (уже після знищення чехословацької держави) обергрупенфюрером СС, про якісь звання Костянтина Затуліна в російських спецслужбах нам нічого не відомо. Затулін, будучи депутатом російської Держдуми, очолює фундацію "Інститут країн СНД". Затулін у деяких інтерв'ю говорив про необхідність створити в Україні етнічну партію, що об'єднувала би етнічних росіян, але жодна зі структур, що діють в Україні – "Російський блок", "Слов'янська партія" і т.д. не спромоглися стати більш чи менш помітними політичними силами. А Конрад Генлейн успішно сформував "Судетську німецьку партію" (СНП), що фінансувалася із секретних, позабюджетних джерел Імперського міністра закордонних справ Третього Рейха. Зусиллями Генлейна були також створені так звані спортивні загони – аналог штурмових загонів (СА) Німеччини. Затулін поки що обмежується посланнями та лобіюванням деяких псевдokoзацьких парамілітарних формувань в Україні (переважно в Севастополі й Криму). На відміну від етнічно-російських партій, що не змогли потрапити до Верховної Ради України, Судетська німецька партія після 1935 року мала в чехословацькому парламенті 44 мандати. Але як і Генлейн до Гітлера, Затулін має можливість потрапляти на прийняття до нинішніх лідерів Російської Федерації.

Генлейн під диктування Берліна постійно висував вимоги Чехословаччині нібито від імені населення Судетського регіону. Затулін висуває вимоги до України начебто від власного імені, хоча дає зрозуміти, що за ним стоять найвпливовіші в сучасній Росії сили і структури. Зокрема, нещодавно Затулін ще раз оприлюднив ці вимоги до України: 1) офіційне проголошення позаблокового, нейтрального статусу України; 2) Конституційне оформлення федеративного устрою України; 3) Державний статус російської мови в Україні; 4) привілейований статус в Україні Московського патріархату.

Для багатьох росіян утрата свого привілейованого, виняткового статусу є надзвичайно болісною. Сьогодні, вперше в російській історії, росіянам необхідно усвідомлювати себе національною меншиною на території нових держав. А це означає, що власні національні амбіції треба якимось чином узгодити з такими ж самими амбіціями національної більшості. В цьому делікатному процесі розраховувати на звичний тиск із боку Москви не випадає. Російські громади в країнах СНД стоять перед вибором, яке місце посісти в країні проживання. Або виходити зі своїх людських інтересів як громадян певної держави, або замикатися в своїй етнічній шкаралупі, або зробити себе простим знаряддям реалізації політичних інтересів "історичної батьківщини".

У країнах СНД із деяких пір російське населення, привчене до привілеїв у сфері мови, культури та інформації, змушене наражатися на все більш активні вимоги корінного населення щодо радикальних змін у мовному, культурному та інформаційному просторі. Таке вирівнювання прав суб'єктивно переживається багатьма росіянами як русофобія, дискримінація і утиски. Хоча

в СРСР людина, що не володіла російською мовою, взагалі не могла розраховувати на щось добре в житті. І це не вважалося нав'язуванням російської мови, насильницькою русифікацією чи порушенням прав людини. Навіть найменші кроки назустріч корінному населенню, його мові та культурі здебільшого викликають вороже ставлення з боку значної частини етнічно російського населення. Коли партія і уряд штучно напомпували російське і російськомовне населення в союзні республіки, тим людям ніхто не пояснював, що вони їдуть до іншої країни, до іншого народу з іншою мовою, культурою та традиціями. Не пояснювали, що до цього народу, який живе на власній землі тисячі років, доведеться якось пристосовуватися, якось обмежувати свою пиху. Не пояснювали, що не завадило б протягом 30-40 років проживання в республіці так-сяк опанувати мову, щоб не бути там чужорідним тілом. У цьому переселенні мільйонів людей і "міксації" народів – коріння багатьох нинішніх проблем і трагедій.

Усі ці болючі й неминучі питання, що протягом наступних десятиліть супроводжують крах імперій, нині активно використовуються Кремлем, щоби створити в Україні феномен "судетських росіян" (насамперед, у Криму), сформувати бойову п'яту колону на етнічній основі та нацькувати її на українську державу. А це означає, що вже сьогодні, можливо, готується майбутня трагедія, зіставна з трагедією судетських німців у 1945 році та пізніше. Досвід історії свідчить, що Москва захищає у сусідніх державах зовсім не етнічних росіян, а тільки свої політичні інтереси, використовуючи російське населення як політичне "гарматне м'ясо", доля якого в кінцевому підсумку може виявитися вельми прикрою. Коли Володимиру Путіну треба було домовитися з тодішнім президентом Туркменістану Сапармуратом Ниязовим (Туркменбаші) про постачання Росії туркменського газу для виконання її газових зобов'язань перед країнами Європи, російський лідер абсолютно не звернув уваги, як туркменська влада позбавила всіх місцевих росіян російських паспортів під загрозою конфіскації житла і депортації до Російської Федерації. Але потрібно пам'ятати, як підказує практика, "гарматне м'ясо" рано чи пізно нищать або викидають на смітник історії...

К.М. Куценко, студ., КНУ ім. Т. Шевченка, Київ
maranellov8@yandex.ru

ФАКТОРИ ФОРМУВАННЯ ІМІДЖУ ПОЛІТИЧНОГО ЛІДЕРА

В сучасних умовах, з урахуванням особливого державотворчого процесу в Україні, проблема формування іміджу політичного лідера набула важливого як теоретичного, так і практичного значення. У політиці вдало сформований імідж політичного діяча визначає перемогу на виборах, і успіх політичних партій в значній мірі зумовлений їх лідерами, бо в умовах існуючої політичної культури, увага потенційного виборця концентрується на особистості, яка репрезентує цю партію.

Політичне лідерство являє собою заснований на авторитеті персоніфікований спосіб самоорганізації суспільно-політичного життя, суть якого становлять відносини впливу і послідовництва, домінування і підкорення. Лідерство виступає не тільки важливим елементом політичної системи суспільства, а й провідним системотворчим чинником самоорганізації політичного життя суспільства. В свою чергу, політичний імідж – це образ, що цілеспрямовано формується й покликаний справити емоційно-психологічний вплив на певних осіб з метою популяризації, політичної реклами тощо. Населення формує своє уявлення про політика не на підставі безпосередніх контактів, як при звичайному знайомстві, а на основі його символічних уявлень в межах суспільних комунікацій. "Політичний імідж – це ретельно сконструйований образ політика, що подається виборцям, виконуючий посередницьку функцію у взаємодії лідера й маси, спонукаючий прихильників носія іміджу до дій, серед яких – певна електоральна поведінка, що піддається прогнозу" [Тарасова І.С. Формування іміджу жінки-політика (на прикладі лідерів латиноамериканських країн) // Вісник Санкт-Петербурзького Університету. Серія 6. – 2008. – № 1. – С. 165-172].

Існує велика кількість факторів які впливають на формування іміджу політичного лідера, але звернемо нашу увагу на такий тип інструментів побудови образу як вербальні та невербальні комунікації. До вербальних комунікацій відноситься мова. Виступ політика без перебільшення можна назвати одним із найбільш важливих інструментів його професійної діяльності: це засіб пропаганди й захист його політичної позиції, засіб боротьби зі своїми політичними опонентами, і переконання широких народних мас. Це той інструмент, що дає можливість впливу на суспільну думку. Але логічно бездоганна мова політика не може викликати потрібної зацікавленості в людей, вона не заволодіє електоратом та не принесе того бажаного результату. Це не єдиний фактом що закладе підвалини майбутньої популярності, для цього потрібно ще також взяти до уваги невербальні характеристики, що будуть задіяні й під час мови політика, про це ми й поговоримо далі.

Важливим елементом ефективної політичної діяльності лідера є довіра, емоційна та практична підтримка лідера його прибічниками. Як свідчить політичний досвід, наявність довіри на багато збільшує можливості та ефективність діяльності політика. За таких умов люди охоче й без примусу беруть участь у реалізації запропонованої ним політичної лінії. За умов загальної довіри прорахунки лідера не дуже помічаються, а помилки легко вибачаються. Безперечно цього можна досягти, але не тільки за допомогою змістовної, смислової, логічної мови, що впливає на свідомість. Для впливу на суспільство як в мові, так й в самому політику повинна бути присутня невербальна, екстралінгвістична сторона, яка буде впливати на підсвідомість слухачів. "Іконічна природа невербальної комунікації лежить в основі її загальної зрозумілості, тобто незалежності від мовних бар'єрів. У такій же мірі конвенціональна суть кожної мови народів світу є причиною мовних бар'єрів" [Даниленко С., Сидорук Н. Невербально-комунікативна складова як інструмент побудови іміджу політичного лідера // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – К., 2008. – Вип. 78, Ч. II. – С. 202-205].

Для того щоб досягти високого рівня ефективної політичної діяльності ці два інструменти, вербальний та невербальний, повинні взаємодіяти в особі, вони повинні бути задіяні разом. Комунікація відіграє значну роль в творенні іміджу політика, адже, в процесі взаємодії людей від 60 до 80 % комунікацій здійснюється за рахунок невербальних засобів вираження і тільки 20-40 % інформації передається за допомогою вербальних. Спочатку особлива увага зретається на міміку, жести, погляд, статуру тощо, а вже потім на те про що саме говорить політик. Візуальний аспект іміджу має вагоме значення. "Ф. Дейвіс зазначає, що риси іншої людини сприймаються в наступному порядку: колір шкіри, стать, вік, вираз обличчя, очей та погляду, волосся, статура, одяг, рухи. Причому перше враження про людину до 55 % створюється на основі того, що бачать оточуючі (візуальний імідж), на 38 % – на основі того, як людина говорить (тон, висота голосу, темп мови, використання пауз, чіткість дикції, акцент) й 7 % – на основі тих слів, які використовуються під час виступу" [Тарасова І.С. Формування іміджу жінки-політика (на прикладі лідерів латиноамериканських країн) // Вісник Санкт-Петербурзького Університета. Серія 6. – 2008. – № 1. – С. 165-172].

Невербальна комунікація здійснюється на рівні підсвідомості, і якщо, насправді навчитись керувати нею, то перед політиком відкриваються нові можливості впливу на публіку, на її підсвідомість. А в поєднанні з вербальними інструментами вплив на електорат буде більш ефективнішим. Це пов'язано з тим, що це дві залежні між собою, взаємодоповнюючі речі й одна без одної потрібного результату вони не принесуть, оскільки тільки разом вони охоплюють людину вцілому, її свідомість та підсвідомість.

Д.А. Лавренов, студ., КНУ ім. Т. Шевченка, Київ*
lavrenov@meta.ua

СТРАТЕГІЇ СТВОРЕННЯ ІМІДЖУ ПОЛІТИКА

Для вдалого просування політичного товару важливу роль відіграє правильно сформований імідж. Політичний імідж – це образ суб'єкта політики, який цілеспрямовано формується пропагандою, модою, забобонами, традиціями з метою стимулювання необхідних реакцій на нього, здійснення емоційно – психологічного впливу на певних осіб. Імідж – це символ, який полегшує сприйняття, несе узагальнену і спрощену інформацію не лише про реальні, а й про уявні особливості політичної свідомості та поведінки організації, лідера. Під час вибору стратегії створення іміджу велику роль відіграють мета створення іміджу та особисті і соціальні характеристики лідера. Центральна, об'єднуюча стратегія під час створення іміджу полягає у необхідності правильно визначити вимоги і побажання публіки відносно того лідера, який їй потрібен. Побудова вдалого іміджу (образу) будь-якого політичного лідера головним чином залежить від наступних умов, а саме

* Рецензент – канд. політ. наук, доц. Неліпа Д.В.

від знання і розуміння настроїв, вимог і установок своїх майбутніх чи теперішніх послідовників і вміння показати, що обраний – саме той, хто повністю відповідає вимогам публіки.

Одна з найбільш дієвих стратегій для завоювання довіри політиком публіки – показати, що лідера однакові турботи і проблеми з прихильниками, що "Він – "один з них". Цю стратегію можна влучно охарактеризувати так: "я – один з вас". Вона дозволяє лідеру досягти відчуття близькості і любові народу. Як було помічено, люди люблять тих, хто схожий на них. Це було підтверджено як психологічними експериментами, так і всім процесом політичної практики. Проте в данному випадку не слід забувати, що політик повинен виглядати, передусім, лідером, а потім вже "своєю людиною". Простота і скромність лише тоді викликають повагу, коли кожному зрозуміло, що їх демонструє велика людина. У зворотньому випадку виникає непорозуміння, чому лідером став той, хто не володіє жодними особливими перевагами. Межа між простотою і величиною дуже тонка і вимагає значної роботи інтуїції. Іншою вдалою стратегією, особливо у випадку насиченості і різноманітності політичного ринку є оголошення "монополії" на певну визначену політичну ідею, якість лідера чи ярлик. Як правило, у суспільстві в кожний конкретний момент існує обмежена кількість таких ідеологічних ярликів, які підтримуються публікою і вважаються правильними. Вони часто існують у вигляді пар з протилежними, "неправильними" ярликами. Оскільки такі політичні терміни і ярлики подвійні і не мають фіксованих значень, політики постійно намагаються завантажити їх політичним змістом. Яскравість іміджу може бути досягнута також на базі демонстрації відмінного оригінального стилю даного політика. Важливо продемонструвати відмінність у стилі лідерства. Наприклад, можна публічно показати відмінності в строках, способах і засобах вирішення проблем, і таким чином підкреслити свою оригінальність на тлі суперників. Втім, демонструючи свою відмінність від інших, в політиці важливо витримати міру. Занадто сильна оригінальність кандидата може відштовхнути від нього потенційних виборців. Ще однією стратегією по залученню додаткових симпатій зі сторони борців може бути стратегія новаторства – презентація власної нової програми дій. Але треба бути обережним і відчувати чи готові виборці до запропонованої нової програми чи ні. Загалом, виборці, як правило, схильні підтримувати політиків, які пропонують все нове. Для певної категорії людей, новий альтернативний лідер означає можливість змін на краще.

Незважаючи на обрану стратегію, команді професіоналів необхідно: підкреслити риси, які є найбільш привабливими для публіки, уникати нагадувань про непривабливі риси лідера чи вказувати їх мимохідь, координувати інформацію, що надходить таким чином, щоб посилювати найбільш важливі риси кандидата, намагатись настільки, наскільки можливо, покращити ставлення публіки до кандидату по кожному перерахованому пункту. Важливим, під час вибору стратегії є також усвідомлення, які характеристики (символічні, персональні, соціальні) переважають у лідера, адже вдале їх комбінування, тобто підсилення, або зменшення, є запорукою вдалого функціонування тієї чи іншої стратегії.

ПОЛІТИЧНА СВІДОМІСТЬ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ

В минулому році повнолітньою стала не тільки наша держава, але й перше покоління молоді, що народилася в незалежній Україні. Тому, нас, як представників цього покоління, зацікавила тема політичної свідомості сучасної молоді. Нагадаємо, що ж означає поняття політична свідомість: сукупність уявлень і почуттів, поглядів і емоцій, оцінок і установок, що виражають відношення людей до здійснюваної і бажаної політики, що визначають здатність людини до участі у керуванні справами суспільства і держави [http://uk.wikipedia.org/wiki/Політична_свідомість].

Задача молоді України сьогодні – дійсно історична. На її плечі покладена відповідальність за долю країни в повному розумінні цього слова. З одного боку, держава за роки незалежності прийняла ряд нормативних документів щодо роботи з молоддю: Закон України "Про загальнодержавну програму підтримки молоді" від 18.01.2005, 2353-15, Закон України "Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні" (N 1613-III от 23.03.2000 г.), Постанова Кабінет у міністрів "Про затвердження державної програми забезпечення молоді житлом на 2002-2012 роки" від 29.07.2002 року №1089 [Зібрання постанов Уряду України / Кабинет Министров Украины. – 2005. – № 10].

З іншого боку, "немає сумніву, що успіх здійснюваних в українському суспільстві реформ багато в чому залежить від розуміння готовності й вміння молоді приймати участь в цьому процесі" [Токарев Р. Жизненные и профессиональные ориентации студенческой молодежи // Философская и социологическая мысль. – 1996. – № 7-8. – С. 167]. Саме це ми вирішили, провівши опитування з політичного та морально-етичного аспектів серед 103 студентів Національного університету ДПС України. В першу чергу ми перевірили готовність сучасної молоді займатись політикою. Так при виборі вірного твердження з фразою "я пишаюсь, що живу в Україні" погодились 56,7 % респондентів. А на запитання "Чи хочете ви займатися політикою?" відповідь "Так" обрало 28,3 % респондентів. "Чому ви прагнете займатися політикою?" отримали такі результати: соціальне положення – 36,4 %, матеріальна зацікавленість – 58,2 %, займатися майбутнім своєї країни – 5,4 %. Проаналізувавши дані результати, ми можемо зробити висновок, що сучасна молодь є аполітичною, а зацікавленість лише деякої її частини політикою в більшості випадків мотивується високим соціальним статусом та матеріальним положенням. На сьогоднішній день низький рівень національної свідомості зайвий раз доводить відсутність готовності сучасної молоді займатись національною політикою.

Тепер розберемося в політичних вподобаннях української молоді. На запитання "Кого б ви хотіли бачити головою держави?" відповіли наступне: сильний вольовий лідер – 37,6 %, демократичний і ліберальний лідер – 62,4 %. А головним для України вважають: національну ідею – 25,2 %, права особистості – 52,3 %, підвищення ролі України в світі – 22,5 %. Отже, бажання молоді жити в демократичній та правовій державі на даний момент спів-

падають із дійсністю. На відмінну від старшого покоління сучасна молодь набагато волелюбніша, тому на перше місце були поставлені саме права особистості. Тому ми робимо припущення, що майбутнє України – в розвитку її демократії, а точніше – в її кінцевому становленні.

Моральний рівень сучасної молоді – це моральний рівень завтрашньої політики. Так в запитанні "Ваш герой – це..." Богдан Хмельницький набрав 24,1 %, Білл Гейтс – 57,7 %, Віталій Козловський – 18,2 %. При обранні вірного твердження відсотки розподілилися наступним чином: "в мене багато друзів" – 85,0 %, "в мене декілька друзів" – 8,8 %, "в мене немає друзів" – 6,2 %. Недивно, що при аналізі цих аспектів ми апіорі виявили перевагу матеріальних цінностей над моральними, адже процес становлення кожної молодої людини співпав у часі зі становленням нашої держави та усіма фінансовими проблемами. Тобто на підсвідомому рівні матеріальна зацікавленість переважає. Ще одна риса сучасної молоді – це нерозбірливість, наприклад, при обранні друзів. Причиною цього є невизначеність життєвих позицій. Тут можна провести аналогію з Україною: через малий життєвий досвід ні наша держава, ні наша молодь не має твердих позицій.

Таким чином, можна виокремити наступні риси сучасної молоді:

- ✓ Космополітизм;
- ✓ Низький рівень національної свідомості;
- ✓ Пріоритет моральних цінностей над матеріальними.

І про що все це нам свідчить? А говорить це нам про те, що сучасна українська молодь потребує більш зосередженої уваги як з боку сім'ї, так і з боку держави.

Проаналізувавши теперішню ситуацію, ми дійшли висновку, що для посилення рівня політичної свідомості молоді необхідно виконати наступні важливі задачі: переборення аполітичності, підняття рівня національної самосвідомості (шляхом посилення заходів, спрямованих на підвищення рівня ефективності політичної соціалізації) і морального рівня.

Слід зазначити, що за сучасних обставин, що склалися в Україні, молодь є єдино прогресивною силою, яку потрібно спрямовувати в необхідному напрямку. Саме наше покоління потребує від держави більш пильної уваги, тому що за молоддю стоїть політичне майбутнє нашої країни, і від того, наскільки мета її відповідатиме загальним стратегічним цілям держави, залежатиме престиж країни на світовій арені та її глобальний рівень розвитку.

С.В. Левенець, студ., КНУ ім. Т. Шевченка, Київ*
ari100krat_88@mail.ru

СУТІСНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛ-ДЕМОКРАТІЇ В ПОЛІТИЧНИХ ПОГЛЯДАХ В. ЛЕВИНСЬКОГО

Формування основних ідейних принципів соціал-демократичної доктрини припало на кінець XIX – першу половину XX століття – період надзвичайно

* Рецензент – д-р філос. наук, проф. Хилько М.І.

динамічний і драматичний в історії європейської і світової цивілізації. Головним стимулом утвердження та інституціалізації соціал-демократії стало зростання у той час ролі та впливу робітничого руху в індустріально розвинутих країнах Європи [Гаджиев К.С. Политическая наука. – М., 1994. – С. 305]. Якщо спочатку соціал-демократія поділяла найважливіші орієнтації марксизму на ліквідацію капіталізму та докорінну перебудову суспільства на принципах усуспільнення засобів виробництва, диктатури пролетаріату, загальної рівності, то поступово її представники прийшли до усвідомлення ефективності суспільних трансформацій еволюційним шляхом, визнання суспільно-політичних інститутів держави та використання парламентських механізмів впливу [Кирилюк Ф.М. Політологія Нової доби: Посібник. – К., 2003. – С. 220].

Ідеї поступової соціалізації засобів виробництва, здобуття влади парламентським шляхом, збереження та використання чинних державних інститутів як інструментів суспільної трансформації свідчили про значний вплив австрійської соціал-демократії на галицьких українських соціалістів.

Ці підходи соціалістичної ідеології були засвоєні і творчо опрацьовані В. Левинським – з врахуванням специфіки становища українського народу. В своїх працях В. Левинський прагнув чітко окреслити протиріччя тогочасного буржуазного суспільства та дати основні характеристики соціалізму як суспільного устрою. Він обґрунтовував умови поширення соціалістичних ідей на українські землі, необхідність революційної боротьби трудових мас за соціальне визволення. Його прості схеми викладу марксистського обрисів нового справедливого ладу були швидше прийомом популяризації соціалістичних ідей для малоосвічених верств українського населення, ніж ґрунтовним аналізом базових основ соціалізму.

Відзначаючи об'єктивність природи соціалізму, В. Левинський писав: "Соціалізм – то ніяка затаскана наука, його не винайшов ані не відкрив сей або той чоловік, котрому захотілося реформувати світ. Соціалізм – то загальний вираз дійсних громадських відносин, всюди, в усіх країнах, де тільки є бідність, нужда, визиск і неволя працюючих мас" [Левинський В. Хто такі українські націонал-демократи? – Л., 1911. – С. 4].

Як антитезу буржуазному ладу він подавав бачення соціалістичного устрою, "де не буде праці одних на других, але всіх для спільного добра і щастя, де свободний розвиток кожної людини буде умовою свободного розвитку всіх" [Левинський В. Що таке соціалізм. – Петроград, 1917. – С. 25]. Його настання В. Левинський пов'язував з результатами організованої політичної боротьби трудових мас, що зумовлювалася логікою внутрішнього розвитку самого капіталізму.

Базовою умовою становлення соціалістичного ладу В. Левинський вважав усуспільнення власності на основні засоби виробництва, що, на його думку, дозволило б не тільки ліквідувати майнову і соціальну нерівність, але й забезпечити умови продуктивної праці: "Весь маєток має належати до одного і до всіх. Як се буде, тоді і праця буде приязна, бо кожний буде знати, що вона йде на користь його спільного добра" [Там само. – С. 39]. Суспільна власність на засоби виробництва і колективні форми господарювання він

розглядав і як мету, і як спосіб запровадження соціалістичних відносин: "Колективізм, себто передача засобів продукції і праці, землі, фабрик, копалень і средств комунікації та транспорту, на власність всього суспільства, – се один із засадничих постулатів соціалістичної доктрини, се остаточна ціль пролетаріату" [Левинський В. Селянство і соціалдемократія. – Л., 1910. – С. 72].

Щодо перспектив становлення соціально-економічних підвалин соціалістичного суспільства погляди В. Левинського співвідносилися з підходами представників поміркованого марксизму.

Враховуючи специфіку стратифікації тодішнього галицького українського суспільства, В. Левинський зосереджував увагу і на проблемах вирішення українською соціал-демократією аграрного питання.

У проблемі вибору між колективною і приватною власністю на землю В. Левинський, на підставі соціально-економічного аналізу розвитку буржуазного виробництва, намагався обґрунтувати доцільність колективних форм власності й господарювання. Він не ставив категорично питання про націоналізацію селянської землі, заявляючи, що "було б смішним, якби про се хотіла соціалдемократія хоч би думати", але вважав, що завдання соціалдемократії "лежить в тому, щоби показати дрібному селянинові всі користи спільної власності і спільного, товариського землеволодіння".

Соціалізація землі могла бути реалізована в результаті закономірного розвитку капіталістичних відносин на селі та формування відповідних економічних передумов, які неможливо прискорити політичними методами. Соціалістичні перетворення безпосередньо могли "наступити тільки при диктатурі пролетаріату, коли він (пролетаріат – Л. К.) захопить в свої руки політичну владу", і тоді усупільнення засобів виробництва та праці ставало "першим ділом пролетаріату" [Там само. – С. 72].

У цьому випадку термін "диктатура пролетаріату" В. Левинський вжив не як означення форми пролетарської держави, що за допомогою революційного насильства утворює владу революційного робітничого класу (як вона трактувалося російськими більшовиками), а як безпосередній прихід до політичної влади пролетаріату, тобто як початок здійснення соціалістичних перетворень. В. Левинський розглядав різні форми і засоби пролетарської боротьби: страйки, бойкоти та революцію, не надаючи пріоритету тільки політичним методам. Він підкреслював, що "робочий люд мусить докладати усіх сил, щоби політичну і економічну боротьбу вести рівночасно", в першу чергу акцентуючи увагу на необхідності самоорганізації трудівників, створенні відповідних організаційних структур: "Робітники і мужики... мусять освідомитися... повинні організуватися в спілки й товариства". Важливою формою політичної діяльності соціалістів вважав боротьбу за представницькі мандати в державних і самоврядних органах, "щоби при виборах до думи, сойму, рад повітових, громадських – вибирати не панів, а своїх розумних людей".

Отже, науково-теоретичні погляди В. Левинського на засади української соціал-демократії переважно відповідали тим ідеологічним принципам, які на рубежі XIX – XX століть знайшли достатнє обґрунтування у працях представників західноєвропейської соціал-демократичної думки.

В. Левинський в цілому поділяв ідейні концепції соціал-реформізму і парламентаризму, хоча вважав, що перетворення суспільства на соціалістичних засадах можливе як шляхом реформ, легальних форм політичної діяльності, так і шляхом революційних заходів. Революцію він розглядав як спосіб отримання трудовими масами політичної влади, але ідеї диктатури пролетаріату і масового революційного насильства були для нього неприйнятні. Важливим для успіху соціалістичних перетворень в українському суспільстві вважав необхідність вирішення аграрного питання, розглядав українське селянство як природного союзника робітника і потенційного симпатика ідей соціальної рівності і справедливості.

*Н.Л. Лемеш, студ., НУБіП України, Київ **

МАНІПУЛЯЦІЯ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ ФЕНОМЕН: ПРЕДМЕТНА ВИЗНАЧЕНІСТЬ

Як об'єкт соціального і політичного пізнання маніпуляція має різні предметні аспекти свого виміру. Її досліджують як: 1) культурне явище; 2) соціальну технологію; 3) сферу (царину) фахової діяльності та практичного застосування спеціальних знань і навичок; 4) неодмінну складову сучасної західної демократії; 5) різновид соціальної взаємодії.

Фахівець із психології маніпуляції Є. Доценко, аналізуючи ознаки, що використовують різні автори для визначення маніпуляції, зводить їх у такі змістові групи:

- ✓ Вид духовного, психічного впливу на людину, соціальну групу, суспільство загалом;
- ✓ Вплив є наявним завдяки приховуванню факту впливу та відомостей про зміст впливу приховування або викривлення інформації про наміри маніпулятора;
- ✓ Ставлення до іншого як до засобу досягнення маніпулятором своїх цілей, зведення його до об'єкта-неістоти;
- ✓ Дії маніпулятора приносять йому певний зиск і суперечать імовірній волі адресата;
- ✓ Прагнення маніпулятора залучити адресата до певних дій, спонукання до діяльності.

На цих положеннях і ґрунтується визначення маніпуляції як виду "... психологічного впливу, вправне виконання якого веде до прихованого збудження в іншій людині намірів, які не збігаються з її актуально існуючими бажаннями" [Доценко Е.Л. Психология манипуляции: феномены, механизмы и защита. – М., 2000. – С. 52-59].

Для того щоб дати всебічне предметне визначення маніпуляції, слід виокремити низку її характеристик. Передовсім маніпуляція є частиною технології влади, а не просто прихованим впливом на поведінку суб'єкта взаємодії.

* Рецензент – канд. філос. наук, доц. Бойко І.І.

Маніпуляція є одним із способів втілення політики, реалізації відносин влади одних соціальних суб'єктів над іншими.

Іншою важливою характеристикою маніпуляції є її масовість. Йдеться про те, що у маніпуляційній взаємодії беруть участь різноманітні соціальні групи, які відрізняються за освітою, чисельністю, професією, віком, етнічною належністю, багатством, світоглядом та ін.

Наступною характеристикою маніпуляції є її комунікативна природа. Маніпуляція суспільною свідомістю, громадською думкою здійснюється завдяки сучасній інформаційно-телекомунікаційній структурі (державні та корпоративні комп'ютерні мережі, телекомунікаційні мережі, системи спеціального призначення і загального користування, засоби комутації та управління інформаційними потоками) і розвиненій системі ЗМІ (друковані та електронні засоби масової інформації – телерадіокомпанії, інформаційні агенції, книговидання, журнали, газети, Інтернет-видання та ін.).

Тут бере витоки четверта характеристика – інституційна забезпеченість маніпуляції. Пропозиція як відповідь на потребу в ефективному маніпулюванні на різних рівнях соціальної структури забезпечується на інституційному рівні завдяки діяльності державних, наукових, дослідницьких та освітніх закладів, виданню спеціальної літератури, розробці ідеологічних доктрин тощо. Існує ціла низка спеціальностей, завдання яких полягає у вмінні маніпулювати суспільною свідомістю, громадською думкою.

І, насамкінець, вирізняють віртуальний характер маніпуляції, який зумовлюється її інформаційною складовою. Людські рішення походять від вражень про реальність, тому викривлення реальності в процесі її сприйняття є визначальною основою маніпуляції відповідно до мети маніпулятора. Понад те, значна частина сучасних маніпулятивних технологій, які використовуються на макрорівні суспільства, полягає саме у створенні так званих віртуальних реальностей, котрі впроваджуються у суспільній свідомості за допомогою сучасних ЗМІ. Їхньою відмінністю є не просто маніпуляція окремими емоціями, знаками, категоріями: віртуальні реальності базуються на маніпуляції зі смисловим полем соціальної взаємодії, включно з інституційним рівнем.

Отже, в сенсі макросоціального аналізу маніпуляції її можна визначити як різновид інституціоналізованої технології влади, що ґрунтується на використанні ресурсів і особливостей комунікативного простору суспільства, властивостей людської психології для контролю та управління соціальними та політичними суб'єктами шляхом створення неявним чином умов, які програмують їхню подальшу поведінку. Звичайно запропоноване визначення не є вичерпним і остаточною – можливі подальші теоретичні пошуки його вдосконалення.

Д.С. Лікарчук, студ., КНУ ім. Т. Шевченка, Київ

БАЗОВІ ПІДХОДИ ДО ПРИЙНЯТТЯ ПОЛІТИЧНИХ РІШЕНЬ

Вироблення і прийняття політичних рішень – це механізм перетворення суспільних вимог у загальнообов'язкові суспільні норми, які регулюють взає-

мовідносини та визначають розподіл власних ресурсів у суспільстві, ставлячи за ціль – рішення політично значимих проблем.

Прийняття рішення локальними спільнотами ставить перед дослідником дві проблеми: як рішення приймається, тобто наскільки легальний його механізм; чи представляє рішення якусь загальну точку зору всієї спільноти, що є важливою умовою істотної чи уявної єдності регіону в ході тиску на центр [Дерлоу Д. Ключові управлінські рішення. Технологія прийняття рішень: Пер. з англ. – К.: Видавництво "Либідь", 2001. – С. 13].

Багатоманітність теорій прийняття політичних рішень можна звести до двох основних підходів: раціональний, який намагається максимізувати ефективність прийнятих рішень; поведінковий, який максимізує політичне проходження прийнятих рішень.

Раціональний підхід залишається класичним способом осмислення процесу прийняття політичних рішень і спирається на мікроекономічну методологію та сприймає ефективність як найвищу цінність. Раціональний підхід є системою, яка структурує процес прийняття рішення в категоріях "вхід" та "вихід". Ціль даного процесу – максимізувати "вихід" та мінімізувати витрати.

Раціональний процес прийняття рішення поділяється на п'ять основних етапів:

Перший етап – визначення цілей. Раціональний підхід ідентифікує проблему, яка потребує рішення. Таким чином, раціональний підхід ще на початку концентрує увагу на "виході", тобто кінцевому результаті.

Другий етап – ідентифікація альтернатив. Якщо конкретна ціль визначена, то в такому разі ідентифікуються всі можливі способи її досягнення.

Третій етап – оцінка наслідків. Проводиться всебічне і експліцитне порівняння різних альтернативних шляхів виміру вигод і витрат. Оцінюються також побічні наслідки.

Четвертий етап – вибір рішення. З точки зору раціонального підходу цей етап найпростіший, при умові, що всі попередні компоненти аналізу виконані вірно.

П'ятий етап – повернення на висхідну позицію. Системне бачення процесу прийняття рішення передбачає наявність "контуру зворотного зв'язку": нові дані про фактично досягнуті чи не досягнуті результати, наслідки прийнятого рішення стають підставою для перевизначення проблемної ситуації, нових цілей та альтернатив. Ітеративний (багаторазовий; повторний) характер процесу теоретично сприяє наближенню до "найкращого рішення" [Веймер Д., Вайнінг Е. Аналіз політики: концепція і практика. – К., 2000. – С. 46].

Альтернативний поведінковий підхід до процесу прийняття політичних рішень привернув до себе увагу завдяки критиці невинного захоплення раціональними методиками. Основоположні концептуальні положення поведінкового підходу були закладені ще 50 – ті роки ХХ ст., "поведінковий підхід не просто спекулює на помилках раціональної школи, але і намагається сформулювати альтернативну логіку, виявити реальні закономірності та механізми процесу прийняття політичних рішень, ігнорування яких ставить під сумнів раціональний та об'єктивний характер розуміння даного феномену, а

також прогностичну здатність і практичну значимість отриманих висновків та рекомендацій" [Вилдаєвски А. Говорить правду власти. Искусство и ремесло политического анализа. – М.: Издательство "Прогресс", 1996. – С. 322].

Поведінковий підхід, таким чином, значно спрощує вимоги до аналітичного забезпечення процесу прийняття політичних рішень, одночасно ускладнюючи вимоги до забезпечення його політичного проходження. З одного боку, "відкидається всезагальний характер" раціонального методу, який вимагає аналізу всіх можливих альтернатив, всіх значущих наслідків, об'єктивного порівняння всіх альтернативних варіантів згідно оціночних критеріїв. З іншої сторони, процес прийняття рішення втрачає раціональну ціле – направленість, "розтягується в часі, набуває циклічного та перервного характеру", стає процесом "повторення проб та помилок", багато в чому інтуїтивно "відчуваючи" вірне рішення, яке при цьому усвідомлено сприймається як обмежене, "інкрементальне", яке не претендує бути єдино вірним" [Там же. – С. 432].

В сучасному демократичному суспільстві почали виділяти третій підхід: комплексний, який передбачає, що прийняття політичного рішення є продуктом взаємодії політичних та інформаційно– аналітичних механізмів. Політичні механізми мають відношення до цінностей, інтересів, підпадають під вплив політичних лідерів, політичних партій, які конкурують між собою за владні ресурси. Ці механізми виявляють те, яким чином інтереси учасників політичного процесу врівноважуються, узгоджуються чи задовольняються в тій чи іншій мірі, а також яким чином цінності та інтереси учасників трансформуються в цілі політичного організму як такого.

Кожний окремий приклад прийняття політичного рішення – комбінація політичних та інформаційно-аналітичних механізмів, при цьому інформаційно-аналітичні механізми підпорядковані першим і слугують для їх підтримки.

Дослідження процесу прийняття політичних рішень в Україні повинне враховувати групові й регіональні тиски як один з важливих формотворчих чинників, що впливають на діяльність політичного центру.

Проблема регіонального тиску на прийняття центром політичного рішення має для України велике значення, тому що тлумачення сучасної політики України багато в чому відрізняється в різних регіонах, якщо не сказати, що є прямо протилежним. Масовість демонструється через збір підписів, численні листи, дзвінки, телеграми в центр. Єдність краще демонструвати теле- і радіорепортажами з підприємств, селищ, мітингів та демонстрацій.

Актуальність проблеми політичного рішення значною мірою зумовлена потребами практики. Політична наука повинна дати конкретні рекомендації державній владі, спрямувавши її на раціоналізацію політичного управління країною.

Н.В. Лікарчук, канд. політ. наук, доц., КНУ ім. Т. Шевченка, Київ

ЛЮДИНА МАРКЕТИНГОВА ЯК МОДЕЛЬ ВИБОРЦЯ

Сучасний політичний маркетинг прагне до багаторівневого та багатоаспектного пояснення практичної політики, через призму свого предметного

поля з урахуванням такого критерію: як ефективність теоретичних конструкцій, що вимірюється досягнутими результатами.

Людина маркетингова – це "громадянин всесвіту", її самоідентифікація знаходиться в гармонії з різноманітністю світу політичних та управлінських теорій.

Модель "людини маркетингової" була створена в рамках парадигми трансакцій, з часом, зазнала змін під тиском положень парадигми взаємовідносин. Тут існує паралель між діалектичною протидією двох маркетингових парадигм і традицій соціологічної думки, яка ділить світ на дві сфери. Одна з них репрезентує сферу раціонального стратегічного переслідування інтересів, опосередкованого формалізованими кодами (наприклад, грошима чи голосами виборців). Друга область – це сфера всеосяжного соціального порядку, солідарності й самоцінних форм об'єднання та згуртованості людей. Ця сфера не є спонтанним результатом ринкової діяльності, або інших форм стратегічної взаємодії, а тому потребує захисту від натиску тих сил, в основі яких лежить тільки ефективність [Оффе К. Политэкономия: социологические аспекты // Политическая наука: новые направления / Под ред. Р. Гудина и Х.-Д. Клингема. – М., 1999. – С. 669].

Зазначимо, що "людина економічна" вважається "генетичним батьком" "людини маркетингової". На континіумі наукових моделей людини – "людина природна", "людина економічна", "людина соціологічна", "людина політична", "людина маркетингова" – homo economicus ближче всього розміщений до "людини природної" – рафінованого матеріаліста, якого цікавлять тільки функціональні характеристики речей, і на вибір якого не впливають нематеріальні характеристики: амбіції, мода, думка близьких, звички.

Модель "людини економічної" ґрунтується з трьох принципів: політичній інформації, абсолютній мобільності та чистій конкуренції.

В основу таких характеристик "людини економічної" покладені наступні припущення: поведінка людини є раціональною; при обміні індивіди намагаються отримати максимальну для себе вигоду; раціональний індивід володіє повним об'ємом інформації про можливі варіанти обміну. Він діє в умовах відсутності будь-якої невизначеності, так як раціональний вибір можливий завжди.

Емпіричні теорії політичного маркетингу вивчають можливості "використання того чи іншого інституту", того чи іншого способу підвищення ринкової ефективності політичних трансакцій. З цією метою вони намагаються створити "портрет виборця", якому притаманні: соціальні фактори (культура, референтні групи, соціальний клас); індивідуальні характеристики (система цінностей, відносини, мотиви); перемінні прийняття рішень (мотивація, сприйняття інформації) [О'Шонесси Дж. Конкурентный маркетинг. Стратегический поход / Пер. с англ. под ред. Д. О. Ямпольской. – СПб.: Питер, 2002. – С. 149].

Модель "людини маркетингової" базується на наступних принципах: людина в своїй поведінці може бути як раціональною, так й ірраціональною; мотивацією її дій виступають перспективи отримання як матеріальних, так і нематеріальних благ та вигід, а також на неї впливають інші зовнішні та внутрішні фактори; індивід приймає участь в утилітарних та символічних обмінах; індивід ніколи не володіє всією повнотою необхідної йому інформації,

він намагається виробляти рудиментарну, а інколи напівсвідому оцінку, яка асоціюється з соціальними та економічними обмінами цінностей та вигод; в більшості випадків "людина маркетингова" намагається отримати максимальні прибутки, але вона не може прийняти й найвигідніший варіант обміну; на обмінах віддзеркалюється ряд індивідуальних та соціальних обмежень, таких як, правові, етичні, нормативні та примусові.

Політичні маркетологи відмовляються від надмірної формалізації процесів, яку пропонують позитивісти. Тому "людина маркетингова" – це громадянин, який: не дуже добре розбирається в політиці і мало нею цікавиться; здійснює свій електоральний вибір під тиском об'єктивних та суб'єктивних обставин; не завжди керується при голосуванні питаннями особистої вигоди; надає великого значення символічному наповненню політичного продукту; для полегшення електорального вибору користується різноманітними "підказками" (наприклад, лояльність до партійного бренду, групова приналежність, партійна ідентифікація).

Переваги "людини маркетингової" не є сталими, хоча вони є відносно стабільними. Вони можуть змінюватися під впливом зовнішніх та внутрішніх перемінних, як довгострокових, так і короткострокових факторів.

І.В. Македон, студ., КНУ ім. Т. Шевченка, Київ
ilonywka@yandex.ru

КОМУНІКАТИВНА СУТНІСТЬ ПОЛІТИЧНОЇ РЕКЛАМИ

Політичну рекламу можна розглядати в різноманітних площинах. Перш за все, вона представляє собою одну із сфер рекламної діяльності, поряд з економічною, соціальною, юридичною, особистою рекламою, рекламою послуг тощо. Ціль будь-якого рекламного повідомлення – підштовхнути людей до конкретної дії, з бажаним та прогнозованим результатом, при цьому інтервал між посланням та необхідною реакцією на неї повинен бути якомога меншим, тобто діяти слід якнайшвидше та енергійніше [Ученова В.В. *Старых Н.В.* История рекламы: детство и отрочество. – М. – 1995. – С.3.]

В процесі історичного розвитку, становлення інформаційного суспільства сформувався політичний дискурс. В його рамках виокремлюють два протилежні способи трансляції інформації: маркетингові та немаркетингові. Політична реклама, поряд з політичним PR, інформаційним лобізмом та інформаційним тероризмом, є маркетинговими способами політичної комунікації. Специфіка політичної реклами, на відміну від політичного PR та пропаганди, полягає у тому, що її завдання чітко окреслені й торкаються визначеного предмету – в достатньо короткий термін та в рамках розробленої стратегії з максимальною ефективністю вплинути на конкретну цільову аудиторію, адресуючи їй певний заклик. Ефективність впливу рекламної діяльності визначається реально та достатньо адекватно: наприклад, ефективність політичної реклами у виборчій кампанії фактично прямо пропорційно відповідає кількості отриманих голосів.

Політична реклама – це форма політичної комунікації, яка здійснює ціле-направлений вплив на електоральні групи. Її ціль – донести в найбільш доступній, емоційній, лаконічній, оригінальній формі суть політичної платформи певних політичних сил, сформувати та ввести в масову свідомість певні уявлення про їх характер, налаштувати електорат на їх підтримку, створити бажану психологічну установку, що передбачає направленість почуттів, симпатій, а згодом й дій людини [Феофанов О.А. Что может политическая реклама // Коммунист. – 1991. – № 12. – С. 57].

Основною направленістю політичної реклами є її комунікативна сутність, яка визначається перш за все механізмами впливу на електоральну поведінку, що лежать в площині комунікативних методів, які орієнтовані на управління масовою поведінкою через вплив на масову свідомість. Реклама, в тому числі й політична, користується раціональними та емоційними способами впливу на аудиторію. Одним із комунікативних завдань в процесі виборчої кампанії стає зведення пропонованої ідеології до обмеженого набору спрощених уявлень для полегшення спілкування з масовою аудиторією. Політична реклама, через масові комунікативні канали, може включатись у створення установок вибору на етапі встановлення політичних орієнтацій, або внести необхідні корекції, використовуючи "м'які" засоби впливу – розміщення рекламних публікацій, інтерв'ю з кандидатом чи лідерами організацій.

Засобами комунікації, за допомогою яких рекламні звернення досягають аудиторії (канали розповсюдження рекламної інформації) є преса, радіо, телебачення, поштова та вулична комунікація, мультимедійні канали, передача відомостей про предмет реклами за допомогою рухомих носіїв, сувенірів в місцях їх продажу тощо [Лисовский С.Ф. Политическая реклама. – М.: ИВЦ "Маркетинг". – 2000. – С. 15].

Політична реклама реалізується в умовах конкурентного комунікативного середовища та свободи індивідуального політичного вибору громадян й представляє собою поширення повідомлень про кандидата на виборну посаду, виборче об'єднання, виборчий блок чи іншого політичного актора, що претендує на владу, яке здійснюється від імені даного актора, як правило, на платній основі й ставить ціллю – сформувати чи підтримати інтерес адресатів інформаційного впливу до цього політичного актора, а також заохочувати їх здійснити певні дії, найчастіше – проголосувати відповідним чином на виборах. Зазначена ціль, як правило, не вирішується за допомогою одиничного рекламного звернення та зазвичай передбачає використання серії ціленаправлених інформаційних впливів, що об'єднані в комунікативну кампанію [Грачев М.Н. Политическая коммуникация: теоретические концепции, модели, векторы развития. – М.: Прометей. – 2004. – С. 157].

До специфічних особливостей політичної реклами слід також віднести характер і тип її комунікативного впливу: будучи активним, "силовим" впливом, політична реклама відноситься до категорії тактичних комунікацій, вона "сіє" на поле, попередньо "розоране" стратегічними комунікаціями (паблік рілейшнз та пропаганда) – наповнює конкретним змістом заданий ними набір ситуацій, ніби акумулює стратегічні ідеї та розробки рекламної кампанії, регулює електоральну поведінку.

Для успішного вирішення комунікативних завдань політичної реклами необхідно здійснити детальне дослідження політичного простору (законодавчої, політичної, демографічної та економічної ситуації, системи влади, розподілу сил на політичній арені, в економічній сфері тощо). Стан даного простору та ситуативні зміни в ньому великою мірою визначають направленість дій широких мас населення. Для досягнення максимальної ефективності політичної реклами, особливу увагу слід приділяти вивченню суспільної думки, потреб, мотивацій та вподобань виборців, визначенню цільових аудиторій. Ці знання є основоположними в процесі побудови стратегії й тактики рекламної кампанії, формуванні змісту рекламних звернень, виборі каналів комунікації.

Отже, комунікативна сутність політичної реклами полягає в тому, що вона встановлює контакт між носіями влади або претендентами на місця у владних структурах та масою, здійснює певним чином ціленаправлений адресний зв'язок між ними, використовуючи доступну для сприйняття та адекватну їй знакову систему. Політична реклама – це провідник ідей, ретранслятор образів, символів, міфів. Вона виконує також інформаційну функцію, оскільки одне із завдань, яке стоїть перед нею, – ознайомлення аудиторії з партією, кандидатом, їх поглядами, акціями, пропозиціями й перевагами перед конкурентами. Політична реклама функціонує в умовах політичної конкуренції, вона визначає власний об'єкт з числа інших, тому можна говорити про соціально-орієнтовану, ідеологічну її функції.

І.М. Мельник, студ., КНУ ім. Т. Шевченка, Київ

ШЛЯХИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СПРАВЕДЛИВОСТІ В СУСПІЛЬСТВІ

Соціальна справедливість забезпечується, шляхом урівноваження двох своїх складових елементів – це свобода і рівність.

Однак всі люди з самого свого народження вже не рівні в залежності від фізичних та розумових можливостей, вихідних умов існування та здібностей, тому говорити про абсолютну формулу рівності немає сенсу.

Рівність – це поняття утопічне по своїй суті, тому що те, що є рівністю для одного члена суспільства – для іншого може бути втратою свободи. Тому суспільство і шукає ту універсальну формулу, так сказати "поміркованої рівності", яка б зводила втрату свободи до мінімуму.

Шляхи забезпечення справедливості в суспільстві залежать від забезпечення головних форм справедливості.

Так як інакше всі форми справедливості зводяться до трьох головних: розподільна, виправна і процедурна [Муздыбаев К. Идея справедливости // Социологические исследования. – 1992. – № 11. – С. 94-101].

Не буде перебільшенням сказати, що серцевину ідеї справедливості складають проблеми розподілу життєвих ресурсів і умов, суспільних привілеїв і символів шани, прав і обов'язків громадян. Прийнятий тип розподілу відносин складає соціальну структуру і моральну основу суспільства, робить вплив на рівень цивільної співпраці, продуктивність соціальних інститутів, ступінь страждання і щастя людей.

Виправна (іноді її називають каральна, іноді кримінальна) справедливість встановлює спеціальний порядок дій для визнання вини і обрання міри покарання або міри компенсації за заподіяне ушкодження. Як найдавніший принцип відплати живий і дотепер. Його прихильники вважають, що ці санкції повинні накладатися на порушника просто ради справедливості. Помірні ж ретрибутисти обґрунтовують їх необхідність важливістю відновлення або коректування порушених взаємозв'язків між людьми, а також потребою утримання від можливих правопорушень.

Наявність розподільних і каральних розпоряджень зовсім не означає, що вони гарантують справедливість. Суцільно і постійно трапляються відступи, а то і зловживання правилами і критеріями оцінки. Тому чесність виконання процедури, що використовуються для ухвалення розподільних і виправних рішень, виступає як особливий вид справедливості – процедурної, чий компонент в явній або неявній формі існують в будь-якому суспільстві.

Відомі дві концепції її реалізації. Одна, висунута Р. Льовенталем, передбачає набір процедурних елементів, сприяючих чесному використуванню правил [Льовентал Р. Что должна сделать с акционерным капиталом теория? // Социальный обмен. – Нью-Йорк, 1980. – С. 2-6]. Інша, запропонована Дж. Тібо і Л. Уолкером, розкриває механізм контролю над процедурними стадіями [Тібо Дж., Уолкер Л. Процедурное правосудие // Социальный обмен. – Нью-Йорк – 1975. – С. 5-8].

Згідно Тібо і Уолкеру процес розгляду і обговорення всякої суперечки складається з двох стадій: спочатку представляються докази зацікавленими сторонами потім оцінюються доводи і ухвалюється рішення. Важливість такого підходу в тому, що завжди є можливість спостерігати і за відбором інформації, що створює фундамент майбутнього рішення, і за самим ходом безпосередньої його підготовки. Але практика складається із стилів діяльності конкретних суб'єктів управління. Автократична процедура, наприклад, контролює тотально обидві стадії. Арбітражну ж залишає пред'явлення доказів сторонам позовників, а судді або арбітри здійснюють контроль лише над ухваленням завершального акту.

Концепція Льовентала більш деталізується. Початкова гіпотеза тут покочіється на визнанні того, що чітко вироблені процедурні елементи сприяють добросовісному розподілу благ. Таких сім: 1) відбір експертів (процедури визначення тих, хто збирає інформацію і ухвалює рішення); 2) встановлення основних критеріїв (процедури оцінки потенційних форм поведінки, необхідних, щоб заслужити винагороду); 3) збір інформації (процедури отримання і використання відомостей про кандидатів на винагороду); 4) структура рішення (процедури побудови процесу розподільних рішень); 5) апеляція (процедури перегляду невдалих або неприйнятних рішень); 6) гарантія (процедури виключення зловживань); 7) механізми зміни (процедури внесення поправок в практику розподілу).

Процедури встановлені, але як забезпечити строгість їх дотримання? Розроблені наступні правила: консистентності (до всіх учасників застосовуються однакові процедурні норми), придушення упередженості (виключають-

ся упередженість або проведення в життя однієї певної ідеологічної доктрини), точності (висновки ґрунтуються на достовірних фактах), корекції (забезпечення можливості модифікувати або відмінити рішення), репрезентативності (представляються інтереси всіх учасників), етичності (превалювання моральних стандартів).

На жаль, в повсякденній дійсності легко знайти приклади, коли порушується кожна з цих вимог. Як часто ми нарікаємо, на упереджене, селективне використання керівниками процедурних правил і розподільних критеріїв. Адже виховання у населення довіри до розподільної системи залежить головним чином, від того, скільки висока в суспільстві культура процедурної справедливості.

В.І. Мокан, асп., КНУ ім. Т. Шевченка, Київ
mokan@ukr.net, mokan@online.com.ua

ЧИ ІСНУЮТЬ "БІЛІ" ТА "ЧОРНІ" ВИБОРЧІ ТЕХНОЛОГІЇ?

Із розвитком виборчих технологій суб'єкти політики під час ведення виборчих кампаній почали масово використовувати адміністративний ресурс, технології по дискредитації опонентів, незаконні методи "корекції" результатів виборів. Їх опис зумовив появу в науковій літературі таких термінів як "білі" та "чорні" технології, а також "чисті" та "брудні" виборчі технології. З'явилося безліч публікацій щодо практичних рекомендацій проведення виборчих кампаній, в яких вживалася зазначена термінологія.

Вітчизняний науковець М.Бучин з цього приводу зазначає, що "найбільш обґрунтованим є поділ виборчих технологій на дві групи: "брудні" і "чисті" виборчі технології, оскільки дана класифікація дозволяє охопити усі виборчі технології, дати їх якісну характеристику та побачити результати використання" [Бучин М.А. Ресурси виборчої кампанії та особливості їх використання в Україні: дис... кандидата політ. наук : 23.00.02 / М.А.Бучин. – Л., 2007. – С. 64]. Під "брудними" виборчими технологіями він розуміє "використання методів агітації чи впливу на виборців, які суперечать законодавству і не відповідають усталеним уявленням про етику політичної боротьби в цивілізованому суспільстві". Водночас "чисті" виборчі технології – це методи, які використовують, як правило, без порушення законодавства і в рамках встановлених правил передвиборчої боротьби та норм загальноприйнятої етики.

З ним погоджується львівський дослідник М.Й. Варій, який, у свою чергу, зазначає, що застосування в ході виборчих кампаній так званих "брудних технологій" стало звичайною справою, а значна частина фахівців з виборчих технологій убачають у них силу й життєздатність. Далі автор пропонує дещо оригінальну типологію виборчих технологій, взявши за базовий критерій їх "чистоту":

- ✓ правдиві ("білі", 100 % правди);
- ✓ орієнтовно правдиві ("білі з сірим відтінком", негативного матеріалу у них до 25 %);

- ✓ змішані ("заплямлені", негативного матеріалу у них до 50 %);
- ✓ орієнтовно неправдиві ("сірі", негативного матеріалу у них до 75 %);
- ✓ повністю неправдиві ("брудні", негативного матеріалу у них до 76-100 %) [Варій М.Й. Політико-психологічні передвиборні та виборчі технології. – К., 2003. – С. 273].

На наш погляд, наведена типологія виборчих технологій є доволі неоднозначною. Приміром, не завжди застосування адмінресурсу формально порушує чинне законодавство. Або ж, наприклад, застосування такої технології як "клонування" зазвичай відносять до "чорних" виборчих технологій, що передбачає порушення закону. Хоча, з юридичної точки зору, вона може бути абсолютно законною.

На питання, які виборчі технології варто вважати "брудними", російські політологи Є.Д. Малкін та Є.Б. Сучков відповідають, що будь-яке порушення виборчого законодавства варто вважати "брудним" методом передвиборної боротьби. Але одразу ж уточнюють, що, на їхній погляд, таке визначення не тільки занадто вузьке, а й просто неправильне. До того ж, "брудні технології" і "незаконні технології" далеко не завжди збігаються. Деякі дії кандидата можуть відходити від букви закону, але залишатися цілком чесними стосовно виборців. І навіпаки, іноді формальне застосування букви закону варто розглядати (на їх погляд) як "брудну технологію".

Дослідники продовжують: "сама природа виборчих технологій така, що далеко не завжди можливо відокремити "абсолютно чесні" методи від "трохи сумнівних", а останні – від відверто нечесних. А між "чистими" і "брудними технологіями" лежить частина деяких "сірих технологій", які одні люди схильні вважати "брудними", а інші – "чистими". Та все ж до "брудних технологій" вони відносять перекручування вільного волевиявлення через погрози, підкуп, дезінформацію, порушення правил агітації, підтасування результату виборів, тощо" [Малкін Е., Сучков Е. Основы избирательных технологий. – М., 2002. – С. 412].

Із думкою про некоректність поділу технологій на "білі" та "чорні" погоджується російський PR-технолог А.С.Ольшевський. Критикуючи відповідний поділ PR-технологій, він зазначає: "Не може PR сам по собі бути ні "чорним", ні "білим", занадто це схоже на світогляд маленької дитини, котра поділяє усіх оточуючих на "добрих" і "злих"...Зате професійним або непрофесійним PR може бути, і якраз це, напевне, єдиний найбільш здоровий критерій оцінки тих чи інших його напрямів" [Ольшевський А.С., Ольшевская А.С. Негативные PR-технологии. – М., 2004. – С. 52].

Таким чином, вказані недоліки поділу виборчих технологій на "чисті" і "брудні", а також на "білі", "сірі" та "чорні" технології, наводять нас на висновок, що дана типологія є більш характерною не стільки для наукової, скільки для публіцистичної літератури. На нашу думку, в науковій теорії не існує "чистих" або "брудних" виборчих технологій. Будь-які незаконні методи ведення виборчих кампаній, фальсифікації усіх видів, тиск на виборців і т.д. – не підпадають під поняття "виборча технологія" і не повинні так називатися.

ЕФЕКТИВНІСТЬ ПРОПОРЦІЙНОЇ ВИБОРЧОЇ СИСТЕМИ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ПАРЛАМЕНТУ УКРАЇНИ

Особливістю України можна вважати часту зміну виборчого законодавства, що відображає швидку динаміку трансформації політичної системи загалом. Практика свідчить, що проведення кожних чергових виборів до Верховної Ради України регулювалось новим виборчим законодавством. З одного боку це може свідчити про намагання ситуативно підлаштувати виборчу систему з точки зору надання конкретних переваг на поточних виборах, з іншого – про пошук оптимальних виборчих процедур і механізмів як гарантій забезпечення виборчих прав громадян.

О.А. Альонкін з цього приводу зазначив: "інша редакція – це не новий Закон в буквальному значенні, а вдосконалена версія попереднього, про що красномовно свідчить наявність і практична незмінність у кожному з них зазначених вище принципів загальності, рівності, прямого виборчого права і таємності голосування під час участі громадян у формуванні вищого органу законодавчої влади" [Вибори – 2006: Досвід. Проблеми. Перспективи: Збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції. Київ, 31 жовтня – 1 листопада 2006 року. – К.: Атіка, 2007. – С. 95]. О. В. Лавринович підтримує таку точку зору: "виборче законодавство повинно виконувати роль стимулюючих норм для суспільного прогресу водночас із відзеркаленням суспільних настроїв і бути інструментом загальносуспільної стабільності. В умовах України це законодавство має динамічно розвиватися, створюючи умови для підвищення ефективності роботи державної влади" [Україна. Вибори: – 98: Досвід. Проблеми. Перспективи. – К.: Преса України, 1999. – С. 49]. Натомість М.М. Рябець вважає: "для подальшого розвитку демократії в Україні є дуже небажаною практика постійного оновлення виборчих законів шляхом їх постійного прийняття в новій редакції, а натомість нам вкрай потрібне стабільне виборче законодавство, яке б дало можливість, абстрагуючись від перебігу політичних процесів, забезпечити належні умови для справжнього волевиявлення народу" [Вибори і референдуми в Україні: законодавче забезпечення, проблеми реалізації і шляхи вдосконалення. – К.: Нора-друк, 2003. – С. 10]. Відзначимо, що часту зміну виборчого законодавства безпосередньо перед кожним новим виборчим циклом варто пояснювати як намагання зробити якіснішим саме законодавство з точки зору реалізації демократичних прав і свобод громадян, і, як наслідок, ефективнішою роботу парламенту.

Зазначемо, що існує певна специфіка застосування поняття "ефективність" у політичному дискурсі. Пояснити подібну ситуацію можна об'єктивними факторами, оскільки на відміну від економічної сфери оцінку результатів здійснення політики не можна проводити виключно виходячи з аналізу чисто-

* Рецензент – д-р філос. наук, проф. Кирилюк Ф.М.

го прибутку. Відповідно, категорія "ефективність" у політиці має виходити на більш широку проблему культивування певних цінностей, що відстоює держава. Політологічний словник визначає "ефективність" через результативність [Політологічний словник: Навч. посіб. для студ. вищ. навч.закладів / За ред. М.Ф. Головатого та О.В. Антонюка. – К.: МАУП, 2005. – С. 264]. Проблема полягає в тому, що критерій за досягненим результатом є суб'єктивним, і звідси впливає відносність при виробленні критеріїв ефективності для виборчої системи. Т.Кіс зазначає з цього приводу: "Тож найкращою для даного суспільства є та виборча система, що якомога повніше відповідає вимогам цього суспільства. При цьому визначення головних вимог і характерних для даного суспільства стандартів також становить проблему" [Кіс Т. Виборчі системи та їхні політичні наслідки // Нова політика. – 1996. – № 2. – С. 25]. При цьому в науці вироблений ряд критеріїв для оцінки ефективності виборчих систем: базовими з яких є критерій забезпечення представництва та рівня пропорційності/диспропорційності. Відповідно оцінка представництва передбачає аналіз результатів виборів з точки зору відповідності депутатського корпусу основним, наявним у суспільстві соціальним та соціополітичним поділам. Оцінка рівня пропорційності стосується аналізу відповідності частки голосів, що отримала політична партія/виборчий блок, частці мандатів. Варто пам'ятати, що всі без винятку виборчі системи у цьому відношенні призводять до деформації результатів виборів. Тому питання полягає у прийнятному ступені спотворення цих результатів для кожної окремої країни. Комплексний аналіз політичних наслідків застосування різних типів виборчих систем вимагає за Т. Кісом виокремити наступні критерії їх ефективності: 1) стабільність політичної системи; 2) кількість партій; 3) сутність партій, що розкривається через рівень партійної єдності та дисципліни, а також партійні альянси та інші методи співпраці партій; 4) зв'язок між депутатом і виборцями; 5) стратегія виборчих кампаній; 6) політичний кадровий добір [Там само. – С. 27].

Таким чином, можна проаналізувати результати виборчої системи за критеріями ефективності. Як засвідчила практика проведення виборів в Україні за пропорційною системою, поряд з позитивним розвитком партійної системи було виявлено й низку суттєвих негативних моментів. Це насамперед стосується формування партійних списків, які значною мірою складаються не з провідних політичних діячів, які уособлюють певний програмний або ідеологічний напрям, а з-поміж осіб, здатних забезпечити необхідну фінансову, адміністративну або іншу підтримку діяльності партії та організації виборчої кампанії. Також неефективність цього формату пропорційної системи полягає в тому, що вона не дозволяє голосувати безпосередньо за депутата і тому обмежує персональний вибір. Порядок формування списків сприяє посиленню влади центрального керівництва партії і залежності обраних депутатів більше від цього керівництва, ніж від виборців. Серед запобіжних механізмів пропонується надати можливість виборцям голосувати не лише за закритий партійний список, а й за конкретну особу. Доцільно шукати "більш гнучкий варіант пропорційної системи, який сприяв би органічному поєднанню інтересів партійно-ідеологічного і регіонального представництва, принци-

пів вибору як між партіями, так і між особистостями" [Мазур О. Виборча система України: у пошуках оптимального варіанту // Нова політика. – 2001. – № 1. – С. 74]. Таким чином, процедура висування кандидатів виключно партійними структурами і не можливість впливати виборцями на процедуру розподілу мандатів всередині партійного списку робить неможливим для більшості громадян, а саме тих, хто не є членами політичних партій, висувати популярних і незалежних кандидатів, а значить обмежує пасивне виборче право. При цьому, розуміючи необхідність підтримки стабільної партійної системи, пропонується відійти від жорстких до відкритих списків з преференційним голосуванням виборців. Враховуючи втрату зв'язку між виборцями та обраними ними представниками за пропорційної системи із загальнодержавними закритими списками, пропонується перейти до застосування регіональних списків [Вибори – 2006: Досвід. Проблеми. Перспективи: Збірник матеріалів міжнародної науково практичної конференції. Київ, 31 жовтня – 1 листопада 2006 року. – К.: Атіка, 2007. – С. 55].

Вцілому, досвід пошуку ефективних виборчих процедур свідчить, що українське виборче законодавство потребує балансу між сприянням розвитку партійної системи і регіональним представництвом, а також має гарантувати реальні механізми для реалізації громадянами їх пасивного виборчого права.

Ю.С. Мудрик, асп., КНУ ім. Т. Шевченка, Київ*
yurij.mudryk@gmail.com

СУПЕРЕЧНОСТІ ТА ВИКЛИКИ СУЧАСНОЇ ДЕМОКРАТІЇ

Ларі Даймонд у своїй праці "Три парадокси демократії" виділяє наступні очевидні парадокси демократії: це суперечність між конфліктом та консенсусом, представничістю та керованістю та згодою і ефективністю.

Демократія за самою своєю природою – це система інституціалізованої боротьби за владу. Без конкуренції й конфлікту не буде демократії. Проте будь-яке суспільство, яке санкціонує політичний конфлікт, постає перед ризиком, що цей конфлікт стане надто інтенсивним, створивши суспільство, яке буде так пронизане суперечками, що громадянський мир і політична стабільність опиняться під загрозою. А звідси й випливає парадокс: демократія вимагає конфлікту – але невеликого; за демократії повинна існувати боротьба за владу, але тільки в ретельно визначених і загальноновизначених межах. Поділи слід пом'якшувати консенсусом.

Ще однією суперечністю демократії є суперечність між представничістю та керованістю. Демократія зумовлює небажання зосереджувати владу в руках небагатьох, а тому змушує лідерів, і політичні програми запроваджувати механізми народного представництва й підзвітності. Це потребує партійної системи, яка може створити досить стабільний і згуртований уряд, щоб репрезентувати конкурентні групи та інтереси в суспільстві й відповіда-

* Рецензент – д-р політ. наук, проф. Цвих В.Ф.

ти на їхні вимоги, не потрапивши в залежність від них і не бути паралізованим їхнім тиском. Представничість вимагає, щоб партії висловлювали ці конфліктні інтереси і зверталися до них, а керованість вимагає, щоб партії мали достатню автономію, аби піднятися над ними.

Така ситуація підводить до наступної суперечності – між згодою та ефективністю. Термін "демократія" означає буквально "урядування народу", або принаймні врядування за згодою урядованих. Саме цю ідею й підхопили народи всього світу, які хочуть позбавитися репресій та корупції авторитарних і тоталітарних правлячих еліт. Чимало дослідників засвідчують: люди всієї земної кулі недвозначно заявляють, що прагнуть позбавити своїх володарів влади, хочуть, аби над ними урядували з їхньої згоди [Даймонд Л. Три парадокси демократії // Демократія. Антологія / Упорядник О. Проценко. – К.: Смолоскип, 2005. – С. 92-99].

Виборець голосує проти певного проекту, вірячи, що він правий. Але опинившись у меншості, він змушений коритися волі більшості, приймати даний проект проти своєї волі і вірити, що проект є раціональним (тому що за нього проголосувала більшість) і в той же час, що проект таким не є (через свої глибокі переконання).

Часто переконливість будь-якої форми демократії почасти залежить від оцінки двох головних парадоксів, начебто притаманних усім формам демократії. Один такий парадокс відкрив Річард Волгейм який стисло й образно можна охарактеризувати так: виборець голосує проти певного проекту, вірячи, що він правий, але опинившись у меншості, він змушений коритися волі більшості, приймати даний проект проти своєї волі і вірити, що проект є раціональним (тому що за нього проголосувала більшість) і в той же час, що проект таким не є (через свої глибокі переконання). Цей парадокс зникає, якщо дотримуватися набагато аргументованішого розуміння природи поглядів цього прихильника демократії. Він голосує проти, але визнає проект як такий, що треба запровадити, тільки-но більшість вибрала його, вдавшись до законних демократичних процедур. Тож тут немає парадоксу, а є лише різниця між тим, що, на думку виборця, становить правильну політику з огляду на її результати, і тим, що, на його думку, становить для демократичної спільноти легітимну політику, яку вона запроваджує, спираючись на результати демократичних процедур [Wollheim R. Paradox in the Theory of Democracy // Philosophy, Politics and Society. 2 series / Eds. P. Laslett, W.G. Runciman. – Oxford: Blackwell, 1962. – P. 16-20].

Другий парадокс, який відкрив описав Ентоні Даунс, стосується проблеми колективних благ. Ця проблема випливає з факту, що жодного громадянина не відлучено від переваг, які дають результати виборів, або від набагато загальніших переваг подальшого існування самої демократичної системи. Проте наслідки нашої неучасті у голосуванні будуть згубними як для всього демократичного суспільства, так і для будь-яких окремих громадян, які прагнуть вигод, що їх може запропонувати демократія. Якщо більшість людей обраховує витрати й вигоди, тоді демократія приречена зазнати краху під тягарем усіх раціональних індивідуалістів, які живуть за цієї системи. А якщо

ця більшість не обраховує витрат і вигід, тоді демократія, згідно з таким аналізом, залежить від ірраціональності виборців.

На сучасному етапі, особливо після активізації глобалізаційних та інтеграційних процесів, помітною ще одна важлива суперечність демократії: хоча демократія базується на системі прямої участі, сьогодні вона прагне домінувати на великих соціокультурних просторах, масштаб яких фактично виключає подібну можливість. У своїй роботі "Демократія у Європі" Ларрі Зідентоп зазначає: "Якщо в нас одночасно закладені настільки суперечливі уявлення про рівень організованості суспільства, необхідний для досягнення демократії, то чи можемо ми послідовно здійснювати будь-який курс на практиці? Чи здатні ми вірно розподілити соціальні і політичні ролі, щоб вони гармонійно поєднувались одна з іншою?" [*Siedentop L. Democracy in Europe. – London: The Penguin Press Ltd., 2000. – P. 249*].

За словами професора Зідентопа, федеральна система є єдиним розумним способом організації ЄС і національних відносин з урядами. Основними перевагами федералізму є те, що "це єдина політична система, яка дозволяє поєднувати переваги малих і великих держав. Федеральна Європа може поєднувати політичну узгодженість невеликих держав з відкритістю великих, зменшуючи ризик як політичного так і морального гноблення. Крім того, Федерація створила б чітко визначені сфери повноважень та управління як ЄС так і національними урядами, що б поборолو тенденцію до централізації влади в Брюсселі [*Ibid. – P. 1*].

Ерік О. Еріксен та Джон Е. Фоссум з Центру Європейських досліджень вирішують цю суперечність реалізації демократії іншим чином. У своїй праці "Трансформація Європи: як відновити демократію" вони наголошують на важливості балансу між трьома моделями демократії: дорадчій, федералістській та космополітичній. Оскільки кожна з них має свої переваги та недоліки і першочерговим завданням вони називають створення збалансованої моделі, що б відповідала вимогам та реаліям сьогодення [*Eriksen E., Fossum J. Europe in Transformation: how to reconstitute democracy? // http://www.arena.uio.no/events/seminarpapers/2007/EriksenFossum_paper_Mars07.pdf*].

М.Д. Мулярчук, студ., КНУ ім. Т. Шевченка, Київ
md-m@bk.ru

ВИБОРЧА ІНЖЕНЕРІЯ ЯК НАЙПОШИРЕНІШИЙ ВИД ПОЛІТИЧНОГО МАРКЕТИНГУ

Одним із різновидів політичного маркетингу є виборча інженерія, тобто комплекс правових, адміністративних, політичних та інших заходів, що регулюють політичні відносини щодо норм представництва та процедур формування законодавчих, виконавчих і судових органів влади.

З певним спрощенням можна сказати, що під поняттям виборчої інженерії розуміють пристосування виборчих процедур до реалізації інтересів правлячих та політичних еліт стосовно завоювання і збереження влади на національ-

ному, регіональному та місцевому рівнях. Головним предметом уваги виборчої інженерії є виборчі системи, що аналізуються, виходячи з таких їхніх характеристик: а) кількість голосів на одного виборця; б) способи визначення виборчих округів; в) кількість депутатів, що обираються від кожного округу тощо.

О. Ковлер визначає політичний маркетинг як "...сукупність теорій і методів, якими можуть користуватися політичні організації та органи влади з подвійною метою: визначити свої завдання і програми та вплинути на поведінку громадян" [Ковлер А.И. Избирательные технологии: российский и зарубежный опыт.— М., 1995. — С. 74].

Порівняння типів виборчих систем свідчить, що мажоритарна процедура виборів призводить до більших, ніж пропорційна, відхилень волевиявлення громадян від результатів голосування через запрограмоване на певний результат компонування виборчих округів, різні пропорції населення, яке там проживає. У результаті такої виборчої інженерії часто траплялося, що партії, вигравши вибори за кількістю голосів виборців програвали їх за кількістю отриманих депутатських мандатів.

На репрезентативність виборчих систем, крім "системних помилок" у підрахунках, впливають й інші чинники, наприклад, кількість партій, що беруть участь у виборах. Парламентські реалії свідчать, що фактично втраченими є голоси виборців, віддані за дрібні партії, які не подолали так званого кваліфікаційного бар'єру. Але навіть якщо невелика політична партія й долає його, це не означає, що інтереси її виборців неодмінно будуть враховані. Як правило, їх ігнорують багаточисельні партії, хоча можливі варіанти, коли дрібні партії знаходять способи посилення своєї ролі в парламентському процесі. Не тільки виборча інженерія й недоліки виборчих систем можуть суттєво скоригувати волю виборців. Політичні "ігри" вже після виборів часто зводять нанівець результати голосування.

Основними видами виборчої інженерії, якими користується політична та правляча еліта, є: 1) зміна виборчих систем і процедур залежно від політичної ситуації; 2) стимуляція пересування виборців з одного округу до іншого; 3) маніпуляція кордонами виборчих округів; 4) сприятливе "розмежування" округів та виборчих дільниць; 5) маніпуляція часом проведення виборів; 6) добір лояльного до правлячої еліти складу виборчих комісій. Названі види виборчої інженерії є цілком легальними способами нав'язування правлячими колами своїх "правил гри", з якими змушена погоджуватись політична опозиція. За розумного використання цих засобів представниками правлячої еліти можуть дати істотну перевагу тим, хто перебуває при владі.

Для внесення змін до чинних виборчих законів або прийняття нового виборчого законодавства, як правило, необхідно мати конституційну більшість, що становить 2/3 депутатських мандатів у парламенті від загальної кількості депутатів. Аналогічні норми діють у багатьох країнах для визначення результатів голосування на референдумах і під час опитувань населення з найважливіших питань суспільного життя. Не менш складним є переміщення на час голосування, скажімо, традиційно більш консервативного сільського населення до міст, або (навпаки) корінного населення до районів, де, на думку правлячих

кіл, "завеликі" проценти етносів-мігрантів. Наприклад, особи, які при владі, можуть організувати під час проведення виборів навчання військових запасу або цивільної оборони. Завдяки цьому нерідко вдається перемогти на виборах, позаяк організувати "правильне" голосування на закритих від спостерігачів виборчих дільницях значно простіше, ніж на звичайних. Маючи інформацію про традиції голосування на виборах, референдумах, під час опитувань в окремих виборчих округах і в країні загалом, правляча еліта часто використовує маніпулювання кордонами виборчих округів, вдаючись до одного з двох варіантів: 1) об'єднання районів, де мешкають прихильники кандидата, в округи з гарантованою перемогою за рахунок збільшення "своїх" голосів; 2) поділ районів, де мешкають прихильники опонентів, на округи, де їхні голоси розчиняються в більшості "своїх" голосів. Конструювання виборчих округів є складною справою, потребує врахування співвідношення кількості населення в кожному окрузі. Суттєвим чинником при цьому є межі адміністративно-територіального поділу, специфічні інтереси різних соціальних груп населення (за віком, національністю, родом занять тощо). Не менш важливим є і термін виборів. Якщо певна партія або виборчий блок щойно перемогли, наприклад, на президентських виборах, цілком логічним для них буде намагання якнайшвидше провести парламентські вибори, аби використати позитивний потенціал першої перемоги. Це також вагомий та ефективний інструмент політичної боротьби, який часто використовують разом з методами виборчої інженерії.

Виборчий (електоральний) маркетинг, як складова маркетингу політичного, виконує вужче завдання – допомогти політичним партіям і кандидатам розробити, підготувати і провести ефективну виборчу кампанію. Французький науковець М. Бонгран вважає, що виборчий маркетинг – це "сукупність технічних засобів, які мають на меті забезпечити тісніший зв'язок кандидата з його потенційним електоратом, познайомити кандидата з максимально більшою кількістю виборців і з кожним виборцем окремо, підкреслити різницю між ним та його конкурентами і, використовуючи мінімум засобів, досягти в ході кампанії оптимальної кількості голосів виборців, необхідної для перемоги" [Bongrand M. Le Marketing Politique. – Paris, 1993. – P. 18].

Т.Л. Нагорняк, канд. політ. наук, доц., ДНУ, Донецьк
tatyananagornyak@mail.ru

ПОЛІТИЧНА МОВА ВИБОРІВ В УКРАЇНІ

Серед усіх сфер життєдіяльності суспільства, саме **політика є публічним мовним полем**, в яке втягнута велика частина громадян країни. Політика допомогою відкритих і прихованих лінгвістичних матриць формує символічну реальність, яка ніколи не стане дійсністю, а обернеться черговим розчаруванням простих людей або залишиться в їхній пам'яті символами у вигляді гасел, слів-маркерів, просто назв. У сучасній науці можна виділити декілька напрямків дослідження мови як маніпулятивного каналу: психологічна школа (Р. Браун, Г. Лебон, С. Московичі, Р. Гудін), соціологічна школа (Е. Аронсон,

Г. Паккард), політична наука (Г. Кара – Мурза, А. Цуладце), політична лінгвістика (С. Бацевич, Н. Гронський) і лінгвістична наукова школа (Ю. Маслов, В. Апресян, В. Зирко). **Маніпулювання** – сукупність лінгвістичних та нелінгвістических способів впливу на думку і поведінку людей. Процес маніпулювання можливий за умов, коли маніпулятор шляхом впливу на психологію, свідомість та інстинкти реципієнта досягає своєї мети. Цей вплив може мати різні цілі:

- ✓ Коригувати усталену думку реципієнтів;
- ✓ Формувати нове знання, уявлення, ставлення, образ чогось (когось у свідомості реципієнтів);
- ✓ Спонукаати реципієнтів до дії.

Масова свідомість – термін, що використовується для позначення шаблонної, деперсоналізованої свідомості пересічних громадян суспільства, що формується під масивним впливом засобів масової інформації і стереотипів масової культури. **Маніпулювання масовою свідомістю** (син. "маніпулювання громадською думкою") – один із способів панування і корекції волі людей шляхом духовного впливу на них через програмування їхньої поведінки. Цей вплив спрямований на психічні структури людини, здійснюється відкрито чи приховано і ставить своїм завданням зміну думок, спонукань і цілей людей у потрібному для певної групи людей напрямку. Методів маніпулювання свідомістю, що мають лінгвістичну природу, досить багато, але частіше за інших, використовують наступні:

1. **Емоційно-вольовий вплив, лозунговість, безособові лінгвістичні обороти і мало змістовні словникові конструкції.** Прикладом тому можуть слугувати передвиборні гасла окремих політиків чи політичних сил України: "Україна – для людей" (В. Янукович – кандидат у Президенти -2010), "Час Литвина – час народу" (В. Литвин- кандидат у Президенти -2010), "Збодулі волю-здобудемо й долю!" (Український Народний Блок Костенка-Плюща у 2007р.), "Перший. Непрохідний." (А.Гріценко-кандидат у Президенти-2010).: "Вони обіцяють, Вона-працює. Вона – Україна!" (Ю. Тимошенко – кандидат у Президенти-2010).

2. **Переконання (інтелектуально-аргументований вплив):** "Громадяни Росії розмовляють більше ніж на 230 мовах. Росія – рідна країна більш ніж для 180 національностей. Народів багато. Країна одна!" (Міністерство регіонального розвитку РФ, 2009). "Якщо один голос може змінити ДІМ, він може змінити і МІСТО. Якщо він може змінити місто, він може змінити й ШТАТ. Якщо він може змінити штат, він може змінити КРАЇНУ. Якщо він може змінити країну, він може змінити СВІТ!" (передвиборне гасло Б. Обами, кандидата в президенти США від Демократичної партії. 2008 р.).

3. **Перенесення приватного факту в сферу спільного, у систему:** "Ми. Обрані. Горді. Морська піхота. Ми не йдемо на компроміси. Ми йдемо до Морської піхоти. У морську піхоту США!" (Реклама служби в US Marines).

4. **Використання чутко, домислів, тлумачень неясної ситуації:** 11 вересня 2009 року, в ситуації, коли були продані усі квитки на перший, з моменту відкриття Донбас-Арени, матч, з'явилися чутки про тріщини конструкції стадіону.

5. *Багаторазові повтори або "метод Геббельсу"* (відверта брехня повторюється як можна частіше, щоб публіка в неї повірила): *"Ми сама великодушна країна у світі. Ми дуже великодушні. Я пишаюся тим, що ми такі великодушні. Але, не дивлячись на нашу великодушність, ми не повинні хвалитися своєю великодушністю" (Джордж Буш). "Я переконана, що вибори завершаться переконливим результатом, переконливою перемогою України і не потрібно буде жодних стресів", – зазначила кандидат в Президенти Юлія Тимошенко 01.02.2010г., відповідаючи на запитання, чи не готується її команда до судового оскарження результатів другого туру голосування по виборах Президента [http://www.unian.net/rus/news/news-360137.html].*

6. *Створення лжеподій, містифікація реальності: "Пандемія грипу в Україні в 2009 році".*

7. *Протиставлення кращого гіршому: "Ви хочете ще 5 років такого життя? Інна Богословська – Президент-захисник!"; "Вони блокують. Вона працює!"; "Влада підступна та хитра! Вся надія на Петра"*

8. *Нав'язування ярликів: "Залізна Леді", "Газова принцеса", "ПроФФесор", "кольорові революції"; "Спасибі товаришу Сталіну за наше щасливе дитинство!"*

9. *Подвійне заперечення, яке видає неправду або невпевненість в тому, про що говорить маніпулятор: "Крім мене, ніхто не зможе запобігти перемозі Нетаньяху!" (Слоган Ципі Лівні, міністра закордонних справ Ізраїлю і лідера партії Кадіма, на виборах в ізраїльський парламент в 2009 р.). "Я не хочу і не буду принижувати нікого з кандидатів, ставити їх у незручне становище перед виборцями", – сказав В. Янукович у відповідь на питання журналістів про можливість домовленості з С. Тігіпко для перемоги в 2-му турі президентських виборів-2010 в Україні. Ніби пропозиція, що надходить від будь-якого з кандидатів від лідера "регіоналів", сама по собі вже є для них приниженням [http://korrespondent.net/worldabus/1038271].*

Україна початку XXI століття має свою специфіку символічної політики і політичної мови, що обумовлено відсутністю у людей давніх політичних традицій (як наприклад, у США і Великобританії) і політичної коректності учасників виборчого процесу, який активізує символічне. Тому, українська політика більш агресивна, беззмислова і часто примітивна у своїх лінгвістичних формах прояву.

І.Г. Назаровська, асп., КНУ ім. Т. Шевченка, Київ
nazarovska@hotmail.com

СИСТЕМИ РАНЬОГО ПОПЕРЕДЖЕННЯ ЯК ФАКТОР ЗАПОБІГАННЯ ЗБРОЙНО-ПОЛІТИЧНИМ КОНФЛІКТАМ

Сучасна практика управління конфліктами характеризується надмірною увагою до наявних, ніж до потенційних конфліктів, оскільки переваги політики попередження виявляються лише у майбутньому та майже не піддаються кількісному виразу. З іншого боку, витрати пов'язані з непопередженням

збройних конфліктів є вражаючими та враховують не лише конкретно завдану шкоду, але й втрачені можливості.

Так, за даними досліджень Комісії Карнегі міжнародна спільнота витратила близько 200 млрд. дол. США на втручання у сім значних конфліктів 90-х років у Боснії, Герцеговині, Сомалі, Руанді, Гаїті, Персидській затоці, Камбоджі та Сальвадорі, не враховуючи Косово та Східний Тимор. У рамках цього дослідження була підрахована різниця між вартістю цієї діяльності по врегулюванню конфліктів та потенційними превентивними заходами та зроблені висновки про те, що в результаті превентивного втручання заощадження склали б майже 130 млрд. дол. США [Preventing deadly conflict: Final report / Carnegie Commission on preventing deadly conflict. – New York: Carnegie corporation of New York, 1997].

У ході даного дослідження системи раннього попередження розглядаються в контексті процесу запобігання збройно-політичним конфліктам – зіткненню несумісних політичних інтересів суб'єктів політики у формі збройної боротьби [Батрименко О.В. Особливості сучасних збройно-політичних конфліктів: Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук. – Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – К., 2005. – С. 40].

Першочерговим завданням превентивних дій є своєчасне виявлення збройно-політичних конфліктів, що зароджуються, їх учасників, інтересів, цілей і рівня напруженості. Саме системи раннього попередження призначенні для вирішення цього завдання. Ефективність превентивних заходів залежить від наявності об'єктивної, наукової, аналітично достовірної інформації і врахування та детального вивчення політичних, економічних і соціальних тенденцій в світі та регіонах, що можуть призвести до кризових ситуацій. Таким чином, на підставі зібраної об'єктивної достовірної та всебічної інформації стосовно умов зародження та розвитку конфліктної ситуації; її обробки, систематизації, аналізу та інтерпретації науковці здатні виробити адекватну стратегію дій та успішно застосувати її на практиці для попередження ескалації політичних конфліктів до збройної стадії.

Ефективну роль у постійному моніторингу змін в суспільстві відіграють локальні мережі цивільних груп та асоціацій, наукові інститути чи неурядові організації, оскільки безпосередньо залучені до його середовища. Кожна успішна система раннього попередження має включати синтез вихідних даних від урядів, неурядових організацій, наукових та дослідницьких інститутів, засобів масової інформації. Проте після збору інформації виникає сукупність додаткових проблем: яким чином вона має бути систематизована, де має зберігатись та яким чином використовуватись. У цьому випадку значення ООН є беззаперечним, оскільки інформація має бути інтегрована до єдиного центру, роль якого у більшості випадків відіграє міжнародна структура. З цією метою існує електронна база даних Гуманітарної системи раннього попередження, що містить статистичні індикатори більш ніж зі ста країн світу, а також короткий зміст останніх новин політичного, гуманітарного й іншого розвитку країн. Проте ця установа має обмежені функції щодо попередження

конфліктів, оскільки є лише системою управління інформацією про потенційні конфлікти й не займається її аналізом чи інтерпретацією. Саме з метою вирішення цього завдання створюються моделі раннього попередження, які різняться за своєю метою, структурою, методами та індикаторами, проте мають відповідати загальним вимогам.

М.В. Наконечний, студ., КНУ ім. Т. Шевченка, Київ
goodvin_m@hotmail.com

ФОРМУВАННЯ КОНЦЕПТУ ІМПЕРІЇ ЯК ВІДДЗЕРКАЛЕННЯ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У СВІТОВОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ПРОСТОРІ

Зміни в сучасному соціокультурному і політичному просторі обумовлені глобалізаційними процесами, що безпосередньо зачіпають основи, на яких побудована сучасна цивілізація.

Важливе значення для стану сучасного постіндустріального світу мають такі реалії як: "змішування" народів за рахунок великої активності міграційних процесів; часткова, або ж повна асиміляція певних національностей; радикальність ідеологічних засад певних теократичних держав чи окремих територіальних одиниць, що прагнуть до здобуття незалежності; численні загрози глобального характеру, що існують в сучасному світі: транснаціональні небезпеки, глобальні епідемії (або так звані пандемії), глобальна організована злочинність, деградація навколишнього середовища та загроза з боку ядерного тероризму.

В цих умовах посилення напруги у міжнародних стосунках здійснюється, з однієї сторони, за рахунок намагань розвинутих та потужних держав впливати на політику менш розвинутих та менш потужних і маніпулювати нею задля досягнення домінантної чи монопольної позиції у сфері використання ресурсних баз цих країн, а з іншої через стремління так званих "країн третього світу" до перерозподілу сталого пост воєнного світу, що реалізуються, здебільшого, за рахунок ескалації різноманітних геополітичних конфліктів.

Всі вищезгадані проблеми не можуть бути вирішеними жодною з націй-держав поодиноці, бо, так чи інакше, пов'язані з інтересами багатьох держав світу. Їх позитивне дослідження потребує, як максимального охоплення всіх існуючих аспектів сучасної архітекτονіки, так і формування якісно нового підходу до самих проблем, що виникли, через пошук нової методології їх осмислення та тотальне переосмислення набутого людством досвіду.

Таким чином, актуальність проблеми імперій та переосмислення їх ролі й значення, а також самого розуміння того, що варто називати імперією обумовлюється декількома важливими чинниками:

По-перше – існування в сучасному світі держав чи державних об'єднань, потужніших та більших за інші. В даному випадку маються на увазі такі державні формування як Сполучені Штати Америки, Російська Федерація, Китайська Народна Республіка та Європейський Союз. Саме ці державні формування в наш час найчастіше зараховують до розряду імперій.

По-друге – значне ущільнення світу внаслідок потужних глобалізаційних процесів, що зумовлює нові типи взаємовідносин та необхідність переосмислення існуючого стану речей практично у всіх сферах життя.

По-третє – виникнення нових типів проблем транснаціонального масштабу з "новим" рівнем складності, що не можуть бути вирішені за рахунок "старого" способу мислення та виходячи з попередніх світоглядних позицій, оскільки дані проблеми зумовлені глобалізацією, а отже мають під собою надзвичайно широку та розмаїту по складності та характеру базу причин та передумов.

Дана проблематика досліджувалася різними науковцями приблизно з кінця двадцятого і особливо початку двадцять першого століття. Зокрема значний вклад був внесений Н. Фергюсоном, М. Бейссінджером, У. Беком, А. Етціоні, Д. Лівеном, Ж. Башлером. Також, серед сучасних науковців, що досліджують цю тему слід відмітити російських науковців О. Міллера, М. Ільїна, Б. Межуєва та українських вчених Б. Парахонського, А. Гальчинського, В. Храмова, А. Кудряченка. В розвідках цих науковців акцентовані ті чи інші спроби переосмислення поняття та ролі імперій в історії й окреслені нові конотації поняття "імперія".

У своїй роботі "Імперія: як Британія створила сучасний світ" Найл Фергюсон, відомий британський історик, демонструє новий, більш поміркований, підхід до тлумачення ролі та значення імперій у світовій історії. У цій роботі він показує як особливості творення того фундаменту на якому сформувався сучасний світ у його звичному вигляді, так і певні "невикористані елементи потенціалу трансформації", що, дедалі більше, проявляють себе в сучасному світовому політичному просторі.

Значний теоретичний та практичний потенціал має позиція Амітаї Етціоні. Пропонований ним новий підхід до міжнародних відносин є спробою осмислити сучасний етап глобалізації й подивитися у майбутнє, визначивши можливі шляхи розвитку світової спільноти. Аналізуючи два усталених напрями у сучасній глобальній політиці: курс на реалізацію "права сильного", який сьогодні намагаються нав'язати світу Сполучені Штати Америки й інші великі держави, з одного боку, та позицію "суперліберальної ідеї загального консенсусу", з іншого, Етціоні доводить, що вони не дають чіткої відповіді на питання: як впоратися із зростаючою хвилею багаточисельних глобальних проблем?

Шлях який він пропонує – це комунітаристичний підхід до політики і світоустрою, що ґрунтується на певній сукупності принципів, що повинні бути покладені в основу при створенні світового правління.

Зміст позитивного дискурсу імперії полягає в розумінні імперії як шляху до відновлення порядку в світі хаосу, вираження стремління до контролю в неконтрольованому світі, а також як втілення ідеї простого світоустрою, в якому царює порядок.

Таким чином, можна вести мову про формування концепту імперії у його практичному аспекті як своєрідне віддзеркалення трансформаційних процесів, що мають місце у сучасному політичному просторі, а також як про певну систему принципів та норм, що виникають унаслідок переосмислення попереднього досвіду з якісно нових світоглядних позицій.

**ПРАВА ТА ПОВНОВАЖЕННЯ ТІНЬОВИХ МІНІСТРІВ
В ПАРЛАМЕНТСЬКОМУ ПРОЦЕСІ:
БРИТАНСЬКИЙ ДОСВІД ТА УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ**

Тіньовий кабінет є ключовим інструментом в процесі організації опозиційної партії, формування поточної парламентської активності. Запорукою успіху його діяльності є чіткий розподіл повноважень, а також колективна та персонально відповідальність його членів. Ключова роль в цьому сенсі покладається на так званих тіньових міністрів (термін, що використовується у вітчизняній практиці) або Опозиційних Представників (термін, поширений в країнах вестмінстерської системи). Основна їх діяльність, з конституційної точки зору, проходить в парламентських дебатах, але разом з тим вони приймають активну участь в формуванні політики опозиційної партії та пропаганді основних її положень.

Виходячи з самого терміну, члени тіньового кабінету віддзеркалюють структуру уряду: діяльність кожного міністра контролюється представником від опозиції [Троян С.С. Порівняльні політичні системи сучасності: навчальний посібник. – К., 2003. – С. 150]. Конкретний їх вплив на прийняття рішень залежить як від компетентної та обґрунтованої критики, так і від загального рівня розголосу щодо того чи іншого питання, який вони здійснюють. Вирішення питання щодо критики певного аспекту урядової політики погоджується із Лідером опозиції та/або тіньовим кабінетом в цілому. Зазвичай, це відбувається на щотижневих засіданнях, метою яких є координація поточної роботи всіх структурних елементів опозиційної фракції.

Двома основними функціями діяльності опозиційних представників є: організація та координація опозиційної критики конкретних аспектів урядової політики в чітко визначеній сфері та підготовка та презентація альтернативної щодо урядової точки зору опозиційної партії з того чи іншого питання.

На міністрів "тіньового кабінету" в західних країнах поширюється доктрина колективної відповідальності міністрів, хоча і не в повному обсязі. Зокрема, лідер опозиції не зобов'язаний аргументувати свої розходження в офіційною лінією [Бромхед П. Еволюція британської конституції: Пер. с англ. – М., 1978. – С.150]. Принцип колективної відповідальності означає, що міністр повинен визнавати свою частину довіри чи провини за урядову політику [Punnett R.M. Front-bench opposition; the role of the Leader of the Opposition, the Shadow Cabinet and Shadow Government in British politics. – London: Heinemann, 1973. – P. 288].

Таким чином, тіньові міністри (або опозиційні представники) в країнах вестмінстерської системи – це депутати опозиційної фракції, що призначається лідером опозиції для критики дій уряду та формування альтернативної політичної позиції партії в певній сфері. Доцільність їх діяльності не викликає запитань, адже фактично саме система опозиційних представників дає можливість перевірити спроможність того чи іншого політика та його відповідність майбутній посаді, перевірити ефективність майбутньої коаліції та уря-

дової команди, не втрачати кваліфікації та компетентності за період перебування в опозиції тощо.

В Україні неформально діють майже всі засади для ефективного функціонування опозиційних представників. Практика останніх років із формування Опозиційних кабінетів доводить їх ефективність в розрізі актуалізації роботи самої опозиційної фракції, однак, вітчизняні опозиційні міністри фактично не виконують покладених на них функцій (з точки зору зарубіжної практики, яка береться за основу). Поточна робота, пов'язана з критикою уряду та розробкою певних альтернатив, так і залишається не структурованою. Нерозуміння самої суті діяльності Тіньового кабінету проявляється в законопроектах щодо унормування діяльності опозиції в Україні. Дані проекти законів прагнуть неприродно розширити повноваження членів Тіньового кабінету та опозиції в цілому, оминаючи при цьому питання їх обов'язків та відповідальності, а також уможливають дублювання функцій та повноважень опозиційного кабінету та секретаріатів відповідних фракцій і груп.

А.А. Носов, студ., КНУ ім. Т. Шевченка, Київ

ТИПОЛОГІЯ ПОЛІТИЧНИХ КОНФЛІКТІВ: ПОШУК КРИТЕРІЇВ ВИЗНАЧЕННЯ

Повсякденне життя насичене конфліктами. Актуальність вивчення цього феномена як самостійної одиниці політичної науки зумовлюється загостренням різних типів конфліктів як у нашій державі, так і в інших країнах. Сучасний стан українського суспільства потребує фундаментального вивчення суспільно-цивілізаційних та правових форм вирішення соціальних і політичних конфліктів, адже вміння управляти конфліктами є однією з найважливіших умов підтримання соціально-політичної стабільності як у межах однієї держави, так і у світовому просторі.

Кожне конфліктне зіткнення по-своєму унікальне, неповторне з точки зору причин виникнення, форм взаємодії двох чи більше сторін, фіналу та наслідків. Аналіз та оцінка політичних конфліктів передбачає їх систематизацію за вагомими ознаками, типами та видами. Така класифікація потрібна як своєрідна модель цілісного вивчення предмета, як методичний інструмент розрізнення всього спектру проявів політичних конфліктів. З практичної точки зору типологія важлива, оскільки дозволяє орієнтуватися в їх специфічних проявах та, відповідно, допомагає оцінити можливі шляхи їх вирішення. В конфліктологічній літературі відсутня універсальна науково-практична класифікація політичних конфліктів, що характеризується звуженою або занадто розширеною їх типологією.

Політичний конфлікт є "гострим зіткненням протилежних сторін, зумовленим певними взаємовиключними політичними інтересами, поглядами та цілями у процесі здобуття, перерозподілу й використання політичної влади, опанування провідних (ключових) позицій у владних структурах та інститу-

тах, завоювання права на вплив або доступ до ухвалення рішень з розподілу влади і власності в суспільстві" [Коваленко Б.В., Пирогов А.И., Рыжов О.А. Политическая конфликтология. – М.: Ижица, 2002. – С. 203]. Конфлікти у політичній сфері – звичайне явище, бо вони віддзеркалюють боротьбу політичних сил за утримання або завоювання влади і відтворюються у різних формах: від мирних демонстрацій та маніфестацій до громадянських чи повномасштабних війн. Як підставу для визначення критеріїв типології політичних конфліктів зазвичай розглядають їхні причини, але треба враховувати, що соціокультурні особливості різних політичних систем не дають можливості строго класифікувати їх і пророчити можливості їхнього розвитку. Це затрудняє і пошуки їх вирішення та управління.

Як правило політичні конфлікти поділяють на два підтипи: конфлікт масових некерованих емоцій та конфлікт між політичними інститутами. Для політичних конфліктів масових некерованих емоцій характерне приховування від пересічних учасників істинних причин виникнення конфлікту, непередбачуваність подій і перебігу боротьби, тому конфлікти можуть трансформуватися в ексцеси аж до погромів, бунтів великого масштабу. Крім того, масам притаманна несподівана зміна настроїв та відношень до політичних лідерів та еліт. Конфлікт політичних інститутів відображає суперечність різних владних структур, його можна вирішувати інституціональним способом – створенням нових, модернізацією або ліквідацією старих конфліктогенних політичних установ, особливо політичних партій і рухів. Водночас "конфлікти у політичній сфері можуть розглядатися як різновид політичної діяльності" [Цюрупя М. Основи конфліктології та теорії переговорів. – К.: Кондор, 2004. – С. 48], оскільки загалом політичні конфлікти – це форма взаємовідносин між окремими особами, партіями, політичними групами, класами, націями, державами щодо питань влади. Це складає суть політичних конфліктів, тоді як поле дослідження критеріїв їх типології постійно розширюється: відповідно до галузей розгортання в політичному просторі (внутрішні і зовнішньополітичні); за якісними характеристиками протистоянь (конфлікти з нульовою та ненульовою сумою); за змістом і характером нормативної регуляції (інституціоналізовані і неінституціоналізовані); за мірою публічності (відкриті і латентні) тощо. При цьому будь-який політичний конфлікт може поєднувати в собі ознаки і декількох типів. На сьогодні до критеріїв визначення різних типів політичних конфліктів можна також віднести: форми вияву протистоянь, тривалість, учасників конфлікту, їх кількість, характер і форми протікання конфлікту, причини виникнення та ін. І хоч будь-яка класифікація політичних конфліктів є узагальненням їх різноманітних реальностей, жодна типологічна концепція все ж не може претендувати на монопольну істину.

Таким чином, типологія політичних конфліктів, з одного боку, дає уявлення про рівень плюралізму та свободи в існуючій політичній системі, а з іншого – окреслює можливі шляхи її розвитку в процесі врегулювання та ефективного управління конфліктними ситуаціями в політичному просторі держави.

ПРОБЛЕМА РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИЧНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Створення демократичної та правової держави, процес формування української політичної нації зумовлює необхідність консолідації українського суспільства шляхом мирного і толерантного співіснування різних груп і прошарків населення України.

Останнім часом Україна зіштовхнулася з проблемою зіткнення різних ідентичностей, сформованих навколо етнічних, мовних, політичних, історико-регіональних і ментальних відмінностей. Небажання поділяти політичні та етнокультурні цінності призводить до того, що на сьогодні ми маємо суперечливу й небезпечну ситуацію: одна країна – дві ідентичності.

В зв'язку з цим толерантність набуває значення найважливішої умови максимально демократичного розв'язання можливих суперечок, суперечностей, зіткнень, її розглядають не лише як підґрунтя примирення ворогуючих сторін. До неї звертаються, закликаючи до суспільної терпимості, національної злагоди – у сенсі незастосування сили й насильства з боку панівних суспільних структур при подоланні внутрішніх конфліктних ситуацій.

Все це означає, що поширення дискурсу толерантності ще не дає підстав полегшено сприймати його розповсюдження як певну ідейну перемогу практики ненасильства. У світлі відродженого поняття толерантності формується інший, можливо, складніший, досвід насильства. За сучасними трансформаціями нетерпимості, примусу та війни ховаються неоднозначні зміни в характері, основах і передумовах політики та практики використання сили у міжлюдських взаєминах. Це великою мірою стосується взаємин у посткомуністичних країнах, особливо тих, що мають довгу історію примусового культурного співіснування їхніх спільнот як Україна і Росія.

Саме тому толерантність, якщо говорити про її наявні визначення, не є лише суб'єктивною терпимістю до всього інакшого в сенсі чужих поглядів та вірувань. Толерантність передбачає практичну дію для стримування негативу щодо чужого. Толерантність завжди є мірою "допуску", "дозволеного відхилення від певних стандартів та норм", тобто мірою активного контролю над власними діями.

Проте тема толерантності не належить лише до сфери теоретичних описів. Усі її справжні формулювання та вирішення – це обов'язково ще й практичний припис, що передбачає вироблення свого "знаю як", знання того, якими засобами та на яких шляхах досягається ситуація толерантності.

Надзвичайна актуальність цих проблем зумовлена тим, що часто-густо вони безпосередньо зачіпають життя (родинні та сусідські зв'язки) посткомуністичної людини, породжують ситуацію, коли майже кожний гуманітарій, політик чи військовий експерт відчують себе здатними формувати методологічні, психологічні, етичні, соціологічні, історичні, політичні та інші поради, як бути толерантним.

На відміну від завдань віротерпимості під дахом одного політичного ладу толерантність є найсучаснішою проблемою, тому що наочно вказує на обмеженість традиційного класичного або модерного підходів до її розуміння та вирішень. Толерантність на тлі існування, так званих, локальних конфліктів доби демократії та посткомунізму радикально змінює сенс.

Розрізнення формально-політичних відносин, з одного боку, та культурно-політичних взаємин – з другого – варто враховувати в політиці та політичних діях. Немає сенсу вживати якісь санкції щодо культури, тобто бажання людей жити у власних соціокультурних формах життя. Силова загроза культурі обертається в наш час боротьбою людей до останнього. Політична свідомість, яка не відмовилася від традиційних поглядів, дуже часто кваліфікує волю до власної культури як варварство або навіть бандитизм. Навпаки, регулятивний ідеал методу толерантності вимагає говорити "так" кожній культурі, будь-якому культурному світу життя, їхнім бажанням бути, самоутверджуватися та говорити рішуче "ні" політикам, що спекулюють на природному імунітеті кожної культури.

Для зняття цієї напруженості потрібна гнучка політика, дотримання балансу між суб'єктами суспільства, що реалізують соціальні, економічні, культурні та інші програми.

***П.М. Олещук, канд. політ. наук, асист., КНУ ім. Т. Шевченка, Київ
Oleshchuk3@gmail.com***

ВИКОРИСТАННЯ БЛОГОСФЕРИ ЯК ЗАСОБУ ПОЛІТИЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

За сучасного рівня розвитку мережі Інтернет, остання набуває все більшого значення в якості джерела інформації та засобу її поширення, що стосується і процесу політичної комунікації. За умов стабільного доступу представників громадськості до мережі Інтернет, остання перетворюється для них на основне джерело інформації, що впливає на суспільні настрої, формує громадську думку, виступає орієнтиром для електорального вибору. Це зумовлює зростання уваги до мережі Інтернет, як середовища поширення політичної інформації.

Одним з найбільш популярних та найбільш дієвих засобів політичної комунікації за сучасних умов виступає т.зв. "блог" – (англ. *blog*, від "web log" – мережевий щоденник) веб-сайт, основний зміст якого – записи, що додаються регулярно та містять текст, зображення або мультимедіа. Для блогів характерні недовгі записи тимчасової значимості, відсортовані у зворотному хронологічному порядку. Фактично, мова про публічні щоденники, котрі можуть вести як організації (колективні блоги) так і індивіди.

Під блогосферою у найзагальнішому розумінні цього за сучасних умов прийнято розуміти сукупність блогів, об'єднаних у єдину систему сукупністю взаємних перехресних посилань, обговоренням спільних тем, можливістю для спілкування, єдиним рейтингом, що відображає значимість та авторитетність того чи іншого блогу (наприклад, рейтинг блогів від yandex.ru).

Зростання ролі блогів як комунікативного інструменту вимірюється, з одного боку, ростом кількості читачів та дописувачів (зокрема, система uindex.ru індексує на даний момент понад 18 мільйонів блогів на пострадянських теренах), так і активним процесом переведення інформації, опублікованої у блогах, у інші комунікаційні форми (електронні та друковані ЗМІ).

Переваги використання блогів, як засобу політичної комунікації, можна групувати наступним чином.

По-перше, блог – це індивідуальний, особистісний та неофіційний канал комунікації. Відповідно, він дозволяє поширювати політичну позицію власника блогу, виражати його особисті думки з нагоди тієї чи іншої проблеми, не вдаючись до офіціозу. Зокрема, для російського Президента Д.А. Медведєва відео-блог (<http://blog.kremlin.ru/>) став зручним засобом поширення власних громадсько-політичних проєктів а також набув особливої популярності після розповсюдження звернення до Президента В.А. Ющенка та українського керівництва, у якому, зокрема, були зроблені ряд досить різких заяв. Використання для цього засобів блогосфери є не випадковим, оскільки блог не є офіційним інформаційним каналом і має сприйматися лише як вираження індивідуальної позиції Д.А. Медведєва, поза логікою дипломатичних контактів. Тим самим, в даному випадку інструмент комунікації виступив своєрідним "пом'якшуючим фактором".

По-друге, блог дозволяє організовувати інтерактивність у політичній комунікації. Додана інформація, як правило, може бути прокоментована відвідувачами блогів. Найчастіше це призводить до розгортання тривалих дискусій, котрі можуть переміщатися і у інші комунікаційні форми. Це дозволяє відстежувати реакцію на ті чи інші посили.

По-третє, блогосфера, як об'єднання блогів та їх власників, становить собою певну цільову аудиторію громадсько-активних індивідів, що мають власну позицію та готові її публічно виражати та відстоювати. Фактично, блогосфера являє собою об'єднання лідерів думок мережі Інтернет, до яких прислухаються інші користувачі, а найбільш відомі та популярні блогери спроможні самостійно формувати громадську думку (принаймні, певних цільових категорій) з тих чи інших актуальних проблем. Відповідно, включення у дане середовище, завоювання авторитету та послідовне відстоювання власної позиції відкриває певні перспективи для переведення віртуальної комунікації у реальний політичний капітал.

Проте, для того, щоб використання блогів для досягнення певних політико-комунікаційних цілей було максимально успішним, необхідно дотримуватися певних вимог, зумовлених як специфікою самої блогосфери, так і принципами поширення інформації у мережі Інтернет.

Насамперед, оскільки блог – це мережевий щоденник, то інформація у ньому має бути індивідуалізованою та особистісною. Будь-яке повідомлення блогу – це переосмислення та аналіз його автором тих чи інших фактів або публікацій. Відповідно, повідомлення має бути написаним тим, від чийого імені ведеться блог (або за його безпосередньої участі), містити у собі певні індивідуальні факти. Важливим для успішної побудови блогу є індивідуаль-

ний стиль його автора, котрий би відрізнявся від стилю офіційних статей або документів та спонукав громадськість до включення у обговорення проблем. Специфіка блогу вимагає від його автора регулярного наповнення новими повідомленнями, оскільки тривалий період мережевого "мовчання" може негативно позначитись на відвідуванні ресурсу читачами та поставити нанівець усі зусилля по розбудові блогу.

Включення до блогосфери означає готовність до можливих мережевих провокацій та негативної реакції на повідомлення, особливо у випадку, коли планується піднімати суперечливі політичні питання, щодо яких можуть існувати різні позиції у громадській думці. Основний механізм мережевих провокацій – це троллінг, тобто публікація завідомо провокативних текстів, сповнених агресії. Єдина можлива реакція на спроби троллінгу – відсутність будь-якої реакції, що має зменшити мотивацію для провокативних дій. Водночас, на критичні але адекватні коментарі, що не містять у собі агресії, бажано надавати відповіді, підтримуючи інтерактивність. Втримання балансу між адекватними відповідями та ігноруванням тих чи інших повідомлень – запорука успішності у завоюванні мережевого авторитету. При цьому, важливим компонентом роботи з блогами є входження до ком'юніті (тобто тематичних груп, що об'єднують користувачів) та публікація у них цікавих та інформативних повідомлень з метою привертання уваги до блогу.

Результат успішності тієї чи іншої кампанії у блогосфері є вимірюваним та визначається кількістю переглядів користувачами мережі Інтернет, кількістю коментарів, і, зрештою, через переведення обговорення проблем у реальне життя, що можна визначити як кінцеву задачу політичної роботи у блогосфері.

А.І. Ольшанський, здобувач, КНУ ім. Т. Шевченка, Київ

ОПТИМІЗАЦІЯ ВИБОРЧОЇ СИСТЕМИ ДО ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Сучасні принципи виборів місцевого самоврядування – результат складного процесу пошуку компромісу, узгодження інтересів громадянського суспільства і держави, адже самоврядування розглядається як механізм взаємодії територіальних громад і держави, метою якого є узгодження їхніх інтересів.

Досліджуючи проблеми місцевих виборів, потрібно не обмежуватися лише аналізом положень чинного виборчого законодавства України, але й спробувати проаналізувати зарубіжний досвід у відповідній сфері, визначити основні загальноєвропейські тенденції розвитку виборчого законодавства.

Питання про ефективну виборчу систему для місцевих виборів в Україні було і залишається одним з найбільш дискусійних. Найбільш потужні політичні партії прагнуть до розширення власного впливу на діяльність представницьких органів влади, що, у свою чергу, дозволяє впливати на прийняття рішень на загальнодержавному та місцевому рівні. Забезпечити такий вплив дозволяє система пропорційного представництва, причому в силу "технологічної" складності окремих різновидів такої системи, представники впливових

політичних сил виступають за збереження одного з найпростіших її варіантів – голосування за закриті списки політичних партій і блоків в єдиному багатомандатному виборчому окрузі з розподілом мандатів на основі квоти Т.Хера та методу найбільших залишків. Очевидно, що відповідна система, хоча і є звичною та зрозумілою для пересічного виборця (оскільки була апробована в ході виборів народних депутатів України 1998 та 2002 рр.), навряд чи в повній мірі відповідає його інтересам – позбавляє виборця звичного для нього зв'язку з обраним в одномандатному окрузі депутатом.

Системний аналіз законодавства про місцеві вибори більшості європейських держав не дозволяє однозначно виявити певний різновид виборчої системи, який є найбільш оптимальним, і, крім того, може бути застосований в українських умовах. В Західній Європі, як і в Україні, питання вибору системи формування представницьких органів є питанням політичної доцільності, іншими словами – виборча система має досягати тих цілей, які ставляться її розробниками. Серед таких цілей – забезпечення впливу на формування та реалізацію політики, ефективного функціонування системи органів публічної влади, перемоги суб'єктів, "під яких" впроваджена виборча система, на наступних виборах. Саме визначені пріоритетні цілі і визначають особливості тієї чи іншої системи формування представницьких органів місцевого самоврядування. В Італії, наприклад, законодавець прагне забезпечити не лише вплив партій на формування муніципальної, регіональної та загальнодержавної політики, але й ефективність функціонування системи місцевого самоврядування в цілому. Для досягнення відповідних цілей запроваджено унікальну, але, можливо, недостатньо демократичну систему формування місцевих та регіональних представницьких органів – у разі перемоги партійного кандидата на посаду мера на виборах, партія, що його висунула, обіймає 60 % місць у раді навіть за умови, коли рівень її підтримки є значно меншим. Посилення ж кадрової основи партій та забезпечення зв'язків депутатів з виборцями в Італії, як і в більшості інших усталених демократій, забезпечується застосуванням преференційного голосування. В країнах, де партійна система є слабкою (зазвичай це не західноєвропейські країни – Румунія, Болгарія, Хорватія та деякі інші постсоціалістичні країни), законодавець насамперед прагне стабілізувати партійну систему. Звідси – поширена в цих країнах практика голосування в єдиному багатомандатному виборчому окрузі за закриті списки з виборчими бар'єрами в 4 або 5 відсотків.

Разом з тим, у країнах Західної Європи, попри різноманітність систем, за якими формуються органи місцевого самоврядування, можна виокремити й певні спільні риси їхнього застосування.

По-перше, у більшості західноєвропейських держав на місцевих виборах на сьогодні застосовуються пропорційні або змішані виборчі системи з пропорційною складовою, у переважній більшості цих країн передбачена можливість висування не лише партійних, але і позапартійних (незалежних) кандидатів.

По-друге, на місцевих виборах в Західній Європі не є поширеною практика "блокування" партій. Тобто, партії висувають кандидатів на виборах лише

самостійно, а не у складі блоків. Виняток з цього правила становлять лише окремі країни.

По-третє, у більшості європейських держав пропорційні виборчі системи на місцевих виборах є переважно персоніфікованими (голосування за "напів-закриті" та "відкриті списки"). Голосування за закриті списки передбачене лише в окремих країнах (наприклад, деякі землі в Австрії, Португалія). Проте навіть і в них пропорційна виборча система не застосовується в округах, де розподіляється 120 – 150 мандатів (як це має місце, наприклад, в Україні).

По-четверте, виборчі системи у європейських країнах на базовому рівні "прив'язані" до кількості виборців, які проживають на відповідній території, а не до виду органу, що формується. Такий підхід застосовується, зокрема, у Франції (де на виборах в громадах, представлених менш ніж 3500 виборцями, застосовується один тип виборчої системи, понад 3500 виборців – інший), Іспанії (в громадах, представлених менш ніж 250 виборцями, застосовується один тип виборчої системи, понад 250 виборців – інший). Тоді як в Україні вибори до ради села, селища і міста районного значення, які суттєво не відрізняються за кількістю виборців, що в них проживають, в одному випадку формуються за двома системами – мажоритарною відносною більшості та пропорційною.

Враховуючи вищезазначене, можна констатувати, хоча у більшості європейських держав на місцевих виборах на сьогодні застосовуються здебільшого пропорційні або змішані виборчі системи з пропорційною складовою, український досвід впровадження пропорційної виборчої системи з жорсткими списками не виправдав себе, був трохи передчасним, і тому не потрібно сліпо копіювати європейські зразки, а детально їх аналізувати з врахуванням вітчизняної специфіки.

На сучасному етапі в Україні, враховуючи зменшення кількості партій (пропорційна виборча система в даному аспекті зробила свою корисну справу), можливо доцільним при формуванні органів місцевого самоврядування було б повернення на певний період знову до мажоритарної виборчої системи відносною більшості, яка багато років успішно використовується зокрема у Великобританії, але при цьому суб'єктами права висунення у цій системі повинні стати виключно політичні партії (що в свою чергу потребуватиме більш жорсткішого законодавства з приводу реєстрації політичних партій). Це дасть змогу по-перше, частково продовжити реалізацію задекларованої мети переходу на пропорційну виборчу систему – структуризація суспільства та політична відповідальність конкретних політичних сил та їх лідерів; по-друге, позбавить суспільство "задоволення" обирати "котів у мішку" та персоналізує відповідальність депутата в своєму виборчому окрузі. Дана виборча система повинна стати перехідним етапом до подальшого поступового впровадження пропорційної виборчої системи з преференціями (так званими "відкритими списками") за умов паралельного підвищення політичної культури українського народу та культури політичної відповідальності його політичної еліти, адже як свідчать тенденції розвитку західноєвропейських країн, там де місцеві вибори до останнього часу традиційно проводилися за мажоритарною системою відносною більшості все ж таки піднімається питання переходу до змішаної або пропорційної виборчої системи для місцевих виборів.

ПОНЯТТЯ "МОДЕЛЬ ЕЛЕКТОРАЛЬНОГО ВИБОРУ"

1. Вивчення основних причин формування певних політичних переваг у виборців є актуальним напрямом дослідження в сучасній вітчизняній і зарубіжній науці. Основна мета вивчення електоральної поведінки та електорального вибору – отримання можливості передбачити результат майбутніх виборів, виявити важелі можливої дії на виборчий процес, визначити чинники найбільш значущі для здійснення виборцями свого політичного вибору.

2. Застосування кількісних методів в оцінці виборчих переваг розширює можливості політологічного дослідження. Моделювання суспільних процесів є способом формування уявлення про них, вираженого в системі позначень, що відображають взаємозв'язок значущих чинників. Моделі дозволяють виявити і продемонструвати об'єктивні закономірності вираження громадянами своїх політичних преференцій, виявити глибинні тенденції і взаємозв'язки, які потім повинні бути інтерпретовані з урахуванням політологічних, соціологічних, економічних знань.

Використання моделі дає можливість точніше прогнозувати електоральну поведінку, і як наслідок – результати виборів.

3. Модель електорального вибору можна сприймати як стандартне прийняття рішення під ризиком.

4. З позицій політичної психології модель електорального вибору розглядається як "голосування із проблеми" [Nie N.S., Verba S., Petrcik J. The changing American voter. – Cambridge, MA: Harvard University Press, 1979].

5. У політологічній літературі термін "модель електоральної поведінки" вживається в чотирьох, дещо різних, аспектах [Буанки В.А., Серавин А.И. Практика и психология регионального партстроительства. – СПб.: Копи-Парк, 2006. – 148 с.]:

✓ модель як підхід ("що найважливіше в кампанії", наприклад, PR-підхід, найповніше представлений в книзі С.Фаєра [Фаер С. Приемы, стратегии и тактики предвыборной борьбы. – М: Издательство: "Стольный град", 2001. – 136 с.]);

✓ модель як класифікація, типологія ("які бувають групи виборців");

✓ модель як сукупність зовнішніх чинників ("що діє на електорат");

✓ модель як сукупність внутрішніх чинників ("виходячи з яких мотивів і установок виборець ухвалює рішення")

6. Важливо зазначити, що в науковій літературі часто ототожнюють поняття "електоральний вибір" та "електоральна поведінка". Автор розрізняє дані поняття, проте не заперечує їх спорідненості. Тому в дослідженні моделі електорального вибору можна спиратися на вже розроблені моделі електоральної поведінки.

* Рецензент – канд. філос. наук, доц. Кляшторний М.Д.

7. З наведеного вище списку перший тип моделей такими не є. До них же відноситься, наприклад, "негативний підхід", що виділяється О.П.Кудиновим [Кудинов О.П. Комплексная технология проведения эффективной избирательной кампании в российском регионе. – М.: Банковское дело, 2005. – 336 с.]. На наш погляд, в даному випадку доречніше говорити про негативну стратегію або тактику кампанії, але не про модель електорального вибору.

8. Автор вважає найбільш показовим уявлення про модель електорального вибору як про сукупність параметрів, відповідно до яких виборці діляться на відносно гомогенні групи (причому не всі параметри в рівній мірі важливі для визначення специфіки конкретної групи), тобто моделі-класифікації. При цьому класифікація – лише підстава моделі, а власне суть її полягає у визначенні ваги чинників, що різною мірою впливають на поведінку виборців певної групи. Таким чином, другий аспект моделі – механізми ухвалення рішення (інакше – сукупність чинників), що відрізняються від однієї групи виборців до іншої, що у собі поєднують 3 і 4 тип моделей, наведених у п.5.

Я.Г. Панухник, студ., КНУ ім. Т. Шевченка, Київ
panukhnyk@mail.ru

БАЗОВІ МОДЕЛІ ВИБОРЧИХ КАМПАНІЙ

Виборча кампанія – це вид політичної діяльності, в ході якої використовуються сучасні досягнення прикладної політології. Виникнення "технологій" виборчої кампанії пов'язано з потребою відповісти на питання – як найефективніше досягти бажаних результатів. Саме таку технологію прийнято називати "моделлю виборчої кампанії" [Григорьев М.С. Современная избирательная кампания // Демократический выбор. – 1997. – № 31. – С. 41].

Вплив на суспільну систему включає:

- ✓ учасників подій – це ті з політичних акторів, хто зацікавлений в тому або іншому успіху виборчої кампанії;
- ✓ необхідні ресурси (фінансова база, матеріально-технічне та інформаційне забезпечення);
- ✓ необхідні умови – в ході виборчої кампанії її учасники взаємодіють один з одним, але необхідна ефективність цієї взаємодії повинна бути забезпечена за рахунок відповідної організованості і пов'язана з конкретною діяльністю, орієнтованою на бажаний результат виборів [Общая и прикладная политология: Учебное пособие / Под общей редакцией В.И. Жукова, Б.И. Краснова. – М.: МГСУ; Изд-во "Союз", 1997. – С. 992].

Виходячи з вищезазначеного, можна виокремити наступні моделі виборчих кампаній та проаналізувати їх відповідно до вищезгаданих критеріїв [Кудинов О.П., Шипилов Г.А. Диалектика выборов / О.П. Кудинов, Г.А. Шипилов. – М.: ЗАО ПО "МАСТЕР", 1997. – С. 65-71].

Перша – ринкова модель.

У ринковій моделі кандидат розглядається як товар, який політичні технологи та організатори кампанії продають покупцям-виборцям, використовуючи різні методи реклами, пропаганди, PR, агітації.

В умовах ринкової моделі виборів головне місце посідає не кандидат-товар, а консультант-маркетолог – продавець, завдання якого створення такої привабливої "обгортки-іміджу", що дозволила б збути виборцеві товар будь-якої якості за будь-якою ціною.

Основний ресурс таких ринкових кампаній – фінанси.

Ринкові моделі можуть існувати лише в умовах демократичного суспільства, де існує вільний доступ до засобів масової інформації.

Друга – адміністративно-командна модель.

Головний ресурс адміністративно-командної моделі – реальна влада. Тому користувачами такої моделі можуть стати лише кандидати або виборчі об'єднання, які володіють владно-розпорядчими повноваженнями. Ця модель виборчої кампанії практично невідома на Заході, але нинішні українські адміністратори уміло використовують досвід, накопичений ще з радянських часів. Вдале використання адміністративно-командних ресурсів в деяких регіонах може забезпечити виграш всієї кампанії. Однак, в умовах демократизації суспільства сфера застосування цих методів поступово звужується.

Третя – організаційно-партійна модель.

В організаційно-партійній моделі виборчої кампанії основна ставка робиться на роботу регіональних організаційних структур того або іншого виборчого блоку або партії. Тут головний ресурс виборчої кампанії – організація діяльності всіх структур.

Від попередніх ця модель відрізняється тим, що робота будується за принципом "постійної присутності" в регіоні, місті, селищі і так далі. Головні фігури, що діють в цій моделі – партійні активісти і організаційні структури.

Кампанія, побудована за організаційно-партійним принципом, – один з найефективніших методів ведення сучасної виборчої боротьби.

Четверта – неструктурована модель.

Виборчі кампанії неструктурованої моделі властиві початковому етапу демократизації. Їх успіх пояснюється самовідданістю і безкорисністю груп підтримки, здатних "окупити" всі недоліки організації. Та все ж, основний ресурс такої кампанії – сам кандидат, який найчастіше і планує, і виконує всі агітаційні акції. Успіх неструктурованої кампанії можливий в окремих регіонах, проте, в цілому, вона не витримує конкуренції з серйозно підготовленими виборчими заходами.

Ряд дослідників, таких як О.П. Кудінов, І.А. Биков, С.В. Колосова, Н.М. Точицька виокремлюють також комплексну або змішану модель виборчої кампанії.

Проте, на нашу думку, даний тип моделі не є базовим, адже поєднує у собі деякі елементи вищезазначених.

Обрана модель виборчої кампанії і наявні фінансові ресурси мають велике значення, проте не менш важливим є їх творче застосування людьми, які використовують виборчі технології. Вибори – це завжди непередбачуваний процес. Навіть, використовуючи одну і ту ж модель виборчої кампанії і сповідуючи приблизно одну і ту ж ідеологію, можна отримати абсолютно різні результати. З досвіду останніх виборчих кампаній можна зробити також висно-

вок про те, що політичні партії і політичні лідери, які беруть участь у виборчих перегонах, прагнуть поєднувати різні моделі виборчих технологій з тим, щоб уникнути недоліків, супутніх кожній з них.

Зазвичай на практиці використовується саме певне поєднання моделей виборчої кампанії, адже жодна із базових версій на сьогодні не може гарантувати повний успіх.

В.В. Петренко, доц., КНУ ім. Т. Шевченка, Київ

ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ НА АУДИТОРІЮ В ПОЛІТИЧНОМУ МОВЛЕННІ

На сьогоднішній день в процесі дослідження виявлено досить широкий спектр факторів, які впливають на сприйняття і засвоєння аудиторією інформації. Знання і врахування політиком цих факторів та психологічних особливостей різних аудиторій може допомогти йому правильно будувати свої публічні виступи та ефективно спілкуватися з аудиторією.

Успішність мовної діяльності політика, його популярність залежить від того, наскільки він володіє таким способом впливу на аудиторію, як *вміння звести будь-яку складну ситуацію до простого, зрозумілого тлумачення*. Взагалі, здатність до спрощеного інтерпретування найбільш складних і важких для розуміння речей і явищ, особливо соціальних і політичних процесів, є невід'ємною умовою ефективного спілкування з масовою аудиторією. Політичний діяч повинен бути домінуючим, сильним, переконливим, але обов'язково зрозумілим. Тому що народ не любить тих політиків, які говорять занадто складно. Люди хочуть чути зрозумілі й доступні речі. Особливого значення цей фактор набуває під час виборчої кампанії.

Ще одним, іноді досить таки впливовим, фактором, врахування якого допомагає політичному діячеві привернути до себе увагу громадськості, завоювати популярність у широких верств населення є його *здатність зарекомендувати себе як рішучого, дієвого, енергійного політика*. Тому що для прийняття з ентузіазмом масовою аудиторією тих дій, які проголошує політик у своїх виступах, потрібно щоб вони відповідали двом умовам: були досить рішучими й вражали уяву. Вважається, що політик ні в якому разі не може виглядати в очах аудиторії нерішучим і таким, що не зміг сповна використати свою владу.

Важливим фактором, який повинен враховуватися у виступах політиків, є *оптимізм/песимізм*. Аудиторія не любить політиків-песимістів. Тому виступи політичних діячів повинні бути оптимістичними навіть в найбільш критичних ситуаціях. Адже аудиторія, як правило, чекає від них не констатування проблем, а змалювання шляхів їх вирішення, підтримки своїх сподівань і знаходження виходу з нелегкої ситуації. З політичним діячем, який виголошує промови, що породжують впевненість і піднесення духу, аудиторія починає пов'язувати свої надії й очікування. Врахування цього аспекту може значно прискорити знаходження політиком спільної мови з аудиторією і допомогти йому завоювати її прихильність.

Однією з важливих закономірностей комунікації, знання якої допомагає підвищити ефективність повідомлень політика для аудиторії, є її *двоступенева структура*. Так, під час експерименту по сприйняттю тексту було виявлено, що рівень його впливу через два тижні був вищим, ніж відразу після ознайомлення з ним. Цей феномен, який отримав назву "двоступеневого потоку інформації", був розглянутий Е. Катцем і П.Лазарсфельдом, які встановили, що значна частина масової інформації потрапляє до аудиторії через так званих "лідерів думок", тобто неформальних групових лідерів, які слідкують за цією інформацією, а потім передають її по міжособистісних каналах. Таким чином, для того, щоб аудиторія сприйняла потрібні політику ідеї, доводиться в першу чергу здійснювати вплив на "лідерів думок", оскільки саме від них часто залежить те рішення, яке приймають люди. Крім того, такий опосередкований вплив на аудиторію через "лідерів думок" є прихованим, тобто маніпулятивним, по своїй суті, тому що люди не усвідомлюють того, що на їхні рішення впливає ще й хтось третій.

Ще одним важливим фактором, який потрібно враховувати політикам у своїй мовній діяльності, є така властивість аудиторії, як *селективність, тобто здатність відбирати потрібну інформацію*. Ця особливість полягає в тому, що в процесі сприйняття і обробки інформації людина, як правило, відбирає тільки ті відомості, які відповідають її уявленням, і відкидає те, що протирічить їм. Отже, зіштовхуючись із новою політичною ідеєю чи політичним об'єктом, кожна людина порівнює образ цієї ідеї чи об'єкта з цілою системою норм, цінностей, які формувалися у неї на протязі життя. У зв'язку з цим, кожному політику, який робить публічне повідомлення, доводиться пам'ятати, що при отриманні нової інформації, намагаючись її співставити з уже існуючими установками, люди можуть неадекватно оцінювати цю інформацію, вона може бути викривленою або ж не сприйнятою взагалі.

Ще одним можливим важелем впливу на аудиторію є *подання аргументів "за" і "проти"*. У мовній практиці політиків досить часто виникає питання: як краще побудувати своє повідомлення, враховуючи в ньому тільки докази "за", чи варто згадувати також і аргументи "проти"? Чи давати протилежні думки залежить від ряду факторів: рівня освіченості аудиторії, від того, чи є початкова підтримка позиції виступаючого і т.п. Аналіз впливу повідомлень на аудиторію показав, що різні типи аудиторії по-різному сприймають інформацію, в якій подаються аргументи "за" і "проти" тих ідей, що пропонуються.

Окрім того, на ефективність виступу впливає *наявність у ньому яскравих, образних фраз, які привертають увагу і надовго залишаються в пам'яті слухачів*. Вважається, що для того, щоб як на найдовший період часу залишити враження після своєї промови, політику варто у своєму виступі використати хоча б одну фразу, яку його слухачі запам'ятали б надовго після виступу. При цьому його думка має бути сформульована у вигляді, зручному для цитування, бути лаконічною, простою, але разом з тим такою, щоб заволодіти увагою слухачів; вона має передавати головну ідею промови у зручній та легкій для запам'ятовування формі. Тому більшій популярності набувають ті політики, які здатні побудувати ефективне повідомлення за допомогою кількох образних фраз, які б вдало передавали суть проблеми чи події.

Таким чином, всі ці комунікативні та психологічні фактори впливають на ефективність спілкування політиків з аудиторією. Для вдалої взаємодії політичним діячам доводиться брати до уваги характер системи поглядів і думок своїх слухачів, щоб у одних випадках мати можливість твердо спертися на неї, а в інших – точно визначити, яким шляхом можна змінити її в потрібному напрямку. Недостатнє ж врахування особливостей аудиторії призводить до того, що не досягається потрібна мета, відбувається викривлення у розумінні слухачами пропонованої інформації або й взагалі її несприйняття та в деяких випадках можлива поява реакції, протилежної тій, що очікувалася. Тому будь-який політик, який прагне до успішної публічної діяльності має керуватися таким принципом: говорити з аудиторією потрібно про те, що є важливим для неї, в слухний для цього час і звичною для неї мовою.

*І.І. Петренко, асп., КНУ ім. Т. Шевченка, Київ**

ОСОБЛИВОСТІ ЕТАПІВ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛІТИЧНИХ РИЗИКІВ

Дослідження політичних ризиків в усіх сферах людської діяльності набуло в наш час виняткового науково-теоретичного і практичного значення. Середовище, у яке постійно "занурена" людина, його складна і суперечлива екзистенційність, динамічність і багатоваріантність породжують феномен ризику. Виникають соціальні, політичні проблеми та конфлікти, створюючи ситуації, за яких ризики є неминучими. Тому передбачення і виявлення ризикованих ситуацій, а також вчасні дії, спрямовані на їх усунення, або мінімізацію негативних наслідків є необхідною умовою подальшого існування та розвитку суспільства.

Дослідження політичних ризиків включає в себе чотири етапи: 1) *комплексний аналіз об'єкту*; 2) *системна оцінка джерел політичних ризиків*; 3) *прогнозування політичних ризиків*; 4) *мінімізація негативних наслідків політичних ризиків*.

На **першому етапі** проводиться підбір і класифікація системи факторів: політичних, економічних та інших, а також визначення їх структури в залежності від цілей і завдань суб'єкта. Здійснюється збір інформації про об'єкт у відповідності з обраною структурною моделлю. На основі зібраної та певним чином опрацьованої інформації створюється банк даних. Він дає змогу виявити конкретні фактори (змінні) політичних ризиків, визначити структуру цих факторів і провести їх класифікацію.

На **другому етапі** визначається ступінь значущості вибраних раніше факторів і їх "вага".

Третій етап – етап прогнозування політичних ризиків, він включає в себе розробку найбільш вірогідних сценаріїв розвитку ситуації та її наслідків. На думку ряду російських вчених проведення даної процедури пов'язане з різноманітними труднощами.

* Рецензент – д-р. політ. наук, проф. Горбатенко В.П.

По-перше, складності, обумовлені наявністю "кордонів прогнозу". Горизонт прогнозу – час, який визначає наскільки далеко можна зазирнути в майбутнє даних ситуацій. В багатьох випадках існує "горизонт передбачуваності", за який людина практично не може зазирнути. Непередбачуваність є не прикритим прорахунком людського розуму, а внутрішньою характеристикою складної системи. Одна з причин існування горизонту прогнозу пов'язана з тим, що в теорії катастроф називають "критичністю системи". Існують особливі критичні стани системи, в межах яких відбуваються біфуркації (з'являються декілька можливих варіантів її розвитку з даної точки) та посилюється ріст флуктуацій (відхилень від стабільного стану, стану рівноваги). Оскільки стан системи нестабільний, остільки створюється можливість різноманітної множинності поведінки нелінійних систем, котрі не вкладаються в єдину теоретичну схему. Тому поведінку систем, які знаходяться в області нестабільності, неможна прогнозувати, спираючись лише на попередній досвід.

Інша складність пов'язана з тим, що важко прогнозувати наслідки перспектив розвитку соціальних систем з допомогою традиційних методів гуманітарних дисциплін. Справа в тому, що прогнози зазвичай основані (фундуються) не на строгій теорії, а на особистих схильностях і передбаченнях конкретного дослідника-аналітика.

Наступна складність прогнозування пов'язана з його протиріччями: те, що вважається хорошим на тимчасових відрізках в 5-7 років, може бути далеко не кращим рішенням для 10-20 років і згубним – для 40-60 років.

Для країн пострадянського простору, зокрема й України, можна назвати **ще одну складність** прогнозування в процесах антикризового управління – **"організаційно-управлінську"**. Мається на увазі, що система управління окрім відносно передбачуваних ділових зв'язків включає великий спектр досить важко передбачуваних особистих зв'язків. В нинішній системі управління існують структури, які засновані на закритих механізмах перерозподілу грошей, фондів, сфер впливу, замовлень, на розкраданні бюджетних коштів. В цій системі діють такі елементи як знайомства, родові зв'язки, кумівство, кланові інтереси управлінців, чиновників, олігархів. А особисті зв'язки відрізняються від ділових, в тому числі і за ступенем прогнозування.

Процедура прогнозування політичних ризиків, як вже зазначалося, включає в себе розробку можливих сценаріїв розвитку політичної ситуації з обґрунтуванням наслідків, котрі можуть виникнути. Зазвичай розроблюються чотири сценарії:

- ✓ Перший – передбачає стратегію та тактику поведінки замовника при найбільш вдалому розвитку подій.
- ✓ Другий – при вдалих умовах в цілому.
- ✓ Третій сценарій розглядає конкретні кроки замовника в тому випадку, якщо умови діяльності не повністю будуть відповідати тому, що очікується як "вдалі умови в цілому".
- ✓ В четвертому сценарії розглядаються події, котрі можуть призвести до катастрофічних наслідків, якщо розвиток політичної та економічної ситуації буде невдалим.

Члени експертної групи, які займаються розробкою сценаріїв, тайним голосуванням визначають вірогідність розвитку подій по кожному сценарію. Потім сценарій, що отримав найбільшу кількість голосів, знову ставиться на таємне голосування в цій групі. Основні ідеї сценарію, який отримав більшість голосів, відображаються в доповіді для керівництва замовника.

Заключним етапом дослідження є процедура мінімізації негативних наслідків політичних ризиків. В найзагальнішому вигляді цей етап включає планування та здійснення заходів, спрямованих на зменшення величини ризику, і на вдосконалення позитивних можливостей. Процедура мінімізації негативних наслідків політичних ризиків може включати в себе:

1. Розробку документів (інструкцій, указів, законів), які забезпечують реалізацію обраної стратегії і тактики мінімізації негативних наслідків ситуацій політичних ризиків.

2. Мінімізація негативних наслідків політичних ризиків передбачає необхідність ранжування ризиків за принципом прийнятності.

3. Для мінімізації негативних наслідків політичних ризиків раціонально використовувати мультиплікаційний підхід до управління відповідними політичними процесами та явищами. Цей підхід спрямований на те, щоб отримати збільшувачий (мультиплікаційний) ефект в процесі управління політичною сферою.

4. Для мінімізації негативних наслідків політичних ризиків можливі також такі прийоми і методи, як отримання додаткової інформації, ухилення, локалізація. "**Ухилення**" включає в себе відмову від ризикованих проектів, непевіренних партнерів. "**Локалізація**" реалізується через створення спеціальних підрозділів для виконання середньо- та високоризикованих проектів. Для зниження ризиків в процесі розробки та реалізації рішень використовується отримання **додаткової інформації**. Така інформація може бути придбана чи отримана будь-яким іншим шляхом. Для управління різноманітними факторами політичного ризику використовуються методи, орієнтовані на **збереження** ризику на існуючому рівні.

Перші три етапи дослідження політичного ризику спрямовані в першу чергу на зниження невизначеності в середовищі активності суб'єкту. Етап мінімізації негативних наслідків політичних ризиків необхідний для своєчасного внесення коректив в стратегію суб'єкта у відповідності з динамікою розвитку політичного процесу.

Слушною є думка О. Соколова про те що, специфіка дослідження політичних ризиків вимагає не лише прийняття рішень за короткий час, але і довгострокового планування та передбачення політичного процесу, а також аналізу потенційних політичних змін, заходів по їх блокуванню чи, навпаки, по їх прискоренню, роботи над їх можливим протіканням]. Дослідження політичних ризиків вимагає ґрунтового інформаційного забезпечення. Необхідними є емпіричні дані з різних сфер суспільного життя – економіки, політики, науки. Більша частина роботи по обробці та інтерпретації інформації лягає на плечі експертів.

Робота експерта дуже тісно пов'язана з діяльністю замовника. Експерт організовує збирання інформації, здійснює роботу по встановленню найбільш

важливих факторів в різних сферах суспільного життя, а також створює можливий сценарій розвитку подій.

Завдання прикладних досліджень політичних ризиків полягає в тому, щоб знизити гостроту можливих негативних наслідків розвитку тієї чи іншої політичної ситуації.

*А.К. Піонтковська, студ., КНУ ім. Т. Шевченка, Київ
pion4ik@bigmir.net*

ЛОБІЗМ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ: ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНСТИТУТУ ЛОБІЗМУ

Процеси демократизації політичного життя в Україні на початку XXI століття виступають багатофакторним складним сегментом розвитку сучасного демократичного суспільства. Увагу дослідників привертають проблеми формування нових соціально-політичних інститутів, одним з яких є лобізм.

В умовах трансформації політичної й економічної систем лобізм є одним із важливих каналів вираження інтересів і досягнення поставлених цілей різних груп і структур. Оскільки у своїй основі лобізм пов'язаний, у першу чергу, з відносинами власності, то в процесі наростання боротьби за її перерозподіл його роль постійно зростає.

Лобізм у сучасній Україні стає важливим чинником політичного процесу й соціально-економічного життя. Під час реалізації політичних, соціально-економічних та культурно-гуманітарних інтересів функціонує значне число суб'єктів лобізму, які активно використовують різні методи й технології лобістської діяльності для реалізації представництва своїх інтересів в органах законодавчої й виконавчої влади. У зв'язку з цим виникає потреба вивчення проблем політико-правових основ лобізму, прогнозування його розвитку й законодавчого впорядкування.

Лобізм як політико-правове явище є внутрішньо суперечливим. Виконуючи ряд важливих для суспільства позитивних функцій, лобізм разом з тим має й негативні сторони. Це диктує необхідність обмеження лобізму твердими правовими рамками, які дозволять не тільки врегулювати форми й методи лобістської діяльності, але й забезпечити контроль за її здійсненням з боку як держави, так і суспільства в цілому.

Дотепер у вітчизняній політології та юриспруденції існує небагато наукових праць, в яких лобізм виступав би головним об'єктом дослідження. Проблеми лобіювання розглядаються в ряді досліджень, присвячених системі представництва інтересів, групам інтересів, взаємодії держави і бізнес-структур. В основному – це кандидатські дисертації. До них можна віднести роботи О. Ліснічука (кандидатська дисертація на тему "Групи інтересів у багатоскладовому суспільстві. Політологічний аналіз"), І. Сікори ("Національні інтереси України та лобістські технології бізнесу"), Я. Боренько (кандидатська дисертація на тему "Групи інтересів у сучасній теорії політики" і представ-

ників західної компаративістики, зокрема Г. Скіллінга ("Групи інтересу в радянській політиці"), а також Т. Кокса, Х. Лінца, М. Олсона.

Окремі й нечисленні роботи й публікації, що присвячені вітчизняному лобізму, приходяться на кінець 90-х років минулого століття й початку XXI ст. До них належать робота Ю. Зущика "Лобізм в Україні" і вже згадана робота І. Сікори. Серед вітчизняних публікацій, що являють собою науковий інтерес, можна виділити роботи Є. Тихомирової, яка розглядає лобізм як складову PR (паблик рилейшинз). Окремі фрагменти, що присвячені цій проблемі, можна зустріти у В. Коростея, К. Михеевої, В. Роговця.

Лобізм як такий – це існування могутніх груп людей при владі, які вдаються до всіх можливих заходів для перерозподілу матеріальних ресурсів і благ на свою користь.

З політичної точки зору, лобізм – це система і практика реалізації інтересів різних груп (об'єднань) громадян шляхом організованого впливу на законодавчу і виконавчу діяльність державних органів.

Особливістю функціонування інституту лобізму в Україні – є те, що багато українських громадських об'єднань створені певними партіями або "під партії" з єдиною метою – допомогти їм прийти до влади. Вони здебільшого лише рекламують своїх патронів. Лідери об'єднань мало опікуються грамотною побудовою своїх організацій, створення команди, іміджу, позитивної репутації. У них часто спостерігається непослідовність у визначенні мети й завдань, "хитання" між різними політичними силами, боротьба за лідерство нецивілізованими методами, що теж сіє недовіру у влади й громадян до даного інституту.

Під маркою лобізму в українському суспільстві фігурує все, що завгодно, лише не його класична, перевірена демократією модель. На заході лобізм є важливим елементом демократії, узгодження інтересів, інструментом зворотного зв'язку між державою і групами інтересів соціуму. Суб'єктами лобізму в США є всі корпорації, спілки підприємців, професійні асоціації, громадські організації. Вони обов'язково мають підрозділи, які нараховують кілька десятків і навіть сотень співробітників, спеціалізуються на просуванні інтересів. Групи інтересів активно користуються послугами найманих лобістів, юридичних і пропагандистських фірм.

На відміну від західних цивілізованих традицій, в Україні лобіювання інтересів бізнесу сформувалося як тіньова система взаємовідносин бізнесу і влади.

Специфікою української практики лобіювання, як стверджують аналітики, є переважання методів лобіювання через Кабінет Міністрів та Адміністрацію Президента. Це підтверджує кількість висунутих та прийнятих законодавчих ініціатив від відповідних органів. Причиною подібної практики є складність механізму проходження законопроектів через Верховну Раду та ефективність способів "внутрішнього" лобіювання у Кабінеті Міністрів.

Як вказують вітчизняні дослідники, лобізм в Україні сьогодні – явище поширене. Але практично усі процеси відбувається в тіні. Тому є необхідність легалізації лобізму.

**ОСОБЛИВОСТІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ВИБОРЧИХ СИСТЕМ
В УМОВАХ ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ
(НА ПРИКЛАДІ ПОСТРАДЯНСЬКИХ ДЕРЖАВ)**

У кінці ХХ на початку ХХІ століття після розпаду Радянського Союзу новоутворені незалежні держави стали на шлях економічної та політичної модернізації. Німецький вчений М.Вебер назвав країни, що стали на шлях модернізації у добу постмодерну в другій половині ХІХ століття, другим ешелон модернізації, який запізнився на 200 років, що могло стати для нього роковим. За логікою М.Вебера пострадянська трансформація представляє вже третій ешелон країн, які намагаються перейти до демократичного режиму правління, керуючись досвідом західноєвропейських держав. І ця спроба має ще менші перспективи, ніж були у попередніх держав. З іншого ж боку, накопичений досвід, зокрема у побудові та функціонуванні інститутів публічної влади, дозволяє робити процес трансформації більш керованим, а тому логічним й послідовним. Особливу увагу слід звернути на зміни у виборчих системах трансформаційних держав, як основного інструменту реалізації головного принципу демократії – народовладдя.

У більшості пострадянських країн діє або діяла мажоритарна (Білорусія, Киргизія, Туркменістан) чи змішана з перевагою мажоритарного елемента (Азербайджан, Казахстан) виборча система. Запровадження пропорційних виборчих систем, на думку Б.І.Макаренка, знаменує собою перехід від "безпартійності" до "домінуючої партії влади". Молдову та Україну дослідник називає прикладами "запізнілої демократизації" з наразі незрозумілим результатом [Макаренко Б. Посткоммунистические страны: некоторые итоги трансформации // Полития. – 2003. – № 3 (50). – С. 105-125]. Ці країни поступаються західним сусідам за рівнем зрілості партійної та виборчої системи, але за рівнем політичної конкуренції, реальної включеності партій у прийняття політичних рішень суттєво випереджають усі інші країни СНД. Поступовий перехід від мажоритарної (через змішану) до пропорційної виборчої системи є логічним кроком у трансформації державних інститутів та перерозподілі влади.

Г.Ісакова зазначає, що посткомуністичні структури влади, хоча й формувалися шляхом виборів, не змогли подолати прірви між суспільством і владою й у цьому розумінні виявилися не досить легітимними. Однією з найтриповішніших тенденцій у посткомуністичному просторі стало зниження інтересу громадськості до виборів і політичних партій наприкінці дев'яностих років ХХ століття [Ісакова Г. Особливості посткомуністичної трансформації і проблема прав та свобод людини // Політичний менеджмент. – 2005. – № 2 (11). – С. 138-144]. Але вже у 2003 – 2004 роках у деяких країнах (наприклад, в Грузії та Україні) ситуація змінилася: електоральна активність громадян зна-

* Рецензент – канд. політ. наук, доц. Гончарук В.П.

чно зростає. Перспективи демократії і громадянського суспільства в посткомуністичних державах залежать від того, які способи вирішення суспільних протиріччя – демократичні чи авторитарні – обирає влада.

І ключову роль у цьому виборі відіграє не лише сам інструмент вирішення протиріччя, а й його якісне застосування. Наприклад, більша частина президентів у колишніх республіках СРСР володіє владними повноваженнями, не санкціонованими демократичними процедурами або санкціонованими суто формально. Серед цих президентів, М. Кармазіна виділяє тих, які вже не один термін перебувають на посаді (як А. Лукашенко, президентський термін якого розпочався 1994 року, чи Н. Назарбаєв, початок президентства якого сягає 1990 року). При цьому, в тій чи іншій формі проявляють бажання залишатися на посаді нескінченно довго [Кармазіна М. Деякі особливості президентства на пострадянському просторі (1991 – 2004 рр.) // Політичний менеджмент. – 2005. – № 3 (12). – С. 28-41].

Ч.Гаті в кінці 1990-х рр. заявив, що лише невелика група колишніх комуністичних країн Центрально-Східної Європи (Угорщина, Польща, Словаччина, Словенія, Чехія) і пострадянські республіки Балтії мають змогу успішно завершити демократичні зміни й економічні реформи. До подібної думки про стабільність і демократичність виборчих процесів пострадянських країн нахилиється й І.С.Яжборовська: "в сучасний період у більшості країн Центрально-Східної Європи дотримані демократичні стандарти, правила і процедури в організації виборів, при підрахунку голосів і оприлюдненні результатів виборів, обмежене втручання офіційних посадових осіб у виборчий процес, який добре організований. Представники політичних партій і неурядових організацій мають можливість спостерігати за роботою виборчих комісій на всіх рівнях. Фальсифікація виборів мало ймовірна. Забезпечена регулярність їх проведення" [Яжборовская И.С. Трансформация избирательных систем и выборы в странах Центрально-Восточной и Юго-Восточной Европы // Новая и новейшая история. – 2008. – № 2. – С. 3-20, 54].

За період 1990-2010 рр. на пострадянському просторі під різними гаслами, в тому числі і закликами до ідеалів демократії, відбулося переосмислення та перетворення політичних систем і режимів. Серед них є справді демократичні, як у республіках Балтії, є й такі, які експерти характеризують як авторитарні диктатури, наприклад, Білорусія, Туркменістан. Трансформація виборчих систем у цих державах має ряд особливостей: реформування законодавства відбувається непослідовно та в інтересах певних груп, мажоритарна система поступово змінюється на пропорційну під дією західних тенденцій, розрив між настроями суспільства та політикою держави поступово зменшується завдяки зростаючому впливу політичних партій, настрої електорату більше залежать від ролі особистості лідера політичної сили, аніж програми її дій, що є певним відголоском "культу особистості", головною ж особливістю є розходження принципів Конституції з реаліями виборчого процесу. В силу цих особливостей майбутнє демократичної трансформації пострадянських держав залишається під питанням.

ПОЛИТИЧЕСКАЯ САМОИНДЕНТИЧНОСТЬ В ПРОСТРАНСТВЕ ИНТЕРНЕТ: ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ

Формирование части пространства Интернет как пространства политического влечет за собой качественную трансформацию ряда политических феноменов. К таким феноменам относится политическая идентичность. Как отмечает С. Бондаренко, "...в настоящее время в киберпространстве конструируется "политическая идентичность" не стал элементом категориальной схемы" [Бондаренко С.В. Политическая идентичность в киберпространстве // Библиотека Центра Экстремальной Журналистики // http://www.library.cjes.ru/online/?a=con&b_id=790]. В этой связи актуальными становятся аналитические исследования элементов конструкта идентичности с тем, чтобы на их базе переосмыслить феномен на новом онтологическом уровне. Исходя из этого, мы сосредоточим свое внимание на самоидентичности рядового пользователя, не затрагивая вопросов групповой идентичности и идентичности политиков и публичных персон.

Под политической самоидентичностью мы понимаем самоопределение индивида по отношению к социально значимым ценностям. Это самоопределение происходит рационально и эмоционально, в процессе взаимодействия с другими пользователями и под влиянием существующих в коммуникативном пространстве дискурсов.

Политическая идентичность рядового пользователя тесно связана с гражданской компетентностью, хорошее понятие о которой дает Р. Даль. Согласимся с ним, условившись, что "...нормальный адекватный гражданин – это тот, кто обладает минимально достаточным объемом знаний о том, что соответствует его собственным интересам и о том, какой политический выбор позволяет ему обеспечить эти интересы лучше других..." [Даль Р. Проблемы гражданской компетентности // Пределы власти. – 1994. – № 1 // <http://old.russ.ru:8080/antolog/predely/1/dem2-3.htm>]. Это минимальное знание составляет рациональную основу формирования идентичности.

Одной из ключевых особенностей Интернет-пространства является разнонаправленность информационных потоков. Киберпространству удастся побороть информационную монополию власти, ограничения традиционных СМИ. Доступность информации резко возрастает, и складывается следующая ситуация. Информация, поступающая к пользователю, зачастую оказывается: а) противоречивой; б) недостоверной; в) эмоциональной; г) чрезмерной. Эмоциональность связана с тем, что источником информации выступают не только Интернет-СМИ, но и частные электронные ресурсы: блоги, форумы и т.д. Сложности правового регулирования этой сферы провоцируют появление и распространение фейковой информации: акты диффамации в Интернет встречаются чаще, чем в "реальной" информационной среде.

Принимая во внимание указанные выше четыре особенности, очевидно, что обилие информации в данном случае не способствует, а, скорее, пре-

пятствует повышению гражданской компетентности и, следовательно, осознанному формированию идентичности.

Лишившись возможности рационального самоопределения (попросту говоря – "утонув" в море информации различного качества), рядовой пользователь может оказаться в одной из трех групп. Первая группа – носители активной информационной культуры, люди, которые будут разбираться в информации, искать ее, анализировать и все-таки сформируют сами собственную идентичность. Вторая группа – и она составляет большинство – носители пассивной культуры. Контраст между ограниченностью традиционного информационного поля и Интернет-пространством с обозначенными особенностями делают пользователя беспомощным, потерявшим ориентиры. Не имея достаточной мотивации либо интеллектуальных способностей разобраться в информации, индивид становится аполитичным, еще больше разочаровывается в политике как человеческой деятельности. Третья группа пользователей – индивиды, чья политическая самоидентичность формируется преимущественно эмоциональным путем под воздействием эмпатии и носит ситуационный характер. Таким образом, большая часть пользователей Интернет не имеет устойчивой политической самоидентификации и является маргинальной.

Принято выделять четыре стадии процесса становления идентичности: 1) возникновение эмпатии по отношению к группе; 2) становление ситуационной идентичности на основе эмпатии; 3) осознание ситуационной идентичности и формирование надситуационной идентичности; г) принятие осознанной устойчивой идентичности в качестве личностной идентичности [Качанов Ю.Л. Проблема ситуационной и трансверсальной идентичности личности как агента (объекта) социальных отношений // Психология самосознания. – Самара, 2000. – С. 613-623]. Анализируя процесс формирования политической самоидентичности в пространстве Интернет, приходится констатировать, что он останавливается на второй стадии.

Ситуационная идентичность как доминирующий тип идентичности в киберпространстве может быть объяснена рядом причин: нестабильность социальных групп, высокий уровень информационного "шума" и, как следствие, преобладание эмоционального способа формирования идентичности над рациональным. Отдельно стоит упомянуть такой фактор, как нечеткое позиционирование и репрезентация публичных политических акторов в Интернет-пространстве, что тоже влияет на самоопределение по отношению к ним рядовых пользователей. Чем вызваны эти проблемы репрезентации – недостаточной компетентностью самих акторов, непривычностью киберпространства или другими факторами – отдельный вопрос. Однако, стоит заметить, что политические ориентации действующих политиков достаточно подвижны и конъюнктурны. В этой связи отсутствие устойчивой идентичности людей, их маргинальное положение в идейном пространстве и склонность к ситуационной идентичности, формируемой эмоционально, могут быть выгодны политическим акторам для мобилизации людей на конкретные действия при сохранении их общей исключенности из политики.

ОСОБЛИВОСТІ УЧАСТІ ОСОБИ У ПОЛІТИЧНОМУ ЖИТТІ

Політична участь як суспільний феномен, який потребує комплексного дослідження, тривалий час залишалася поза увагою українських науковців. На початку 90-х рр. в Україні, в умовах демократизації політичної сфери та зі збільшенням проявів громадянської активності інтерес наукової спільноти до проблеми політичної участі значно зріс.

Участь як соціальне явище являє собою важливу складову життєдіяльності суспільства. В широкому розумінні приймати участь означає мати частину, долю в якій-небудь справі; бути причетним до якої-небудь справи предметно і морально [Даль В.И. Толковый словарь живого великорусского языка: В 4 т. Т. 4: С – v. – М.: ОЛМА Медина Групп, 2007. – С. 333].

Політична участь громадян є одним із найважливіших критеріїв легітимациї існуючої системи влади та збереження демократичного режиму. Без широкої участі, відповідно, забезпечення участі громадян у прийнятті політичних рішень неможливо досягнення суспільної згоди, само відтворення громадянського суспільства. Політична участь нерозривно пов'язана з виникненням правової та конституційної держави, легітимність якої передбачає схвалення існуючого порядку громадянами держави.

Сутність політичної участі набагато складніша, ніж здається на перший погляд. Існує велика кількість тлумачень терміну "політична участь", більшість з яких, до того ж, є дуже розмитими. Ці тлумачення відображають еволюцію від спеціальних до більш загальних уявлень про досліджуване явище. Крім того, для опису феномену політичної участі використовують такі поняття, як "громадянська участь", "політична поведінка", "політична активність", "політична діяльність".

Найбільш універсальне визначення політичної участі було запропоноване американським дослідником Дж. Нагелем, який розуміє її як дії, через які рядові члени будь-якої політичної системи впливають або намагаються впливати на результати діяльності. Тобто участю є реальні дії індивіда в політиці. С. Верба, Н. Най визначають політичну участь як "законні дії окремих громадян, спрямовані на те, щоб впливати на вибір урядового персоналу та/або його дії" [Ротар Н. Політична участь громадян України у системних трансформаціях перехідного періоду: Монографія. – Чернівці, 2007. – 472 с.]. В цьому сенсі було звужено поле теоретичного аналізу до окремих форм політичної участі.

Німецький вчений М. Каазе ширше аналізує політичну участь, як "вільну активність громадян, зорієнтовану на прямий чи опосередкований вплив на ухвалення тих чи інших варіантів або альтернатив на різних рівнях політичної системи", тобто він пов'язує її з впливом громадян не лише на уряд і його структуру, а на всю політичну систему [Каазе М. О политическом дей-

* Рецензент – канд. політ. наук, доц. Гончарук В.П.

ствии и не только / Пер. с англ. Л.В. Сморгунова. – <http://www.politex.info/content/view/308/30/>.

У російській науковій літературі найґрунтовніший аналіз політичної участі здійснив вчений Д. Гончаров. Він визначає політичну участь перш за все як інструментальну активність, "через яку громадяни намагаються впливати на уряд таким чином, щоб він здійснював бажані для них дії" [Гончаров Д.В. Теория политического участия. – М., 1997. – С. 146]. Д. Гончаров зазначає, що політична участь належить до сфери дій громадян, не беручи до уваги психологічні складові, які характеризують політичну поведінку.

За А. Беловим, під політичною участю розуміють "будь-яке сприяння політичній системі у здійсненні її функцій, впливовий прояв громадянином, його групами своїх інтересів і позицій по відношенню до влади" [Белов А.Г. Политология: Учебное пособие. – М.: ЧеРо, 1996. – С. 233]. Але, на думку вченого, політична участь – це передусім непрофесійна політична діяльність.

Український вчений В. Бебик так само вважає, що політична діяльність може здійснюватися на громадських або професійних засадах.

П. Шляхтун також пов'язує сферу політичної участі громадян з непрофесійною політичною діяльністю, найпоширенішими формами якої є вибори та референдуми. Політичною діяльністю, на його думку, є загальним поняття, яке відображає всю багатоманітність дій людей у сфері політики як у персоналізованих, так і в інституціоналізованих формах [Шляхтун П.П. Политология (Теория та історія політичної науки): Підручник для студ. вузів. – К.: Либідь, 2002. – С. 417].

В українській науковій літературі значний внесок до теоретичного осмислення проблеми політичної участі громадян зробила Н. Ротар, яка розуміє її як "вплив громадян на функціонування політичної системи, формування політичних інститутів та процес вироблення політичних рішень" [Ротар Н. Політична участь громадян України у системних трансформаціях перехідного періоду: Монографія. – Чернівці, 2007. – С. 19].

Слушним є визначення О. Чемшита, політична участь – це "будь-яка дія або бездіяльність, спрямована на зміну або збереження існуючого способу розподілу ресурсів у масштабах усього суспільства" [Чемшит А.А. Государственная власть и политическое участие. – Киев: Украинский центр духовной культуры, 2004. – С. 254].

Отже, політичні процеси неможливі без відповідної участі в них різноманітних суб'єктів політичного процесу. Політична участь є багатоаспектним поняттям, її змістовну сутність складає політична активність. І узагальнюючи вітчизняні та зарубіжні теоретичні розробки проблеми політичної участі можна сказати, що політична участь характеризується як форма залученості громадян до політичних процесів, владно-політичних відносин, взаємодії з політичними інститутами, зокрема, з владними структурами, до процесу прийняття політичних рішень. Водночас вона не передбачає професійної політичної діяльності.

Не дивлячись на те, що ні у зарубіжній, ні у вітчизняній науковій літературі не існує однозначного визначення поняття "політична участь", всі дослідники визнають, що політична участь є одним з найбільш демократичних інститутів,

який забезпечує реалізацію основної функції політичної системи – виявлення, формування і вираження інтересів громадян. Саме політична участь виступає одним з критеріїв якісної специфіки політичної системи та характеризує наслідки взаємодії політичних інститутів, соціально-економічних інтересів та сил, національних традицій та типу політичної культури.

С.П. Санченко, здобувач, КНУ ім. Т. Шевченка, Київ

СОЦІАЛЬНА ДЕРЖАВА ЯК ПРІОРИТЕТ УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

Теорія й практика соціальної держави одержала широке розповсюдження у другій половині ХХ століття насамперед у розвинутих країнах Західної Європи (ФРН, Швеція, Швейцарія, Франція, Англія, Австрія, Норвегія, Фінляндія). Її ідеологи (Т.Ріттер, К.Хессе, А.Браун, Д.Ролс, Д.Янкелович, М.Годе,) розробляли теорію соціальної держави у контексті соціально-філософських та політологічних ідей підвищення статусу людини, правової держави, "людського виміру" суспільства, демократії та гуманізму" [Філософія політики: Короткий енцикл. словник / Авт.-упоряд.: Андрущенко В.П. та ін. – К., 2002. – С. 513].

Початок "виникнення концепції соціальної держави припадає на другу половину ХІХ століття. В межах внутрішньої політики держави відбулося виокремлення соціальної політики як окремого напрямку та були здійснені перші спроби соціальних реформ. У 1878 р. німецький канцлер Отто фон Бісмарк, з метою пом'якшення суспільних протиріч та стримування робітничого руху, започаткував процес формування соціального законодавства. За його ініціативою було видано ряд законів, які запроваджували допомогу в разі хвороби (1883 р.), страхування від нещасних випадків на виробництві (1884 р.), елементи пенсійного забезпечення (1889 р.)" [Заїка Н.Ю. Роль соціал-демократії у становленні та розвитку соціальної держави // Вісник Київ. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка. Філософія. Політологія. – 2008. – Вип. 89-90. – С. 67]. Започаткування концепції соціальної держави пов'язаний з іменами таких відомих учених як Л. фон Штейн (родоначальник терміну "соціальна держава"), І. Бентам, Дж. С. Мілль, Т. Грін, Л. Гобхауз.

З поміж сучасних українських учених, що займаються дослідженням зазначеної проблематики слід назвати В. Бабкіна, С. Бульбенюк, В. Гончара, Д. Гордієнко, В. Гошовську, В. Давиденко, В. Жукова, О. Кіндратець, А. Колодій, В. Куценко, В. Медведчука, Д. Неліпу, О. Панкевича, Я. Пасько, Т. Перглер, А. Плехника, Т. Семигін, А. Сіленко, В. Скуратівського, О. Скрипнюка, О. Ткача, В. Цвиха, Л. Четверікову, Л. Шаульську, І. Яковюка та ін.

У працях зазначених авторів соціальна держава існує у різних проявах:

- 1) як ідея та її розвиток у соціально-політичних концепціях ;
- 2) як конституційний принцип, закріплений в основних законах більшості країн;

- 3) як реальна практика діяльності державних інститутів у напрямі вирішення соціальних проблем суспільства, соціальних груп і окремих особистостей.

В узагальненому розумінні соціальна держава – тип організації державного і суспільного життя, що базується на пріоритеті соціальних цінностей і, маючи за економічну основу соціально орієнтоване ринкове господарство, створює всі можливі умови для реалізації економічних, соціальних і культурних прав людини для самостійного забезпечення ініціативною та соціально відповідальною особою необхідного рівня матеріального добробуту собі та членам своєї родини, гарантує кожному прожитковий мінімум задля гідного людини існування, сприяє зміцненню злагоди в суспільстві; держава, яка прагне забезпечити соціальну захищеність, а в ідеалі – приблизно однакові стартові можливості для реалізації життєвих цілей і розвитку особистості.

До основних ознак, які притаманні соціальній державі та найповніше розкривають її сутність, слід віднести:

- ✓ формування та ефективне функціонування соціально-орієнтованої ринкової економіки, що становить економічну основу соціальної держави;
- ✓ організацію та здійснення державної влади на демократичних, правових засадах;
- ✓ цілеспрямовану розробку та виважене здійснення соціальної політики; забезпечення в суспільстві соціального миру та злагоди завдяки ефективній реалізації політики соціального партнерства;
- ✓ досягнення в суспільстві соціальної справедливості, яка в соціальній державі проявляється через оптимальне поєднання соціальної рівності та економічної свободи..

Зазначені ознаки виступають як система і лише наявність у держави їх усіх дає змогу говорити про неї як про соціальну державу. Впровадження основ демократичного політичного режиму зумовило проведення базових реформ у політичній, економічній та соціальній сферах, що призвело до створення необхідних умов зародження основ соціальної держави в Україні.

Водночас, аналіз розвитку профспілкових організацій та організацій підприємців в Україні на сучасному етапі дає змогу стверджувати, що попри їхню значну кількість вони не відображають інтересів переважної більшості робітників та роботодавців, а їхня діяльність, як суб'єктів соціального партнерства, характеризується недостатньою активністю, що свідчить про продовження стадії формування зазначених суб'єктів. Це зумовлює активну участь держави у розвитку системи соціального партнерства, по-перше, як законодавця, що приймає закони, встановлює правила і процедури соціального партнерства та визначає правовий статус учасників переговорного процесу, а, по-друге, як посередника у вирішенні конфліктних ситуацій між партнерами, що дає змогу стверджувати про формування в Україні тристоронньої моделі такої системи.

Заразом, аналіз соціальної політики в Україні, здійснюваної за період незалежності, дає змогу стверджувати, що на сучасному етапі вона не має ознак сильної та послідовної політики, яка характерна для соціальної держави, на що націлює нас Ст.1 Конституції (Основний Закон) України.

НЕКОТОРЫЕ ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫЕ ИЗМЕНЕНИЯ В ПОЛИТИЧЕСКОЙ СИСТЕМЕ СОВРЕМЕННОЙ РОССИИ

В политической системы РФ происходит усиление авторитарной составляющей при реализации политического курса. Это отчасти объясняется спецификой российской государственности. Последние изменения в нормативной правовой базе, регламентирующей деятельность главы государства и депутатов высшего законодательного собрания государства, связанные с увеличением сроков их пребывания у власти, указывают на ослабление демократических принципов государственного управления.

Основными особенностями современной политической системы РФ является демократическая по своей сущности Конституция, определяющая основные принципы построения и функционирования демократической политической системы с одновременным использованием властью на практике авторитарных методов управления. Происходит централизация власти, выстраивание ее вертикали, формально обеспеченная демократическими процедурами легитимная передача власти на высшем уровне государственного управления, ослабление влияния на принятие политических решений региональных органов власти и институтов гражданского общества. К настоящему времени "сложилась внутренне противоречивая логика передачи власти, основанная на том, что уходящий со своего поста глава государства фактически выбирает себе преемника". Следует заметить, что в данном случае процедура выбора никак не регламентируется, а лишь порождает внутриэлитную борьбу за власть.

В ходе трансформации политической системы многие общественные институты советского общества были ослаблены либо ликвидированы. Например, после роспуска ВЛКСМ на протяжении ряда лет не было массовых молодежных организаций. И только в новом тысячелетии они стали появляться в виде молодежных парламентов и других общественных организаций. При чем, изменения в ценностях привело к тому факту, что большинство молодежи выступают с конъюнктурной целью, в то время, как раньше преваливала идеологическая составляющая. Утратили свое влияние на политическую власть и профсоюзы. По данным ВЦИОМ, в мае 2009 г. россияне по-прежнему зачастую отмечают, что на их предприятиях права и интересы работников никто не защищает (43 %), причем только 8 % россиян полагают, что данными вопросами занимается профсоюзная организация. Наряду с ослаблением молодежных организаций и профсоюзов в ходе трансформации российской политической системы РПЦ как обособленный социальный институт становится активным участником политического процесса. В марте 2009 г. решением Священного синода, в связи с возрастающей необходимостью развития и совершенствования диалога церкви и общества был образован отдел, которому было поручено осуществлять связи с орга-

нами законодательной власти, политическими партиями, профессиональными и творческими союзами, а также иными институтами гражданского общества. Образование данного отдела, массовые выступления Патриарха Московского и всея Руси, в том числе на стадионах перед молодежью, а также его поездка летом 2009 года на Украину свидетельствует об активизации РПЦ в общественно-политической жизни современного общества.

В политической системе современной России появилась новый институт – Общественная палата, в состав которой вошли видные деятели культуры, науки, политики, образования и т. п. С одной стороны, этот шаг можно рассматривать как факт, свидетельствующий о желании власти демократизировать российское общество. С другой стороны, надо отметить, что деятельность Общественной палаты на практике почти незаметна и не оказывает серьезного влияния на развитие политической системы.

На политическом поле от реальной многопартийности, которая, имела место в конце XX века, пришло формирование полуторапартийной системы. Действительно, произошло резкое сокращение политических партий. В России по состоянию на февраль 2010 г., по данным Министерства юстиции РФ, на политическом поле находится семь политических партий, четыре из которых представлены в современном парламенте. Причем доминирует политическая партия "Единая Россия", что фактически сводит многопартийность к полуторапартийной системе.

Большинство специалистов полагают, что в России произошло укрепление авторитаризма. Свою точку зрения политологи объясняют последними политическими событиями: результатом выбора парламента (2007 г.) – победа на выборах политической партии "Единая Россия"; результатом президентских выборов (2008 г.) – победа на выборах кандидата, поддержанного партией "Единая Россия"; признанием со стороны России независимости непризнанных республик – Абхазии и Южной Осетии; подавлением властями "Марша несогласных" и др. В российском обществе пока нет каких-либо реальных политических сил, которые могли бы в ближайшем времени видоизменить и реально демократизировать сложившийся образ государственного правления. В ходе происходящих трансформаций институтов политической системы РФ наметилась тенденция к ослаблению влияния со стороны институтов гражданского общества на власть. Деятельность политической оппозиции не существенна и практически незаметна. Внесенные изменения в нормативно правовую базу еще в большей степени закрепили вертикаль власти, что свидетельствует об авторитарности государственного управления. Сложившаяся политическая система Российской Федерации носит явные признаки авторитарности, что, в принципе, противоречит Основному закону государства. В научном сообществе имеется потребность в разработке различных вариантов развития российского общества с целью представления возможностей для раскрытия своего потенциала гражданам стран, а также моделирование развития институтов современной демократии с целью определения эффективности общественного развития.

СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ АСПЕКТ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Тривалий час міграційні процеси вивчалися в аспекті економічних теорій, де увага зверталась на інтенсивність, спрямованість і склад міграційних потоків, їх соціальні, економічні й демографічні наслідки. Соціокультурний аспект міграційних процесів залишався поза увагою дослідників.

Сьогодні міграція як об'єкт дослідження залучає увагу вчених різних галузей – економіки, демографії, історії, соціології, політології. Всі визначення міграції населення можна поділити на дві групи, взявши за класифікаційну ознаку її сутнісний момент.

Первинною одиницею аналізу міграційних процесів у демографічній науці є динаміка росту-зменшення населення. Таким чином, міграція з точки зору демографії розуміється як один з компонентів, який визначає динаміку чисельності населення.

Економічна інтерпретація міграції здійснюється на основі трьох найбільш розповсюджених концепцій: теорії поштовху-притягання; теорії витрат і вигід (теорія індивідуального вибору); теорії колективного прагматичного вибору.

В економічних і демографічних дослідженнях міграції звичайно не вивчається суб'єктивна сторона цього складного явища, наприклад, мотивація поведінки, розвиток групової солідарності мігруючих суб'єктів і таке ін. Залишається в тіні сутність міграції як колективної дії, заснованої на потребах і стратегіях мігруючих сімейств, формування ними субкультурних спільнот на територіях, які вони обрали для проживання. Економічні теорії, які розглядають міграційну поведінку, самі міграційні процеси, можуть давати об'єктивну оцінку лише суспільств, де пануючою ідеологією є ідеологія "євроцентризму", де основними регуляторами всіх процесів, що відбуваються у політиці, економіці, культурі є право і принципи ринкової економіки. У суспільствах, де ці явища не є домінуючими такий підхід є обмеженим. До того ж недостатньо враховується вплив міграції як потужного фактора соціальної динаміки сучасного суспільства, розвитку економічних, політичних, соціокультурних процесів.

Необхідність соціокультурного аналізу міграційних процесів пояснюється збільшенням їх масштабності, зміною їх якісного змісту, структури й спрямування, які відбуваються останнім часом.

Важливим аргументом є та обставина, що міграційні процеси все більш виразно уявляються нині як сукупний наслідок демографічних, соціально-економічних, політичних, соціокультурних процесів, які розвиваються і характеризують сучасну динаміку суспільної життєдіяльності. Реєстрація чисельності міграційних потоків на межі тисячоліть дозволяє стверджувати, що рухливність населення буде збільшуватися в обсягах, ставати більш різноманітною як за соціальними, так і за культурними характеристиками. Тому дослідження міграційних процесів, особливо їх соціокультурної складової, є перспективним і довгостроковим предметом наукового аналізу.

Соціокультурний аналіз націлений на дослідження сутнісних характеристик міграційних процесів, які пов'язують акт переміщення суб'єкта в інше соціокультурне середовище з його індивідуально-типовими характеристиками та зовнішніми факторами інституціонального і соціокультурного характеру, що визначають міграцію.

Соціокультурний підхід, який використовується для аналізу сучасних проблем суспільної трансформації, має особливості, що визначають його доцільність і межі застосування. Специфічною його рисою є універсалізм, який дозволяє розглянути культурні, політичні, господарські та інші елементи суспільства в цілому. Сутність соціокультурного підходу полягає у вивченні суспільства як єдності культури й соціальності. Культура в цьому випадку розуміється як сукупність способів і результатів діяльності людини, у тому числі ідеї, цінності, норми, зразки, а соціальність – як сукупність взаємин соціальних суб'єктів. Специфіка соціокультурного підходу полягає і в тому, що він має багатомірний характер, поєднуючи в єдине ціле, наприклад, цивілізаційний і формаційний підходи, або ж історіософський та соціологічний аналіз суспільства. При соціокультурному підході в центрі уваги дослідника перебуває людина активна (*homo activus*), яка є багатомірною біо-соціо-культурною істотою та суб'єктом дії, її моральність, яка складає основу будь-якої культури.

При соціокультурному підході суспільство інтерпретується як культурна система, що виникає й змінюється в результаті ціннісно орієнтованих дій і взаємодій людей. Такий підхід до аналізу міграційних процесів дозволяє доповнити їх статистичні й економічні характеристики ціннісними, оскільки в центрі уваги стає культурна специфіка різних за характером міграційних процесів, які пояснюється соціокультурними характеристиками приймаючого співтовариства й міграційних потоків, конкретизованих культурою країн виїзду. При цьому, якщо перша фаза міграційного процесу – фаза підготовки й ухвалення рішення про виїзд, вимагає соціально-економічного аналізу регіону виїзду, то кінцева фаза міграції – фаза адаптації й інтеграції мігрантів у приймаюче співтовариство – головний акцент переносить на соціокультурний аналіз.

Д.В. Смолінська, студ., КНУ ім. Т. Шевченка, Київ*
dinasmolinska@ukr.net

ОСНОВНІ РІЗНОВИДИ ВИБОРЧИХ СИСТЕМ ТА ЇХ ТИПОЛОГІЇ

Термін "виборча система" використовується в літературі в двох значеннях – широкому і вузькому.

В *широкому* сенсі виборча система – це *впорядковані суспільні відносини, що встановлюють порядок виборів органів публічної влади*. В своїй основі ця система регулюється конституційним правом, але не зводиться тільки до конституційних правовідносин. Вона *регулюється і неправовими нормами* – корпоративними нормами громадських об'єднань, які беруть участь у

* Рецензент – д-р філос. наук, проф. Шляхтун П.П.

виборах (перш за все уставами та іншими документами політичних партій), звичаями і традиціями, нормами політичної моралі, етики та ін.

Частіше термін "виборча система" вживається у вузькому сенсі – як *спосіб розподілення депутатських мандатів між кандидатами в залежності від результатів голосування виборців або інших наділених правами осіб*.

Виборчі системи розрізняються перш за все за способами визначення результатів виборів. Процедура визначення переможців залежить від тієї виборчої системи, котра застосовується в даній країні. В залежності від деталей (часто надзвичайно суттєвих) розрізняють велику кількість виборчих систем [Чиркин В.Е. Конституционное право зарубежных стран. – М., 1997. – С. 221].

Історично першою виборчою системою стала *мажоритарна система*, в основі якої лежить *принцип більшості* (франц. *majorité* – більшість): вибраними вважаються ті кандидати, котрі отримали установлену більшість голосів. В залежності від того, яка ця більшість (відносна, абсолютна або кваліфікована), система має різновиди. Мажоритарна система проста і зрозуміла, але в умовах, коли вибори державних і, нерідко самоуправлінських органів, опосередковуються політичними партіями, часто несправедлива: більшість мандатів може отримати партія, яка підтримується більшістю виборців. На практиці ця система сприяє крупним партіям і не допускає до влади менші.

Ще на початку становлення конституційного ладу стали висуватися ідеї *пропорційного представництва* політичних об'єднань, при якому кількість мандатів, отриманих таким об'єднаннями, відповідає кількості поданих за кандидатів голосів. Такі ідеї висловив у французькому Конвенті в 1793 году видатний діяч Великої французької революції Луї Сен-Жюст. Практичне застосування пропорційна система вперше отримала в Данії в 1855 році для виборів частини членів Риксдага. Бельгія стала першою європейською країною, яка ввела систему пропорційного представництва для обрання всіх своїх депутатів. До початку XX ст. нараховувала 152 різновиди. Нині вона існує більш ніж в 60 країнах. Але ця система також має суттєві недоліки.

Як бачимо, потрібно було майже ціле століття, щоб пройти від ідеї до її законодавчого втілення. Недивно, що з початку минулого століття висувались компромісні ідеї, направлені на забезпечення хоча б часткового представництва меншості – система *обмеженого вотуму*, систему голосу, що не передається і систему кумулятивного вотуму, що характеризуються як *напівпропорційні* системи. Деякі з них застосовуються і на сьогоднішній день, так як дозволяють тим або іншим чином зменшити недоліки мажоритарної системи, не переходячи до більш або менш чистої пропорційності.

В інтересах поєднання переваг мажоритарної і пропорційної системи і виключення недоліків, які існують в кожній з них, разом з поєднанням обох систем в деяких країнах стали застосовувати систему голосу, що передається.

В ряді країн з метою поєднати переваги різних систем і виключити їх недоліки або хоча б ці недоліки суттєво пом'якшити, створюються виборчі системи змішаного характеру, в котрих тим або іншим чином поєднуються елементи як мажоритарної, так і пропорційної систем.

Змішані системи відрізняються великою різноманітністю, тому їх класифікації більшою частиною умовні. Змішані системи можуть бути поділені на дві великі групи: 1) *географічно неоднородні*, які комбінують мажоритарну (неважливо, якого типу) систему в малонаселених виборчих округах і пропорційну в густо населених округах; 2) *географічно однородні*, в котрих, в свою чергу, можна виокремити декілька підвидів.

Географічно однородні змішані виборчі системи можуть бути поділяються на три види: 1) з домінуванням пропорційного представництва (пропорційно-мажоритарні); 2) з домінуванням мажоритарної системи (мажоритарно-пропорційні); 3) врівноважені системи, в яких на рівних застосовується пропорційна і мажоритарна системи [Страшун Б.А. Конституционное (государственное) право зарубежных стран. Часть общая: конституционное (государственное) право и его основные институты. – М., 2000. – Т. 1–2. – С. 244].

Встановлення тієї або іншої виборчої системи – це результат суб'єктивного вибору, котрий нерідко визначається співвідношенням політичних сил в законодавчому органі. Ті чи інші способи визначення підсумків виборів часто виявляються більш вигідними для окремих партій, і природно, що вони добиваються включення у виборче законодавство саме цих вигідних їм способів.

В будь-якому випадку, в своїй політиці партії враховують встановлену виборчу систему і будують згідно з нею свою діяльність.

А.С. Сніжко, асп., КНУ ім. Т. Шевченка, Київ*
sneg_bio@yahoo.com

КЛАСИЧНІ МОДЕЛІ ПОЛІТИЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ТА ЇХ ЗАСТОСУВАННЯ В УКРАЇНСЬКІЙ ПОЛІТИЦІ

Політична комунікація – тобто процес передавання політичної інформації між політичними системами, структурами, суспільними групами та індивідами [Бебик В.М. Інформаційно-комунікаційний менеджмент у глобальному суспільстві: психологія, технології, техніка паблік рилейнз: монографія. – К.: МАУП, 2005. – С. 69], є невід'ємною, інтегрованою складовою будь-яких політичних процесів та відносин. Така взаємодія між правителями та підлеглими, між політиком чи партією і виборцем завжди чітко регламентована та має визначену ієрархію, яку описують класичні моделі політичної комунікації.

Прийнято розрізняти *прямі та непрямі моделі впливу* на суспільство. За першого варіанту інформація доноситься до мас широким потоком використовуючи засоби масової інформації як комунікаційні канали. Таким чином відбувається налагодження безпосереднього зв'язку суб'єкта політики з об'єктом впливу. У 1940-ому році Г. Д. Лассвелл обґрунтував таку *лінійну або "односпрямовану" комунікаційну модель*. Вона полягає у застосуванні формули з п'яти питань, так званої "п'ять W": "Who says what in which channel to whom with what effects?" – "Хто що кому сказав яким каналом з яким ефек-

* Рецензент – д-р політ. наук, проф. Ткач О.І.

том?" [Гнатюк О.Л. Из истории американской коммуникологии и коммуникативистики: Гарольд Лассуэлл (1902-1978) // Актуальные проблемы теории коммуникации: Сб. науч. труд. – СПб., 2004. – С. 12].

При непрякій трансляції інформації активну роль відіграє посередник між адресантом та адресатом, своєрідний агент впливу. Бернейс Е. називає цей з'єднувальний ланцюг "спеціальними адвокатами", "ключовими людьми, які користуються авторитетом для сотень чи тисяч, чи сотень тисяч послідовників" [Bernays E.L. Propaganda. – New York: Horace Liveright, 1928. – Р. 18, 26-27]. Взявши до уваги ці напрацювання, у середині 1940-х на противагу лассвеллівській моделі, П.Лазарсфельдом була розроблена ще одна конструкція передачі інформації у суспільстві. Це, так звана, *нелінійна або "дворівнева" комунікаційна модель*. Її базові засади полягають в тому, що інформація від продуцента до консумента проходить через ще один рівень – *"лідерів громадської думки"* або *"інтермедіаріїв"* [Lazarsfeld P., Berelson B., Gaudet H. El pueblo elige. Estudio del proceso de formación del voto durante una campaña presidencial // Nombre Falso. – 1962. – Edic. 3 // <http://www.nombrefalso.com.ar/index.php?pag=73>]. Застосування такої схеми ретрансляції даних дозволяє, у кожній окремо взятій громаді, охопити неактивні соціальні маси, які недоступні або захищені від прямого інформаційного потоку. Це відбувається за рахунок постійних та інтенсивних міжособових контактів. Так, наприклад, з джерела інформація потрапляє до транзитних посередників – зацікавлених у проблемі, комунікабельних, авторитетних членів соціуму, які в свою чергу інтерпретують її, розтлумачують, пояснюють та поширюють серед свого оточення, створюючи потужні мережі впливу. Завдяки процесу "громадського лідерства" вдається посилювати ефективність пропагандистського впливу, "відбувається закріплення вже наявних у респондента на свідомому рівні позицій або актуалізація латентних вподобань, що приводить до свідомого уточнення невизначеної позиції", а у 5 % випадків респонденти кардинально міняють своє ставлення і переходять на позиції пропагандиста [Грачев М.Н., Трахтенберг А.Д. Микроуровневые теории политико-коммуникационных процессов в американской политической науке XX века // Вестник Российского университета дружбы народов. – 2004. – № 1 (5). – С. 90-91; 16].

У зарубіжних та вітчизняних наукових колах триває перманентна дискусія про переваги та недоліки цих моделей, їх реальну ефективність. І ця проблема щільно вплітається в сучасну політичну практику України. Заполітизоване суспільство, втомлене постійними виборчими кампаніями, референдумами на загальнодержавному та місцевому рівнях, стає поступово байдужим до політичних технологій та схем, які поширюють ідеї, концепції чи певні установки за принципами лінійної моделі. Зростає недовіра до офіційних державних або партійних джерел. До всього ще додаються технічні проблеми у сільських верствах населення, які часто позбавлені ресурсів, можливостей, часу для споживання інформації, що транслюється однонаправленим шляхом.

Все це підштовхує до посиленого використання саме протилежної комунікаційної моделі (а в ідеальному варіанті – до їх гармонійного поєднання). Тож "дворівнева" система передачі політичних даних дозволяє залучати до процесів

інформаційного впливу, пропаганди та агітації "інтермедіаріїв", якими часто виступають представники місцевої громади, впливові люди (сільський голова, поштар, лікар, директор школи, керівник гуртка чи житлового об'єднання). Такі люди на рівні особистих контактів, використовуючи "зрозумілу мову", активну жестикуляцію, міміку здатні легко переконати (або підштовхнути у напрямку вказаному генеральним джерелом інформації) членів свого оточення.

Хоча, зазначене вище аж ніяк не нівелює лінійної моделі, яка дозволяє здійснювати більш масову обробку населення, охоплювати багатомільйонні аудиторії та використовувати найрізноманітніші технології управління вибором, настроями, свідомістю.

Тому, на нашу думку, важливо обговорювати та розробляти нові способи ефективного поєднання комунікаційних моделей, апробовувати їх в політичній практиці, з метою отримання якісних та кількісних дивідендів від масової ідеологічно-інформаційної роботи, що супроводжує будь-яку електоральну кампанію демократичного суспільства.

В.В. Сорокін, здобувач, ВМУРОЛ "Україна", Київ*

ГУМАНІСТИЧНА ПАРАДИГМА ОРГАНІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ В ГРОМАДЯНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

В сучасних умовах перспективним можна вважати лише те суспільство, державна влада якого орієнтується на утвердження морально-етичних цінностей, подолання ситуації, за якої відбувається приниження індивідуальності, виховання поневоленої людини, не здатної на виявлення всіх своїх творчих здібностей.

Гуманістично-ціннісна проблематика сьогодні є важливою для юридичної науки, оскільки цінності виступають інтегративною основою як для окремої особистості, так і для соціальної групи і громадянського суспільства в цілому. Гуманістичні основи проявляють свою значущість при аналізі державно-владної діяльності, неможливої без орієнтації в ціннісних реаліях практичного буття, свідомого вибору суб'єкта, що передусє прийняттю рішень. В процесі формування громадянського суспільства виникає потреба змін у правовому світогляді влади, орієнтації її на пошук оптимальних гуманістичних основ організації, пошук шляхів зняття протиріччя між морально-необхідним та соціально-вимушеним в її діяльності.

Духовно-моральне відродження українського суспільства є не тільки невід'ємною складовою відродження його державного устрою, воно його основа. Без проникнення моральності у всі пори організації публічної влади, суспільного життя в цілому не збудеться духовне відродження України, а без останнього і економічне зростання, забезпечення прав і свобод людини та гідних умов її життя [Селіванов В.М. Право і влада суверенної України: методологічні аспекти: Монографія. – К.: Видавничий Дім "Ін Юре", 2002. – С. 71].

* Рецензент – д-р політ. наук, проф. Ткач О.І.

КЛЮЧОВІ ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ МАНІПУЛЯЦІЙ У ПОЛІТИЧНИХ ТЕХНОЛОГІЯХ

Засоби масової інформації призначені для донесення інформації до мас. Чим простіше подана інформація – тим швидше і легше вона зафіксується у суспільній думці. Це одна з найважливіших особливостей ЗМІ, яка перетворилася на маніпулятивну технологію.

Спрощення дозволяє висловити головну думку, яку потрібно донести до аудиторії у формі ствердження. Ствердження в будь-якій мові означає відмову від обговорення. Саме тому для журналістів були встановлені чіткі обмеження на складність й оригінальність повідомлень і сформульовано правило, згідно з яким повідомлення завжди повинне мати відповідний рівень зрозумілості, який відповідає коефіцієнту інтелекту особи приблизно на 10 пунктів нижче від середнього коефіцієнта того соціального середовища, на яке розраховане повідомлення [*Моль А. Социодинамика культуры: Пер. с франц. – М.: Прогресс, 1973. – 404 с.*].

За цим емпіричним правилом лежить психологічне твердження, відповідно до якого людина підсвідомо тяжіє до примітивних пояснень складних проблем. Людина має сприймати повідомлення без зусиль і беззастережно, без внутрішньої боротьби й критичного аналізу. На цій основі й утворився редукціонізм сучасних ЗМІ – зведення реальних суспільних проблем й явищ до якомога простішого та легшого для сприйняття повідомлення.

За операцією спрощення йде семантизація, тобто пошук найбільш відповідних слів, у які варто помістити примітивну модель. Фахівці в галузі журналістики створили цілий ряд кліше, гасел, епітетів, коротких, але розпливчастих фраз, за допомогою яких можна описати будь-яку новину. Вироблення готового повідомлення стає суто інженерною роботою.

Поділ цілісної проблеми на окремі фрагменти, щоб реципієнт не зміг поєднати їх разом і осмислити проблему є однією з найважливіших якостей спрощення та фундаментальним принципом мозаїчної культури. Для розділення використовується ряд технічних прийомів: статті в газеті розбиваються на частини і розміщуються на різних сторінках, текст або телепередача розбиваються рекламою.

Дослідник М.Шіллер вважає, що у процесі підготовки теле- і радіопрограми або компонування першої сторінки щоденної газети загальним є абсолютна різноманітність матеріалів, які будуть подавати, й абсолютне заперечення взаємозв'язку між соціальними явищами. Дискусійні програми, які переважають на радіо і телебаченні, є переконливими зразками фрагментації як форми подачі матеріалу. Подача інформації переривається рекламними оголошеннями, комічними трюками і плітками [*Шиллер Г. Манипуляторы сознанием: Пер. с англ. / Науч. ред. Я.Н.Засурский. – М.: Мысль, 1980. – 326 с.*].

Розриваючи на шматки інформацію про важливу подію, вдається різко знизити ефективний вплив повідомлення або взагалі позбавити його будь-якого змісту.

Хаотизація потоку повідомлень насправді має лише видимий характер, відбір подій, про які вирішують давати інформацію, здійснюється керівними діями засобів масової інформації.

Однією з умов успішної і частково виправданої фрагментації проблеми є її терміновість, сенсаційність інформації, що є одним із найголовніших принципів американських ЗМІ. Нагнітання ефекту терміновості різко збільшує маніпулятивні можливості повідомлення. Щогодинне оновлення інформації позбавляє її будь-якої постійної структури. Людина просто не має часу, щоб осмислити її зрозуміти повідомлення, оскільки воно витісняється іншими, ще більш новими.

Забезпечити фрагментацію проблеми і поділити інформацію таким чином, щоб людина ніколи не мала повного, загального уявлення про подію, можна за допомогою методу сенсації. Це – повідомлення про події, які наділяються настільки великим значенням та унікальністю, що на них концентрується і потрібний час утримується майже вся увага громадськості. Під прикриттям сенсації можна замовчувати про важливі події, яких аудиторія не повинна знати. Сенсаційність – це технологія. Існують вироблені критерії підбору тих подій, які можна перетворити на сенсацію. Якщо свідомість людини безперервно атакувати сенсаціями, спрацьовуватиме важлива функція підтримки необхідного рівня "нервовості". Ця нервовість, відчуття безкінечної кризи, знижує здатність до критичного сприйняття.

Підготовка сенсації є кропіткою й затратною роботою, яку виконують професійні фахівці. Експерти відзначають, що інформація, подана на телебаченні у вигляді сенсації, з усіма репортажами з місця події, інтерв'ю в прямому ефірі, як правило, суттєво спотворює подію. Ця ілюзія вірогідності є особливо сильною властивістю телебачення. Створивши сенсацію, можна замовчати про багато важливих деталей, можна навіть подати недостовірну інформацію.

Інформація стає зрозумілою і доступною тоді, коли її зміст тільки підтверджує усталені в суспільстві стереотипи. Головним методом закріплення потрібних стереотипів у свідомості є повторення. Граматика переконання ґрунтується на ствердженні й повторенні. Це повною мірою було використано в комерційній рекламі. Повторення є одним з тих психологічних засобів, які впливають на несвідомі механізми. Якщо зловживати цим прийомом – стереотипи підсилюються до стійких забобонів. Повторення є другою умовою пропаганди. Воно надає ствердженням ваги додаткового переконання й перетворює їх на нав'язливі ідеї. У той же час повторення будує бар'єр проти будь-якого іншого ствердження, будь-якого протилежного переконання, не дозволяє роздумувати.

Повторення надає словам зрозумілості та очевидності, змушує прийняти інформацію цілком. Як нав'язлива ідея, повторення стає бар'єром проти інших думок і всього того, що відрізняється. Таким чином воно зводить до мінімуму міркування й швидко перетворює думку на дію, формує умовний рефлекс.

Спираючись на сформований тип мислення людини маси, засоби масової інформації стали найважливішим фактором зміцнення цього типу мислення. ЗМІ привчили людину мислити стереотипами й поступово знизили інтелектуальний рівень повідомлень так, що перетворилися на так званий "інструмент притуплення".

Перешкодами для інформаційного маніпулювання можуть стати лише власний досвід людей та неконтрольовані політиками системи комунікацій.

І.В. Супрунюк, студ., КНУ ім. Т. Шевченка, Київ

ПОЛІТИЧНИЙ АНАЛІЗ ЯК ЗАСІБ ПОЯСНЕННЯ ПОЛІТИЧНОЇ ДІЙСНОСТІ

Прикладний політичний аналіз – це політико-управлінська наука, яка передбачає інтегративно-синтетичне використання мультидисциплінарної системи знань і орієнтована на розробку загальних принципів і спеціальних методів моделювання, діагностики, прогнозування проблемно-політичних ситуацій і формулювання практичних рекомендацій при підготовці, прийнятті та реалізації публічних рішень [Дехтярев А. Политический анализ как прикладная дисциплина: предметное поле и направление разработки // Полис. – 2004. – № 3. – С. 126].

В сучасній політологічній літературі поняття "політичний аналіз" використовують у трьох значеннях: теоретико-фундаментальному, інструментально-емпіричному і, насамкінець, практично-прикладному.

Перший, теоретико-фундаментальний, вимір політичного аналізу, що охоплює базові концептуальні дослідження політичної сфери, її структури і динаміки. При такій інтерпретації дане поняття майже синонімічне категорії "фундаментальні (теоретичні) політичні дослідження" в цілому. В такому значенні написані роботи таких класиків політології як "Аналіз політичної структури" Д. Істона та "Сучасний політичний аналіз" Р. Даля.

До другого, інструментально-емпіричного, виміру відносяться збір і опис, систематизація та обробка первинних даних. Даний аспект політичного аналізу також набув інституціонального характеру в рамках політичної науки, виділившись в особливу дисципліну – "Методи та методики політологічних досліджень". На противагу теоретичному напрямку, де основною теоретичною одиницею є "концепт", який відображає каузальні, функціональні та інші зв'язки "всередині політичних процесів", вихідною одиницею тут виступає "дане", тобто первинна інформація про ту чи іншу подію політичного життя. Якщо в першому випадку головним вектором аналізу є дедуктивний умовивід, то в другому – індуктивне узагальнення. Слід також відмітити, що емпіричний аналіз може обслуговувати рішення як теоретичних, так і практичних задач політики. Саме про такий вимір аналізу йде мова, наприклад, у праці Дж. Мангейма та Р. Річа "Емпіричний політичний аналіз: методи дослідження в політичній науці".

В рамках третього, практично-прикладного, виміру політичного аналізу на перший план висувуються не побудова чіткої та обґрунтованої теорії і не збір масиву даних, а способи оцінки та рішень суспільної проблеми для конкрет-

ного замовника – як правило, одного з політичних акторів. В прикладному політичному аналізі нерідко поєднуються дедукція та індукція, хоча домінує "схоплюючий картинку відразу" ретродуктивно-експертний стиль мислення. На відміну від "теоретика", що конструює абстрактні методи політики, та "інструментальника", що займається їх операціоналізацією на рівні емпіричних даних, "прикладник" будує робочу модель унікальної проблемної ситуації, переймаючи для цього концептуальні знання у першого та фактичну інформацію у другого. Тому превалюючою для "прикладника" є прескриптивна (припис) функція, тоді як для "теоретика" – експлікативна (пояснення), а для "інструментальника" – дескриптивна (опис) [Дехтярев А. Политический анализ как прикладная дисциплина: предметное поле и направление разработки // Полис. – 2004. – № 3. – С. 124-125].

Фундаментальний рівень політичного аналізу зазвичай асоціюється з англійським "political analysis" (аналіз політики як такої), в той час як прикладної – з "policy analysis" (аналіз політичного курсу). Однак цього явно недостатньо, так як курси публічної політики також можуть вивчатися на фундаментальному рівні (наприклад, в компоративному розрізі). У зв'язку з цим актуально буде внести доповнення, запропоноване ще у 1970 році американським політологом Г. Лассуелом: фундаментальна наука орієнтована на "аналіз суті політичного курсу" (analysis of policy), тоді як прикладна передбачає "аналіз в рамках (для) політичного курсу" (analysis in (for) policy) [Симонов К. Политический анализ: Учебное пособие. – М.: Логос, 2002. – С. 12].

Розрізняють дескриптивний і перспективний політичний аналіз. Дескриптивний аналіз визначає можливі результати альтернативних політичних рішень. Він розділяється на ретроспективний (дослідження вже здійснених рішень) та оціночний (оцінка поточних рішень в міру їх реалізації). Перспективний аналіз передбачає оцінку можливих наслідків політичних альтернатив. Він може поділятися на прогностичний (можливі результати прийняття політичних рішень в майбутньому) та преспективний (рекомендація прийняти те чи інше рішення) [Морозова В.Н. Методы политического анализа. – Воронеж, 2007. – С. 7].

Для кращого і глибшого розуміння природи прикладного політичного аналізу слід розглянути його методологічні особливості. Для початку важливо вказати на найбільш загальні характеристики даної дисципліни, які виділяють її з поміж інших соціальних наук, отже: клієнт-проблемна орієнтація, гетерогенність концептуально-методологічної бази, інструментальний мультипліцизм, поєднання емпіричного та нормативного підходів.

Категорія "методологія політичного аналізу" вказує на метатеоретичний рівень прикладного дослідження, який в широкому розумінні включає в себе, з однієї сторони, сукупність підходів і моделей, принципів і методів, а з іншої – шляхи і способи їх застосування. Під методом політичного аналізу, у свою чергу, розуміється типовий інструмент чи прийом аналітичної роботи, який дозволяє набувати, обробляти і оцінювати релевантну в практично-політичному відношенні інформацію. І щодо методичного рівня аналітичної роботи, то він націлений на конструювання комбінації методів і процедур для вирішення конкретної задачі, а також для визначення послідовності і спряже-

ності їх застосування, тобто системи дослідницьких етапів та операцій. [Дехтярев А. Политический анализ как прикладная дисциплина: предметное поле и направление разработки // Полис. – 2004. – № 3. – С. 1].

Відомі декілька підходів щодо визначення напрямів та типів прикладного політичного аналізу, однак, узагальнюючи їх можна звести до трьох основних: в першому випадку структурування предметного поля дисципліни здійснюється на основі критерію, як функціональні задачі фази політико-аналітичної діяльності; у другому – у відповідності зі сферами і об'ємами політичного аналізу; у третьому – виходячи з методології експерта і інструментарію, що ним використовується [Ахременко А.С. Политический анализ и прогнозирование: Учебное пособие. – М., 2006. – С. 25].

В.В. Сущенко., асп., ПНУ ім. В. Стефаника, Івано-Франківськ*
Polituk18@mail.ru

СОЦІОЛОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ ПОЛІТИЧНОГО МАРКЕТИНГУ

Розвиток демократичних інституцій в Україні та масових прикладних опитувань населення порушили низку методологічних проблем щодо специфіки соціологічних досліджень громадської думки як технології політичного маркетингу. Як засвідчує практика, соціологи на основі фахових опитувань можуть зробити чимало важливих узагальнень щодо функціонування механізму взаємодії різних політичних суб'єктів.

На сьогодні соціологія досить активно застосовується в царині політичного маркетингу. Адже зрозуміло, якщо уявити поле політики як ринок, то до сфери уваги дослідників потрапляє величезна кількість суб'єктів такого ринку (політики, державні органи влади, політичні партії, громадські організації, ЗМІ тощо), а також "продуктів" і послуг, що функціонують на такому ринку (від політичних програм і гасел, ідей та ідеологій до радіо- і телепередач, газет, плакатів тощо).

Досвід свідчить, що, як правило, завершений цикл електоральних досліджень, необхідних для професійного супроводу виборчої кампанії, включає: проєктивне соціологічне дослідження; зондажне дослідження; моніторингові опитування до і після виборів; фокус-групи; "екзит-поли" тощо.

Водночас слід відзначити певне захоплення фахівців у галузі політичного маркетингу прикладними соціологічними дослідженнями. Найбільшої популярності такі дослідження набувають під час виборчих кампаній.

Найскладнішим видом соціологічних технологій напевно є проєктивне соціологічне дослідження, спрямоване на створення бази даних, необхідної для професійної побудови виборчої кампанії, для вироблення та коригування її стратегічного, медійного та інших планів. Проєктивне опитування дає змогу виділити цільові групи виборців, виявити локальні проблеми в певному електоральному полі та характеристики "бажаного" кандидата. У результаті застосування такої соціологічної технології видається можливим:

* Рецензент – канд. політ. наук, доц. Климончук В.Й.

- ✓ зафіксувати найважливіші для жителів певного регіону проблеми, ставлення до яких визначає рівень підтримки кандидата;
- ✓ виявити групи виборців – як лояльних до кандидата, так і з негативним ставленням до нього;
- ✓ визначити тактику блокування негативного сприйняття кандидата;
- ✓ виявити долю співпадання електоральних полів окремих кандидатів, що дасть змогу виділити, хто з опонентів певного кандидата забирає його голоси, а також зафіксувати нестійку частину прихильників кандидатів-суперників і виробити стратегію щодо залучення їх на свій бік;
- ✓ визначити характер впливу на виборців з боку окремих структур, політичних лідерів, керівників районів і підприємств тощо;
- ✓ ідентифікувати громадян за територіальною й іншими ознаками.

Як наслідок, проективне опитування задає всі основні формати виборчої кампанії й цим суттєво відрізняється від інших видів соціологічних технологій.

Слід підкреслити, що зазначена технологія є необхідною складовою будь-яких соціологічних опитувань, тому що вона визначає ознаки та особливості респондентів (у виборчий період – електорату, у міжвиборчий – громадян (соціальну групу) залежно від мети дослідження).

Залежно від цілей та етапів застосування їх у перебігу виборчих кампаній всі сучасні соціологічні маркетингові технології можна поділити на:

- ✓ базові соціологічні виборчі технології;
- ✓ прогнозні соціологічні виборчі технології;
- ✓ пропагандистські соціологічні виборчі технології;
- ✓ післявиборчі соціологічні технології [Петров О.В. Социологические избирательные технологии. – Днепропетровск: Арт Прес, 1998. – С. 128].

Основною метою соціологічних технологій політичного маркетингу є збір різноманітної інформації, необхідної для стратегічного планування виборчої кампанії й уточнення найважливіших сторін тактики її організації. Відповідно й базові соціологічні виборчі технології поділяються на дві групи:

- ✓ соціологічні технології, спрямовані на вироблення стратегії виборчої кампанії ("технології використання цільових груп виборців"; "технології конструювання іміджу кандидата" тощо);
- ✓ соціологічні технології, пов'язані з уточненням тактики виборчої кампанії ("технології вибору ключових проблем виборчої кампанії", "технології вибору основних гасел кампанії" тощо).

Практика організації демократичних виборів знає безліч методик і технологій використання соціологічних досліджень у процесі виборчої кампанії, щоб безпосередньо впливати на формування іміджу кандидата та його суперників. Основним завданням соціологічних маркетингових технологій є опосередкована дія на електорат з метою, по-перше, "піднесення іміджу" кандидата, на користь якого проводиться дослідження, і, по-друге, "зниження іміджу" його суперників (або основного суперника). При цьому в таких ситуаціях можна не забезпечувати репрезентативності опитування: чим більше людей буде опитано, тим більше виборців потраплять під пропагандистський вплив.

Можемо констатувати, що соціологічні технології, зокрема, у виборах – важливий елемент успішної виборчої кампанії. І чим швидше суб'єкти виборчого процесу почнуть застосовувати їх, тим більше шансів на перемогу. Поки що доводиться визнавати, що і політики, і політичні маркетологи надто повільно засвоюють досвід попередніх виборчих кампаній, недостатньо аналізують набутий досвід ще менше звертаються до складання дієвих політичних прогнозів.

В.В. Теремко, асп., КНУ ім. Т. Шевченка, Київ
v_teremko@ukr.net

РОЗМЕЖУВАННЯ ПОНЯТЬ ПОЛІТИЧНИЙ АНАЛІЗ ТА АНАЛІЗ ПОЛІТИКИ

Аналіз політики як прикладна суспільна наука, сфера професійної діяльності і навчальна дисципліна поступово посідає належне їй місце. Термінологічні особливості, з'ясування сфер і меж взаємовпливу політичних наук і аналізу політики стають перспективними дослідницькими напрямками. Кінець XX і початок XXI століття ознаменувалися посиленою увагою українського суспільства як в цілому, так і з боку науковців до аналізу політики. В Україні різноманітні аспекти аналізу політики як особливої прикладної дисципліни досліджують В. Тертичка, С. Телешун, В. Бебик, О. Дем'янчук, О. Кучеренко, В. Ребкало, В. Романов, О. Рудик, О.Валевський, К. Ващенко, Т. Брус. Характерними особливостями цих досліджень є намагання з'ясувати сутність, характерні ознаки аналізу політики, специфіку державної політики в Україні; залежність методологічних засад, дослідницького інструментарію, понятійного апарату від зарубіжних, переважно англосовієтських джерел. При цьому нерідко відбувається змішування, підміна понять, намагання поставити на місце аналізу політики політичний аналіз, що є свідченням недостатньої диференціації їх семантичного наповнення і функціональної застосовуваності. Одна з найпоширеніших тенденцій – довільне вживання понять "аналіз політики" і "політичний аналіз".

Аналіз політики поширюється на план, курс, напрям, систему дій, яких дотримується влада, політична партія, конкретна керівна сила. Його предметом є курс, напрям система дій. Суб'єктів цієї діяльності називають аналітиками політики.

Саме відмінності у предметі і результатах аналізу відрізняють їх від політичних аналітиків, які розглядають політику як сферу відносин соціальних груп, індивідів, щодо здобуття доступу до інститутів публічної влади, використання їх задля задоволення своїх інтересів у сфері політики. У проблемному і поняттєвому полі аналізу політики і політичного аналізу є певний спільний сегмент. Адже будь-які інтереси в політиці реалізуються завдяки здійсненню певного курсу, а його реалізація відбувається у процесі і завдяки певним відносинам.

Політичний аналіз має значно ширшу сферу інтересів, в полі його зору політична система з усіма її гранями, аспектами та іншими особливостями. Нерідко він може сягати поза простір безпосередніх політичних, владних

відносин, зосереджуватися і на віддалених чинниках, що їх обумовлюють, зумовлюють різноманітні сценарії їх розгортання. Основним результатом політичного аналізу прийнято вважати прогноз, аналізу політики – пораду, рекомендацію стосовно конкретних дій, пов'язані з ними обмеження можливостей з метою максимального пристосування її до умов, у тому числі обмежень, зовнішнього середовища.

В окремих аспектах політичний аналіз є складником аналізу політики (як і соціальний чи економічний аналіз), окремим аспектом майбутнього курсу дій. Як правило суб'єктом таких дій є держава в особі її інститутів, спрямовані вони на забезпечення нового рівня розвитку суспільства, вдосконалення всіх його сфер і зв'язків між ними. У цьому розумінні репрезентування А. Вілдавскі аналізу політики як повідомлення правди владі семантично не цілком узгоджується з прагматичним виміром аналізу політики. Більш наближене воно до оцінювання в політиці. Такі смислові тріщини, розриви неминучі при перенесенні понять із одного мовного середовища в інше, як і при запозиченні підходів, процедур, механізмів із інших інтелектуальних, прикладних сфер.

Базові принципи аналізу політики – мультидисциплінарність (використання підходів, принципів, надбань різноманітних дисциплін, які розкривають зміст і характер політики); зорієнтованість на вирішення конкретних суспільних проблем; нормативність (заснованість на суспільних цінностях); критичний підхід до політики на основі системних знань, аргументування її причин і наслідків, сил, що на неї впливають.

Аналіз політики більше наближений до конкретного її здійснення, має в собі мінімум ще один сутнісний елемент, якого позбавлений політичний аналіз – судження, що, коли і як робити. У структурі прогнозу досвідчене і допитливе око розпізнає елементи поради, хоч наявність її не обов'язкова для прогнозу. Він є пізнавальним етапом, інтелектуальним матеріалом поради в політиці.

А.О. Ткач, здобувач, ВМУРОЛ "Україна", Київ*

ПОЛІТИКА США СТОСОВНО КОНФЛІКТІВ У ЦЕНТРАЛЬНІЙ АМЕРИЦІ

Центральноамериканське мирне врегулювання – процес нормалізації міждерж. відносин і досягнення нац. примирення в країнах Центр. Америки в 80 – 90-х ХХ ст. Заг. лат.-амер. криза воєнних диктатур й активізація демокр. рухів на зламі 70 – 80-х у субрегіоні набула специфічного характеру нового рев. піднесення, що призвів до: повалення 13.03.1979 на Гренаді консервативного режиму Е. Гейрі та взяття влади маркс. Аналіз інтеграційних процесів засвідчив, що латиноамериканські і карибські держави протягом 90-х років минулого сторіччя дотримувалися стратегії розвитку, орієнтованої на покращення продуктивності виробничих секторів їх економік і конкурентного становища на світовому ринку, і досягли певних успіхів у цьому напрямі, особливо, в першій половині 90-х років, однак, вирішити проблему розвитку

* Рецензент – д-р політ. наук, проф. Бебик В.М.

шляхом інтеграції не змогли. Наприкінці 90-х років країнам ЛАКБ вдалося, хоча й незначно, збільшити свою частку у світовому експорті, але відбулося це за рахунок сировинних ресурсів, натомість, лібералізація торгівлі не сприяла виходу на ринки третіх країн, а доступ до високих технологій, впровадження яких дозволило б покращити продуктивність та збільшити експорт готової продукції, обмежувався протекціонізмом розвинутих держав і ТНК, подолати який шляхом інтеграції держави регіону не змогли.

У політичному відношенні міжнародної суб'єктності досяг лише Меркосур, за активної участі членів якого було започатковано проект міжрегіонального співробітництва з ЄС. При визначенні структури складної і багатогранної центральноамериканської кризової ситуації потрібно розрізняти соціально-політичний конфлікт (що має в основному національний характер та має специфічні риси в кожній із країн Центральної Америки) і міжнародний конфлікт, що є похідним від першого і має в основі зіткнення національних (а також у відомій мері субрегіональних) інтересів з інтересами США. Відсталість соціально-економічної і нерозвиненість політичної структури держав субрегіону, що випробують найсильнішу економічну і політичну залежність від США і "стратегічних інтересів, що знаходяться в зоні," Вашингтона, були середовищем яке стимулювало центральноамериканський мілітаризм і зробила політику нормою суспільного життя. Процес становлення і зміцнення військових режимів Центральної Америки відбувався в умовах військової, економічної і політичної допомоги США. Таким чином, забезпечувалася політична стабільність, необхідна для американських вкладників капіталу і військових стратегів, що враховують "геополітичну цінність" центральноамериканських територій.

До середини 70-х рр. особливістю внутрішньорегіональної ситуації стає зростання антиамериканських настроїв. Розвиток правоавторитарного антиамериканізму відбувався на тлі кристалізації консервативних настроїв, появи і посилення ультраправих тенденцій не тільки в армії, але й у цивільному суспільстві. За впливу мінливого співвідношення сил в офіцерському корпусі відбувалися коливання в політичній орієнтації військових режимів. Одним з головних міжнародно-політичних джерел кризової ситуації в субрегіоні з'явилася діяльність уряду США, спрямована на політичну й економічну дестабілізацію сандиністської США, місце в якій приділялося фінансуванню, озброєнню і підготовці антисандиністських сил – контрас. Перетворення центральноамериканського субрегіону у вогнище міжнародної напруженості обумовило підвищену увагу до нього країн Західної Європи, що у силу ряду факторів географічного, історичного і політичного характеру не розділяли, за деякими виключеннями, ні ідеологічного обґрунтування, ні практичних кроків адміністрації США в цьому районі світу.

В умовах формування нової міжнародної системи латиноамериканські країни прагнули використати інтеграцію в якості альтернативи однополюсній системі. Інтеграційні зусилля країн ЛАКБ у 80-90-х роках спрямовувалися проти пропозицій нерівноправного співробітництва, які обстоювали США з допомогою стратегії неопанамериканізму, і визначили позицію Меркосур стосовно створення Зони вільної торгівлі в Америці, що врахувала різні стар-

тові можливості країн Західної півкулі і передбачала їх рівноправну участь у торговельному обміні на принципах стратегії неоголошеності.

Інтеграційні процеси країн ЛАКБ зазнали визначального впливу зовнішніх чинників, що свідчить про нестачу внутрішнього потенціалу для ефективного розвитку і ставить перспективи інтеграції в залежність від зовнішнього фактора.

Загальними глобальними чинниками активізації інтеграційних процесів стали розпад біполярної міжнародної системи і сприятлива для країн регіону міжнародна економічна ситуація, під дією яких внутрішні процеси демократизації суспільства, відмова від авторитарних методів управління, врегулювання міждержавних конфліктів створили політичні передумови інтеграції латиноамериканських і карибських держав. У 90-х роках інтеграційні процеси перетворилися на одну зі складових міжамериканських відносин, що дозволяє виділити ряд характерних тенденцій їх розвитку: регіоналізм, на засадах якого здійснювалась інтеграція, набув також політичного змісту; багаторівність інтеграційних процесів поширилася на сферу безпеки у Західній півкулі; пріоритетного значення набула субрегіональна інтеграція, особливості якої дозволили країнам регіону врегулювати ряд територіальних і політичних суперечок; держави регіону розглядали інтеграцію в якості механізму реагування на виклики глобалізації; до порядку денного регіональної інтеграції було внесено соціальний вимір.

Нерівномірний розвиток, розпорошеність та неузгодженість інтересів, недостатній ступінь усвідомлення регіональної ідентичності країнами Латинської Америки та Карибського басейну, а також конфліктність міжамериканських відносин ускладнювали міжамериканське співробітництво протягом 90-х років і можуть стати перешкодою для подальшого розгортання інтеграційних процесів.

В.О. Трачук, ст. викл., НУДПС України, Ірпінь

МОДЕРНІЗАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ КРИЗОВОГО ПЕРІОДУ – УКРАЇНСЬКА ВЕРСІЯ

Глибока системна криза, котра охопила всі найважливіші сфери життєдіяльності сучасного людства, поставила на перший план проблему пошуку ефективної відповіді на значну кількість загроз, які ставлять під сумнів можливість подальшого розвитку, та й навіть виживання світової спільноти. Визнаний всіма факт існування фінансової та економічної кризи є лише свідченням того, що ми бачимо, так би мовити, надводну частину айсберга, котрий в перспективі може потопити людство, точнісінько так як це сталося з "непотоплюваним" "Титаніком". Загрози, існуючі нині, мають різні масштаби, джерела (зовнішні та внутрішні), ступінь реальності, довготривалості за своїм можливим впливом та наслідками. Проте вони існують (або визнаються існуючими), що призводить до інтенсивного суспільного бродіння, активних пошуків способів протидії цим загрозам.

Одним з найбільш популярних способів протидії будь-якій реальній загрозі сьогодні вважається концепція модернізації. Цей тренд є надзвичайно популярним в Україні особливо в контексті президентських виборів. Гасла

"нової індустріалізації, нової історії, нового суспільства, нової політики" звучать з плакатів, інтерв'ю, передвиборчих програм та обіцянок.

Концепція модернізації в різних інтерпретаціях давно стала темою безперервних суперечок та дискусій, як наукових так і політичних. Аналіз наукових праць, висловлювань політиків та експертів дає підставу говорити про два концептуальних підходи до цієї проблеми: перший – модернізація це шлях у майбутнє, можливість забезпечення суспільності перспективи та виживання [*Михальченко М.* Україна як нова історична реальність: запасний гравець Європи. – Дрогобич; К.: ВФ "Відродження", 2004; *Зеленько Г.* "Навздогінна модернізація": досвід Польщі та України. – К., 2003; *Горбатенко В.* Стратегія модернізації суспільства. Україна і світ на зламі тисячоліть. – К.: ВЦ "Академія", 1999 та ін.], другий – модернізація це чергова утопія та стратегічний глухий кут, з якого не буде виходу [*Пастухов В.* Сила взвимоного отталкивания: Россия и Украина – две версти одной трансформации // <http://www.polit.ru/lectures/2009/10/29/rusukr.html>].

Другий підхід є відносно новим, оскільки в до кризовий період необхідність модернізації за західним зразком під сумнів, як правило, не ставилось.. Модель навздогінної модернізації вважалася найбільш перспективною для всіх посткомуністичних держав (і не лише для них). Точилися суперечки стосовно її природи (органічна-неорганічна), варіантів та строків реалізації, можливих результатів, втрат та перспектив. Зокрема ставилась під сумнів можливість реально наздогнати передові країни за основними показниками розвитку, висловлювалась думка про те що, "поїзд уже рушив" а, ті хто спізнівся, відстали безнадійно і мають з цим фактом примиритися.

Світова криза є на наш погляд вагомою підставою щодо доцільності перегляду вище згаданої точки зору. Модернізації потребує вся світова спільнота. Необхідна нова філософія життя, а точніше – виживання, для всього людства. Україна в цьому контексті не є винятком. Більш того, вона дістала реальну можливість реалізувати свій останній шанс утвердитися в групі передових країн світ. Підстави для цього є (поки що). Про необхідність модернізації говорять як політики так і експерти [Стратегія модернізації України. Бачення незалежних експертів // ДТ. – 2009. – № 48 (776), 12-18 грудня].

Усвідомлення необхідності модернізації вимагає пошуків відповіді на ряд питань, що стосуються наявності/ відсутності (повної або часткової) передумов модернізації, її моделей, перспектив та результатів.

Стосовно передумов модернізації, слід зазначити, що в об'єктивному сенсі вони були присутні в Україні з моменту здобуття незалежності. Передвиборча програма першого Президента Л.М. Кравчука по суті була модернізаційною, однак звалась (за його твердженням) лише до розбудови "модернізованого" державного апарату. Л.М. Кучма та В.А. Ющенко також йшли на вибори з модернізаторськими гаслами. Однак за 18 років незалежності суттєвих змін, котрі бодай формально підпадали під визнані критерії модернізації, фактично не відбулась. Питання про те чи відбулась Україна як незалежна держава, а українці – як бодай відносно консолідована політична нація залишається відкритим. Чому?

На наш погляд проблема криється передусім у суб'єктивному (людському факторі). Як говорить російська приказка "танцевать надо от *печки*". Такою "*печкою*" є давно забутий кон'юнктурними істориками та політологами березневий референдум 1991р на якому понад 60 % українців висловились за перебування УРСР в складі оновленого Союзу РСР. Ніяким чином не ставлячи під сумнів результати грудневого 1991 р. референдуму та виборів Президента України, все таки мусимо констатувати, що груднєве голосування було радше ситуативним імпульсом а ніж багатовіковою мрією народу, про що так модно зараз говорити. Більш ніж десятилітня "сплячка" суспільства (аж до подій "Поморанчевої революції" 2004 р.) є тому найкращим, з точки зору "чистої" науки, підтвердженням. Тобто широкого соціального запиту на модернізацію не було, немає і в найближчій перспективі скоріш за все не буде. В такій ситуації реально можлива лише неорганічна модернізація насильницького типу, на зразок здійснених Петром I та Й. Сталіним в Росії, або союзниками – переможцями в Німеччині та Японії після Другої світової війни. Така модернізація може реалізуватися у формі "революції згори", для якої потрібна, як мінімум, рішуча, цілеспрямована, консолідована "авангардна" еліта здатна не лише докорінно змінити традиційну суспільну культуру, але й переконати більшість населення в тому, що це буде вигідно передусім саме їм. Без необхідної підтримки "знизу" революція "згори" приречена на поразку, як сталося з горбачовською "перебудовою".

Гіпотетично можливий варіант модернізації у формі "революції знизу". Однак тут все упирається в консерватизм суспільної культури, освітню, науково-технічну, моральну деградацію українського соціуму. Без досить радикальної руйнації традиційних культурних підвалин, передусім політичних, економічних, правових та частково ментальних, запровадження модернізаторської субкультури, здатної штовхати суспільство вперед, буде не можливим. Спроби "штучних" модернізацій на певний час можуть створити ілюзію прогресу, однак з часом стане зрозуміло, що суспільство знову опинилося біля "розбитого корита" і все треба починати спочатку, а затрачені зусилля були марними.

Криза охопила весь світ, однак чітко прослідковується тенденція до індивідуального пошуку шляхів виходу з неї та опори передусім на власні можливості. Тому сучасна модернізація можлива перш за все як стимуляція внутрішніх сил в суспільстві, які дозволять йому розвиватися на власній основі прискореними темпами. Саме в цьому полягає унікальність існуючої ситуації для таких держав як Україна, адже саме в контексті необхідності базових основ буття ми знаходимося на одному рівні з передовими країнами, маємо однакові стартові можливості та шанси на успіх.

В.С. Ухов, студ., КНУ ім. Т. Шевченка, Київ

ПОЛІТИЧНИЙ АБСЕНТЕЇЗМ В УКРАЇНІ ЯК ПРОЯВ ДЕМОКРАТІЇ: ПРИЧИНИ, НАСЛІДКИ, ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ

Демократія зіткнулась із проблемою відчуження влади, що має вигляд спаду політичної активності. Із досягненням достатнього рівня політичних знань

громадян суспільство здатне подолати низку гострих проблем, які перешкоджають його просуванню по шляху ствердження демократичних засад. Зокрема, це стосується усунення масового абсентеїзму громадян в політичному житті, досягнення свідомої та аргументованої електоральної поведінки в процесі голосування та набуття пріоритету демократичних цінностей в їх політичній культурі [Іванов М. С. Політична освіта як засіб формуванні політичної культури та чинник політичного процесу. – Рукопис. – 417 с.]. Попри значні демократичні зміни, що відбулися останнім часом у масовій свідомості, громадянська активність виявляється, здебільшого, у формі неформальної спонтанної дії населення. Кількість громадян, схильних до участі у різноманітних протестних акціях складає 29,3 %. Також надзвичайно низьким залишається рівень інституціалізованих форм прояву громадянської активності як передумови реалізації громадських ініціатив та впливу на владу: рівень членства у недержавних організаціях становить 5 % [Ланіна Н. Українське суспільство 1992-2006: соціологічний моніторинг. – К.: Інститут соціології НАН України, 2006. – 94 с.].

В Україні сьогодні багато хто нарікає на погане виборче законодавство, на недосконалу виборчу систему; кожен політик бачить своїм пріоритетом запропонувати такий тип пропорційних чи мажоритарних виборів, який би повною мірою виявляв волю громадян. Але вибори – це надзвичайно комплексне явище, яке ґрунтується не тільки на законодавстві, рецепції міжнародних норм та потужній судовій системі, а й на масовій психології виборців, історичних традиціях, що склалися в країні, економічній та політичній ситуації, релігійних і моральних нашаруваннях тощо.

З принципом загальності виборчого права пов'язана проблема абсентеїзму – ухилення від участі в голосуванні. Вона досить гостра як в Україні, так і в багатьох зарубіжних державах. Наприклад, у США та в Японії абсентеїзм нерідко перевищує 50 відсотків чисельності зареєстрованих виборців. Абсентеїзм майже відсутній в Італії, де запроваджено обов'язкове голосування (ст. 48 Конституції), в Австралії та Австрії, де встановлені відповідно адміністративна та кримінальна відповідальність за абсентеїзм. Абсентеїзм практично відсутній у країнах тоталітарного політичного режиму з відомих причин (КНДР, Куба, В'єтнам, КНР, Лаос тощо).

Абсентеїзм як форму політичної поведінки виборців не можна не враховувати, оцінюючи підсумки голосування. Цілком справедливо зазначає В. В. Маклаков, що показник пасивного ставлення до голосування як до масової політичної кампанії не може оцінюватися тільки негативно. Безперечно, високий рівень абсентеїзму призводить до обрання представницьких установ меншою частиною виборного корпусу, в той час, як обрані органи, висловлюючи волю меншості, поширюватимуть свою владу на всіх виборців. [Конституційне право зарубіжних країн: Навчальний посібник / В.О. Ріяка (керівник авт. кол.), В.С. Семенов, М.В. Цвік та ін.; За заг. ред. В.О. Ріяки. – К.: Юрінком Інтер, 2002. – 512 с.]. Водночас можливий і позитивний абсентеїзм, коли неучасть у виборах є формою виявлення протесту або ставлення до запропонованих реформ чи до осіб, які обираються. Явка виборців на вибори є свідченням демократичності виборчого процесу. За деякими досліджен-

нями, проведеними протягом 1997-2002 рр., понад 30 % виборців України схилялося до думки не брати участі у виборах народних депутатів України або голосувати проти всіх, незалежно від того, хто з кандидатів залишиться в остаточному списку для голосування. [Підготовка і проведення виборчих кампаній / Авт.-укладач *Наумов В.О.* – К.: СП "Інтертехнодрук", 2002. – С. 11]. В голосуванні ж на виборах народних депутатів України 2002 року взяло участь 65,22 % виборців, занесених до списків. Порівняно з парламентськими виборами 1998 року, активність на виборах 2002 року була на 4,42 % нижчою [Вибори до Верховної Ради України 2002 року: Інформац.-аналіт. вид. / ЦВК України. – К., 2002. – С. 147].

За даними заступника голови ЦВК А.Магери під час брифінгу у Києві 17.01.2010 р., активність виборців на поточних президентських виборах є дещо нижчою, ніж на попередніх виборах Глави держави. "Порівняно з 2004 і 1999 роками активність виборців була вищою": 1999 р. у першому турі явка становила близько 70 %, у 2004 р. – близько 75 %, у 2010 р. – 66,88 % [Укрінформ, 2010 // <http://www.unian.net/ukr/news/news-357512.html>].

Вочевидь, відмова виборців від участі в голосуванні може створювати серйозні проблеми. Одна з них полягає в тому, що високий рівень абсентеїзму призводить до нерівномірного представництва різних груп – менш активні групи у підсумку мають менший політичний вплив. Між іншим, в усьому світі сучасний період характеризується неухильним зниженням явки на вибори всіх рівнів. Абсентеїзм – це характерна хвороба західних країн: до дільниць зазвичай приходять відсотків сорок американців, французів, англійців [Виборче законодавство: українська практика, міжнародний досвід та шляхи реформування / За заг. ред. *Радченка Є.В.* – К.: Факт, 2003. – С. 243]. Таким чином, нинішні показники явки в Україні (60-70 %) є доволі високими. Низка держав штучно обмежує абсентеїзм, застосовуючи до тих громадян, які ігнорують вибори, певні санкції (вважається, що вперше обов'язок голосувати на виборах було встановлено наприкінці XIX ст. у Бельгії).

До того ж слід зазначити, що рішення не голосувати, як правило, дуже стійке. Вірогідність того, що під час виборчої кампанії абсентеїсти змінять свою налаштованість, дуже незначна [Гудина Ю.В. Активность российских избирателей: теоретические модели и практика // Полис. – 2003. – № 1. – С. 112]. Тому ця проблема має бути ретельно вивчена.

Однією з форм протестної поведінки на виборах є голосування "проти всіх". Інститут голосування "проти всіх" багато в чому специфічний саме для України і деяких держав, які раніше входили до складу СРСР. У демократичних західних країнах така форма політичного волевиявлення практично не поширена (вважається, якщо виборцю ні за кого проголосувати, то він просто не приходять на вибори) [Ахременко А.С., Мелешкина Е.Ю. Голосование "против всех" как форма политического протеста: проблемы изучения // Полит. наука: совр. сост. Тенденции и перспективы. – М., 2002. – Вып. 1. – С. 24].

Як свідчать дослідження, в Європейській виборній практиці проблема абсентеїзму на голосуваннях давно вже є проблемою як на національному рівні в переважній більшості країн, так і на рівні європейських інституцій. Ті за-

ходи, які прийнято здійснювати для заохочування виборців, поки що не часто дають позитивні результати. Нещодавні вибори до Європейського парламенту також засвідчили низьку явку виборців. По-перше, населення часто не розуміється на складних виборчих системах, і виборцю важко навіть ознайомитися з довгезеленими партійними списками. По-друге, перемога на загальноєвропейських виборах не вирішує національних проблем, виборці впевнені у стабільності власного добробуту, незалежно від підсумків голосування.

Звичайно, політична пасивність може бути результатом цілком свідомого вибору людини, і всі форми громадської політичної участі у демократичній державі не потрібно розглядати як обов'язкові. Але зрештою це може призвести до обмеження і навіть фактичної ліквідації можливості впливати на владу, інших прав і свобод. Відмова від участі у виборах спричинить прихід до влади непрогнозованих політичних сил, схильних до авантюризму, радикальних дій, насилля. Крім того, держава теж має бути зацікавлена в залученості людей до політики. Це створює їй необхідну суспільну підтримку. Участь народу в політичному житті – це визначальна передумова для існування демократії, саме тому необхідно стимулювати політичну активність громадян.

***О.Л. Хилько, канд. політ. наук, наук. співроб.,
КНУ ім. Т. Шевченка, Київ***

РЕФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМІВ ЗАГАЛЬНОЄВРОПЕЙСЬКОЇ БЕЗПЕКИ: РОСІЙСЬКИЙ СЦЕНАРІЙ

Наприкінці 2009 р. Російська Федерація формалізувала свої пропозиції щодо реформування загальноєвропейських безпекових механізмів у вигляді Проекту Договору про європейську безпеку, представленого на розгляд всім зацікавленим державам. Висунення російських ініціатив зі зміни системи відносин у сфері загальноєвропейської безпеки є першим оприлюдненням російського бачення перспектив підтримання безпеки на континенті і першою демонстрацією амбіцій виступати одним з локомотивів розбудови нових безпекових відносин в Європі та навіть у євроатлантичному просторі.

Можна висловити припущення, що такі ініціативи (основні ідеї яких зафіксовані в Концепції зовнішньої політики РФ 2008 р. та Стратегії національної безпеки 2009 р.) не є такими, що визріли внаслідок переосмислення Росією свого місця в світі, а швидше носять кон'юнктурний характер. Їх поява співпала в часі чи викликана наступними факторами: фінансово-економічна криза зумовила зміщення акцентів з політичних питань на економічні; проблемний період розвитку ЄС (пов'язаний із набуттям чинності Лісабонського договору) та НАТО (переосмислюється роль і функції Альянсу, що має бути відображено в новій Стратегії НАТО, що розробляється); враховуючи настання невизначеної паузи у питанні розширення НАТО і ЄС на схід, Росія намагається використати цей час для закріплення свого впливу на країни, що опинилися поза межами існуючих регіональних систем безпеки; вперше ініціативи були висунуті під час зміни влади в Білому домі США та зменшенні участі

США в європейських справах. Отже, Росія надзвичайно ретельно вибрала час для пропозиції Договору про європейську безпеку (ДЄБ).

Метою ДЄБ, за проектом, є створення "дієвих та оперативних механізмів взаємодії для врегулювання суперечок і розбіжностей, що виникають, зняття стурбованості, вироблення адекватної реакції на виклики та загрози в сфері безпеки".

Хотілося б зупинитись на деяких проблемних моментах російських ініціатив, які прогнозовано стануть ключовими в рамках переговорного процесу.

Головною особливістю ДЄБ, яка приводить його в дисонанс з європейським баченням безпеки, є акцент на жорстких аспектах безпеки, або її воєнно-політичній стороні. Враховуючи бажання Росії надати документу юридично зобов'язуючого характеру, можна прогнозувати потребу адаптації проекту в напрямку включення до нього положень, що регулювали б аспекти м'якої безпеки. Зокрема, це стосується і енергетичної безпеки, вирішення проблем якої на багатосторонньому рівні Росія ретельно уникає. Окрім того, Європа розглядає як пріоритетні загрози не в межах Європи, а загрози з-поза її меж, причому акцент робиться на соціально-економічних та гуманітарних загрозах на східних та південних кордонах ЄС. Пріоритетною вбачається ліквідація нестабільності саме на цих напрямках.

Одним з неоднозначних положень ДЄБ є положення про неможливість забезпечення власної безпеки за рахунок безпеки інших. А учасники ДЄБ, які є членами воєнних союзів, досягають того, щоб рішення, які приймаються в межах таких союзів, не зачіпали безпеку учасника(-ків) ДЄБ. Очевидно, цей посил адресований членам НАТО. Стаття 7 ДЄБ передбачає, що його учасник може розглядати збройний напад на одного з учасників ДЄБ як напад на нього самого. Це положення очевидно викличе заперечення ряду нейтральних країн. Багато питань залишають положення про механізми розгляду питань та спорів, що є предметом ДЄБ.

Отже, з усього вищенаведеного постає питання: свідомо пропонуючи проект Договору з такими неузгодженостями Росія хоче: а) внести розлад в єдність членів ЄС або: б) сформувати нову систему безпеки за сценарієм "найсильніших" – найвпливовіших європейських країн та Росії.

Західні експерти, аналізуючи російські ініціативи, висувають наступні припущення щодо мотивів і цілей, які переслідує Росія: 1) підключити Китай як позаєвропейського потужного гравця нарівні зі США до вирішення питань загальноєвропейської безпеки; 2) легалізувати та підняти статус Організації Договору про колективну безпеку (ОДКБ); 3) розвалити НАТО; 4) забезпечити Росії "доктрину Монро" для ближнього зарубіжжя; 5) вихолостити існуючі безпекові механізми в Європі (одним з яких є Договір про звичайні збройні сили в Європі) [Marcel H. Van Herpen. Medvedev's Proposal for a Paneuropean Security Pact. Its Six Hidden Objectives and How the West Should Respond. – CICERO Working Paper WP 08 – 03].

Західні партнери Росії у своїй першій реакції на ДЄБ не виявили єдиного лосся. Так, позитивно документ сприйняли і висловили готовність до його обговорення Франція, Німеччина, Італія та Іспанія. Критично до проекту поставились Британія, Польща, країни Балтії.

Важливим питанням залишається платформа, на базі якої відбуватиметься обговорення реформування механізмів загальноєвропейської безпеки – чи це буде ОБСЄ (що вітається європейськими країнами) чи це буде багатосторонній форум, що включатиме в себе ОБСЄ, ЄС, НАТО, ОДКБ, СНД (на цьому наполягає Росія). Європейські учасники не зацікавлені у створенні нової безпекової організації. Це відповідало би і інтересам України.

В.П. Хомрач, студ., КНУ ім. Т. Шевченка, Київ
homrach@rambler.ru

ОСОБЛИВОСТІ УРЯДОВИХ PR ВЕЛИКОБРИТАНІЇ

Визначення місця та ролі політичного PR для сучасного світу неможливе без однієї з центральних складових – урядових паблік рілейшнз. Експерти зазначали, що комунікація з громадянами повинна допомагати у розробці політики, а не лише пояснювати її. Сучасні політичні відносини в західних суспільствах не можна уявити без узгоджених механізмів відносин з громадськістю. Ряд західних дослідників, як соціальних так і політичних наук, заявили про можливість класифікації політичного устрою за рівнем урядової комунікації та обміну інформацією. Вихідною тезою стала думка про те, що повноцінний урядовий PR є складовою демократичного світогляду, режиму та політичної системи взагалі.

Для кращого висвітлення теми розглянемо особливості системи урядових комунікацій, і зробимо це на прикладі діалогу британського уряду з громадськістю. Великобританія є однією з європейських країн, в якій урядовий PR є повсякденним явищем політичного життя, доказом ефективності прозорості в стосунках з громадськістю.

У британській традиції існують правила для урядових комунікаторів – тобто тих держслужбовців, до функціональних обов'язків яких входить забезпечення зв'язків з громадськістю та ЗМІ.

Правило перше – інформативна діяльність уряду повинна стосуватися тих конкретних справ, за які уряд несе пряму відповідальність. Уряд має пояснювати свою політику і рішення та при необхідності надавати населенню інформацію, поради чи попередження.

Правило друге – комунікація повинна носити об'єктивний та роз'яснювальний характер і не бути упередженою чи полемічною. Хоча й може йтися про роль окремих урядових міністрів, слід уникати персонального іміджмейкерства.

Правило третє – урядова комунікація не повинна носити партійно-політичний характер.

Історично склалося, що британський парламент завжди був надзвичайно відкритим: постійно відбувалися прямі трансляції майже усіх парламентських обговорень. Натомість уряд залишається в тіні, не намагаючись привернути увагу мас-медіа до своєї діяльності. За інформування преси та громадськості відповідала одна людина – речник прем'єр-міністра. Зрозуміло, що в сучас-

них умовах він фізично не міг виконувати весь обсяг роботи, і тому зараз в Британії речник намагається запозичити американську систему урядової комунікації одного голосу.

Особливістю урядових PR Великобританії є чітка система відповідальності кожного члена уряду (міністра) за втілення галузевих відносин з громадськістю. Всього більше 30-ти урядових організацій мають власні підрозділи з паблік рілейшнз, які отримують ресурси від Центрального управління інформації (Central Office Information). Центральне управління інформації займається виготовленням та розповсюдженням між міністерствами технічної реклами, фільмів, методичних розробок тощо. Одним з провідних напрямів роботи управління є кадровий підбір та підготовка фахівців з урядових PR.

Наявна чітка координація внутрішньоурядових комунікацій та контроль за зовнішніми узгодженими стосунками з громадськістю, покладена в обов'язки одного з членів Кабінету Міністрів. На сьогодні урядову інформаційну службу очолює міністр внутрішніх справ; його заступником є один з парламентських секретарів міністерства з справ державної служби. На офіційному рівні координація діяльності відомств покладена на головного прес-секретаря прем'єр-міністра. Організаційні питання цієї роботи розглядаються на регулярних та спеціальних засіданнях за головування прес-секретаря або його уповноважених. Питання координації закордонної інформаційної діяльності відносяться до компетенції парламентського заступника міністра закордонних справ.

У Великобританії створено галузево узгоджену урядову політику стосовно відносин з громадськістю. Вона збалансована за рахунок участі та відповідальності Кабінету міністрів та міністра координатора, який на рівні внутрішньоурядових комунікацій здійснює нагляд за інформаційними потоками, редагує матеріали, які надаються прес-секретарю прем'єр-міністра та до спеціальних відділів урядових PR. Наведена система передбачає дотримання єдиної урядової політики, що сприяє загальному зміцненню іміджу уряду та стабільності в державі.

Існує чотири головних напрями британської урядової роботи з PR: зв'язки з пресою; відділ телебачення та радіо; служба реклами; відділ брифінгів.

Зв'язки з пресою поділяються на дві частини: роботи з прес-групами на "галереї" (у законодавчих органах) та прес-лоббі, яке виступає відносно незалежним гравцем у політичній комунікації, не тільки як споживач інформації, а й як інформатор уряду з важливих питань економічного та політичного життя. Робота урядовців з пресою часто носить "тіньовий" характер. Як констатує дослідник І. Слісаренко: "уряд Великої Британії традиційно дотримується практики «тіньових зустрічей» з пресою. Прес-секретар прем'єр-міністра двічі на день зустрічається з акредитованими політичними кореспондентами, але на цих зустрічах заборонено здійснювати аудіо – та відеозапис. Так само журналісти не мають права називати ім'я того, хто надав їм інформацію, навіть речника, а лише використовувати евфемізм «урядове джерело». Але відколи прем'єром став Т. Блер, цю практику почали змінювати на американський зразок" [Слісаренко І. Стратегія паблік рілейшнз // Політика і час. – 1997. – № 8. – С. 56].

Приклади багатьох країн дають можливість стверджувати, що налагодження інформаційного обміну в самому уряді дозволяє підвищити інформаційну ефективність та уникнути таких неприємних речей, як суперечливість інформації та перенасичення інформаційних каналів. Цього можна досягти завдяки ефективній роботі управління, відділу або конкретної особи, яка збирає інформацію з усіх підрозділів, опрацьовує її і передає засобам масової інформації в належному вигляді. Існують інші ефективні прийоми урядового спілкування з пресою. Це неформальні зустрічі з головними редакторами, на яких можуть бути поставлені будь-які запитання, висунуті претензії, сформульовані проблеми. Саме ця неформальна манера зустрічі і дозволяє знайти спільну мову, вирішити конфліктну ситуацію, порозумітися. Крім того, часто застосовують такий метод, як формування журналістського пулу – акредитація журналістів при урядовому відділі інформації, запрошення їх на місце подій або надання їм інформації в першу чергу. Ця форма ефективна, але й має свої недоліки, оскільки викликає як заздрощі з боку колег, так і звинувачення в заангажованості і необ'єктивності журналістів якими, мовляв, маніпулює уряд.

Тож можна виокремити наступні особливості урядових PR Великобританії: це наявність чіткої системи відповідальності, координація внутрішньо-урядових комунікацій, контроль за зовнішніми узгодженими стосунками в суспільстві, галузево впорядкована урядова політика стосовно відносин з громадськістю та налагоджені відносини з пресою.

*І.Х. Хоть, здобувач, ІДП ім. В. Корецького, Київ**
khochi@mail.ru

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ ПОЛІТИЧНОЇ ВЛАДИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Інформація завжди була важливим ресурсом влади. Становлення інформаційного суспільства, пов'язане з бурхливим розвитком інформаційно-телекомунікаційних технологій, загостило проблему опанування інформаційних ресурсів та контролю над ними. Подальший прогрес суспільства значною мірою пов'язаний сьогодні із вдосконаленням інформаційної інфраструктури, ефективністю формування, розміщення і використання інформаційних ресурсів і продуктів. Поняття національних інформаційних ресурсів, або інформаційних ресурсів влади, не одразу знайшло своє місце у визначенні інформаційної політики української держави. Одним із перших державних кроків у цій сфері був Указ Президента України від 31 травня 1993 року "Про державну політику інформатизації України". Певна невизначеність, чи навіть непослідовність державної політики інформатизації позначалась на періодичних змінах керівних структур, які мали опікуватися цим напрямком. Першим центральним органом державної влади з питань інформатизації стало Національне агентство з питань інформатизації при Президентові України, створене в 1995 р. В 1999 р. було утворено Державний комітет зв'я-

* Рецензент – д-р політ. наук, доц. Лойко Л.І.

зку та інформатизації України, але в 2004 р. Держкомітет був ліквідований, а фактично – перетворений на департамент у складі Міністерства транспорту та зв'язку. Відповідно, у складі цього департаменту діяло управління інформатизації. Нарешті, Постановою Кабінету Міністрів України від 26 березня 2008 р. № 272 на базі Державного департаменту з питань зв'язку та інформатизації був утворений Державний комітет інформатизації України. Паралельно організаційним пошукам розвивалась і нормативна база інформатизації та управління інформаційними ресурсами. Так, 4 лютого 1998 року було підписано одразу два Закони – "Про Національну програму інформатизації" та "Про Концепцію Національної програми інформатизації", – які стали на наступні 10 років основними директивними документами у цій сфері. У Концепції Національної програми інформатизації, зокрема, були перераховані вже створені на той час державні інформаційні ресурси: бази даних "Законодавчі та нормативні акти України", "Податки України", "Ресурси України", "Єдиний державний реєстр підприємств та організацій України" та інші. Згадані і проблеми, а саме – неузгодженість діяльності державних установ та організацій щодо формування та використання інформаційних ресурсів, що призводить до виникнення певних труднощів при формуванні єдиного інформаційного середовища і, як наслідок, до низького рівня інформаційного та аналітичного забезпечення діяльності державних органів. Проте, як зазначалось у Концепції, невизначеність правової та фінансово-економічної основи діяльності різних суб'єктів у сфері інформатизації призводила до інформаційного монополізму управлінських та комерційних структур на відкриті інформаційні ресурси загального користування, знецінення товарної вартості інформаційних ресурсів держави, а також обмеження права на використання інформаційних ресурсів держави для більшості громадян. Новим кроком у розбудові інфраструктури державних інформаційних ресурсів стало рішення про створення Національного державного реєстру електронних інформаційних ресурсів України. У 2003 р. була затверджена "Концепція формування системи національних електронних інформаційних ресурсів". Ця Концепція класифікує національні електронні інформаційні ресурси (е-ресурси) за формами власності на державні, комунальні і приватні. Національні е-ресурси визначаються як важлива складова стратегічних ресурсів держави, значення якої зростає із розвитком інформаційних технологій та їх використанням у усіх сферах суспільного життя. Ефективне державне управління національними е-ресурсами є важливою умовою забезпечення інформаційної безпеки держави та реалізації державної політики у сфері інформатизації. Концепція розрізняє державне управління у сфері національних е-ресурсів і управління власне державними (владними) е-ресурсами. Щодо першої сфери, то основними завданнями тут виступають: забезпечення широкого доступу до ресурсів, у тому числі іноземних, через глобальні інформаційні мережі; правове врегулювання суспільних відносин, пов'язаних з формуванням, використанням та захистом національних ресурсів; вироблення рекомендацій щодо приведення національних ресурсів до єдиних стандартів на базі новітніх інформаційних технологій, міжнародних стандартів, уніфікованих систем класифікації і

кодування інформації; створення ефективних національних пошукових, геоінформаційних та навігаційних систем; забезпечення розвитку національної освіти, науки, культури через використання новітніх інформаційних технологій; залучення до формування системи національних ресурсів недержавних структур; створення умов для забезпечення захисту національних ресурсів незалежно від форми власності; сприяння наповненню інформаційного ринку національними ресурсами. Держава, таким чином, намагається бути активним чинником у процесі інформатизації суспільства, впливати на формування інформаційного середовища у певному напрямку, визначеному національними (загальнодержавними) інтересами. Саме так, очевидно, слід розуміти і певні заборони, які висуваються до власників будь-яких е-ресурсів, що впливають з принципів законності, достовірності, загальнодоступності, забезпечення захисту ресурсів та прав користувачів. Щодо власне вданих інформаційних ресурсів, то стратегія формування системи е-ресурсів органів державної влади, згідно Концепції, полягає в систематизації та інтеграції зазначених ресурсів з метою забезпечення прозорості, відкритості, підвищення оперативності та ефективності роботи органів державної влади та забезпечення широкого доступу громадян до державних ресурсів. Державна влада, таким чином, вже не розглядає інформаційні ресурси як власну монополію – навпаки, вони стають потужним чинником не тільки підвищення ефективності влади, але й її суттєвого перетворення у напрямку відкритості, прозорості і забезпечення зворотного зв'язку із громадянським суспільством. Сучасні інформаційні ресурси, на відміну від традиційних культурно-інформаційних, – це знання, яке формалізоване, зберігається і передається за допомогою сучасних інформаційно-телекомунікаційних технологій, що забезпечує нові умови та новий рівень доступності цих знань, і ставить принципово нові вимоги перед політичною владою відносно їх використання та контролю над ними. Розбудова національного інформаційного простору, до складу якого входять галузеві бази даних, реєстри, кадастри тощо, які обслуговуються інформаційними та іншими системами, можлива лише за умов розробки єдиних вимог та правил формування електронних інформаційних ресурсів для всіх органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

П.В. Храновський, студ., КНУ ім. Т. Шевченка, Київ*
hranovskiy.pavel@gmail.com

КРИТИКА НЕОЛІБЕРАЛІЗМУ Л. ЕРХАРДОМ ТА В. ОЙКЕНОМ

Неолібералізм – політико-економічна течія, розробниками якої є Манделла, Флемінг принципово відрізняється від поняття лібералізму, адже бере за основу систему, що складається з : приватності, свободи думки та діяльності, відсутності будь-якого протекціонізму з боку держави, водночас поєднуючи основоположні принципи соціалізму та консерватизму.

* Рецензент – д-р політ. наук, проф. Цвих В.Ф.

Соціальна концепція неолібералізму будується на відносинах "купівлі-продажу" – прослідковується прагматично-меркантиліський підхід – в неоліберальному суспільстві кожен індивід несе відповідальність тільки за себе, відповідно до цього стосунки його з державною владою закладаються на основі умовного контракту. В світлі новітніх подій, що пов'язані з утворенням економічної кризи, тема неолібералізму постає в новому ракурсі – як явище негативному, адже відсутність достатнього державного контролю призводить до різних рушійних наслідків, разом з тим прихід другої хвилі глобалізації, яка передбачає перелаштування планетарної системи економіки на основу неолібералізму.

Недоліки та аспекти вульгаризації неолібералізму як політичної доктрини розробляли представники німецької школи лібералізму Вальтер Ойкен та Людвіг Ерхард і Роберт Даль "Комунізм і капіталізм виявились неможливими в чистому вигляді. Єдиний можливий шлях розвитку – створення балансу влади держави, ринку та демократичних інститутів, який буде покликаний гарантувати стабільність і мир" [Даль Р.А. Поліархія. Участь у політичному житті та опозиції. – Харків: Каравела, 2002. – С. 53].

Ойкен висунув також положення про те, що неолібералізм можливий лише при умові державного контролю, за що отримав назву своїм розробкам – ордо лібералізм (через слово "ордо" – означає природний ринковий лад, що започаткований державою). Такого роду лібералізм ґрунтується на принципах кейнсіанства, хоча і враховує частину свобод вільних громадян. При цьому Ойкен відзначав необхідність переходу ордолібералізму до неолібералізму саме за рахунок розвитку морального аспекту суспільства та скеровування економічного курсу громадян. Ерхард відзначав, що причиною некерованого неолібералізму є злиття капіталу та владного апарату, що призводить до поширення дикої хвилі глобалізації – а представлення "свободи" є вульгаризованим, адже використовується для подання ідеї всесвітньої свободи, фальшивих гасел про доступність матеріальних ресурсів для всіх. "Поки контроль над власністю розподілений між безліччю незалежних друг від друга людей, ніхто не має над ними абсолютної влади" [Хаєк Ф. Дорога до рабства. – М.: Прогресс, 1993. – С. 167].

Німецька школа неолібералізму висуває тезу про те, що збалансоване поєднання принципів свобод та державного втручання в життя суспільства може відбутися лише при умові попереднього дослідження "підводної" схеми функціонування здорового неолібералізму – а саме лише вивчення етичних мотивів індивідів, що беруть участь у політиці – як стримуючого фактору, та прагматичних мотивів – як стимулюючих факторів – дійсно важко уявити, що відбулося б, як би суспільству надати велику кількість свобод, що не обмежені моральними нормами і певним чином задати визначений глобальний стимул – наприклад – збагачення. Історії відомі випадки різкої критики неолібералізму – особливо після неоліберальних переворотів в Аргентині та Мексиці в 70-х роках минулого століття, але головними чинниками поразки економісти та політичні аналітики вважають саме не співставлення етичного аспекту суспільства (а саме класова неузгодженість), і прагматичного, яка в принципі, також була породжена відсутністю солідарності між різними соціальними класами суспільства.

Наступним положенням є пошук альтернативи неолібералізму або способи трансформації неолібералізму на основі вище названих чинників. Прийняття альтернативного варіанту розвитку завжди передбачає запозичення старих традицій – по суті продовження старого ладу з урахуванням нових економічних та політичних тенденцій. "Планована демократія не означає повністю визначати та організовувати всі внутрішні сфери планованого" [Манхейм. Діагноз нашого часу. – М.: Юрист, 1994. – С. 390]. На думку Людвіга Ерхарда та Вальтера Ойкена, врятуватись від руйнівних наслідків неконструктивного неолібералізму можна прийнявши програму "соціального ринкового господарства", яка допоможе зкоригувати розвиток неолібералізму таким чином, аби уникнути класових протиріч і зберегти національне надбання кожної держави.

Д.І. Черетун, студ., КНУ ім. Т. Шевченка, Київ
evksinski@gmail.com

"ПІДВОДНІ КАМЕНІ" РОСІЙСЬКОЇ "ТАНДЕМОКРАТІЇ" В. ПУТІНА І Д. МЕДВЕДЕВА

Інавгурація третього президента Росії Дмитрія Медведєва навесні 2008 року та політичні й символічні дії після неї (затвердження Владіміра Путіна прем'єр-міністром, призначення нового-старого складу уряду РФ, у якому свої посади зберегли найвідданіші фігури з найближчого путінського оточення, і т. ін.) змусили коментаторів російської політики й усе світове співтовариство замислитися над тим, якими є ризики двовладдя в Росії, чого очікувати від тандема "Путін – Медведєв" і як довго цей тандем проіснує.

Тут варто наголосити на тому, що для Російської держави ніколи не була характерною наявність одразу кількох центрів влади. Багатий історичний досвід вказує на те, що поява поліархії в Росії завжди свідчила про кризу існуючого суспільно-політичного ладу та його швидкий занепад (громадянська війна 1917 – 1920 рр., горбачовська перебудова 1985 – 1991 рр., протистояння 1993 року тощо). Аналогічна ситуація може скластися і на початку XXI ст., і передумови для цього можна спостерігати вже зараз: ідея третього терміну президентства Путіна (ще до обрання Медведєва), заяви окремих представників партії "Єдина Росія" про можливість створення так званого інституту "національного лідера" і, нарешті, призначення того самого Медведєва "наступником" Путіна.

Однак, на думку деяких політологів, розглядати Дмитрія Анатольєвіча як наступника Владіміра Владіміровича – велика помилка. "Наступник може бути лише в недіючого політика. Наступник за живого й активно діючого політика – це нонсенс. Він (Дмитрій Медведєв – Д.Ч.) не наступник, а помічник з широкими повноваженнями" [Пастухов В.Б. Медведєв і Путін: двоємыслие как альтернатива двоевластию. Послесловие политического циника к дискуссии о либеральном повороте // Полис. – 2009. – № 6]. По суті це означає, що нинішній президент Росії, незважаючи на свої поки що формальні функції, згодом може усунути від реальної влади діючого прем'єр-міністра. Для цього новому прави-

телю потрібно, по-перше, концептуально обґрунтувати смисл і зміст власного правління й ідеологічно "відмежуватися" від свого попередника та, по-друге, сформулювати прошарок чи принаймні групу людей, зобов'язаних підвищенням свого соціального статусу чи збільшенням своєї політичної ваги особисто йому. На дії Медведєва впливають як мінімум три обставини:

- ✓ як далі спрацює механізм перерозподілу влади (який буде реальний обсяг владних повноважень, політичних можливостей нового президента і формат його домовленостей із президентом колишнім, навколо кого з них складеться новий елітний (фінансово-промислово-силовий) і апаратно-бюрократичний консенсус;

- ✓ наскільки політика нового президента потрапить "у такт" із циклічними закономірностями російської історії та світових кризових циклів;

- ✓ на яку "надідею" стратегічного розвитку країни орієнтуватиметься сам Дмитрій Медведєв.

Ескалації можливого конфлікту між президентом і головою уряду РФ сприятиме також той факт, що зараз Росія впритул наблизилася до чергової контрольної точки у своєму культурно-історичному розвитку. Ідеологічна установка рятування і відновлення держави та стабілізації суспільства, нав'язана Путіним, явно застаріла і втратила основні функції стимулу. "...У спадщину Медведєву переходять... складні виклики й проблеми, що мають як російське, так і загальносвітове походження. Це створена за допомогою симулякрів суспільно-політична реальність, в якій немає руху, немає політики, немає ротації еліт, немає конкуренції, в якій немає й бути не може великого мобілізаційного проєкту. Це держава-корпорація, в якій смисли і цінності розвитку замінені цифрами й економічною рентабельністю" [Окара А. Путін versus Медведєв // <http://www.dt.ua/1000/1550/63019/>] Протистояння президента і прем'єр-міністра може перерости у боротьбу двох різних суспільно-політичних і культурних типів Російської держави – путінської "суверенної демократії", яка спирається на силовиків, "приручених" олігархів і сучасну російську "попсоподібну" культуру, та нової парадигми (В. Пастухов називає її "миською", раціональною, такою, що протистоїть агресивній і домінуючій зараз у Росії "селянській"), яка політично існує поки що у потенції, як нереалізована можливість. Якщо Дмитрію Медведєву вистачить політичної волі та рішучості, у нього буде шанс очолити рух цієї нової формації і таким чином перетворитися на реального лідера, та збудувати власне політичне майбутнє. У іншому випадку він муситиме ганебно залишити посаду керівника держави.

Деякі дослідники, навпаки, пророкують Медведєву роль руйнівника, деструктора, який під тиском як зовнішніх (певні світові кризові явища), так і внутрішніх (боротьба зі старим деградуєчим ладом) обставин буде змушений піти на досить непопулярні кроки, що негативно вплинуть на засади російської державності. У цій ситуації він може повторити у кращому разі долю М. Горбачова, у гіршому – царя Миколи II.

Таким чином, "тандемократія" Путіна і Медведєва породжує багато суперечностей у суспільно-політичному розвитку Російської Федерації та варіантів розгортання політичного сценарію, які потребують досить детального наукового аналізу.

ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНИХ КОМУНІКАТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ПОЛІТИЧНІЙ МОВІ

Трансформація політичної системи України у напрямку демократизації форм та методів здійснення державної влади призвела до значного загострення політичної боротьби в суспільстві. Особливої гостроти ця боротьба набуває під час проведення виборчих кампаній, до участі в яких залучаються усі можливі ресурси впливу на електорат.

Усезростаюча роль політики й політиків у світі, перебування їх у центрі уваги засобів масової комунікації, співпраця політичних структур і мас – медіа, активізація виборчого процесу, а відповідно і загострення конкурентної боротьби між політиками та політичними силами, що у свою чергу призвело до необхідності ефективного впливу на суспільну свідомість, до потреби у ціле направленому формуванні громадської думки – усі ці фактори в значній мірі зумовили інтерес до проблем політичної мови.

На сучасному етапі розвитку комунікаційних технологій ключову роль у формуванні громадської думки відіграють засоби масової інформації. Арсенал цілеспрямованого впливу їх на громадян реалізовується через достатньо широкий спектр ресурсів: від друкованих періодичних видань до новітніх інтернет – можливостей. При цьому, головним носієм інформації є політична мова як найважливіший компонент управлінської комунікативності та політичної культури українського народу.

Відомо, що мова засобів масової інформації є важливим фактором, який щодня все активніше впливає на життя суспільства і кожної особистості зокрема, тому правильне розуміння процесів, які відбуваються у мові сприяє більш глибокому її розумінню.

Політична мова в засобах масової інформації набуває особливої актуальності у зв'язку з посиленням інтересу до вивчення функціонального аспекту мови.

Вибір об'єкту дослідження мотивований тим, що саме в сучасних комунікаційних технологіях засобів масової інформації репрезентується найширша палітра змін у політичній мові. Вивчення їх має вагоме теоретичне значення, яке полягає у з'ясуванні особливостей сучасних комунікаційних технологій в політичній мові.

Дослідження сутності політичної мови ЗМІ, основних каналів її впливу на масову свідомість становить не лише значний науковий інтерес для соціально – гуманітарного знання, але й має важливе практичне значення для України.

Вивчення можливостей політичної мови, особливостей застосування їх у різних видах політичної комунікації є на сьогодні необхідним для глибшого розуміння як взагалі нових політичних процесів, які відбуваються у нашому суспільстві, так і тих факторів, які впливають на ефективність публічної діяльності сучасних політиків.

* Рецензент – д-р політ. наук, проф. Ткач О.І.

РЕФЕРЕНДУМ ЯК ЗАСІБ БЕЗПОСЕРЕДНЬОЇ ДЕМОКРАТІЇ

У здійсненні безпосереднього народовладдя важливе значення має інститут референдуму. Референдум – це голосування всього населення держави (загальнодержавний референдум) або певної його частини (місцевий референдум) з метою вирішення найважливіших питань державного і суспільного життя. Як і право голосу на виборах, право голосу на референдумі є загальним, рівним і таким, що здійснюється шляхом таємного голосування. На відміну від виборів, які мають по суті універсальний характер, референдум передбачений не в усіх країнах. До того ж сфера застосування в різних країнах є різною, а масштаби відповідної практики залежать від політичної традиції. Наприклад, у Бельгії, Люксембурзі, Нідерландах інституту референдуму взагалі не існує, а в Канаді, США і ФРН референдум уможливлений лише на рівні суб'єктів федерації та (або) на місцевому рівні.

Референдум є сучасною формою безпосередньої демократії, хоча має історичних попередників. У Стародавньому Римі у період республіки існувала практика плебісцитів, тобто рішень плебеїв, які ухвалювалися зборами членів відповідного стану вільного населення. В наші дні термін "плебісцит" вважається синонімом терміна "референдум" або слугує для позначення одного з різновидів референдуму.

Сам термін "референдум" походить з досвіду державного владарювання XVII – XVIII ст. у Швейцарії, коли ця країна існувала як союз незалежних кантонів. Одним з органів такого союзу було зібрання представників від кантонів. У разі, коли на зібранні розглядалися питання, для вирішення яких представники не мали повноважень, рішення ухвалювалися *ad referendum* (з латинської мови – до подальшого розгляду), тобто з умовою їх передачі на розгляд у кантони. На наступному зібранні з'ясовували факт схвалення рішень у кантонах і визнавали їх затвердженими.

Зміст інституту референдуму в різних країнах уможливорює класифікації відповідної форми безпосередньої демократії. Розрізняють референдуми імперативний і консультативний, конституційний і законодавчий, обов'язковий і факультативний.

Імперативний і консультативний референдуми різняться за юридичними наслідками. Рішення, винесене імперативним референдумом, має загальнообов'язкове значення і не потребує жодного затвердження. Результати консультативного референдуму юридичної сили не мають. Його призначення полягає у з'ясуванні думки виборців щодо певного питання.

Конституційним називається референдум, унаслідок якого змінюється, приймається або відхиляється конституція. Важливу роль у встановленні подібних до конституційного референдуму форм безпосередньої демократії відіграла сформульована Ж. Ж. Руссо ідея суспільного договору. У XVIII ст. прибічники цієї ідеї виключали можливість прийняття конституції представ-

ницьким органом. Як зазначалося, саме із застосуванням подібних до референдуму форм були прийняті або затвердженні тодішні конституції Франції. На сьогодні, більш поширеною є практика щодо внесення змін до основного закону. Важливою характеристикою законодавчого референдуму є те, що можливість його проведення об'єктивно ставить під сумнів іманентність законотворчої функції парламенту. Такі сумніви виникають насамперед у тому випадку, коли відповідний референдум уповноважений призначити на власний розсуд президент. Неоднозначно оцінюється і ситуація, коли законодавчий референдум проводиться за рішенням, ухваленим самим парламентом: це виглядає як відмова законодавчого органу від здійснення власних повноважень. Реалізація законотворчої функції безпосередньо народом унаслідок такої відмови може трактуватися як причина перевірки адекватності депутатського корпусу вимогам, які випливають зі змісту ідеї народного суверенітету.

Обов'язковим вважається референдум, проведення якого є обов'язковим для вирішення визначених Конституцією проблем. Найчастіше до підстав, які передбачають призначення обов'язкового референдуму, віднесене завершення стадії процесу внесення змін до конституції. Зазвичай такою стадією є попереднє схвалення змін представницьким органом – парламентом або установчими зборами. Обов'язковий референдум, способом якого, зокрема, затверджують попередньо схвалену зміну до конституції, а також скасовують чи фактично підтверджують чинний закон, класифікують як контрольний. Факультативним називається референдум, коли ініціатива його проведення з того чи іншого питання залежить від законодавчого органу або волевиявлення уряду. Законом не визначено, в яких випадках і з яких питань може бути проведений факультативний референдум.

За часом проведення розрізняють попередній і наступний законодавчі референдуми. На попередньому референдумі голосування відбувається щодо внесеного на розгляд у парламенті законопроекту, до його прийняття як закону, або щодо прийнятого парламентом закону, який ще не набрав чинності. Предметом наступного референдуму є чинний закон, який за результатами такого референдуму може бути скасований. Попередній законодавчий референдум нерідко характеризують як допарламентський, а наступний – як післяпарламентський. Існують також законодавчі референдуми, проведення яких не пов'язане з процесом і результатами парламентського законотворення. Такі референдуми визначаються як позапарламентські.

Майже в усіх країнах суб'єктом, який уповноважений самостійно призначити референдум, визначено парламент (нижню палату) або президента. Органом, уповноваженим призначити референдум за ініціативою інших суб'єктів, зазвичай також визначено парламент або (та) главу держави. У багатьох країнах, насамперед європейських, передбачена можливість проведення референдуму за ініціативою визначеної кількості громадян, які мають право голосу, тобто за народною ініціативою. Такий референдум характеризується як петиційний.

Основні закони нерідко містять застереження щодо неприпустимості внесення на референдум певних питань. Наприклад, у таких європейських

країнах, як Албанія, Греція, Данія, Естонія, Португалія, Сербія, Словаччина і Угорщина, предметом референдуму не можуть бути питання (законопроекти з питань) податків, бюджету та деякі інші, пов'язані з державними фінансами, а в Грузії, Італії, Сербії та Угорщині – питання амністії, в Україні не допускається проведення референдумів для затвердження законопроектів, що стосуються податків, бюджету та амністії.

Іноді застерігається неприпустимість винесення на референдум інших питань: оголошення стану війни і надзвичайного стану, обмеження прав і свобод людини і громадянина, ратифікація і денонсація міжнародних договорів тощо.

За будь – яких умов референдум не проводиться сам по собі або у зв'язку лише з конституційною фіксацією ідеї народного суверенітету. Він повинен бути легальним способом та засобом здійснення влади, тому сфера його застосування та інші параметри встановлюються конституцією і законом. Поза такими параметрами легальна практика референдуму в конкретній країні не може існувати.

А.В. Шумилов, канд. політ. наук, доц., ЧГУ, Чебоксары, Россия

ИНФОРМАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В ЭЛЕКТОРАЛЬНЫХ ПРОЦЕССАХ

Глобальные перемены XXI в. затрагивают все аспекты человеческой деятельности, что непосредственно влияет на роль и место государства в современном обществе. Важную роль в модернизации политической системы играют информационные и телекоммуникационные технологии. Современные страны и политические акторы объективно рассматривают информационные технологии и телекоммуникации как важные факторы развития. Интернет-технологии открывают принципиально новые возможности коммуникации и взаимодействия: делают доступной информацию, упрощают получение обратной связи, создают инновационные формы участия населения в политическом и электоральном процессах, становятся источником прозрачности действий политических институтов и конкретных политиков. Органы государственной власти России переходят к масштабному применению ИКТ как на федеральном, так и на региональном уровнях; взят курс на создание электронного правительства. Движущей силой служит рост потребностей в повышении качества государственного управления, прямо обусловленный задачами административной реформы. Следует отметить, что в современной политике, как и гуманитарной науке стали чаще использоваться категории и термины, относящиеся к инженерным дисциплинам (технологии, политические технологии, механизмы управления, технологии парламентаризма, информационные технологии и т.д.).

Можно отметить, что в последние годы значительно растет интерес к проблеме применения новых информационно-коммуникационных технологий в электоральных процессах. Наряду с практическими исследованиями появились общетеоретические работы, посвященные Интернету как явле-

нию в политике. В целом специалисты раскрывают роль Интернета и информационных технологий в политическом процессе, раскрывая его положительные и отрицательные стороны. Ряд исследований посвящены изучению состояния и развития политического сегмента Рунета, среди них можно выделить работы И.И. Кузнецова, Б.В. Овчинникова, Д.Н. Пескова, Ю. Росича и др. Часть исследователей рассматривают конкретные web-технологии, пристальное внимание уделяется отдельным Интернет-проектам, в частности Ф. Вирин, А. Власова, А. Ефремова и др. Отдельное внимание юристами уделяется правовым вопросам регулирования Интернета, например Л. Горшковой, М. Гринюк, А. Кемрадж, Н. Лебедевой, В. Ефременко и др. Однако данные авторы поднимают не весь спектр проблем, связанных с современной информатизацией политики, что оставляет богатый материал для осмысления протекающих процессов.

Процесс внедрения информационных технологий в политический процесс начал стремительно разворачиваться в мире с 1980-х гг. Новые вызовы, с которыми столкнулись государства в конце XX в. (рост спроса на госуслуги, требование повышения эффективности работы государственного аппарата со стороны граждан, падение общественного доверия к государственным институтам), стали причиной пересмотра традиционных моделей управления. В конце 1980-х – нач. 1990-х гг. наступил новый этап реформирования государственного управления связанный с развитием и массовым распространением информационных технологий. Среди множества вариантов телекоммуникационных технологий бесспорным лидером за последние годы стал Интернет. Сегодня он является важнейшим элементом информационной инфраструктуры мирового сообщества. Темпы распространения Интернет носят взрывной характер. Государство является самым крупным потребителем информации, а также самым крупным поставщиком услуг, а соответственно не может оставаться вне рамок IT индустрии. Западные аналитики пришли к выводу, что для увеличения результативности деятельности государства необходима компьютерная автоматизация политических процессов. Как ответ на требование рынка, IT-компании разработали специализированные компьютерные системы. Ряд государств внедрило технологию "электронное голосование", для автоматизации избирательного процесса (удачный пример имеет Эстония). В частности в России разрабатывается государственная автоматизированная система "Выборы". Но, зачастую все технологические решения являются средствами поддержки принятия решений (Decision Support System, DSS). Их определяют как компьютерные автоматизированные системы, которые разработаны для помощи людям, принимающим решения в сложных условиях, для полного и объективного анализа предметной деятельности.

Следует отметить, что использование государством информационных технологий не было ново, они давно и эффективно применялись в банковском деле, транспорте и промышленности. Появление специализированных систем информатизации и автоматизации политической деятельности позволило значительно улучшить управление работой политических организаций и взаимодействие их подразделений.

Опыт политтехнологов развитых стран показал, что компьютерные информационно-аналитические системы обеспечивают системный подход в организации деятельности политических структур, увеличивают эффективность управления и оптимизируют использование финансовых, временных, человеческих ресурсов и позволяют использовать точную и актуальную информацию.

Можно выделить основные сферы политической деятельности, в которых эффект от использования информационных систем будет наиболее заметен. Это получение актуальной информации, на основе которой возможна организация работы, управление политическими процессами.

Специализированные информационно-аналитические системы позволяют создать систему документооборота и коммуникаций между сотрудниками. В свою очередь, это дает возможность эффективно распределять задачи между подразделениями государственных институтов, своевременно оповещать руководителей о возникших неполадках и проблемах в ходе реализации проектов. Говоря о повышении эффективности управления политическими процессами с помощью развития информационных технологий, важно отметить, что появляется возможность сформировать наглядную картину всех происходящих процессов (в частности и трехмерную). Это достигается с помощью создания системы отчетности и анализа результатов деятельности политического института, обеспечения мониторинга развития ситуации в режиме реального времени, обзора обстановки в регионе и деятельности всех подразделений организации. Следует также отметить удачный пример использования на выборах президента США Интернет-сайта Б. Обамы, не только для взаимодействия с избирателями, а еще и получения пожертвований на избирательную кампанию.

***А.С. Шуст, Академия управления
при Президенте Республики Беларусь, Минск, Беларусь
a.s.shust@gmail.com***

ШАНХАЙСКАЯ ОРГАНИЗАЦИЯ СОТРУДНИЧЕСТВА КАК ЭЛЕМЕНТ ТРАНСРЕГИОНАЛЬНОЙ СИСТЕМЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ БЕЗОПАСНОСТИ ГОСУДАРСТВ ВОСТОЧНОЙ ЕВРОПЫ

Система обеспечения безопасности Восточной Европы – региона, к которому принадлежат Беларусь и Украина, представляет собой сложный комплекс международных отношений и обязательств. Государства региона имеют гарантии безопасности признанных ядерных государств (так называемые будапештские гарантии), своих оборонных альянсов (НАТО, ОДКБ), политическую и правовую поддержку иных субъектов европейской безопасности (ЕС, ОБСЕ и т.п.), развитую договорную базу из двусторонних и многосторонних соглашений.

Уровень защищенности восточноевропейских государств в настоящее время является одним из самых высоких за всю их историю. Однако это равновесие остается динамическим, процессы в сфере обеспечения безопас-

ности региона протекают непрерывно. Меняются место и роль субъектов обеспечения безопасности: относительно снижается значение ОБСЕ, при этом его отдельные члены – прежде всего участники НАТО, от этого только выигрывают. Россия выступает с общеевропейского значения инициативой разработки договора о европейской безопасности, но в экономическом конфликте с собственным союзником, Беларусью, вынуждает его идти на крайний шаг и парализовать летом 2009 их военно-политический блок ОДКБ. К решению проблем восточноевропейских государств подключаются инорегиональные субъекты. Помощь Беларуси со стороны КНР, Венесуэлы, а также других государств-участников Движения неприсоединения оказалась своевременной и бесценной в условиях разразившихся кризисов – не только мирового финансово-экономического, но и меньших – в двусторонних отношениях с союзной державой.

Влияние неевропейских элементов системы обеспечения безопасности Восточной Европы со всей очевидностью приобретает большее значение, чем в предыдущие десятилетия. Украинский исследователь А.А.Мишин справедливо отмечает, что сосредоточенность на западном (европейском и евроатлантическом) и юго-восточном (евразийском) интеграционных направлениях является одним из недостатков современных политологических расчетов аналитиков стран региона [Мишин А.О. Щодо розвитку співпраці України з Шанхайською організацією співробітництва в рамках становлення регіональних систем безпеки // Стратегічна панорама. – 2008. – № 1. – С. 48].

Заключение в 2007 г. Соглашения о сотрудничестве по вопросам безопасности между ШОС и ОДКБ сблизило цели и направления деятельности этих международных организаций политического сотрудничества в Евразии. Вместе с тем не следует ожидать формирования единой евразийской системы безопасности, поскольку, к примеру, Беларусь недостаточно заинтересована в создании подобного новообразования, а мотивация Украины на участие в этом – еще меньше. Кроме того, нет достаточной уверенности в жизнеспособности и эффективности "евразийского анти-НАТО": практическое согласование позиций государств-участников вскоре поставит перед КНР и Россией острый вопрос о лидерстве в этой системе.

Участие в работе ШОС не противоречит свободному политическому курсу государства-участника: ШОС не ставит перед собой принципиальных задач военно-политической или политико-экономической интеграции и не стремится трансформироваться в наднациональную структуру. В частности, для Украины это означает возможность продолжать курс на европейскую и североатлантическую интеграцию.

Ограничения на вступление в ШОС для государств Восточной Европы отсутствуют. Организация является региональной, однако в учредительных документах особо регион деятельности не указывает [Официальный сайт ШОС // <http://www.sectsc.org/RU/show.asp?id=86>], ШОС не является ни азиатской, ни центрально-азиатской региональной организацией. Поэтому безосновательным представляется аргумент России о невозможности Беларуси стать членом ШОС по причине ее "неазиатскости" [Лантанов К., Ороза-

лиев Б., Зыгарь М., Сафронов И. "Шестерка" выходит блоком // Коммерсантъ. – 27 апреля 2006]. При поддержке дружественных государств в 2009 г. Беларусь получила в ШОС статус партнера по диалогу.

Практика политических отношений свидетельствует о востребованности максимально широкого участия государства в различных формах международного общения. Участие в ШОС – не альтернатива европейскому выбору наших государств, а инструмент сотрудничества с потенциальной сверхдержавой, другими быстро развивающимися государствами, представляющими огромный интерес для Беларуси, Украины, других государств Восточной Европы по многим причинам: от военно-политических вопросов до обеспечения энергетической безопасности. В конечном итоге, это средство обеспечения трансрегиональной безопасности и реализации гуманистической идеи о неделимости безопасности.

Ю.С. Щербина, студ., КНУ ім. Т. Шевченка, Київ*
J7_06@mail.ru

ПОСМІШКА ЯК НЕВЕРБАЛЬНИЙ СИМВОЛ ПОЛІТИЧНОЇ РЕКЛАМИ

Міжнародні контакти в сучасному світі набувають все більшого поширення та актуальності. Головною умовою у спілкуванні між представниками різних країн та культур є взаєморозуміння. Останнє обов'язково передбачає повагу до культур та традицій комунікантів, а відтак, і їх знання. Йдеться не лише про знання мови, що безперечно є важливим компонентом комунікації, але й знання особливостей культури, етикету, стереотипів поведінки. Невірна трактовка слів, жестів, взагалі поведінки іноземця може призвести до так званого "конфлікту культур". Результатом цього будуть серйозні непорозуміння і перешкоди комунікації.

Зупинимося на одній з причин комунікативних невдач, а саме трактуванні феномену посмішки. Посмішка наявна в усіх культурах і відіграє важливу роль у формуванні людських відносин. Посмішка є надзвичайно насиченим жестом й іноді може замінювати вербальну реакцію на певні дії або слова. Крім того, посмішка справляє сильний позитивний вплив на настрої оточуючих. Посмішка є одним з елементів маніпулювання людьми, особливо якщо вона підкріплена відповідними вербальними знаками та візуальними символами. Відсутність же посмішки у певній ситуації може негативно відобразитися на іміджі людини.

Умовно посмішки можна поділити за їх вживанням на два типи: фізіологічне вживання, воно є висхідним та симптоматичним, тобто вираження посмішки як наслідок певної емоції, що допомагає процесу комунікації, а також свідомо передача певної інформації.

Для українців та росіян характерно посміхатися в ситуаціях, коли вони знаходяться у колі друзів та знайомих, демонструючи різні відтінки почуттів.

* Рецензент – д-р філос. наук, проф. Кирилюк Ф.М.

А у формальній ситуації посміхатися не прийнято. "На Заході ми спостерігаємо іншу картину, де формальна посмішка в громадському місці передбачена правилами поведінки для створення комфортної для комунікантів обстановки" [Токарева М.А. Феномен улыбки в русской, английской и американской культуре // http://www.ffl.msu.ru/img/pages/File/avtorefer_tokareva.doc]. Наша культура запозичила у західної так звану комерційну посмішку, що має значення зацікавленості в комунікації, це допомагає краще порозумітися, особливо коли це стосується політичних або дипломатичних відносин.

Тут ми маємо справу з міжкультурними розбіжностями. В американській культурі формальна посмішка використовується в декількох випадках: під час привітання та спілкування незнайомих людей; привітання та комунікація з приводу ділових відносин; при візуальній публічній презентації окремої людини, політичного діяча і т.д. У цих випадках американська та англійська посмішка завжди присутні, а в українській та російській формі спілкування така посмішка не є обов'язковою. "Американські комунікативні посмішки за своєю орієнтацією є активними, оскільки більшість з них містять в семантичній структурі компонент, який відображає моральне зобов'язання: "я готовий зробити для вас щось хороше" [Крейдлин Г.Е. Невербальная семиотика: Язык тела и естественный язык. – М.: Новое литературное обозрение, 2004. – С. 346]. Це пояснюється тим, що у британській та американській мовній свідомості відбивається сприйняття посмішки як активного позитивного засобу дії в комунікації. Посмішка виступає як засобом налагодження та підтримання контакту, так і способом усунути або вирішити проблеми, що виникають в процесі комунікації, а також налагоджувати позитивно партнера по комунікації. "Це зафіксовано як в переносних значеннях, що виникають при поєднанні дієслова smile з дієсловами ("smile away" в значенні проганяти неприємні емоції; "smile out of \ into" – впливати за допомогою посмішки), так і в деяких американських і англійських фразеологізмах ("come up smiling" (відроджуватися, повертатися до нормального життя, не дивлячись на невдачу); "Smile when you say that" (посміхнися, коли говориш таке); "Smile through one's tears" (посміхатися крізь сльози))" [Токарева М.А. Феномен улыбки в русской, английской и американской культуре // http://www.ffl.msu.ru/img/pages/File/avtorefer_tokareva.doc].

Ще одним прикладом є японська культура, де достойним вважається поведінка, коли людина не виражає негативних почуттів, оскільки це може передатися оточенню, тому посмішка повинна бути присутньою навіть тоді, коли тому, хто говорить погано. Але "американська посмішка" відрізняється від японської "mikoniko" тим, що основна функція першої налагодження та підтримання комунікації, а у другій – не образити почуття іншого. Крім того, згідно японському етикету негативну інформацію слід також повідомляти з посмішкою, яка не лише заспокоює, але і є проявом ввічливості. Такі традиції японського етикету мають стародавнє походження, а тому є обов'язковими для громадян-носіїв культури.

Таким чином, візуальний образ є важливим компонентом іміджу політика, особливо коли мова йде про міжнародну політичну комунікацію. Ство-

рення успішного візуального образу вимагає вміння поєднувати символи так, щоб їх смислове навантаження не перекреслювало і не заперечувало один одного, а складалося у довершену композицію з врахуванням особливостей певної країни.

П. Юхимчик, студ., ЛДІНТУ ім. В. Чорновола, Львів*

ОКРЕМІ АСПЕКТИ УКРАЇНСЬКОГО ПОЛІТИЧНОГО МАРКЕТИНГУ

Наприкінці 2009 року українське суспільство знову охопила передвиборча лихоманка. На пересічному виборця звалився шквал політичної реклами, серед якої більшість громадян нашої країни банально губляться. Українська політика дуже молода, ледь досягла повноліття, а тому має безліч серйозних прогалин у своїй політичній системі. Однією із таких прогалин є недосконалий ринок маркетингових послуг у політичній діяльності. Доробки, які досліджують формування політичної діяльності, вплив засобами політичного маркетингу на політичну свідомість суспільства та отримання результату від даної діяльності ще довгий час будуть актуальними в українській політологічній науці.

Поверхневий аналіз рекламних проспектів, вуличної реклами, телевізійних роликів демонструє недосконалість маркетингової політичної системи. Під час передвиборчої гонки політичну рекламу часто називають порожніми обіцянками. Це справедливо у розрізі українського виборчого процесу, хоча у світовій практиці також мають місце "порожні обіцянки". Проблема полягає у самій свідомості громадян держави і розуміння політичних процесів. У цьому розрізі окреслюється головне завдання політичного маркетингу – "аналіз споживачього ринку та поведінки покупців, які визначаються низкою чинників (культурних, соціальних, особистісних, психологічних)" [Політологія у запитаннях і відповідях / За заг. ред. *К.М. Левківського*. – К.: Вища шк., 2003. – С. 122].

Маркетинг термін економічний і розуміється як система проштовхування товару. Ціла низка провідних вчених ототожнює політичну діяльність із бізнесом, тобто діяльністю, яка може принести певні дивіденди, вигоду. Наприклад *О.Семків* вважає, що "політична діяльність у цьому плані представлена як продукт, що має свого виготовлювача, технологію виробництва, своєрідні відділи збуту, служби вивчення попиту, політичної реклами, стимулювання політичної діяльності, її організаційно-технічного забезпечення" [Політологія. / За ред. *О.І. Семківа*. – Л.: Світ, – 1994. – С. 366].

Як будь-який бізнес, політична діяльність потребує зваженого підходу до формування підсвідомого у громадян. Політика – це не тюбик зубної пасти, а досить специфічний продукт, щоб його продавати необхідно володіти справді професійними якостями. "У періоди криз часто не враховуються реальні можливості матеріального і духовного виробництва в країні, таким чином виникає бажання задовольнити їх будь-яким чином" [Горлач *М.*, Кремень *В.* Політологія: наука про політику. – К., 2001. – С. 269].

* Рецензент – канд. політ. наук, доц. Горбач О.Н.

Аналізуючи маркетингову діяльність президентських виборів 2010 року слід вказати на низку помилок, які можуть суттєво вплинути на негативний результат. Окрема рекламна продукція містить негативну кольорову гамму, яка просто відштовхує громадян від кандидатури. Такий негатив можна було спостерігати у рекламній кампанії Арсенія Яценюка. Ще одною помилкою його кампанії був лозунг "Я1Ю1". Одною із основних вимог будь-якої рекламної продукції є правило, що "сленг" повинен бути лаконічним і зрозумілим, тобто повинна виключатися будь-яка можливість подвійного трактування. У даному випадку порушено саме це правило: "Я" може трактуватися як Янукович або Яценюк, "Ю" – Ющенко або Юля. У підсвідомості громадяни України розуміють таку рекламу, проте крім правил маркетингових тут порушено і закони логіки.

Ще одною досить розповсюдженою помилкою кампанії є суперечність і непослідовність, які трапляються практично у всіх кандидатів президентських кампаній 2010 року. Наприклад, у передвиборчій програмі Віктора Януковича "Україна для людей" задекларовано: "Я доб'юся об'єднання кращих традицій вітчизняної системи освіти та європейських освітніх стандартів", разом з тим задекларовано інше положення, що суперечить попередньому: "Право вибору мови при складанні зовнішнього тестування". Суперечність полягає в тому, що в жодній європейській державі, ніколи навіть подумати не змогли б про вибір мови. Будь-який громадянин, що забажав би потрапити на навчання до Німеччини, Італії чи будь-якої іншої держави не може здавати іспити на російській чи українській мові.

Інший приклад суперечності зустрічається у передвиборчій промові Віктора Ющенка у Севастополі. Під час зустрічі наш президент, навчаючи людей як необхідно голосувати, згадав про гіркий досвід 2004 року, коли відбулися масові фальсифікації і злочинні дії Кивалова. Суперечність полягає у поступках В.Ющенка, оскільки згодом, через рік чи два він нагородив пана Кивалова "За заслуги перед Батьківщиною".

Психологічні особливості людини у розрізі розуміння політичної реклами полягають у сприйнятті, яке відбувається "на основі чуттєвих даних відчуттів. Під час сприйняття всі відчуття синтезуються, створюючи цілісні образи предметів і явищ. У кожне сприйняття входить і відтворений минулий досвід, і осмислення сприйнятого, і також почуття та емоції з цього приводу" [Варій М. Психологія. – К.: "Центр учбової літератури". – 2007. – С. 84].

Підсумовуючи, слід ще раз наголосити, що політичний маркетинг, як проштовхування товару, реалізується в політиці у безпосередній своїй функції, лише товаром який проштовхується виступають політичні програми, політичні особистості, політичні сили. Прибутком цієї діяльності є влада. Разом з цим, розвиваючи ринок політичного маркетингу, Україна повільно, але поступово і методично долає своє державне демократичне становлення. Демократизація і підготовки професійних політичних маркетологів, цивілізація всього політичного процесу дасть змогу прискорити демократичний розвиток українського суспільства.

ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ У СУЧАСНІЙ ПОЛІТИЧНІЙ ПРОПАГАНДІ

Сучасний світ переходить до стадії постіндустріального суспільства. Збільшуються обсяги інформації, які виробляються та споживаються окремими особистостями і соціальними групами, що, в свою чергу, обумовлює ускладнення раціонального сприйняття і критичного осмислення повідомлень ЗМІ. В теперішніх умовах більшість інформаційних актів має переконуючий потенціал, тому політична пропаганда набуває нових можливостей застосування, адже боротьба за владні ресурси та реалізацію повноважень вимагає здійснення впливу на установки, переконання, стереотипи особистостей задля забезпечення підтримки політичного курсу.

Важливе місце у сучасних пропагандистських кампаніях мають ЗМІ, які, по суті, стають складовою частиною політичного процесу. З одного боку, вони акумулюють досвід і волю мільйонів людей, а з іншого – впливають не лише на свідомість, а й на вчинки соціальних груп.

ЗМІ допомагають формулювати і обстоювати правила та ідеологічні настанови, адже потужні технічні можливості й привабливий зміст роблять їх найефективнішими засобами розповсюдження інформації. ЗМІ перетинають не тільки географічні кордони, але й межі класів, рас, культур, політики, освіти, поширюючи інформацію, що оновлює погляди та способи мислення.

У сучасних демократіях панує міф про об'єктивне і різностороннє висвітлення явищ у ЗМІ, але потрібно враховувати, що вони не можуть давати дзеркальне відображення усіх подій, щоб пересічна людина могла скласти власну картину бачення. Відбувається відбір інформації, замовчування певних фактів, відсутність коментарів, що використовується пропагандистами у їх власних цілях. Зокрема, можуть вигадуватися факти, і навіть якщо аудиторія визнає, що не має ніякого підтвердження, вважає, що факт дійсний. Новини як джерело інформації про політичні події викликають довіру в громадян, і цим завойовують певний статус, тому аудиторія приймає повідомлення ЗМІ. Якщо ж джерело інформації не викликає "розуміння" в людей, то виникають пропагандистські помилки та неузгодженості, у такому випадку довіра буде згасати спочатку до повідомлень, а потім і до джерела, що в результаті призведе до невиконання поставлених пропагандистами політичних цілей та завдань.

Таким чином можна виокремити два способи, за допомогою яких пропагандист у сучасних умовах активної масової комунікації має можливості впливати на аудиторію: контроль над ЗМІ як джерелами поширення інформації та надання інформації з джерела, яке має велику довіру аудиторії та вважається нейтральним. Звичайно, наявність різного роду ЗМІ, що висловлюють альтернативні погляди на одну і ту саму політичну подію чи явище ускладнює процес пропагандистського впливу, але не робить неможливим.

* Рецензент – д-р політ. наук, проф. Салтовський О.І.

ЗМІ варто розглядати як інструменти пропаганди, оскільки вони відіграють важливу роль в умовах слабо вираженої партійної ідентифікації, висвітлюють нові, раніше невідомі теми і сфери політики та потрібні у ситуації, коли пересічні громадяни рідко обговорюють політику, тоді ЗМІ ніби замінюють співрозмовника.

Загалом, ефективність використання ЗМІ у політичній пропаганді обумовлюється тим, що вони охоплюють масову аудиторію. Результативність інформаційного впливу, який здійснюється за допомогою ЗМІ, пояснюється сильним психологічним ефектом "тут і зараз" (ефект CNN), коли людина відчуває себе причетною до подій і поринає в них. Через це публічна політика перетворилася в медіапроцес, який постійно відслідковують громадяни.

У демократичному суспільстві незалежність та поліцентричність каналів комунікації дозволяє здійснювати взаємну нейтралізацію пропагандистських зусиль різних політичних суб'єктів. За цих обставин можливий ідеальний стан рівноваги, але на практиці він досягається дуже рідко. Інша ситуація за тоталітарних й авторитарних режимів, де для політичної пропаганди характерним є високий рівень маніпуляцій переконаннями населення. Ця комунікативна технологія маскується під нейтральну інформацію, яку об'єкти пропаганди, тобто громадяни держави не усвідомлюють, адже вона задовольняє їхні інформаційні потреби та розважає.

У сучасній політиці пропаганда насамперед покликана позиціонувати того або іншого актора, легітимувати його статус, а також сприяти зміцненню його владних позицій. Інтенсивність же використання ЗМІ у пропагандистських цілях залежить від того, наскільки критичним є становище актора і на які владні ресурси він претендує. Якщо перед ним стоїть завдання забезпечити своє політичне виживання або заволодіти істотними суспільними ресурсами, пропаганда стає основною формою інформаційного забезпечення його зусиль.

Тут потрібно враховувати ще одну причину використання ЗМІ для розширення владних ресурсів за допомогою пропаганди: чим вище статус політика, тим менше можливостей у громадян сформувати думку про нього на основі власного досвіду. Сучасна людина приймає рішення, базуючись на інформації, що надходить звідусіль, тобто ЗМІ набувають для громадян значення основного інструменту, що дозволяє вчасно реагувати на політичні події.

Цілодобовий доступ до повідомлень ЗМІ надає політичній пропаганді всепроникного характеру. Окрім того, цей вид пропаганди може використовувати різні типи інформації, яка врешті-решт набуває політичного характеру. Зараз коло питань, що мають вирішувати політичні актори, виходить за межі суто державно-владних проблем, адже сучасна політика як управлінська діяльність вбирає у себе усю багатоманітність суспільних відносин.

Широке використання ЗМІ у пропагандистському процесі ХХІ століття є виправданим та ефективним, оскільки ЗМІ за допомогою сучасних техніко-технологічних засобів надзвичайно швидко поширюють інформацію на масові аудиторії, а також здатні впливати на поведінку громадян, препаруючи цілісну реальність, оформлюючи її у певні поняття, символи, образи, що сприяє досягненню бажаного пропагандистського результату.

ЗМІСТ

Секція "ПРАКТИЧНА ПОЛІТОЛОГІЯ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ"

Абухович Ю.К.

Укрепление национальной государственности
как основа инновационного развития3

Багінський А.В.

Бренд території як політичний символ5

Батрименко В.І.

Оптимізація взаємодії місцевого самоврядування
з громадськими організаціями в сучасній Україні6

Батрименко О.В.

Способи контролю над бюрократичними структурами8

Бистра Т.О.

Концептуальні засади екологічної політики на сучасному етапі10

Бобовников М.Д.

СМИ как фактор мусульманской проблемы ЕС:
Опыт социально-психологического анализа11

Бондар А.Г.

Формування бренду "Україна"
через сучасні інформаційні технології: advergaming13

Бунецький Л.Л.

Еволюція політичної системи сучасної України: інституційний аспект15

Буян В.В.

Міфотворчість як трансісторичний спосіб
духовно-практичного освоєння світу людиною17

Габрієлян Г.О.

Вплив глобальної економічної кризи
на перспективу реформування міжнародної фінансової системи19

Гантамиров Т.Т.

Особенности этнополитического конфликта
в современной Чеченской республике20

Гармаш Н.С.

Громадське телебачення в Україні: проблеми та перспективи22

Голубничий Д.В.

Предмет политологии: проблемное поле и динамика24

Горбач О.Н.

Окремі культурно-історичні проблеми зовнішньополітичної реальності26

Гриценко О.В.	
Державна політика розвитку інформаційного суспільства:	
сучасний стан досліджень	28
Дем'яненко М.М.	
Джерела та еволюція популізму	30
Добржанська О.Л.	
Інформаційно-психологічне забезпечення	
військового протиборства США	32
Долуда В.В.	
Інформаційна безпека України: стан та загрози	33
Житнікова Т.О.	
Технології та стереотипність політичного маніпулювання	35
Журавель П.А.	
Використання новітніх агітаційних прийомів	
при веденні передвиборчої кампанії та спроби їх впровадження	
в сучасній Україні	37
Заболотна Г.О.	
Новорічне звернення: специфіка українського тексту	39
Завадка І.	
Економіка в сучасних зовнішньополітичних процесах.....	41
Загребельний О.	
Сучасні етнополітичні конфлікти на Близькому та Середньому Сході.....	43
Карасінська М.В.	
Проблема формування концепцій глобального управління	45
Кацуба М.О.	
Особливості розвитку демократії в інформаційну епоху	47
Кожанова А.В.	
Основні характеристики парламенту України	
як єдиного органу законодавчої влади	49
Козлова М.М.	
О необходимости выработки механизмов политической реакции	
на процессы глобализации	51
Колесников О.В.	
Передвиборчі кампанії в умовах українського політичного ринку	53
Копитова Л.С.	
Особливості розвитку лідерства в політико-культурному просторі	
сучасної України.....	55
Кострубіцька А.В.	
Шляхи досягнення консенсусу у політичних переговорах.....	56
Кудрявська Я.В.	
"Судетський синдром" як зовнішньо-політична технологія	58
Куценко К.М.	
Фактори формування іміджу політичного лідера	60
Лавренів Д.А.	
Стратегії створення іміджу політика	62

Лаврик О.П., Півень М.В.	
Політична свідомість сучасної української молоді.....	64
Левенець С.В.	
Сутнісні засади соціал-демократії в політичних поглядах В. Левинського.....	65
Лемеш Н.Л.	
Маніпуляція як соціально-політичний феномен: предметна визначеність	68
Лікарчук Д.С.	
Базові підходи до прийняття політичних рішень	69
Лікарчук Н.В.	
Людина маркетингова як модель виборця	71
Македон І.В.	
Комунікативна сутність політичної реклами	73
Мельник І.М.	
Шляхи забезпечення справедливості в суспільстві.....	75
Мокан В.І.	
Чи існують "білі" та "чорні" виборчі технології?	77
Мостіпан О.М.	
Ефективність пропорційної виборчої системи як чинник формування парламенту України	79
Мудрик Ю.С.	
Суперечності та виклики сучасної демократії	81
Мулярчук М.Д.	
Виборча інженерія як найпоширеніший вид політичного маркетингу.....	83
Нагорняк Т.Л.	
Політична мова виборів в Україні	85
Назаровська І.Г.	
Системи раннього попередження як фактор запобігання збройно-політичним конфліктам	87
Наконечний М.В.	
Формування концепту імперії як віддзеркалення трансформаційних процесів у світовому політичному просторі	89
Негуляєва Г.О.	
Права та повноваження тіньових міністрів в парламентському процесі: британський досвід та українські реалії	91
Носов А.А.	
Типологія політичних конфліктів: пошук критеріїв визначення	92
Носовець В.О.	
Проблема реалізації політичної толерантності в сучасній Україні	94
Олещук П.М.	
Використання блогосфери як засобу політичної комунікації	95
Ольшанський А.І.	
Оптимізація виборчої системи до органів місцевого самоврядування в сучасній Україні	97

Панухник Р.Г.	
Поняття "модель електорального вибору"	100
Панухник Я.Г.	
Базові моделі виборчих кампаній	101
Петренко В.В.	
Особливості впливу на аудиторію в політичному мовленні	103
Петренко І.І.	
Особливості етапів дослідження політичних ризиків	105
Піонтковська А.К.	
Лобізм в сучасній Україні:	
особливості функціонування інституту лобізму	108
Піхота А.А.	
Особливості трансформації виборчих систем в умовах демократизації (на прикладі пострадянських держав)	110
Поддубнова Е.И.	
Политическая самоидентичность в пространстве Интернет: особенности формирования	112
Призіглей М.О.	
Особливості участі особи у політичному житті	114
Санченко С.П.	
Соціальна держава як пріоритет українського державотворення	116
Сковиков А.К.	
Некоторые институциональные изменения в политической системе современной России	118
Слабінська С.В.	
Соціокультурний аспект міграційних процесів	120
Смолінська Д.В.	
Основні різновиди виборчих систем та їх типології	121
Сніжко А.С.	
Класичні моделі політичної комунікації та їх застосування в українській політиці	123
Сорокін В.В.	
Гуманістична парадигма організації державної влади в громадянському суспільстві	125
Стельмашов А.К.	
Ключові проблеми використання інформаційних маніпуляцій у політичних технологіях	126
Супрунюк І.В.	
Політичний аналіз як засіб пояснення політичної дійсності	128
Сущенко В.В.	
Соціологічні технології політичного маркетингу	130
Теремко В.В.	
Розмежування понять політичний аналіз та аналіз політики	132
Ткач А.О.	
Політика США стосовно конфліктів у Центральній Америці	133

Трачук В.О.	
Модернізаційний потенціал кризового періоду – українська версія	135
Ухов В.С.	
Політичний абсентеїзм в Україні як прояв демократії: причини, наслідки, шляхи подолання	137
Хилько О.Л.	
Реформування механізмів загальноєвропейської безпеки: російський сценарій	140
Хомрач В.П.	
Особливості урядових PR Великобританії	142
Хочь І.Х.	
Інформаційні ресурси політичної влади в сучасній Україні	144
Храновський П.В.	
Критика неолібералізму Л. Ерхардом та В. Ойкенем	146
Черетун Д.І.	
"Підводні камені" російської "тандемократії" В. Путіна і Д. Медведєва	148
Шавардова О.Ю.	
Особливості сучасних комунікативних технологій в політичній мові	150
Шерметинська А.О.	
Референдум як засіб безпосередньої демократії	151
Шумилов А.В.	
Информационные технологии в электоральных процессах	153
Шуст А.С.	
Шанхайская организация сотрудничества как элемент трансрегиональной системы обеспечения безопасности государств Восточной Европы	155
Щербина Ю.С.	
Посмішка як невербальний символ політичної реклами	157
Юхимчик П.	
Окремі аспекти українського політичного маркетингу	159
Яковлєва Н.І.	
Використання засобів масової інформації у сучасній політичній пропаганді	161

Наукове видання

ДНІ НАУКИ

ФІЛОСОФСЬКОГО ФАКУЛЬТЕТУ – 2010

МІЖНАРОДНА НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ
(21–22 КВІТНЯ 2010 РОКУ)

МАТЕРІАЛИ ДОПОВІДЕЙ ТА ВИСТУПІВ

ЧАСТИНА VI

Друкується за авторською редакцією

Оригінал-макет виготовлено Видавничо-поліграфічним центром "Київський університет"
Виконавець Д. Ананьївський

Підписано до друку 13.04.10. Формат 60x84^{1/16}. Вид. № 197-6. Гарнітура Arial. Папір офсетний.
Друк офсетний. Наклад 140. Ум. друк. арк. 9,76. Обл.-вид. арк. 14. Зам. № 210-5197.

Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет"

01601, Київ, б-р Т. Шевченка, 14, кімн. 43,

☎ (38044) 239 32 22; (38044) 239 31 72; факс (38044) 239 31 28.

E-mail: vydav_polygraph@univ.kiev.ua

Свідоцтво внесено до Державного реєстру ДК № 1103 від 31.10.02.